

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**TEVRAT'TAKİ EMİR VE
YASAKLARIN TESPİT VE TAHLİLİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SEYYAR SULEYMANOV

**DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET GÜÇ**

BURSA 2008

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim/Anasanat Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 700621005 numaralı Seyyar Suleymanov'ın hazırladığı “**Tevrat'taki Emir Ve Yasakların Tespit Ve Tahlili**” konulu (Yüksek Lisans Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, .../...../ 20.... günü ..... - ..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı:
Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
U.Ü. İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bil.

Üye:
Yard. Doç. Dr. Süleyman SAYAR
U.Ü. İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bil.

Üye :
Doç. Dr. Recep CİCİ
U.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Kül. Ve Ahlak Bil.

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar : Seyyar Suleymanov
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din
Bilim Dalı : Dinler Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : IX + 174
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2008
Tez : Prof. D.r Ahmet GÜÇ
Danışman(lar)ı

TEVRAT'TAKİ EMİR VE YASAKLARIN TESPİT VE TAHLİLİ

Yahudilikte Bar/Bat Mitzvaların günlük hayatta uyabileceği ve takip edebileceği dini esasları pratik bir çerçevede Tevrat'tan alınarak formüle eden 613 emir ve yasak, her Yahudinin uygulaması gereken bir kurallar manzumesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yahudi dininin emir ve yasakları olarak kabul edilen bu temel ilkeler, insanın Allah'la ve evrenle olan münasebetlerinin seyrini tayin etmekte, tevhid, ibadet ve ahlaki ilkelerin bir özeti olan bu esaslara her Yahudinin uyması istenmektedir.

Bu 613 emir ve yasak, evrensel hukuk zaviyesinden bakıldığında “yasa”dan ziyade davranış kuralları olarak karşımıza çıkar. Çünkü bugün medeni kanun ve ceza yasası diye formüle edilen kurallar ahlak ve dinsel tören kurallarını da içerir. Hatta bunu medeni bir halkın uyacağı kurallar olarak da düşünmek mümkündür. Zira bu kurallar Batı'nın dini, toplumsal ve hukuki davranış kategorilerinden farklı değildir. Fakat günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı bazı emir ve yasakların uygulanamadığı görülmektedir.

Bu çalışmada Yahudilikte on emirden sonra her Yahudinin uyması gereken kurallar olarak bilinen ve Maimonides tarafından tasnif edilen 613 emir ve yasak tarafsız ve objektif bir şekilde, doğrudan Tevrat'a müracaat edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Tezde, girişten sonra tasnif gereğince Yahudiliğin önce emirleri sonra da yasakları ele alınıp iki bölüm halinde incelenmiştir. Yine Yahudi kaynaklarına dayanılarak, bu emir ve yasaklarla ilgili yer yer yorumlar da yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Yahudilik

Tevrat

Mitzva

Emirler ve Yasaklar

ABSTRACT

Writer : Seyyar Suleymanov
University : Uludağ Üniversitesi
Department : Philosophy and Religion
Bilim Dalı : History of Religions
Sort of Thesis : Master
Page : IX + 174
Date of graduation : .... /.... / 2008
Tez : Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
Danışman(lar)ı

THE DETERMINATION AND ANALYSIS OF THE COMMANDMENTS AND PROHIBITIONS in the TORAH

613 commandments (and prohibitions) that are obtained and formulated from the Torah are religious laws which Bar/Bat Mitzvas have to obey and follow in their lives in Judaism. These commandments determine the relationship between human and God, and between human and universe. Since they can be seen a summary of the Jewish ritual laws, traditions, and ethics, every Jew has to observe them.

Considered in view of universal law, 613 commandments appear as behavioral rules rather than “law”. Rules which are categorized today as civil law and criminal law contain moral and ritual rules. These rules, in fact, can be seen the rules a civilized people should observe because they are not different from the religious, societal and judicial behavioral categories of the west. Some of these rules, however, are not followed because of various reasons.

This study, objectively and neutrally, tries to determine and analyze 613 commandments, which every Jew has to observe, with reference to Torah directly. After an Introduction, it consists of two sections, one for positive commandments, and the other for negative commandments. This study also offers some interpretations on these positive and negative commandments, depending on Jewish sources.

Key Words

Judaism

Torah

Mitzvah

Commandments

ÖNSÖZ

Küreselleşen dünyamızda hayatı paylaştığımız toplumların din ve geleneklerinin öğrenilmesi bir zaruret haline gelmiştir. Bu, aynı zamanda bilgi toplumunun da ayrılmaz bir unsurudur. Söz konusu bilgi ve kültürün teşekkülü insanlığın dostluk, sevgi ve hoşgörü ekseninde buluşmasını da mümkün kılacaktır.

Medeniyetlerin teşekkülü çok geniş bir zamanda mümkün olabilmektedir. Ekonomi, kültür, tarih, siyaset, din vs. gibi çok geniş unsurları bünyesinde barındıran medeniyetleri oluşturan maddi ve manevi harcın hiç şüphesiz en önemli unsuru dindir. Dolayısıyla bir toplumu ve medeniyeti anlamak büyük oranda onun dinini anlamaktan geçer.

Din kavramı, özünde muazzam bir bilgi ve muamelat muhtevası barındırmaktadır. Bu muhteva içerisinde dinî sistemin emir ve yasakları oldukça önemli bir yer tutar. Emir ve yasakların dinî bir sistemi şekillendirmede belirgin bir etkisi vardır. Bu anlamda ilahi dinler grubuna dâhil olan Yahudiliğin emir ve yasakları oldukça ilginç ve zengin bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmada yaşayan ve günümüzde mensubu bulunan ilahi dinlerin ilki ve en eskisi olan Yahudiliğin emir ve yasaklarını konu edindik. Metot ve yaklaşım olarak Yahudilikte emir ve yasakları ilk defa belli bir sistem dâhilinde ele alan Yahudi din bilgini Maimonides'in sistemini esas aldık. Doğrudan Tevrat'tan alınan 248 emir ve 365 yasağı içeren bu tasnif, Yahudiliğin on emrinden sonra Yahudilerin uyması gereken kuralları ortaya koymaktadır.

Maimonides'in bu tasnifini tarafsız ve objektif bir şekilde, doğrudan Yahudi kaynaklarına müracaat ederek ortaya koymaya çalıştık. Bu tasnif gereğince Yahudiliğin önce emirlerini sonra da yasaklarını ele aldık. Yine Yahudi kaynaklarına dayanarak, bu emir ve yasaklarla ilgili yer yer değerlendirmelerde de bulunduk.

Yüksek lisans düzeyinde bir çalışma olması hasebiyle bu emir ve yasakların her birini ayrı ayrı detaylı bir şekilde ele alamadık. Çok sık olmamakla birlikte bu emir ve yasaklardan mesela altın buzağı kıssası gibi bir kısmının, İslami kaynaklarda ne şekilde geçtiğine de değinmeye çalıştık.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da genel olarak emirler konusuna değinilmiştir. Birinci bölümde Yahudilikteki emirler ele alınmış, ikinci bölümde ise yasaklar konusu işlenmiştir. Çalışma büyük oranda Tevrat'taki emir ve yasakların tespit ve tasnifine dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı dinler tarihi alanında yapılacak yeni araştırmalara öncülük etmesi ve daha nitelikli çalışmalara ışık tutmasıdır.

Tez konusunun tespitinde ve olgunlaşmasında büyük emeği geçen, tavsiyeleri ve katkıları ile konuya farklı açılımlar kazandıran ve çalışmanın her aşamasında yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet GÜÇ'e teşekkür ediyorum.

Ayrıca kıymetli tavsiyeleri ile ihtiyaç duyduğum kitaplar hususunda rehberlik eden değerli hocam Yard. Doç. Süleyman SAYAR'a, bizlere her daim kapısını açan hocam Yard. Doç. Hidayet PEKER'e, tezin okunması ve tashihinde yardımcı olan Dr. Muhammed TARAKÇI'ya, yine "Commandments, The 613" adlı makalenin tercümesi ve tezin tashihi hususunda yardımlarını esirgemeyen hocam Dr. Mehmet ÇELENK'e en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Bu arada, yıllardan beri öğrenim görmemize vesile olan, bizlere her konuda maddî ve manevî destek sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı yetkililerine de minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Seyyar SULEYMANOV

Bursa 2008

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
EMİRLER	9
A. TANRI İLE İLGİLİ EMİRLER	9
B. TORA İLE İLGİLİ EMİRLER.....	12
C. MABED VE DİN ADAMLARIYLA İLGİLİ EMİRLER.....	14
D. KURBANLARLA İLGİLİ EMİRLER	19
E. ADAKLARLA İLGİLİ EMİRLER.....	30
F. RİTÜEL TEMİZLİKLE İLGİLİ EMİRLER.....	32
G. MABEDE YAPILAN BAĞIŞLARLA İLGİLİ EMİRLER	36
H. ZİRAİ YIL İLE İLGİLİ EMİRLER	40
İ. YENECEK HAYVANLARLA İLGİLİ EMİRLER.....	43
J. BAYRAMLARLA İLGİLİ EMİRLER.....	48
1. Yahudilikte Bayramlar	48
a. Roş Ha-Şana	48
b. Yom Kippur	49
c. Pesah	50
d. Şavuot.....	51
e. Sukkot	51
2. Bayramlarla İlgili Emirler	53
K. TOPLUMLA İLGİLİ EMİRLER.....	55
L. PUTPERESTLİKLE İLGİLİ EMİRLER.....	59

M. SAVAŞLA İLGİLİ EMİRLER	62
N. SOSYAL KONULARLA İLGİLİ EMİRLER	65
O. AİLE İLE İLGİLİ EMİRLER	69
P. CEZALARLA İLGİLİ EMİRLER.....	77
R. KÖLELİKLE İLGİLİ EMİRLER	80
S. HAKSIZ FİİLLERLE İLGİLİ EMİRLER	84
İKİNCİ BÖLÜM	
YASAKLAR.....	90
A. PUTPERESTLİK VE BUNA İLİŞKİN UYGULAMALARLA İLGİLİ YASAKLAR	90
B. TARİHSEL OLAYLARDAN KAYNAKLANAN YASAKLAR	97
C. KÜFÜRLE İLGİLİ YASAKLAR.....	102
D. MABEDDEKİ MEZBAHLA İLGİLİ YASAKLAR	105
E. PESAH KURBANI İLE İLGİLİ YASAKLAR.....	108
E. KÂHİNLERLE (KOHENLER) İLGİLİ YASAKLAR	117
F. YİYECEKLERLE İLGİLİ YASAKLAR	122
G. NAZİRLERLE İLGİLİ YASAKLAR.....	129
H. ZİRAATLA İLGİLİ YASAKLAR	131
İ. BORÇ, TİCARET VE İŞÇİLERE MUAMELE İLE İLGİLİ YASAKLAR.....	135
J. ADALETLE İLGİLİ YASAKLAR	142
K. ENSEST VE DİĞER YASAKLANMIŞ İLİŞKİLERLE İLGİLİ YASAKLAR	149
L. KRALLIKLA İLGİLİ YASAKLAR	158
SONUÇ	161
BİBLİYOGRAFYA	164
EKLER	172
ÖZGEÇMİŞ	174

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
a.s.	: Aleyhi's-Selâm
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D.E.Ü.İ.F.D.	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
edt.	: Editör
EJ	: Encyclopaedia Judaica
gr.	: Gram
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Karş.	: Karşılaştırmak, karşılaştırmamız
kg.	: Kilogram
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
sad.	: Sadeleştiren
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik, tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
ve dğr.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayınları, yayınevi
y.y.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere insan, Allah tarafından “en güzel bir kıvamda yaratılmıştır”.¹ Hz. Adem'den itibaren bütün insanlar, Allah tarafından gönderilen tevhid dininin esaslarını kavrayıp benimseyecek ve hayatlarını bu esaslara göre düzenleyecek seviyede zihnî, ruhî ve bedenî kapasiteye sahip kılınmıştır.² Ayrıca Allah, göndereceği peygamberlere uyup emirlerini tutan, yasaklarından da kaçınan kimseler için herhangi bir korkunun olmayacağını ve onların üzülmeyeceklerini bildirmiş; ilk insanı aynı zamanda ilk peygamber olarak görevlendirmiş ve böylece: 1. Allah'ı inkâr etmemek, 2. Puta tapmamak, 3. Zinadan, özellikle akrabalar arası zinadan kaçınmak, 4. Adaleti sağlayacak adalet kurumlarını oluşturmak; bütün münasebetlerde âdil ve dürüst olmak, 5. Kan dökmek, 6. Hırsızlık yapmamak şeklindeki ilk emirlerini ilk insan aracılığıyla bildirmiştir.³ Bu altı emirden sadece ilk ikisi ulûhiyetle ilgili olup geri kalanlar insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemeye yöneliktir. Dolayısıyla, daha başlangıçtan itibaren insanlar arasındaki iyi ilişkileri sürdürmeye ve toplumsal barışı tesis etmeye yönelik prensipler konulmuştur.

Nitekim zamanın akıp gitmesiyle insanlar çoğalmış ve millet hayatı başlamıştır. Adem (a.s.) zamanından Nuh Peygamber'e gelinceye kadar toplumsal barışı zedeleyici türden en önemli gelişme Kabil'in, kardeşi Habil'i öldürmesi hadisesi olduğu halde, başlayan bu yeni hayat biçimiyle birlikte inanç yönünden önemli sapmalar olmuş ve Nuh milletinin sosyal yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun üzerine Allah, Nuh (a.s.)'a, peygamberlik göreviyle birlikte: 1. Allah'ı inkar etmemek, 2. Puta tapmamak, 3. Zinadan, özellikle akrabalar arası zinadan kaçınmak, 4. Adaleti sağlayacak adalet kurumlarını oluşturmak; bütün münasebetlerde âdil ve dürüst olmak,

---

¹ Tîn, 95/4.

² Tümer, Günay, “Din”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1994, IX, 316.

³ Bkz. Adam, Baki, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2002, s. 24-25.

5. Kan dökmemek, 6. Hırsızlık yapmamak ve 7. Canlı hayvandan et koparıp yememek⁴ şeklindeki –ilk altısı daha önce Adem (a.s.)’a da verilen- yedi emri veya kanunu vermiştir. Nuh Peygamber’e verilen yedi kanundan da sadece ikisi ulûhiyetle; dördü insanlar arasındaki iyi ilişkileri sürdürmeye yönelik olup bir tanesi de hayvanlara eziyet ve işkence yapmama ile ilgilidir. Konu ile ilgili bir ayette de, bütün vahiylerin gerisindeki manevi ve ahlaki prensiplerin değişmez aynılığına şöyle işaret edilmiştir: “Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye, din olarak Nuh’a tavsiye ettiğini, sana vahiy ettiğimizi, İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya tavsiye ettiğimizi sizin için hukuk düzeni yaptı. Fakat kendilerini çağırdığın bu nizam, Allah’a ortak koşanlara ağır geldi...”⁵ Ayrıca bu ayette, “farklı toplumların zaman içinde değişen şartlarıyla uyumlu olarak getirilen özel durum ve uygulamalar” ile ilgili bütün farklılıklara rağmen Tek Allah inancına dayanan bütün dinlerin evrensel bütünlüğüne de açıkça dikkat çekilmiştir.

Kavmini Firavun’un zulmünden ve Mısır esaretinden kurtaran Hz. Musa, onları çöle yerleştirdikten sonra Allah tarafından, kendisine Tevrat’ı ve Yahudilerin temel prensiplerini içeren On Emiri vermek üzere Sina Dağı’na çağırılmıştır. Hz. Musa’ya verilen ve Yahudiler tarafından büyük önem atfedilen On Emir’de de şu esaslar yer almaktadır:

1. Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Allah benim.
2. Benden başka Tanrın olmayacak. Boşlukta, yerin üstünde veya altında, denizlerin derinliklerinde mevcut olan varlıkların resimlerini yapmayacak, onlara hiçbir surette tapmayacaksın.
3. Allah’ın ismini boş yere ağzına almayacaksın.
4. Cumartesi (Sebt) gününü daima hatırlayıp onu kutsal kılacaksın. Haftanın altı gününde çalışacak yedincisinde istirahat edeceksin. Cumartesi günü, Allah’ına tahsis edilmiş umumi dinlenme günüdür. O gün, ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne uşağın, ne de hayvanın, kısaca hiçbiriniz çalışmayacaktır.
5. Anne ve babana hürmet edeceksin.
6. Öldürmeyeceksin.

---

⁴ Bkz. Adam, *age*, s. 24-25.

⁵ Şûra, 42/13.

7. Zina yapmayacaksın.
8. Çalmayacaksın.
9. Yalan şahadette bulunmayacaksın.
10. Hiç kimsenin evine, barkına, karısına, hizmetçisine, öküzüne, eşeğine velhasıl sana ait olmayan bir şeye göz dikmeyeceksin.⁶

“Kutsal Yasa’yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim”⁷ diyerek, önceki peygamberlere bildirilen hakikatlere ve Tevrat yasalarına bağlılığını ifade eden Hz. İsa da, Hz. Musa’ya verilen On Emire atıfta bulunarak, aynı zamanda diğer din mensuplarına karşı hoşgörülü olmayı; komşuyu, hatta düşmanını bile sevmeyi öğütleyen şu meşhur sözlerini söylemiştir:

“... Kutsal Yasa’da en önemli buyruk hangisidir?” sorusuna İsa: “Tanrın olan Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla sev. İkinci buyruk da şudur: Komşunu kendin gibi sev. Kutsal Yasa’nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır”.⁸

“Atalarımıza, ‘adam öldürmeyeceksin. Öldüren yargılanacak’ dediğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır. Kim kardeşine aşağılayıcı bir söz söylese, Yüksek Kurul’da yargılanacaktır. Kim kardeşine ahmak derse, cehennem ateşini hak edecektir. Bu yüzden, sunakta adak sunarken kardeşinin sana karşı bir şikâyeti olduğunu hatırlarsan, adağını orada, sunağın önünde bırak, git önce kardeşinle barış; sonra gelip adağını sun...”⁹

“Zina etmeyeceksin’ dediğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, yüreğinde o kadınla zina etmiş olur...”¹⁰.

“Yine atalarımıza, ‘yalan yere ant içmeyeceksin, ama Rabbin önünde içtiğin antları yerine getireceksin’ dediğini duydunuz. Oysa ben size diyorum ki, hiç ant

---

⁶ Kutsal Kitap -Yeni Çeviri-, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2003, Çıkış, 20/1-17; Tesniye, 5/6-21.

⁷ Matta, 5/17.

⁸ Matta, 22/35-40; Markos, 12/28/34; Luka, 10/25-28.

⁹ Matta, 5/21-24.

¹⁰ Matta, 5/27-28.

içmeyin: Ne gök üzerine, çünkü orası Tanrı'nın tahtıdır; ne yer üzerine, çünkü orası O'nun ayak taburesidir...".¹¹

"Göze göz, dişe diş dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin...".¹²

"Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin. Çünkü Tanrı, güneşini hem kötülerin hem iyilerin üzerine doğdurur; yağmurunu hem doğruların hem eğrilerin üzerine yağdırır. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, ne ödülünüz olur? Vergi görevlileri de öyle yapmıyor mu? Yalnız kardeşlerinize selam verirseniz, fazladan ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyor mu?".¹³

"Ama beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. Bir yanağınıza vurana öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan mintanınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin. İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri sever. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile böyle yapar. Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç verirseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak şartıyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağınız ödül büyük olacak, çünkü Yüceler Yücesi nankör ve kötü kişilere karşı da iyi yüreklidir".¹⁴

Hız. İsa, talebeleri ve hayranları karşısında dağın yamacına çıkarak yaptığı, Hıristiyan ilahiyatında "Dağdaki Vaaz" olarak bilinen ve Hıristiyanlığın üzerinde önemle durduğu ahlaki prensipleri bir defa daha ifade ettiği konuşmasında da şu gerçeklere dikkat çekmiştir:

---

¹¹ Matta, 5/33-35.

¹² Matta, 5/38-40.

¹³ Matta, 5/43-47.

¹⁴ Luka, 6/27-35.

1. Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Çünkü göklerin egemenliği onlarıdır.
2. Ne mutlu yaşlı olanlara! Çünkü onlar teselli edilecekler.
3. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar.
4. Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar.
5. Ne mutlu merhametli olanlara! Çünkü onlar merhamet bulacaklar.
6. Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Çünkü onlar Tanrı'yı görecekler.
7. Ne mutlu barışı sağlayanlara! Çünkü onlara Tanrı oğulları denecek.
8. Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Çünkü göklerin egemenliği onlarıdır.¹⁵
9. Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin. Burada güve ve pas onları yiyip bitirir, hırsızlar da girip çalarlar. Bunun yerine kendinize gökte hazineler biriktirin. Orada ne güve ne pas onları yiyip bitirir, ne de hırsızlar girip çalar.¹⁶
10. Başkasını yargılamayın ki, siz de yargılanmayasınız. Çünkü nasıl yargılırsanız öyle yargılanacaksınız. Hangi ölçekle verirseniz, aynı ölçekle alacaksınız. Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği fark etmezsin? Kendi gözünde mertek varken kardeşine nasıl, 'izin ver, gözündeki çöpü çıkarayım' dersin? Seni ikiyüzlü! Önce kendi gözündeki merteği çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün.¹⁷ Hz. İsa, Dağdaki Vaaz'da, Hıristiyan ahlakının ana prensiplerini ortaya koymuştur. Bu prensipler, Yahudilik ve İslam'ın temel prensipleriyle de birçok noktada uyuşmaktadır.¹⁸

Görüldüğü gibi Hz. Adem'e verilen altı emir, Nuh Peygamber zamanında yediye çıkarılmış; Hz. Musa zamanında ona tamamlanmış; Hz. İsa tarafından İncillerde bu on emre çeşitli vesilelerle atıflarda bulunulmuş ve Adem (a.s.)'dan itibaren artarak devam eden bu emir ve yasaklara son ve mükemmel şekli Kur'ân-ı Kerim'in özellikle En'âm ve İsrâ surelerinde şu şekilde verilmiştir:

---

¹⁵ Matta, 5/1-10; Luka, 6/20-23.

¹⁶ Matta, 6/19-20; Luka, 12/33-36, 16/13.

¹⁷ Matta, 7/1-5; Luka, 6/37-38, 41-42.

¹⁸ Dağdaki Vaaz hakkında bkz. Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2005, s. 155-156.

“(Ey Muhammed!) De ki: Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım:

1. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın.
2. Anaya babaya iyi davranın.
3. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız.
4. (Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın.
5. Meşru bir hak karşılığı olmadıkça Allah’ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız.
6. Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.
7. Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız.
8. (Birisini hakkında) konuştuğunuz zaman yakınınız bile olsa âdil olun.
9. Allah’a verdiğiniz sözü tutun. İşte bunları Allah size öğüt almanız diye emretti.¹⁹

Benzer emir ve yasaklar İsrâ suresinde de şu şekilde yer almaktadır:

1. Allah ile birlikte başka bir tanrı edinme, yoksa kınanmış ve yalnızlığa itilmiş olarak kalırsın.
2. Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, ana-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara ”öfl!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: Rabbim!, tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.
3. Rabbiniz içinizde olanı en iyi bilendir. Eğer siz iyi kişiler olursanız, şunu bilin ki Allah tövbeye yönelenleri çok bağışlayandır.
4. Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya hakkını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok

---

¹⁹ En’âm, 6/151-152.

nankörlük etmiştir. Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti istemek için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle.

5. Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın. Şüphesiz Rabbin, dilediğine rızkı bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Çünkü O, gerçekten kullarından haberdardır ve onları görmektedir.
6. Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.
7. Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.
8. Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kisas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.
9. Rüştüne erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.
10. Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir.
11. Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur.
12. Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin. Bütün bu sayılanların kötü olanları Rabbinin katında sevimsiz şeylerdir. Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği bazı hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilah edinme. Sonra kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılırsın”²⁰.

Dikkat edilecek olursa, peygamberler aracılığıyla tebliğ edilen bütün ilahi kaynaklı dinler, insanlar arasında birlik ve beraberliği, barış ve kardeşliği sağlayacak evrensel prensipler getirmiştir. Mesela Allah'ı inkâr etmemek, puta tapmamak, ana-babaya itaat etmek, zina yapmamak, bütün münasebetlerde âdil ve dürüst olmak, adam öldürmemek, hırsızlık yapmamak, yalan şahitlikte bulunmamak, ölçü ve tartıda hile yapmamak, kimsenin malına, canına, namusuna kötü gözle bakmamak, bütün canlılara

---

²⁰ İsrâ, 17/22-39.

şefkat ve merhametle davranmak gibi esaslar hemen hemen bütün dinler tarafından benimsenmiştir. Bu esasların çoğu insanlar arasındaki iyi ilişkileri, barış ve kardeşliği sağlamaya yöneliktir. Yine aynı gayeye yönelik olarak bütün dinler insanın canını, malını, namusunu ve inancını kutsal saymıştır. Hatta Peygamber Efendimiz: “Canı uğrunda öldürülen şehittir, malını müdafaa ederken öldürülen şehittir, namusu ve inancı uğrunda öldürülen şehittir” buyurmak suretiyle,²¹ yüce dinimizin bu kutsal değerlere ne kadar önem verdiğini göstermiştir.

Âdem (a.s.) zamanında bildirilen, Hz. Musa ile birlikte Yahudilikte “On Emir” şeklinde meşhur olan; Hıristiyanlık ve İslam’da çok az farklarla tekrar edile gelen bu emir ve yasaklara bu şekilde değindikten sonra, Tevrat’ta yer alan 613 emir ve yasağın tespit ve tahliline geçmek uygun olacaktır.

---

²¹ Tirmizi, Diyât, 22.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİRLER

A. TANRI İLE İLGİLİ EMİRLER

Bütün ilahi kaynaklı dinler gibi Yahudilik de tevhid inancına dayanmaktadır. Yahudilikte en önemli iman esası Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmektir.²² Yahudilikteki Allah'ın varlığı, birliği, yaratılmamış olması, evvelinin ve sonunun bulunmaması, her şeyi bilmesi ve yaratması inancı İslam'daki Allah inancına benzemektedir. Nitekim Tevrat'taki "Dinle ey İsrail! Tanrınız Rab bir tek Tanrı'dır"²³ ifadesi Allah'ın birliği inancını göstermektedir.

Ancak, mevcut Tevrat'ın bazı bölümlerine göre Tanrı Yahve'nin kâinatı altı günde yaratıp yedinci günde istirahat ettiğinden bahsedilmektedir. Böylece Tanrı tamamen antropomorfik* bir şekle büründürülmüştür.²⁴ O, insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratmıştır.²⁵ Yarattığı şeylerin iyi veya kötü olduğunu ancak yarattıktan sonra anlayabilir.²⁶ İnsan gibi yiyip içer ve insan suretinde görünebilir. İki arkadaşıyla giderek Hz. İbrahim'i ziyaret etmiş ve misafir kalıp ikramını kabul etmiştir. Sara'ya bir oğul vereceğini müjdelemiş ve gelecek sene aynı mevsimde onları ziyaret edeceğini bildirmiştir.²⁷ Hz. Yakup ile sabaha kadar güreşmiştir.²⁸ Aynı zamanda Yahve, İsrail

---

²² Cılacı, Osman, *Genel Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Mimoza Yayınları, Konya 1994, s. 214; Aydın, Fuat, *Yahudilik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 81-82.

²³ Tesniye, 6/4.

* Antropomorfizm: Tanrı'yı insana benzer şekilde tanımlayan ve onu insani duygular ve aksiyonlar çerçevesinde ifade eden Tevrat'ın ortaya koyduğu Tanrı şeklidir. Bkz. Emiroğlu, Kudret-Aydın, Suavi, *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003, s. 59; Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 34; Cevizci, Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2003, s. 33.

²⁴ Tekvin, 2/1, 3.

²⁵ Tekvin, 1/27.

²⁶ Tekvin, 1/3, 4.

²⁷ Tekvin, 18/1, 10.

²⁸ Tekvin, 32/24, 30.

için savaşıyor, kendisinden nefret edenlerin günahını dördüncü nesilde arayan, kendisini sevip emirlerini tutanlara inayet eden kıskanç bir Tanrı'dır.²⁹ O, sosyal teşkilatlanmayı kurar ve kralın tayinini yapar.³⁰ İsrail oğullarına karşı yaptığı kötülükten pişmanlık duyar.³¹ Onların düşmanlarına karşı çok zalim; emirlerine uymadığı zaman kendi milletini dahi kötüleyen, lanetleyen ve cezalandıran,³² Mısır'dan çıkış esnasında Mısırlıları saymayı öğütleyen³³ bir Tanrı hüviyetindedir. Yahve, günahattan korkar. Kavmini fenalıkları yüzünden süründürmüş ise de bütün bunlardan gayesi adaleti icra etmek ve günahı cezalandırmaktır.³⁴ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Yahve, çeşitli defalar insan şeklinde gözükken bir Tanrısal varlıktır.

Tevrat'ta Yahve hakkındaki mevcut çelişkiler o kadar çok ki, bu özellikleriyle Yahve'yi tevhid ölçüleri çerçevesinde düşünüp değerlendirmek mümkün değil gibi görünmektedir.³⁵ Bundan dolayı aslında Yahudilikteki Tanrı, antropomorfik bir Tanrı görünümünü arz etmektedir.

Bütün bunlara rağmen Yahudilikte, Yahve (Yehova), Elohe (Elohim), Adonay gibi isimlerle anılan Tanrı,³⁶ Musa b. Meymun (İbn Meymun, 1135-1204) tarafından tespit edilen on üç maddelik amentünün ilk beş maddesinde şu şekilde zikredilmektedir: "Tam bir imanla inanırım ki: 1. Allah var olan her şeyi yarattı ve onlara o hükmeder. 2. Allah birdir ve O'ndan başka tanrı yoktur. 3. Allah'ın bedeni yoktur ve hiçbir şekilde tasvir edilemez. 4. Allah'ın başlangıcı yoktur ve nihayeti olmayacaktır. 5. İbadet sadece Tanrı'ya mahsustur. O'ndan başka ibadete layık olan yoktur."³⁷

---

²⁹ Çıkış, 20/26.

³⁰ I. Samuel, 8/1-2.

³¹ Çıkış, 32/10, 14; Sayılar, 14/13, 20.

³² Tesniye, 28/15, 20.

³³ Çıkış, 3/21-22.

³⁴ Ülken, Hilmi Ziya, *Yahudi Meselesi*, İstanbul 1944, s. 46.

³⁵ Bir işi yapıp yapmama konusunda kararsızlık gösterir. (Tekvin, 18/26, 32) Yanılabilir ve yarattığı insanların yaptıkları kötülükleri görünce üzüntü duyar ve onları yarattığına pişman olur. (Tekvin, 6/5-6) Zaman zaman doymak bilmeyen obur, kabına sığmayan, zevksiz ve kana susamış bir Tanrı'dır. O, Yakub'un Laban'dan öç almaktan kurduğu dolabı hoş görür, gevezelik ve uzun nutuklardan hoşlanıp keyiflenir. Bkz. Karaman, Sami Sabit, *Yahudi Tarihi ve Siyon Önderlerinin Protokolleri*, Ankara 1953, s. 19.

³⁶ Bkz. Baş, Erdoğan-İnci, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam*, İstanbul 2004, s. 86-87; Aydın, *Yahudilik*, s. 82-83.

³⁷ Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, s. 251.

Dolayısıyla her Yahudi, Tanrı'nın var olduğunu ve onun tekliğini kabul etmek; O'nu sevmek, O'ndan korkmak ve O'na ibadet etmek zorundadır. Bunun dışında O'na boyun eğmek (bilgisine bağlanarak ve taklit ederek) ve sadece O'nun adıyla yemin etmekle emrolunmuştur. Tanrı'yı taklit etmek ve Onun adını kutsamak zorundadır. Tanrı inancı ile ilgili emirler Tevrat'ta şu şekilde geçmektedir:

1. “Seni Mısır'dan, köle olduğun ülkeden çıkararak Tanrı Rab benim.”³⁸
2. “Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rab'dir.”³⁹
3. “Tanrınız Rab'bi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz.”⁴⁰
4. “Tanrınız Rab'den korkacaksınız; O'na kulluk edecek ve O'nun adıyla ant içeceksiniz.”⁴¹
5. “Tanrınız Rab'be tapacaksınız...”, “Tanrınız Rab'bi sevmek, bütün yüreğinizle, bütün canınızla O'na kulluk etmek için...”, “Tanrınız Rab'bin ardınca yürüyün, O'ndan korkun. Buyruklarına uyun, O'nun sözüne kulak verin. O'na kulluk edin, O'na bağlı kalın.” ve “O peygamber ya da düş gören öldürülecek. O, sizi Mısır'dan çıkararak, köle olduğunuz ülkeden kurtaran Tanrınız Rab'be karşı gelmeye kışkırttı. Tanrınız Rab'bin yürümenizi buyurduğu yoldan sizi saptırmaya çalıştı. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmalısınız.”⁴²
6. “Tanrınız Rab'den korkun, O'na kulluk edin. O'na bağlı kalın...”⁴³
7. “...ve O'nun adıyla ant için.”⁴⁴
8. “Tanrınız Rab'bin buyruklarına uyar, O'nun yollarında yürürseniz, Rab size içtiği ant uyarınca sizi kendisi için kutsal bir halk olarak koruyacaktır.”⁴⁵
9. “Kutsal adıma leke sürmeyeceksiniz. İsrail halkı arasında kutsal tanınacağım. Sizi kutsal kılan Rab benim.”⁴⁶

Görüldüğü gibi Tevrat'ta Tanrı ile ilgili dokuz emir yer almaktadır. Bu emirlerde tek bir Tanrı'nın varlığından bahsedilmekte; O'nun can-ı gönülden sevilmesi, O'ndan korkulması, ismine leke sürülmemesi, sadece O'na ibadet edilmesi ve yalnızca O'nun adıyla ant içilmesi istenmektedir. Emirlerine uyulması halinde insanları koruyacağını, onların rızkını bereketli kılacağını vs. vaat etmektedir.

---

³⁸ Çıkış, 20/2.

³⁹ Tesniye, 6/4.

⁴⁰ Tesniye, 6/5.

⁴¹ Tesniye, 6/13.

⁴² Çıkış, 23/25; Tesniye, 11/13. Ayrıca bkz. Tesniye, 6/13 ve 13/5.

⁴³ Tesniye, 10/20.

⁴⁴ Tesniye, 10/20.

⁴⁵ Tesniye, 28/9.

⁴⁶ Levililer, 22/32.

B. TORA İLE İLGİLİ EMİRLER

Yahudi kutsal kitap külliyatı Tanah (תנ"ך) ve Talmud'dan (תלמוד) meydana gelmektedir. Tanah yazılı gelenek olup Tora (תורה, Tevrat), Neviim (נביאים, Peygamberler), Ketubim (כתובים, Mukaddes Yazılar) bölümlerinden oluşur. Tevrat Tanah'ın ilk bölümü olup, İbranice'de "Torah", Aramca'da "Orayta", Arapça'da Tevrat, Yunanca'da "Pentateuch" ve "Nomos" diye adlandırılır.⁴⁷

Geleneksel (Ortodoks) Yahudi inancına göre Tevrat Yahve tarafından Musa'ya kelime kelime vahyedilmiştir. Yahudiler Tevrat'ın benzerinin asla gelmeyeceğine ve Tanrı tarafından Musa'ya vahyedilmiş olduğu gibi hiç bozulmadan günümüze kadar geldiğine inanırlar. Tevrat şu beş kitaptan meydana gelmektedir: Tekvin (בְּרֵאשִׁית, Bereşit), Çıkış (שְׁמוֹת, Şemot), Levililer (וַיִּקְרָא, Vayikra), Sayılar (בְּמִדְבָּר, Bemidbar) ve Tesniye (דְּבָרִים, Divarim).⁴⁸ Tevrat'ın bu bölümlerinde dünyanın yaratılışı, İsrail oğullarının Mısır esareti ve Mısır'dan çıkışları ile çölde geçen kırk yıllık göçebelik dönemi anlatılmaktadır. Ayrıca Yahudi gelenekleri, insan ilişkileri, anne-baba ve çocuk ilişkileri, bayramlar, oruç günleri ve sunulacak kurbanlarla ilgili kurallar da bu bölümlerde yer almaktadır.

Yahudi milleti için Tevrat, dinî kuralları ve tarihi içermesinden dolayı Yahudi kültürünün temelini oluşturmaktadır. Bundan dolayı her Yahudi şema'yı* her sabah ve akşam söylemeli, Tevrat'ı öğrenmeli ve başkalarına da öğretmeli; tefillin'i** başına ve

⁴⁷ Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul 2001, s. 26; Aydın, *Yahudilik*, s. 94.

⁴⁸ Harman, Ömer Faruk, "Ahd-i Atik", *DİA*, İstanbul 1988, I, 496; Tanyu, Hikmet, "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (A.Ü.İ.F.D.)* 1966, c. XVI, s. 98; Aydın, *Yahudilik*, s. 95-96.

* Şema (שְׁמָע, dinle): Tefillalarda okunan belli başlı dua kısımlarından birisidir. Yahudi dininin ana prensibi olan tek Tanrı'ya inanışın açıkça ifadesidir. Sabah, akşam ve yatmadan önce okunur. Bkz. Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2001, III, 670; Aydın, *Yahudilik*, s. 82.

** Tefillin (תְּפִלִּין): Musevi erkeklerinin bayram ve cumartesi günleri hariç, sol kol ve başlarına taktıkları, içlerinde Tevrat'tan bölümler içeren deriden yapılmış iki küçük kutudur. Sol kolda kalbin hizasına ve başta iki gözün arasında altına takılan bu kutuların içerisinde, deri üzerine el ile yazılmış Tevrat'tan bölümler bulunur. Bkz. Çıkış, 13/1-16; Tesniye, 6/4-9; 11/13-21. Tefillin, 13 yaşını doldurmuş her erkek Musevi tarafından, sabahları özel bir dua ile takılır. Bkz. Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 363; Besalel, *age*, III, 728; Firestone, Reuven, *Yahudiliği Anlamak İbrahim'in/Avraam'ın Çocukları*, (çev. Çağlayan Erendag, Levent Kartal), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 139.

koluna bağlamalı; kendi giysileri için zizit* oluşturmaları ve kapısına mezuya'yı** yerleştirmelidir. İnsanlar her yedi yılda bir Tevrat'ın okunuşunu dinlemek için bir yerde toplanmak zorundadırlar. Kral da kendisi için Tevrat nüshasının bir kopyasını yazmak zorundadır. Her Yahudi'nin bir Tevrat'ı (tomarları) olmalıdır. Kişi, yemek yedikten sonra Tanrı'ya dua etmelidir.

Tevrat ile ilgili aşağıdaki emirler zikredilmektedir:

10. "... Evinizde otururken, yolda yürürken, yataırken, kalkarken onlardan söz edin."⁴⁹
11. "Onları çocuklarınıza benimsetin..."⁵⁰
12. "Bir belirti olarak onları ellerinize bağlayın..."⁵¹
13. "... alın sargısı olarak takın."⁵²
14. "İsrail halkına de ki, "Kuşaklar boyunca giysinizin dört yanına püskül dikeceksiniz. Her püskülün üzerine lacivert bir kordon koyacaksınız."⁵³
15. "Evlerinizin kapı sövelerine, kentlerinizin kapılarına yazın."⁵⁴
16. "Halkı -erkekleri, kadınları, çocukları ve kentlerinizde yaşayan yabancıları-toplayın. Öyle ki, herkes duyup öğrensin, Tanrınız Rab'den korksun. Bu yasanın bütün sözlerine uymaya dikkat etsin."⁵⁵
17. "Kral tahtına oturunca, Levili kâhinlerin koruması altındaki Kutsal Yasa'nın bir örneğini kendisi bir kitaba yazacak."⁵⁶

* Zizit (ציצית veya ציצת): Yahudi erkeklerinin sabah dualarında giydikleri Tallit (טלית) ve dindar Yahudilerin içlerine giydikleri Tallit Katan (Küçük Talet)'in dört köşesinde özel biçimde bağlanmış olan püsküllere İbranice'de tsitsit adı verilir. Tsitsitin püsküllerindeki düğüm sayısı Tanrı'nın isminin İbranice'deki yazılışı olan YHWH harflerinin rakamsal karşılıklarına denk gelmektedir. Dolayısıyla Tallit'i üzerine takan bir kişi doğal olarak Tanrı'nın varlığını sürekli düşünecektir ve hissedecektir. Bkz. Besalel, *age*, III, 748-749; Aydın, *Yahudilik*, s. 82-83.

** Mezua (מזוזה): Tevrat'tan pasajlar içeren ve her Yahudinin evinin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirmesi gerekli olan kutudur. Bu kutular içerisinde Tevrat'ın Tesniye, 6/4-9; 11/13-21 bölümlerindeki metinler bulunmaktadır. Mezua evin dış kapısına ve evin banyo - tuvalet hariç tüm kapıların sağ pervazına özel bir dua ile yerleştirilir. Her Musevi evden çıkarken ve girerken parmaklarıyla bu mezuzaya dokunur ve öper. Mezuzalar Sofer adı verilen ve bu konuda eğitim almış hattatlar tarafından kaşer bir hayvanın derisi üzerine mürekkep ile kamyş kalemlerle yazıldığından dolayı en az 7 senede iki defa açılıp kontrol edilmesi gereklidir. Eğer mürekkeplerde bir akma söz konusuysa hemen bir hahama götürülür ve değişmesi icab ediyorsa yenisiyle değiştirilir. Bkz. Tümer-Küçük, *age*, s. 254; Gündüz, *age*, s. 261; Besalel, *age*, II, 403-404; Firestone, *age*, s. 140.

⁴⁹ Tesniye, 6/7.

⁵⁰ Tesniye, 6/7.

⁵¹ Tesniye, 6/8.

⁵² Tesniye, 6/8.

⁵³ Sayılar, 15/38.

⁵⁴ Tesniye, 6/9.

⁵⁵ Tesniye, 31/12.

⁵⁶ Tesniye, 17/18.

18. “Şimdi kendiniz için şu ezgiyi yazın ve İsraililer’e öğretin; onu okusunlar. Öyle ki, bu ezgi İsraililer’e karşı benim tanığım olsun.”⁵⁷
19. “Yiyip doyunca, size verdiği verimli ülke için Tanrınız Rab’be övgüler sunun.”⁵⁸

Görüldüğü gibi Tevrat’la ilgili bu 10 emirde Tanrı’nın teklifini ifade eden şema’nın ve bütün dinî kuralları içeren Tevrat’ın her gün sabah ve akşam her Yahudi tarafından okunması; ayrıca Tevrat’ın dudaklardan eksik olmaması için öğrenilmesi ve Bar/Bat Mitzvalara* öğretilmesi; içerdiği ahlaki kurallar dolayısıyla alına tefillin’i, bedenine zizit’i, kapısına da mezuzayı takması istenmektedir. Bu emirler, kişinin ahlaki kuralları daima aklında tutarak yanlış yola sapmaması konusunda birer uyarı niteliğindedirler.

Bütün Yahudiler her yedi yılda bir toplanarak Tevrat’ın okunuşunu dinlemek mecburiyetindedirler. Herkesin kendisine ait bir Tevrat metni olmalıdır. Miras yolu ile bir Tora’ya sahip olan kişi de kendisine ait bir Tora edinmelidir. Tora’yı ister kendisi yazar, ister yazdırır veya satın alır. Kişinin kendi Tora’sını kendi eliyle yazması, Kutsal Tora’nın Sina Dağı’nda kendisine verilmesine benzer.⁵⁹

Bunların yanında kişiden, verdiği nimetlere karşı Tanrı’ya her yemekten sonra şükür duası etmesi de istenmektedir.

C. MABED VE DİN ADAMLARIYLA İLGİLİ EMİRLER

İsrail kabileleri başlangıçta buldukları her yerde Yahve’ye takdimelerini sunarlardı. Bu amaçla da çöldeki seyahatlerinde Yahve’nin aralarında bulunmasının sembolü olarak konakladıkları yerin merkezine küçük bir çadır kurarlardı.⁶⁰ Hz. Davud zamanında ise Kudüs fethedilince, Tanrı’nın şanını yüceltmek ve Ahid sandığını

---

⁵⁷ Tesniye, 31/19.

⁵⁸ Tesniye, 8/10.

* Bar/Bat Mitzva (בר מצוה, בת מצוה): 13 yaşında bir erkeğin ve 12 yaşında bir kızın ibadet topluluğuna kabul edilme törenidir. Tanrı’nın emirlerini yerine getirebilecek fertlere verilen isimdir. Her genç erkek veya kız bu yaştan sonra bir Musevi olarak hareketlerinden sorumlu ve mitsvaları (dini emirleri) yerine getirmekle (örneğin tefillin takmak gibi) yükümlüdür. Bkz. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 83, 86; Gündüz, *age*, s. 59; Besalel, *age*, I, 95, 100; Firestone, *age*, s. 169; Aydın, *Yahudilik*, s. 112.

⁵⁹ Alalu, Suzan ve dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Yay., İstanbul 1996, s. 261.

⁶⁰ Güç, Ahmet, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 124; ayrıca geniş bilgi için bkz. Bozkurt, Nebi, “Çadır”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 158-162.

muhafaza etmek üzere, Yahve'ye bir "ev" inşa edilmesi düşünülmüştür.⁶¹ Fakat Tanrı, Hz. Davud'un çok kan dökmesi nedeni ile buna hak kazanmadığını Peygamber Nathan vasıtasıyla bildirmiştir.⁶² Bunun üzerine Nathan, Hz. Davud'a Bet Ha-Mikdaş'ı (הַמִּקְדָּשׁ בֵּית) oğlu Hz. Süleyman'ın kuracağını belirtmiştir.⁶³

Buna rağmen Hz. Davud, oğluna, mabedin yapımı için gerekli malzemeleri önceden hazırlamıştır.⁶⁴ Üzerinde mabedin kurulacağı yeri de, Yebusi Aravna'dan satın alıp bir mezbah kurarak önceden tespit etmiştir. Yahve'nin meleği Hz. Davud'a bu yerde görüldüğü için bu yer satın alınmıştır.⁶⁵ Hz. Süleyman Tanrı'nın emrine uyarak babasının ölümünden sonra onun tarafından belirlenmiş yere mabed inşa etmiştir.⁶⁶

Mabed Kudüs'te Sion tepesi üzerine kraliyet sarayına bitişik olarak kurulmuştur. Böylece bu mabed tek Tanrı'ya ibadet etmek için hem kralı hem de halkı birleştiren ulusal bir mabede dönüşmüştür.⁶⁷ Kâhin (כֹּהֵן) ve Levililer (לְוִי) tarafından taşınan Ahid sandığı Hz. Süleyman tarafından İsrail cemaatinin de katıldığı bir törenle mabedin kudsü'l-akdes (kutsalların kutsalı) denilen bölümüne yerleştirilmiş⁶⁸ ve mabed, "oturmak için sana bir ev, ebediyyen mesken tutacağın bir yer yaptım" diyerek açılmıştır.⁶⁹ Böylece Yahudiler Kudüs'teki mabedi dinlerinin merkezi olarak düşünmeye başlamışlardı. Yahve'nin mabedin bu derin, karanlık ve gizli odasında (kudsü'l-akdes) özel bir tarzda bulunduğu, O'nun bu mabedi kendi adına kurduğuna inanmaya başlamışlardı. Halk zamanla sadece Kudüs'teki mabette Yahve'ye kurban kesilebileceği anlayışını benimsemiştir. Böylece mabed, Kral Yeşu (M.Ö. 622) döneminde ibadetin tek merkezi ve Yahve'nin yegâne kutsal mekânı haline getirilmiştir.⁷⁰

⁶¹ Özen, Adem, *Yahudilikte İbadet*, Ayıışığı Kitapları, İstanbul 2001, s. 63.

⁶² II. Samuel, 7/1-17.

⁶³ I. Tarihler, 22/ 8-10.

⁶⁴ I. Tarihler, 22/ 5, 14, 16; Kutluay, Yaşar, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara 1965, s. 117.

⁶⁵ II. Samuel, 24/16-25; Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, s. 118-119.

⁶⁶ I. Krallar, 5/5; II. Tarihler, 3/1; Sharon, Moshe Sevilla, *İsrail Ulusu'nun Tarihi*, Yeruşalayim 1981, s. 21.

⁶⁷ Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, s. 122-123, 127.

⁶⁸ I. Krallar, 8/3-7; Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (cev. Ali Berktaş), Kabcacı Yayınları, İstanbul 2003, II, 413.

⁶⁹ I. Krallar 8/13; ayrıca bkz. Sharon, *age*, s. 21; Özen, *age*, s. 64-65.

⁷⁰ Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, s. 124; Özen, *age*, s. 67-68; Challenge, Felicien, *Dinler Tarihi*, (cev. Semih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 1963, s. 137; Johnson, Paul, *Yahudi Tarihi*, (cev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul 2000, s. 64; Aydın, *Yahudilik*, s. 24.

Bu mabette ibadet hizmetlerini yerine getiren din adamları da mevcuttu. Bunlar Kâhinler ve Levililer'di. Levililer, kâhinlere bazı ibadetlerin yerine getirilmesi hususunda yardım ederlerdi ve ayrıca bunun yanında mabedin hizmeti, toplanma çadırının bekçiliği⁷¹ ve müzisyenlik gibi işleri de yerine getirirlerdi. Bu din adamları grubu yanında "segan" adlı mabet amiri ile daha düşük rütbeli olan hazineciler ve amirler gibi yetkililer de mevcuttu.⁷²

Yahudilerin ve mabette görev alan din adamların mabet ile ilgili görevleri bulunmaktadır. Bu görevler şöyle ifade edilmişti. Yahudiler bir mabet inşa etmeli ve Tanrı mabedine saygı göstermelidirler. Mabet her zaman koruma altında tutulmalı ve Levililer bu konudaki hususi görevlerini yerine getirmelidirler. Mabede girmeden veya törene başlamadan önce Kâhinler ellerini ve ayaklarını yıkamalıdır; onlar aynı zamanda Menora'yı* her gün yakmalıdırlar. Kâhinler İsrail'i kutsamalı ve huzur ekmeğini sofranın önüne koymalıdır. Onlar günde iki defa altın sunakta tütsü yakmalıdırlar. Ateş, sunakta devamlı yanarak muhafaza edilmelidir ve külü her gün alınmalıdır. Manen temiz olmayanlar mabedin dışında tutulmalıdırlar. Belli bir din adamı kisvesi giymek zorunda olan kâhinlere İsrail hürmet etmelidir. Din adamları sandığı kendi omuzlarında taşınmalı ve kutsal yağ kendi özel formülüne göre hazırlanmalıdır. Kâhin aileleri bu görevi dönüşümlü yerine getirmelidirler. Belli ölmüş yakın akrabalar adına kâhinler kendilerini manen kirli yapmak zorundadırlar. Kohen Agadol, ancak bakire bir kız ile evlenebilir.

---

⁷¹ Sayılar, 18/2-7.

⁷² Besalel, *age*, I, 112.

* Menora (מנורה): Kudüs Mabedi'nde ve Çadır döneminde Mişkan'da zeytinyağı ile yakılan Yedi Kollu Şamdan Yahudilerin en eski sembollerinden biridir. Musa'nın Sina Dağı'nda gördüğü yanan çalığı simgeler. Tek parça altından yapılmıştır. Mabet yok olduğundan beri, Yahudi dini törenlerinde herhangi bir rolü kalmamıştır. Yedi kolun anlamı konusunda türlü iddialar ileri sürülmüştür. Yedi rakamının tanrının evreni yarattığı altı günü ve dinlendiği yedinci günü temsil ettiği söylenir. Haftanın yedi gününü temsil ettiği gibi, Mısır'dan çıkışla Sina Dağı'nda (Har Sinay) On Emir'in alınışı arasında geçen 7 haftayı temsil ettiği de söylenir. Menora'nın bütün kollarının birbirinden eşit uzaklık ve eşit uzunlukta olmasının adalet ve eşitliği simgelediği ileri sürülür. İsrail Devleti Menora'yı bugün resmi bir amblem olarak da kullanmaktadır. İsrail Cumhurbaşkanlığı forsunda, askeri üniformaların kollarında, resmi devlet belgelerinde ve pasaportların üst kapaklarında Menora amblemi bulunmaktadır. Ayrıca resmi binaların ve elçiliklerin giriş kapılarında Menora motifini kullanıldıklarını söyleyebiliriz. Bkz. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 486-487; Besalel, *age*, II, 394-395.

Mabed ve bu mabette hizmet edecek olan din adamları ile ilgili emirler Tevrat'ta şu şekilde ifade edilmektedir:

20. "Aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapsınlar."⁷³
21. "... Tapınağıma saygı göstereceksiniz. Rab benim."⁷⁴
22. "Seninle çalışacak ve Buluşma Çadırı'yla ilgili bütün hizmetlerden sorumlu olacaklar. Levililer dışında hiç kimse bulunduğunuz yere yaklaşmayacak."⁷⁵
23. "Buluşma Çadırı'yla ilgili hizmeti Levililer yapacak, çadıra karşı işlenen suçtan onlar sorumlu olacak. Gelecek kuşaklarınız boyunca kalıcı bir kural olacak bu. İsraililer arasında onların payı olmayacak."⁷⁶
24. "Harun'la oğulları ellerini, ayaklarını orada yıkayacaklar."⁷⁷
25. "Harun'la oğulları kandilleri benim huzurumda, Buluşma Çadırı'nda, Levha Sandığı'nın önündeki perdenin dışında, akşamdan sabaha kadar yanar tutacaklar. İsraililer için kuşaklar boyunca sürekli bir kural olacak bu."⁷⁸
26. "Harun'la oğullarına de ki, "İsrail halkını şöyle kutsayacaksınız. Onlara diyeceksiniz ki,"⁷⁹
27. "Ekmekleri sürekli olarak huzuruma, masanın üzerine koyacaksınız."⁸⁰
28. "Harun her sabah kandillerin bakımını yaparken sunağın üzerinde güzel kokulu buhur yakacak."⁸¹
29. "Rab'be suç sunusu olarak kâhine belli değeri olan kusursuz bir koç getirmeli."⁸²
30. "Kayıp bir eşya bulup yalan söylerse, yalan yere ant içerse, yani insanların işleyebileceği bu suçlardan birini işlerse..."⁸³
31. "İsrail halkına de ki, deri hastalığı veya akıntısı olan ya da ölüye dokunduğundan kirli sayılan herkesi ordugâhın dışına çıkarımlar."⁸⁴
32. "Onu kutsal sayın. Çünkü yiyecek sunusunu Tanrınız'a o sunuyor. Sizin için kutsaldır. Çünkü ben kutsalım, sizi kutsal kılan Rab benim."⁸⁵
33. "Ağabeyin Harun'a görkem ve saygınlık kazandırmak için kutsal giysiler yap."⁸⁶

---

⁷³ Çıkış, 25/8.

⁷⁴ Levililer, 19/30.

⁷⁵ Sayılar, 18/4.

⁷⁶ Sayılar, 18/23.

⁷⁷ Çıkış, 30/19.

⁷⁸ Çıkış, 27/21.

⁷⁹ Sayılar, 6/23.

⁸⁰ Çıkış, 25/30.

⁸¹ Çıkış, 30/7.

⁸² Levililer, 6/6.

⁸³ Levililer, 6/3.

⁸⁴ Sayılar, 5/2.

⁸⁵ Levililer, 21/8.

⁸⁶ Çıkış, 28/2.

34. “Kehatoğulları’na ise bir şey vermedi. Çünkü onların görevi kutsal eşyaları omuzlarında taşımaktı.”⁸⁷
35. “İsrailliler’e de ki, “Kuşaklarınız boyunca bu kutsal mesh yağı yalnız benim için kullanılacak.”⁸⁸
36. “Eğer bir Levili, yaşadığı herhangi bir İsrail kentinden Rab’bin seçeceği yere kendi isteğiyle gelirse, orada Tanrısı Rab’bin önünde duran Levili kardeşleri gibi Rab’bin adıyla hizmet edebilir. Aile mülkünün satışından eline geçen para dışında, eşit pay olarak bölüşecekler.”⁸⁹
37. “Harun soyundan gelen kâhinlere de ki, “Kâhinlerden hiçbirini yakın akrabası olan annesi, babası, oğlu, kızı ve kardeşi dışında, halkından birinin ölüsüyle kendini kirletmesin. Yanında kalan evlenmemiş kız kardeşi için kendini kirletebilir.”⁹⁰
38. “Başkâhinin evleneceği kadın bakire olmalıdır.”⁹¹

Tevrat’ta zikredilen bu emirlere göre Yahudiler Tanrı’nın “aralarında yaşaması için” O’na bir mabet inşa etmelidirler ve Levililer mabedin içinde özel görevlerini yerine getirmelidirler. Levililer çeşitli ibadetlerde kâhinlere yardımcı olarak mabet ibadetinde önemli yer teşkil ederlerdi.⁹² Ayrıca Levililer kirli herhangi bir kimsenin girmemesi için mabet ziyaretçilerini kontrol etmekten, mabedin fiziki temizliğini de yerine getirmekten sorumluydular. Mukaddesle bayağı şeyi, murdarla tahiri (temiz) birbirinden ayırt etme ve halka bildirme görevi de Levililere verilmiştir.⁹³ Tanrı, Musa’dan Harun oğullarının mabede girmeden veya ibadet kastıyla mezbaha yaklaştıkları zaman su ile ellerini ve ayaklarını yıkamasını ister ve bunun her Yahudi nesil için ebedi bir kanun olduğunu ifade eder. Kâhinlere ellerini ve ayaklarını su dökerek yıkamalarına Levililer yardım ederler.⁹⁴ Kâhinlerin vazifeleri arasında sabah ve akşam kurbanlarını sunmak, Menora’yı yakıp huzur ekmeğini masanın önüne koymak da vardır. Ayrıca Kâhinlerin yerine getirmesi gereken vazifeleri içerisinde sunaktaki ateşin sönmemesi için külün temizlenmesi ve güzel kokulu tütsünün yakılması da bulunmaktadır. İsrail halkından ise Yahve’nin Sina’da Musa’dan Harun’un liderliğinde kurmasını istediği Kâhinlik müessesine ve Kâhinlerin giymeleri için hazırlanan özel

---

⁸⁷ Sayılar, 7/9.

⁸⁸ Çıkış, 30/31.

⁸⁹ Tesniye, 18/6-8.

⁹⁰ Levililer, 21/2-3.

⁹¹ Levililer, 21/13.

⁹² Besalel, age, II, 365-366.

⁹³ Levililer, 10/10; Hezekiel, 22/26; 44/23; Demirci, Kürşat, “Haram”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 99.

⁹⁴ Çıkış, 30/17-21; Alalu, Suzan ve dğr., age, s. 145.

elbiselere saygı duyulması istenmektedir.⁹⁵ Bu elbiseler göğüslük, entari, nakışlı gömlek, sarık ve kuşak gibi mukaddes şeylerden meydana gelmekte⁹⁶ ve giyilmediği zaman özel odada saklanarak muhafaza edilmekte, mabet dışına çıkartılamamaktadır.⁹⁷ Din adamların Ahid Sandığını da kendi omuzlarında taşımaları gerektiği emirler arasında bulunmaktadır. Kutsal yağın hazırlanması da din adamı sınıfına aittir. Kâhinlik görevi 24 aile arasında bölünmüştür. Bir kâhin aile grubuna tekabül eden bir Levili aile grubu mevcuttu. Bu gruplar haftada bir nöbetleşerek mabetteki görevlerini yerine getirmelidirler.⁹⁸ Ayrıca kâhin soyundan gelen birisi cesedin yanından uzaklaşmalıdır. Ölüm döşeğinde ve her an ölmesi muhtemel olan birisinin yanından da Kâhin o kişi vefat etmeden önce uzaklaştırılmalıdır. Mezarlıktaki törene de Kâhinler dışarıda bulunmak suretiyle katılabilirler, aksi takdirde kirli sayılırlar. Bu yasak Kâhinin yakın akrabası olan annesi, babası, oğlu, kızı, erkek kardeşi ve evlenmemiş kız kardeşi vefat ederse dikkate alınmaz. Kâhinlerin mezarlıkta dolaşma izni olmadığı için akrabalarından vefat edenler yollara yakın gömülür, böylece Kâhinin vefat eden akrabasını ziyaret etme imkânı oluşur. Ayrıca Tevrat'ta bir Kâhinin boşanmış bir kadın veya bir fahişe ile evlenmesi yasaklanmıştır.⁹⁹

Fakat şunu belirtmek gerekir ki Süleyman Mabedi M.S. 70'te Romalılar tarafından tahrip edildikten ve 132'de Yahudilerin Romalılara karşı ayaklanması üzerine tamamen yıkıldıktan sonra bu Mabet'in yerini Sinagoglar (בית כנסת, Bet Ha-Knesset) aldığı¹⁰⁰ için Mabet ile ilgili bazı emirlerin uygulanması imkânsız hale gelmiştir.

D. KURBANLARLA İLGİLİ EMİRLER

Yahudilikte kurban, temel dini ibadetlerden birisidir. Kurbanlar bazı hayvanlar veya yiyecekler şeklinde Tanrı'ya bağlılığın bir işareti olarak ve Tanrı'nın teveccühünü

⁹⁵ Çıkış, 28; Levililer, 8/ 7-9.

⁹⁶ Özen, *age*, s. 137.

⁹⁷ Besalel, *age*, II, 334.

⁹⁸ I. Tarihler, 24/4-19; Besalel, *age*, I, 112-113.

⁹⁹ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 146-147.

¹⁰⁰ Güç, Ahmet, "Mabet", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 279; Zitelmann, Arnulf, *Dünya Dinleri*, (çev. Nafer Ermiş), İnkılap Yayınları, İstanbul 2003, s. 125; Tümer-Küçük, *age*, s. 500; Aydın, *Yahudilik*, s. 112.

kazanmak niyetiyle sunulurdu. Bu kurbanlar hem toplu hem de özel bir ayin ve dini merasim düzenlenerek bir mezbah (altar, sunak) üzerinde tamamen ya da kısmen yakılarak takdim edilirdi.¹⁰¹ Tevrat'ta belirtildiği gibi Yahudilikteki kurban ibadeti Tanrı'ya ilk sunular sunan Kabil ve Habil'e kadar uzanmaktadır.¹⁰² Ayrıca kurban ibadeti Hz. Nuh,¹⁰³ Hz. İbrahim,¹⁰⁴ Hz. İshak,¹⁰⁵ Hz. Ya'kub¹⁰⁶ ve diğer peygamberlerin dönemlerinde farklı uygulamalarla birlikte devam etmiştir. Musa şeriatı ile kurbandan sihir ve büyü gibi anlayışlar uzaklaştırılmış ve putperestliğe dair her şey yasaklanmıştır.¹⁰⁷

Kurbanlar belirli ibadet yerlerinde takdim edilirdi. Ancak Kudüs Mabet'i tamamlandıktan sonra kurbanlar, burada kurulan bir mezbahın üzerinde kâhinlerin öncülüğünde sunulmaya başlanmıştır.¹⁰⁸ Mabet döneminde kurban ibadeti çok önemli bir yer işgal etmekteydi. Fakat Yahudilerin Babil'e sürgünü ve mabedin M.Ö. 586 yılında tahribi dolayısı ile mabedin tekrar yapılmasına kadar bu ibadete ara verilmiştir. M.Ö. 515 yılında mabedin tekrar faaliyete geçmesi ile birlikte kurban ibadeti de yeniden icra edilmeye başlamıştır.¹⁰⁹ Ancak Bet Ha-Mikdaş'ın M.S. 70 yılında Romalılar tarafından ikinci defa tahrip edilmesinden sonra ise kurban ibadeti sona ermiştir.¹¹⁰

Yahudilikte dört kurban çeşidi bulunmaktadır. Bunların birincisi, kurbanın tümüyle mezbah üzerinde yakılmasıyla yerine getirilen ve dumanın Tanrı'ya "yükselişini" ifade etmesi sebebiyle İbranice "olah" ismini almaktadır. Bu kurban Tanrı'ya kişi tarafından O'nun isteklerine teslim olma ifadesi olarak sunulmaktadır.

---

¹⁰¹ Güç, Ahmet, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, Düşünce Kitabevi Yayınları, Bursa 2003, s. 143; Feyizli, Tahsin, *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 91.

¹⁰² Tekvin, 4/3.

¹⁰³ Tekvin, 8/20.

¹⁰⁴ Tekvin, 15/7-11.

¹⁰⁵ Tekvin, 26/25.

¹⁰⁶ Tekvin, 31/54.

¹⁰⁷ Özen, *age*, s. 184.

¹⁰⁸ Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, s. 143; Besalel, *age*, II, 339; Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Din Fenomenolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta 2002, s. 105.

¹⁰⁹ Atasağun, Galip, *İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da) Dini Semboller*, Sebati Ofset Matbaacılık, Konya 2002, s. 101-102.

¹¹⁰ Güç, Ahmet, "Kurban", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 434.

Kurban edilen takdimeden kâhin ve onu sunan kişi hiç bir şey almazdı.¹¹¹ İkinci kurban çeşidi olan “zebahir” ise Tanrı’ya bir şükran ifadesi olarak takdim edilmektedir. Zebah (shelah, pebak) “kutsal kanı dökmek” veya “boğazlanan şey” anlamlarına gelerek genellikle eti yemek niyetiyle boğazlamayı ifade etmektedir.¹¹² Olah kurbanının aksine bu takdimenin bir kısmı Tanrı’ya sunulurken, geri kalanı kurban katılanlar arasında paylaşılarak yenilirdi.¹¹³ Şükran takdimesi ayrıca takdim edildiği günde yenmelidir.¹¹⁴ İstemeyerek veya ihmal sonucu olarak işlenmiş günahlar için duyulan pişmanlığın kısmi bir keffareti olarak sunulan kurbanlar üçüncü çeşidi teşkil etmektedir.¹¹⁵ Bu tür kurbanlar İbranice’de “günah” veya “günahı ortadan kaldıran dini tören” anlamındaki “Hattah” ile “Suç” ve “daha sonra kendisiyle bu suçun düzeltildiği vasıta” manasındaki “Asham” isimleri ile adlandırılmaktadırlar.¹¹⁶ “Hattah” kurbanında, sunan kişinin statüsüne göre farklılıklar söz konusudur. Bu kurban türünde, genelde boğa sunulurdu.¹¹⁷ Bu kurban sunağın dışında yakılırdı ve bir tören yapılırdı.¹¹⁸ “Asham” kurbanı olarak ise bir koç sunmak ve ilaveten bir de para cezası ödemek gerekirdi. Bu kurban kutsal mekândan uzak yakılmazdı.¹¹⁹ Ayrıca “Hattah” ve “Asham” takdimeleri o gün ve akşam gece yarısına kadar sadece kâhin ailesinin erkekleri tarafından avluda yenirdi.¹²⁰ Ateşte yakılan hayvan kurbanları dışında bir de yağla yoğrulmuş un ve yere şarap dökmeden ibaret olan dördüncü çeşit kurban mevcuttur.¹²¹ “Hediye, armağan ve vergi” anlamına gelen “Minha” bir hububat veya yiyecek takdimesinden ibarettir. Hububat takdimesinin başında ise ekmek takdimesi yer almaktadır. Ekmek takdimesi onun duasını yapan kâhinin olurdu. Çünkü bir başkası tarafından hazırlanarak mabede getirilen takdimenin ancak bir avuç dolusu kadarı yakılırdı, diğer kalanı ise kâhine

¹¹¹ Tekvin, 4/8-20; Çıkış, 10/25; Levililer, 1/17; Özen, *age*, s. 185-186; Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 201-202; Özkan, Ali Rafet, *Dinlerde Kurban Kültü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 103.

¹¹² Tekvin, 31/54; Çıkış, 10/25; 12/27; Güç, “Kurban”, *DİA*, XXVI, 435; Özkan, *age*, 105-106.

¹¹³ Levililer, 7/14, 30-36; Yümni, Sezen, *Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 156; ayrıca bkz. Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 204-205.

¹¹⁴ Levililer, 7/15.

¹¹⁵ Levililer, 4/2, 13, 27. Geniş bilgi için bkz. Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 210-218; Katar, H. Mehmet, “Kefâret”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 178.

¹¹⁶ Güç, “Kurban”, *DİA*, XXVI, 435.

¹¹⁷ Levililer, 4/1-5.

¹¹⁸ Yümni, *age*, s. 156.

¹¹⁹ Levililer, 5/14-16, 21-26; Sayılar, 5/5-8; Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 216-217.

¹²⁰ Özen, *age*, s. 188-189.

¹²¹ Sayılar, 15/1-10.

verilirdi.¹²² Fakat kâhin, kendisi için bir ekmek takdim ettiği zaman onu mezbahta tamamen yakmak zorundadır.¹²³ Bu takdimelere maya ve bal karıştırılmazdı.¹²⁴ Fakat bu tür takdimelere kesinlikle tuzun eklenmesi lazımdı.¹²⁵

Yahudilikteki bu dört çeşit kurban takdiminden de anlaşılacağı gibi kurban uygulaması bakımından sunulan takdimeler kanlı ve kansız kurbanlar diye ikiye ayrılmaktadır.¹²⁶ Kanlı kurbanlar Musa şeriatına uygun olarak hayvanları boğazlamak suretiyle sunulurdu. Sunulacak hayvanların fiziki kusurlara sahip olmaması şartı aranırken; kümes hayvanlarında bu şart aranmazdı. Kurban olarak takdim edilen hayvanlar arasında boğa, sığır, dana, keçi ve koç bulunurdu. Kümes hayvanları grubunda ise sadece kumru ve güvercin gibi kuşlar takdim edilebilirdi. Balık yenir fakat kurban edilmezdi.¹²⁷

Pek çok durumda hayvanın cinsiyeti önemliydi. Ayrıca boğazlanacak hayvanın yaşı ile ilgili kurallar da mevcuttur. Kurbanlar günlük, haftalık, aylık, mevsimlik ve yıllık olarak sunulurdu. Bunlara ilaveten sunulması gereken kurbanlar da vardı.¹²⁸

Kurbanla ilgili bu açıklamalardan sonra Tevrat'taki emirleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

39. “Onlara de ki, “Rab’be sunacağınız yakılan sunu şudur: Günlük yakmalık sunu olarak her gün bir yaşında kusursuz iki erkek kuzu sunacaksınız.”¹²⁹
40. “Sunanın üzerindeki ateş sürekli yanacak, hiç sönmeyecek.”¹³⁰
41. “Şabat Günü bir yaşında kusursuz iki erkek kuzuyla birlikte tahıl sunusu olarak zeytinyağıyla yoğrulmuş onda iki efa ince un ve onun dökmelik sunusunu sunacaksınız.”¹³¹
42. “Her ayın ilk günü, Rab’be yakmalık sunu olarak iki boğa, bir koç ve bir yaşında kusursuz yedi erkek kuzu sunacaksınız.”¹³²

---

¹²² Levililer, 2/2; 7/9.

¹²³ Levililer, 6/13-16; ayrıca bkz. Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 220.

¹²⁴ Levililer, 2/11.

¹²⁵ Levililer, 2/13; Sayılar, 18/19; II. Tarihler, 13/5; Hezekiel, 43/24.

¹²⁶ Levililer, 11/1; Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 200-201; Özkan, *age*, s. 103-115.

¹²⁷ Tekvin, 15/9; Budda, Hilmi Ömer, *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 26-28; Özkan, *age*, s. 108.

¹²⁸ Güç, “Kurban”, *DİA*, XXVI, 435.

¹²⁹ Sayılar, 28/3.

¹³⁰ Levililer, 6/13.

¹³¹ Sayılar, 28/9.

¹³² Sayılar, 28/11.

43. “Yedi gün Rab için yakılan sunu sunacaksınız. Sekizinci gün kutsal bir toplantı düzenlemeli, Rab için yakılan sunu sunmalısınız. Bu bayramın son toplantısıdır. Gündelik işlerinizi yapmayacaksınız.”¹³³
44. “İsrail halkına de ki, “Size vereceğim ülkeye girip ürününü biçtiğiniz zaman, ilk yetişen ürününüzden bir demet kâhine götüreceksiniz.”¹³⁴
45. “İlk ürünleri kutlama günü, Haftalar Bayramı’nda Rab’be yeni tahıl sunusu sunduğunuzda kutsal toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. Rab’bi hoşnut eden koku, yakmalık sunu olarak iki boğa, bir koç ve bir yaşında yedi erkek kuzu sunacaksınız.”¹³⁵
46. “Yaşadığınız yerden Rab’be sallamalık sunu olarak iki ekmek getirin. Ekmekler ilk ürünlerden, onda iki efa ince undan yapılacak. Mayayla pişirilip Rab’be öyle sunulacak.”¹³⁶
47. “Yedinci ayın birinci günü kutsal toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. O gün sizin için boru çalma günü olacak. Rab’bi hoşnut eden koku, yakmalık sunu olarak kusursuz bir boğa, bir koç ve bir yaşında yedi erkek kuzu sunacaksınız.”¹³⁷
48. “Yedinci ayın onuncu günü kutsal bir toplantı düzenleyeceksiniz. O gün isteklerinizi denetleyecek, hiç iş yapmayacaksınız. Rab’bi hoşnut eden koku, yakmalık sunu olarak bir boğa, bir koç ve bir yaşında yedi erkek kuzu sunacaksınız. Sunacağınız hayvanlar kusursuz olmalı.”¹³⁸
49. “Harun boğayı kendisi için günah sunusu olarak sunacak. Böylece kendisinin ve ailesinin günahlarını bağışlatacak.”¹³⁹
50. “Rab’bi hoşnut eden koku olarak yakılan sunu, yakmalık sunu olarak on üç boğa, iki koç ve bir yaşında on dört erkek kuzu sunacaksınız. Bu hayvanlar kusursuz olmalı.”¹⁴⁰
51. “Yakmalık sunu, yakılan sunu, Rab’bi hoşnut eden koku olarak kusursuz bir boğa, bir koç ve bir yaşında yedi erkek kuzu sunacaksınız.”¹⁴¹
52. “Yılda üç kez bana bayram yapacaksınız.”¹⁴²

---

¹³³ Levililer, 23/36.

¹³⁴ Levililer, 23/10.

¹³⁵ Sayılar, 28/26-27.

¹³⁶ Levililer, 23/17.

¹³⁷ Sayılar, 29/1-2.

¹³⁸ Sayılar, 29/7-8.

¹³⁹ Levililer, 16/6.

¹⁴⁰ Sayılar, 29/13.

¹⁴¹ Sayılar, 29/36.

¹⁴² Çıkış, 23/14.

53. “Bütün erkekleriniz yılda üç kez İsrail’in Tanrısı ben egemen Rab’bin huzuruna çıkacaklar.”, “Bütün erkekleriniz yılda üç kez -Mayasız Ekmek Bayramı’nda, Haftalar Bayramı’nda ve Çardak Bayramı’nda- Tanrınız Rab’bin önünde bulunmak üzere O’nun seçeceği yere gitmeli. Kimse Rab’bin önüne eli boş gitmemeli.”¹⁴³
54. “Siz, oğullarınız, kızlarınız, erkek ve kadın köleleriniz, kentlerinizde yaşayan Levililer, yabancılar, öksüzler, dullar bu bayramda hep birlikte sevineceksiniz.”¹⁴⁴
55. “... bütün İsrail topluluğu hayvanları boğazlayacak.”¹⁴⁵
56. “O gece...”¹⁴⁶
57. “İkinci ayın on dördüncü gününün akşamüstü...”¹⁴⁷
58. “... Fısh kurbanını kesip...”, “... ateşte kızartılmış et mayasız ekme ve acı otlarla yenmelidir.”¹⁴⁸
59. “Sevinçli olduğunuz günler -kutladığınız bayramlar ve Yeni Ay Törenleri’nde- yakmalık sunular ve esenlik kurbanları üzerine borazan çalacaksınız. Böylelikle Tanrınız’ın önünde anımsanmış olacaksınız. Ben Tanrınız Rab’bim.”, “Sizi sıkıştıran düşmana karşı ülkenizde savaşa çıktığınızda, borazan çalın. O zaman Tanrınız Rab sizi anımsayacak, sizi düşmanlarınızdan kurtaracak.”¹⁴⁹
60. “Bir buzağı, kuzu ya da oğlak doğduğu zaman, yedi gün anasının yanında kalacaktır. Sekizinci günden itibaren yakılan sunu olarak Rab’be sunulabilir. Kabul edilecektir.”¹⁵⁰
61. “Kim gönülden verilen bir sunuyu ya da dilek adağını yerine getirmek için Rab’be esenlik kurbanı olarak sığır veya davar sunmak isterse, kabul edilmesi için hayvan kusursuz olmalı. Hiçbir eksiği bulunmamalı.”¹⁵¹
62. “Bütün tahıl sunularını tuzlayacaksınız. Tanrı’nın sizinle yaptığı antlaşmayı simgeleyen tuzu tahıl sunularından hiç eksik etmeyeceksiniz. Bütün sunulara tuz katacağız.”¹⁵²
63. “İsrail halkıyla konuş, onlara de ki, “İçinizden biri Rab’be sunu olarak bir hayvan sunacağı zaman, sığır ya da davar sunmalı.”¹⁵³
64. “Harun soyundan gelen her erkek ondan yiyebilir. Rab için yakılan sunularda onların kuşaklar boyunca sonsuza dek payları olacak. Sunulara her dokunan kutsal sayılacak.”¹⁵⁴

---

¹⁴³ Çıkış, 34/23; Tesniye, 16/16.

¹⁴⁴ Tesniye, 16/14.

¹⁴⁵ Çıkış, 12/6.

¹⁴⁶ Çıkış, 12/8.

¹⁴⁷ Sayılar, 9/11.

¹⁴⁸ Sayılar, 9/11; Çıkış, 12/8.

¹⁴⁹ Sayılar, 10/9-10.

¹⁵⁰ Levililer, 22/27.

¹⁵¹ Levililer, 22/21.

¹⁵² Levililer, 2/13.

¹⁵³ Levililer, 1/2.

65. “Çok kutsal olan suç sunusunun yasası şudur.”¹⁵⁵
66. “Eğer biri esenlik kurbanı olarak sığır sunmak istiyorsa, Rab’be erkek ya da dişi, kusursuz bir hayvan sunmalı.”¹⁵⁶
67. “Biri Rab’be tahıl sunusu getirdiği zaman, sunusu ince undan olmalı. Üzerine zeytinyağı dökerek ve günnük koyarak”, “Kâhin Rab’bin huzurunda onun günahını bağışlatacak; işlediği suç ne olursa olsun kişi bağışlanacak.”¹⁵⁷
68. “Eğer bütün İsrail topluluğu bilmeden günah işler, Rab’bin buyruklarından birinde yasaklanmış olanı yaparsa durum gözden kaçsa bile suçlu sayılır.”¹⁵⁸
69. “Eğer halktan biri Rab’bin buyruklarından birinde yasak olanı yapar, bilmeden günah işlerse, suçlu sayılır.”¹⁵⁹
70. “Eğer biri günah işler, Rab’bin buyruklarından birinde yasak olanı yaparsa, bilmeden yapsa bile, suç işlemiş olur; suçunun cezasını çekecektir. Kâhine suç sunusu olarak küçükbaş hayvanlardan belli değeri olan kusursuz bir koç getirmeli. Kâhin kişinin bilmeden işlediği günahı bağışlatacak ve kişi bağışlanacak.”¹⁶⁰
71. “Eğer biri Rab’be adanmış nesnelere el uzatır, bilmeden günah işlerse, suç sunusu olarak Rab’be küçükbaş hayvanlardan kusursuz bir koç getirmeli. Değeri gümüş şekelle,* kutsal yerin şekeliyle ölçülmeli.”, “Eğer biri günah işler, Rab’bin buyruklarından birinde yasak olanı yaparsa, bilmeden yapsa bile, suç işlemiş olur; suçunun cezasını çekecektir. Kâhine suç sunusu olarak küçükbaş hayvanlardan belli değeri olan kusursuz bir koç getirmeli. Kâhin kişinin bilmeden işlediği günahı bağışlatacak ve kişi bağışlanacak. Bu suç sunusudur. Kişi gerçekten Rab’be karşı suç işlemiştir.” , “Bir adam bir cariyeye yatarsa, eğer kadın nişanlı, bedeli ödenmemiş ya da azat edilmemişse, ikisi de cezalandırılacak ama öldürülmeyecek. Çünkü kadın özgür değildir. Adam Rab’be, Buluşma Çadırı’nın giriş bölümüne, suç sunusu olarak bir koç getirecek.”¹⁶¹
72. “Lanetleneneceğini bile bile gördüğüne ya da bildiğine tanıklık etmeyen kişi günah işlemiş olur ve suçunun cezasını çekecektir. Biri bilmeden kirli sayılan herhangi bir şeye, yabancı, evcil ya da küçük bir hayvan leşine dokunursa, kirlenmiş olur ve suçlu sayılır. Biri bilmeden kirli sayılan bir insana ya da insandan kaynaklanan

---

¹⁵⁴ Levililer, 6/18.

¹⁵⁵ Levililer, 7/1.

¹⁵⁶ Levililer, 3/1.

¹⁵⁷ Levililer, 2/1; 6/7.

¹⁵⁸ Levililer, 4/13.

¹⁵⁹ Levililer, 4/27.

¹⁶⁰ Levililer, 5/17-18.

* Şekel (שֶׁקֶל): Yahudilerde eskiden altın ve gümüş ölçme birimi olarak kullanılmıştır. Gümüş şekel ise ticarete para yerine geçmiştir. 1 şekel yaklaşık 0,2 kg’a denktir. Kutsal Kitap çevirisindeki açıklamaya göre 1 şekel = 11,5 gr. 4 Eylül 1985 yılından itibaren İsrail Devleti Yeni Şekeli para birimi olarak kullanılmaktadır. Bkz. Bucaille, Maurice – Fatoohi, Louay – Al-Dargazelli, Shetha, *Çıkış Kitabı*, (çev. Ayşe Meral ve İbrahim Kapaklıkaya), Gelenek Yayınları, İstanbul 2002, s. 61.

¹⁶¹ Levililer, 5/15, 17-19; 19/ 20-21.

kendisini kirletecek herhangi bir şeye dokunursa, ne yaptığını anladığı an suçlu sayılacaktır. Biri hangi konuda olursa olsun, kötülük ya da iyilik yapmak için, düşünmeden ve ne yaptığını bilmeden ant içerse, bunu anladığı an suçlu sayılacaktır. Kişi bu suçlardan birini işlediği zaman, günahını itiraf etmeli. Günahının bedeli olarak Rab'be bir suç sunusu getirmeli. Bu sunu küçükbaş hayvanlardan olmalı. Dişi bir kuzu ya da keçi olabilir. Kâhin kişinin günahını bağışlayacaktır. Eğer kuzu alacak gücü yoksa suçuna karşılık biri günah sunusu, öbürü yakmalık sunu olmak üzere Rab'be iki kumru ya da iki güvercin sunmalı. Bunları kâhine getirmeli. Kâhin önce günah sunusunu sunacak. Kuşun boynunu kırmalı, ama başını koparmamalı. Sununun kanından birazını sunağın yan yüzüne serpmeli. Artakalan kan sunağın dibine akıtılmalı. Bu günah sunusudur. Kâhin bundan sonra ikinci kuşu yakmalık sunu olarak kurallara göre sunacak. Kâhin kişinin günahını bağışlayacak ve kişi bağışlanacak. Eğer iki kumru ya da iki güvercin alacak gücü yoksa günahına karşılık günah sunusu olarak onda bir efa ince un getirmeli. Üzerine zeytinyağı dökmemeli, günnük de koymamalı; çünkü bu günah sunusudur.”¹⁶²

73. “İsrail halkına de ki, “Bir erkek ya da kadın, insanın işleyebileceği günahlardan birini işler, Rab'be ihanet ederse o kişi suçlu sayılır. İşlediği günahı itiraf etmeli. Karşılığını, beşte birini üzerine ekleyerek suç işlediği kişiye ödeyecek.”¹⁶³
74. “Eğer adamın akıntısı kesilirse, paklanmak için yedi gün bekleyecek. Sonra giysilerini yıkayacak, akarsuda yıkanacak ve temiz sayılacak. Sekizinci gün iki kumru ya da iki güvercin alıp Rab'bin huzuruna, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne gelecek ve bunları kâhine verecek. Kâhin birini günah sunusu, ötekini yakmalık sunu olarak sunacak. Böylece akıntısı olan adamı Rab'bin huzurunda arıtacak.”¹⁶⁴
75. “... kanama durursa, kadın yedi gün bekleyecek, sonra temiz sayılacaktır. Sekizinci gün iki kumru ya da iki güvercin alıp Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne getirecek ve bunları kâhine verecek.”¹⁶⁵
76. “Erkek ya da kız çocuk doğuran kadının temiz sayılması için geçmesi gereken günler dolunca, yakmalık sunu olarak bir yaşında bir kuzu, günah sunusu olarak bir güvercin ya da bir kumru getirip Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde kâhine verecektir.”¹⁶⁶

---

¹⁶² Levililer, 5/1-11.

¹⁶³ Sayılar, 5/6-7.

¹⁶⁴ Levililer, 15/13-15.

¹⁶⁵ Levililer, 15/28-29.

¹⁶⁶ Levililer, 12/6.

77. “Sekizinci gün kusursuz iki erkek kuzu, bir yaşında kusursuz bir dişi kuzu, tahlı sunusu olarak zeytinyağıyla yoğrulmuş onda üç efa ince un ve bir log zeytinyağı getirecek.”¹⁶⁷
78. “Bütün sığırlarla davarların ondalığı, sayımda çoban değneğinin altından geçen her onuncu hayvan Rab için kutsal sayılacaktır.”¹⁶⁸
79. “İsrailliler arasında insan olsun, hayvan olsun her rahmin ilk ürünü bana aittir.”¹⁶⁹
80. “... Ürününüzü ve şıranızı sunmakta gecikmeyeceksiniz. İlk doğan oğullarınızı bana vereceksiniz.”, “İnsan olsun hayvan olsun Rab’be adanan her rahmin ilk ürünü senin olacak. Ancak ilk doğan her çocuk ve kirli sayılan hayvanların her ilk doğanı için kesinlikle bedel alacaksın.”¹⁷⁰
81. “... Bütün ilk doğan oğullarınızın bedelini ödemelisiniz. Kimse huzuruma eli boş çıkmasın.”¹⁷¹
82. “İlk doğan her sıpanın bedelini bir kuzuyla ödeyin. Bedelini ödemezseniz, boynunu kırın. Bütün ilk doğan erkek çocuklarınızın bedelini ödemelisiniz.”¹⁷²
83. “Tanrınız Rab’bin adını yerleştirmek için bütün oymaklarınız arasından seçeceği yere, konutuna yönelmeli, oraya gitmelisiniz. Yakmalık sunularınızı, kurbanlarınızı, ondalıklarınızı, bağışlarınızı, dilek adaklarınızı, gönülden verdiğiniz sunuları, sığırlarınızın ve davarlarınızın ilk doğanlarını oraya götüreceksiniz.”¹⁷³
84. “... Size buyurduğum her şeyi orada yapacaksınız.”¹⁷⁴
85. “Kutsal sunularınızı, dilek adaklarınızı alıp Rab’bin seçeceği yere gideceksiniz.”¹⁷⁵
86. “Tanrınız Rab’bin sizi kutsadığı ölçüde, yaşadığınız kentlerde dilediğiniz kadar hayvan kesip etini yiyebilirsiniz. Dinsel açıdan temiz ya da kirli kişi, bu eti ceylan ya da geyik eti yer gibi yiyebilir.”¹⁷⁶
87. “Hayvan sahibi hayvanları iyi, kötü diye ayırmayacak, birini öbürüyle değiştirmeyecektir. Değiştirirse, değiştirilen hayvanların ikisi de kutsal sayılacak ve karşılığı ödenip geri alınamayacaktır.”¹⁷⁷
88. “Harun’la oğullarına buyruk ver: Yakmalık sunu yasası şudur: Yakmalık sunu bütün gece, sabaha kadar sunaktaki ateşin üzerinde kalacak. Sunağın üzerindeki ateş sönmeyecek.”¹⁷⁸

---

¹⁶⁷ Levililer, 14/10.

¹⁶⁸ Levililer, 27/32.

¹⁶⁹ Çıkış, 13/2.

¹⁷⁰ Çıkış, 22/28-29; Sayılar, 18/15.

¹⁷¹ Çıkış, 34/20.

¹⁷² Çıkış, 13/13.

¹⁷³ Tesniye, 12/5-6.

¹⁷⁴ Tesniye, 12/14.

¹⁷⁵ Tesniye, 12/26.

¹⁷⁶ Tesniye, 12/15.

¹⁷⁷ Levililer, 27/33.

¹⁷⁸ Levililer, 6/9.

89. “Atanıp kutsal kılınmaları için günahları bağışlatan bu sunuları yalnız onlar yiyebilir. Yabancı biri yiyemez, çünkü bu sunular kutsaldır.”¹⁷⁹
90. “Kirli sayılan herhangi bir şeye dokunan et yenmemeli, yakılmalıdır. Öteki etlere gelince, temiz sayılan bir insan o etlerden yiyebilir.”¹⁸⁰
91. “Ancak üçüncü güne bırakılan kurban eti yakılacak.”¹⁸¹

Kurbanla ilgili Tevrat'ta elli üç emir geçmektedir. Bu emirlere göre Yahudiler “Tamid” kurbanını günde iki defa sunmak zorundadırlar. “Tamid” kurbanı her gün sabah akşam sunulan birer yıllık iki kuzudan ibarettir. Ayrıca Kohen Agadol günde iki defa yemek sunusunu vermek zorundadır. Her Şabbat (Cumartesi) günü ek bir sunu “musaf”, her ayın ilk günü ve Pesah'ın her yedi gününden birinde ek bir sunu takdim edilmelidir. Pesah'ın ikinci gününde ilk arpanın “yemek” sunusu da yerine getirilmelidir. Şavuot'ta bir “musaf” ve bir ekmek bir ikame sunusu olarak sunulmalıdır. Ek bir sunu Avodah da Kefaret gününde yani Rosh Ha-Şana gününde yerine getirilmelidir. Sukkot bayramının her gününde “musaf” takdim edilmelidir ve ayrıca sekizinci gününde de sunulmalıdır. Her Yahudi erkeği, Tanrı önünde yılda üç kez bayram kutlama görevini yerine getirmeli; Mabed'e hac yapmalı ve üç Hac bayramı içerisinde orada hazır bulunmalıdır. Kişi bayramlarda sevinci yaşamalıdır. Nisan'ın 14'nde Pesah kuzusu kesilmeli ve 15'nin gecesi pişirilmiş olan eti yenilmelidir. Manen temiz olmayanlar ise Pesah kuzusunu İyyar 14'de kesmeli ve onu mazah ve acı otlarla birlikte yemelidirler. Yenilmesi istenen acı otlar, İsrail oğulların Mısır'daki esaret döneminde çekmiş oldukları acıları ve sıkıntıları hatırlamak maksadı ile yenilmektedir.¹⁸² Borular bayram kurbanlıkları sunulduğunda ve ayrıca bela zamanlarında çalınmalıdır.

Kurban edilecek büyükbaş hayvanın en az sekiz günlük ve lekesiz olması gerekmektedir. Bütün adaklar tuzlu olmalıdır. Yanmış adağını, günah adağını, suç adağını, barış adağını ve yemek adağını yerine getirecek olan kâhindir. Kâhinler grubu, kararlarında hata yaparlarsa; üyeleri tarafından bir günah sunusu takdim edilmelidir.

---

¹⁷⁹ Çıkış, 29/33.

¹⁸⁰ Levililer, 7/19.

¹⁸¹ Levililer, 7/17.

¹⁸² Atasağun, *age*, s. 129.

Böylece bir sunu, bilmeden bir “karet”^{*} yasağını (başka bir deyimle kasten ihlal edildiği takdirde “karet” oluşturan) ihlal eden bir kişi tarafından da takdim edilmelidir. Böyle bir yasağın ihlal edilip edilmediği tereddüt konusu olduğunda, “geçici” bir suç sunusu takdim edilmelidir.

Hırsızlık yapmak, yalan yere yemin etmek veya bu türden günahlarla ilgili olarak ise bir suç kurbanının takdim edilmesi gerekmektedir. Hususi durumlarda günah adağı bir kişinin maddi imkânlarına uygun olarak yerine getirilir. Kişi Tanrı önünde günahlarını itiraf etmeli ve pişmanlık duymalıdır. İlave kurbanlar şu durumlarda sunulmalıdır: Cinsel organında akıntısı olan bir erkek veya bir kadın bir sunu getirmelidir; ayrıca kadın doğumdan sonra da bir kurban sunmalıdır. Cüzzamlı kimse temizlendikten sonra bir kurban sunmalıdır. Bir cariye ile cinsel ilişkiye girdikten sonra da kurban sunulmalı, bu durumda büyükbaş hayvanın onda biri verilmelidir. Temiz (izin verilmiş) büyükbaş hayvanların ilk yavruları kutsaldır ve kurban edilmelidir. İlk doğan yavru için kefarete verilmeli bu olmazsa, boynu kırılmalıdır. Yahudiler’de insan olsun hayvan olsun ilk doğanın Yahve’ye ait olduğu şeklinde inanç mevcuttu. Fakat daha sonra Hz. İbrahim’in İshak’ı bir yakınlaşma kurbanı olarak sunma hikâyesi¹⁸³ ve Hoşea gibi peygamberler tarafından “Ben kurbandan değil, bağlılıktan hoşlanırım, yakmalık sunulardan çok beni tanımanızı isterim”¹⁸⁴ gibi seslenişleri, ilk yavru takdimi yerine kefarete yoluyla başka bir şeyin takdim edilmesi anlayışı benimsenmiştir.

Adak olarak ayrılan hayvanlar bekletilmeden Kudüs’e getirilmeli ve Mabel’de kurban edilmelidirler. İsrail toprakları dışından yapılan adaklar Mabel’e getirilmelidir. Bozulmuş olan kurbanların kefareti verilmeli; adak için takas edilen hayvan da kutsal sayılmaktadır.

Kâhinler, yemek sunularından, suç sunularından artakalanları yemeli fakat dinsel uygulama bakımından kirli olan veya zamanında yenmemiş etler yakılmalıdır. Bu sunuları sunan kişiler de bu sunudan yiyebilirler.

---

* Karet: Tevrat’ta çeşitli suçlarla ilgili olarak tarif edilen ceza çeşididir. Bu tür bir suç için Tevrat’ta “insanlardan yanıtlanacak” denmektedir. Bu ceza insanlar tarafından değil Tanrı tarafından uygulanacak bir ceza türüdür. Mişna cezanın “karet” olduğu 36 suç belirtmektedir. Bkz. Besalel, *age*, II, 312.

¹⁸³ Tekvin, 22.

¹⁸⁴ Hoşea, 6/6; ayrıca bkz. Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, s. 174-178; Akbay, Zeynep, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul ts., II, 456; Armstrong, *age*, s. 71-73.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, Yahudilikte kurban ibadeti M.S. 70 yılında sona ermiştir. Sinagog'larda kanlı kurban geleneği olmadığı için dua etme ibadeti kurbanın yerini almıştır.¹⁸⁵ Yahudilerin inanışına göre bu durum Mabed'in yeniden inşası ile düzelecek; böylece onlar yeniden kurban ibadetini yerine getirebileceklerdir.¹⁸⁶

E. ADAKLARLA İLGİLİ EMİRLER

Adak, Yahudi inancına göre dinen yükümlü olmadığı halde, bir kişinin samimi dindarlığının belirtisi olarak veya Tanrı'dan yardım bekleyerek belirli bir eylemi yapma veya terk etme hususunda Tanrı'ya vaatte bulunmasıdır.¹⁸⁷ Adak ibadeti Tanrı adına ciddi bir yemin edilerek de yerine getirilmektedir.¹⁸⁸ Ancak bu çeşit yemin, Kutsal Kitap'taki emre göre, yerine getirilmediği veya yalan olarak çıktığı takdirde Tanrı'ya yapılmış küfür olarak değerlendirilmektedir.¹⁸⁹ Dolayısıyla vaat edilen bir adak mutlaka yerine getirilmelidir.¹⁹⁰ Tanrı adına söz verildiği için adağın yerine getirilmemesinin bir özrü de söz konusu değildir.¹⁹¹ Çünkü Yahudilikte adak bir ibadettir veya ibadete yakın bir özellik taşımaktadır.¹⁹²

İbranice'de adak kelimesinin karşılığı olarak "kendisine bir şeyi yasaklama şeklindeki yükümlülük" anlamına gelen "neder (Arapça nezir)" terimi kullanılmaktadır.¹⁹³ Bu terim ile birlikte "Tanrı'ya gönülden yapılmış bir hediye adağı" manasına gelen "nedava" ve "belli bir şeyi yapma veya terketme ile ilgili yapılan bir yemin" karşılığı olarak "şevua" terimlerine de rastlanmaktadır.¹⁹⁴

Tevrat'ta adak türü olarak koç, teke, sığır gibi yakmalık kurbanlar zikredilmektedir.¹⁹⁵ Mabed'e getirilen bu kurbanların iki gün içerisinde tüketilmesi

¹⁸⁵ Cılacı, Osman, "Dua", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 530; Tümer-Küçük, *age*, s. 352.

¹⁸⁶ Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, s. 261.

¹⁸⁷ Özel, Ahmet, "Adak", *DİA*, İstanbul 1988, I, 338.

¹⁸⁸ Sayılar, 30/2.

¹⁸⁹ Çıkış, 20/7.

¹⁹⁰ Tesniye, 23/21-24.

¹⁹¹ Mezmurlar, 65/2; 76/12.

¹⁹² Eyyüb, 22/27.

¹⁹³ Besalel, *age*, II, 441; ayrıca bkz. Özel, "Adak", *DİA*, I, 338.

¹⁹⁴ Besalel, *age*, I, 34.

¹⁹⁵ Mezmurlar, 66/13-16.

gerekmektedir. Üçüncü güne kalan kurban eti yakılmalıdır.¹⁹⁶ Adaklar genellikle Tanrı'dan bir yardım beklentisi içerisinde bulunarak tehlike, sıkıntı ve umutsuzluk gibi durumlarda takdim edilmektedir.¹⁹⁷ Ayrıca Tevrat'ta bir adak türü olarak dünyevi nimetlerden vazgeçerek kendisini Tanrı'ya adayan "Nazir" adağından da bahsedilmektedir.¹⁹⁸

Adakla ilgili olarak verilen bu bilgilerden sonra Tevrat'ta yer alan emirleri şu şekilde belirtmek mümkündür:

92. "Rab'be adanmışlığı süresince başına ustura değmeyecek. Kendini Rab'be adadığı günler tamamlanmaya dek kutsal olacak, saçını uzatacak."¹⁹⁹
93. "Sonra adanmış kişi Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde adadığı saçını tıraş edecek, saçını alıp esenlik kurbanının altındaki ateşe koyacak."²⁰⁰
94. "Ağzınızdan çıkanı yapmaya dikkat edin. Çünkü Tanrınız Rab'be adağı gönülden adadınız."²⁰¹
95. "Eğer bir adam Rab'be adak adar ya da ant içerek kendini yükümlülük altına sokarsa, verdiği sözü bozmayacak, ağzından her çıkanı yerine getirecek. Genç bir kadın babasının evindeyken Rab'be adak adar ya da kendini yükümlülük altına sokarsa, babası da onun Rab'be adadığı adağı ve kendini yükümlülük altına soktuğunu duyar, ona karşı çıkmazsa, kadının adadığı adaklar ve kendini altına soktuğu yükümlülük geçerli sayılacak."²⁰²

Tevrat'ta adak ile ilgili bu dört emre göre bir "Nazir" kendini Tanrı'ya adadığı süre zarfında saçlarını uzatmalı, bu süre bitince de bir koçu kurban olarak getirmeli ve saçını tıraş edip sunu ateşinde yakarak sunmalıdır. Ayrıca bir de kurban takdim etmek zorundadır. Kişi adaklarına ve yeminlerine saygı göstererek yerine getirmelidir. Bunları yasa uyarınca ancak bir hâkim iptal edebilir.

Tanrı'ya vaat edilen ama maksatlı bir şekilde veya istemeyerek yerine getirilmeyen adakların iptali için Roş Ha-Şana'nın arifesinde üç kişilik heyet önüne çıkılarak bu adakların yerine getirilmeyeceğine dair üzüntü belirtilirdi. Bu heyet de

---

¹⁹⁶ Levililer, 7/16-17.

¹⁹⁷ Mezmurlar, 66/13-16.

¹⁹⁸ Sayılar, 6/2. "Nazir" adağı çeşidinden çalışmamızın ikinci bölümünde müstakil bir konu içerisinde bahsedilmektedir.

¹⁹⁹ Sayılar, 6/5.

²⁰⁰ Sayılar, 6/18.

²⁰¹ Tesniye, 23/23-24.

²⁰² Sayılar, 30/2-4.

adakları konusunda kararını verirdi.²⁰³ İstemeden yerine getirilemeyen adaklar için ise Yom Kippur arifesinde “Kol Nidre”^{*} okunur ve böylece adağın iptali sağlanırdı.²⁰⁴

F. RİTÜEL TEMİZLİKLE İLGİLİ EMİRLER

Yahudiler, Tanrı'nın huzuruna çıkmadan önce gerekli hazırlıkları yapmakla emrolunmuşlardır. Yahudilikte bir insanın Mabel'deki etkinliklere katılarak ibadetleri yerine getirmesi için tüm vücudunu suyla yıkaması (tevila) veya sadece ellerini veya ayaklarını yıkaması yoluyla ritüel temizlikler yapmak zorundadır.²⁰⁵

Tevrat'ta geçen çeşitli ifadelerle göre bir kişi doğrudan veya dolaylı bir biçimde değişik kirlenme unsurları ile temasta bulunursa kirli sayılmaktadır.²⁰⁶ Bundan dolayı da Yahudilikte o kirli halden temizlenmek için bir kişinin doğal bir su kaynağına, nehire veya “mikve”ye^{*} tamamıyla girmesi gerekmektedir.²⁰⁷ Mikve'nin sularına dalan bir kişi hem vücudunu hem de maneviyatını temizlemektedir. Yahudiliğe göre bu temizlenmeden de öte, bir kişinin kirli halinden, saf hale geçmesidir.²⁰⁸

Kirli halden kurtulma bir takım kurallarla gerçekleşmektedir. Buna göre ritüel temizlik aşamaları esnasında kişinin yoruluncaya kadar yıkanması ve uzun müddet mikve veya akar su içerisinde tamamen dalarak kalması istenmektedir.²⁰⁹ Ayrıca kişiden kulak, burun ve göbük deliği gibi yerleri dikkatli bir şekilde yıkanması,²¹⁰ tırnakların temizlenip kesilmesi, dişlerin fırçalanıp ağzın çalkalanması gibi hususlara riayet etmesi de istenmektedir.²¹¹ Mikve'ye dalıştan sonra su ile karıştırılmış Kızıl İneğin küllerinin

²⁰³ Besalel, *age*, I, 34.

^{*} Kol Nidre (כל נדרה): Yom Kippur'un başlangıcında söylenen duadır. Bkz. Besalel, *age*, II, 306.

²⁰⁴ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 47-48.

²⁰⁵ Çıkış, 30/17-20.

²⁰⁶ Levililer, 11/30; 15/1-28; 22/1-6.

^{*} Mikve (מִקְוֵה): Yahudilikte mikvenin iki anlamı vardır. Birincisi Tevila yapmak için kullanılan içi su dolu olan bir havuza verilen isimdir. İkincisi de arınma işlemine verilen addır.

²⁰⁷ Besalel, *age*, III, 787; Tümer-Küçük, *age*, s. 258.

²⁰⁸ Hezekiel, 36/25; Zekeriya, 13/1; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 254; Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, (çev. Lale Arslan), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 202.

²⁰⁹ Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul 1966, s. 379; Tümer-Küçük, *age*, s. 258, 479; Ün, Enver, *Yahudilik-Hiristiyanlık ve İslam'da Su*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1994, s. 55.

²¹⁰ Öztürk, Mehmet, *Peygamberi Olan Dinlerde Benzerlikler*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s. 131.

²¹¹ Geniş bilgi için bkz. Besalel, *age*, II, 407.

Kâhin tarafından kirli sayılan kişi üzerine serpilmesine kadar temiz sayılması mümkün değildir. Ancak bu gerçekleşikten sonra kişi temiz sayılır.²¹²

Kirliliğin ana sebepleri ise cinsel organlardan gelen akıntılar,²¹³ cüzzam,²¹⁴ cesetler,²¹⁵ sekiz tür sürüngen²¹⁶ ve bunlara bağlı olan durumlar olarak zikredilmektedir. Ayrıca manen kirli bir cisimle temas eden yiyecek²¹⁷ ve cinsi münasebette bulunan erkek ve kadın da kirli sayılır.²¹⁸ Bu kirli durumundan ancak mikveye tamamen dalarak arınılabilirdi.²¹⁹

Mabed'in yıkılmasından sonra ise suya dalarak arınma şekli sadece bir kişinin din değiştirme durumunda, Yahudi olmayan tarafından üretilen mutfak eşyalarında, kadının adet döneminden ve doğumdan sonra tatbik edilmektedir.²²⁰ Yahudilikte vücudun tamamı ile suya dalarak yapılan bu ritüel temizlik dışında Yahudiler için ebedi bir kanun olduğuna işaret edilen Mabed'e girmeden önce el ve ayakları yıkamak da yerine getirilmesi gereken temizlik kurallarındandır.²²¹ Fakat Mabed'in yıkılmış olmasından dolayı günümüzde bu uygulama da önemini kaybetmiştir. Tevrat'ta zikredilen takdis edilmiş suya el daldırmak veya bileğe kadar onları yıkamak²²² şekli ritüel temizliğin yerini almıştır. Yahudilikte bir temizlik çeşidi olarak toprağa el sürerek teyemmüm etmek de mevcuttur.²²³

Görüldüğü gibi Tevrat, bedensel olduğu kadar ruhsal temizlik de olan "Tevila"ya önem vermiştir. "Tevila" ile ilgili Tevrat'ta geçen emirler ise şöyledir:

---

²¹² Besalel, *age*, III, 559.

²¹³ Levililer, 15/2, 16, 19; 12/2.

²¹⁴ Levililer, 13/3, 51; 14/44.

²¹⁵ Sayılar, 19/14.

²¹⁶ Levililer, 11/8, 24, 29-31.

²¹⁷ Levililer, 11/34.

²¹⁸ Levililer, 15/18.

²¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Sarıçioğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, IV. Baskı, Isparta 2002, s. 282; Şener, Mehmet, "Gusül", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 213; Öğüt, Salim, "Cenabet", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 349; Runzo, Joseph – Martin, M. Nancy, *Dünya Dinlerinde Hayatın Anlamı*, (çev. Gamze Varım), Say Yayınları, İstanbul 2002, s. 137; Armstrong, Karen, *Tanrı'nın Tarihi*, (çev. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu), Ayraç Yayınevi, Ankara 1998, s. 110-111; Akbay, *age*, c. II, s. 386- 388.

²²⁰ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 251; Besalel, *age*, III, 787; Öğüt, "Cenabet", *DİA*, VII, 349.

²²¹ Levililer, 30/ 17-20.

²²² Levililer, 15/11.

²²³ Tümer-Küçük, *age*, s. 479.

96. “Bunlar sizin için iğrenç sayılacak. Etlerini yemeyecek, leşlerinden tiksineceksiniz.”, “Sizi kirletecek şeyler şunlardır: Aşağıdaki hayvanların leşine dokunan akşama kadar kirli sayılacaktır.”²²⁴
97. “Küçük kara hayvanları içinde sizin için kirli sayılanlar şunlardır: Gelincik, fare, bütün kertenkele türleri -geko, varan, duvar kertenkelesi, düz keler- bukalemun. Sizin için kirli sayılan küçük kara hayvanları bunlardır. Bunların leşine dokunan akşama kadar kirli sayılacaktır.”²²⁵
98. “Toprak kaptaki sulu yiyecek ve her içecek kirli sayılacaktır.”²²⁶
99. “Âdet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak...”²²⁷
100. “İsrail halkına de ki, “Bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, âdet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır.”²²⁸
101. “Kâhin derideki yaraya bakacak, yarada kıl ağarması varsa ve yara derine inmişse, kişi deri hastalığına yakalanmış demektir. Hastaya bakan kâhin onu kirli ilan edecektir.”²²⁹
102. “Yedinci gün ona yine bakacak. Eğer kumaştaki, giysideki veya herhangi bir amaçla kullanılan deri eşyadaki küf yayılmışsa, bu tehlikeli bir küftür. Kirli sayılacaktır.”²³⁰
103. “Kâhin gidip eve bakacak. Küf yayılmışsa, önü alınamaz demektir. Ev kirli sayılır.”²³¹
104. “İsrail halkına deyin ki, “Adamın erkeklik organında akıntı varsa, akıntı kirlidir.”²³²
105. “Eğer bir adamdan meni akarsa, bedeninin tümünü yıkayacak ve akşama kadar kirli sayılacaktır.”²³³
106. “Âdet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak.”²³⁴
107. “Çadırdaki biri öldüğü zaman uygulanacak kural şudur: Çadıra giren ve çadırda bulunan herkes yedi gün kirli sayılacaktır.”²³⁵
108. “Herhangi bir insan ölüsüne dokunup da kendini arındırmayan kişi Rab’in Konutu’nu kirletmiş olur. O kişi İsrail’den atılmalı. Temizlenme suyu üzerine dökülmediği için kirli sayılır, kirliliği üzerinde kalır.”, “Onlar için bu kural kalıcı

---

²²⁴ Levililer, 11/8, 24.

²²⁵ Levililer, 11/29-31.

²²⁶ Levililer, 11/34.

²²⁷ Levililer, 15/19.

²²⁸ Levililer, 12/2.

²²⁹ Levililer, 13/3.

²³⁰ Levililer, 13/5.

²³¹ Levililer, 14/44.

²³² Levililer, 15/2.

²³³ Levililer, 15/16.

²³⁴ Levililer, 15/19.

²³⁵ Sayılar, 19/14.

olacaktır. Temizlenme suyunu serpen kişi de giysisini yıkamalı. Temizlenme suyuna dokunan kişi akşama dek kirli sayılacak.”²³⁶

109. “Eğer bir adamdan meni akarsa, bedeninin tümünü yıkayacak ve akşama kadar kirli sayılacaktır.”²³⁷
110. “Deri hastasının temiz kılınacağı gün şu yasa geçerlidir: Hasta kâhine götürülecek.”²³⁸
111. “Yedinci gün saçını, sakalını, kaşlarını, bedenindeki bütün kılları tıraş edecek. Giysilerini yıkayacak, kendisi de yıkandıktan sonra temiz sayılacak.”²³⁹
112. “Böyle bir hastalığa yakalanan kişinin giysileri yırtık, saçları dağınık olmalı; kişi ağzını örtüp, Kirliyim! Kirliyim! diye bağırmalı.”²⁴⁰
113. “Rab’bin buyurduğu yasanın kuralı şudur: İsraililer’e size kusursuz, özürsüz, boyunduruk takmamış kızıl bir inek getirmelerini söyleyin. İnek Kâhin Elazar’a verilsin; ordugâhın dışına çıkarılıp onun önünde kesilecek. Kâhin Elazar parmağıyla kanından alıp yedi kez Buluşma Çadırı’nın önüne doğru serpecek. Sonra Elazar’ın gözü önünde inek, derisi, eti, kanı ve gübresiyle birlikte yakılacak. Kâhin biraz sedir ağacı, mercanköşkotu ve kırmızı iplik alıp yanmakta olan ineğin üzerine atacak. Sonra giysilerini yıkayacak, yıkanacak. Ancak o zaman ordugâha girebilir. Ama akşama dek kirli sayılacaktır. İneği yakan kişi de giysilerini yıkayacak, yıkanacak. O da akşama dek kirli sayılacak. Temiz sayılan bir kişi ineğin külünü toplayıp ordugâhın dışında temiz sayılan bir yere koyacak. İsrail topluluğu temizlenme suyu için bu külü saklayacak; bu, güneşten arınmak içindir.”²⁴¹

Ritüel temizlik ile ilgili geçen emirlere göre her kim bir leşe veya sekiz tür sürüngenden birine dokunursa, ritüel olarak kirli olur. Ritüel bakımından temiz olmayan bir cisimle temas eden yiyecek de kirli sayılır. Adet gören ve çocuk doğurduktan sonra (loğusa) yatan kadınlar, ritüel bakımdan temiz değildirler. Bu kadının eşi ile cinsel ilişkiye girmemesi ve kirlilik halini başka şeylere bulaştırmaması gerekir. Böyle bir kadın kanamanın bitiminden sonra yedi gün bekleyerek “tevila” edebilir. Bir cüzzamlı, cüzzamlının giysisi ve cüzzamlının kaldığı ev de ritüel bakımından kirlidir. Cüzzamlının ritüel olarak temiz olabilmesi için kâhin kurban edilen bir kuşun suyla karıştırılmış kanını üzerine serper, sonra o kişi “tevila” etmelidir. Cüzzamlı daha sonra vücudundaki

---

²³⁶ Sayılar, 19/13, 21.

²³⁷ Levililer, 15/16.

²³⁸ Levililer, 14/2.

²³⁹ Levililer, 14/9.

²⁴⁰ Levililer, 13/45.

²⁴¹ Sayılar, 19/2-9.

tüm kılları tıraş etmeli ve elbiselerini yıkayarak bir kurban sunmalıdır. Cüzzamlı tamamen temizleninceye kadar kolayca fark edilebilecek şekilde başı açık olmalıdır. Sonunda da bir kurban sunmalıdır.²⁴²

Bir akıntısı olan (meni gibi) erkek, temiz değildir. Bir akıntısı olan kadın da temiz değildir. Bu akıntısı olan kadın veya erkek akşama kadar veya yedi gün beklemeli ve sonra da bir kurban sunmalıdır.²⁴³ Bir cesetle aynı yerde bulunmak dahi ritüel kirliliğe neden olabilmektedir.

Arındırma suyu bu murdar sayılan kadın, erkek veya herhangi bir cismi saflaştırır. Fakat temiz olan bu su ile temas ederse ritüel bakımından kirli sayılır. Ritüel suya dalma “Mikve’ye girme” ile ritüel olarak temizlenme bir mitsvadır. Yahudilere göre “Mikve” ile ilgili emirleri yerine getirmek her Yahudi’nin görevi olduğu gibi, Tanrı’ya bağlılığın da bir işaretidir.²⁴⁴ Ayrıca “Mikve”ye dalışından sonra ritüel olarak tümüyle temizlenmek için Kırmızı İneğin külleri Kâhin tarafından kirli sayılana serpilmelidir. Ancak bundan sonra bu kirli olan ritüel olarak temiz sayılmaktadır.

G. MABEDE YAPILAN BAĞIŞLARLA İLGİLİ EMİRLER

Yahudilikte “onda bir” anlamına gelen ve zirai mahsullerden,²⁴⁵ sığır ve koyun sürüsü sahibi²⁴⁶ her kişiden zorunlu olarak alınan öşür zekât olarak verilirdi.²⁴⁷

Yahudilikte çiftçilikle uğraşan her Yahudi, Kâhin’e 1/50 oranında katkı sağlamak için “Teruma” vermek zorundadır. Bundan sonra ondalıklar zekât olarak verilmelidir. Bu ondalıkların yıldan yıla²⁴⁸ ve her üç yılın sonunda ödenmesi

---

²⁴² Levililer, 14/1-32.

²⁴³ Levililer, 15/5, 13-14; Öğüt, “Cenabet”, *DİA*, VII, 349.

²⁴⁴ Tesniye, 4/6; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 255.

²⁴⁵ Levililer, 27/30; Tesniye, 26/12; I. Samuel, 8/15.

²⁴⁶ Levililer, 27/32; I. Samuel, 8/17.

²⁴⁷ Ayrıca bilgi için bkz. Karaman, Fikret ve dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 536; Soysaldı, Mehmet, *Kur’an ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1997, s. 139-140; Kur’an’da İsrail oğullarına zekâtın farz kılındığına dair şu ayetler mevcuttur: Bakara, 2/83; Maide, 5/12; Beyyine, 98/5.

²⁴⁸ Tesniye, 14/22.

emredilmiştir.²⁴⁹ Bu ondalıklar Levili sülalesine mensup olanlara, kentte yaşayan yabancılara, öksüz ve dullara verilirdi.²⁵⁰

“Teruma” kâhinlere verildikten sonra, çiftçi, ürününden onda birini “ilk ondalık” olarak Levililer için ayırmalıdır. Buna “maaser rişon” denilmektedir. Levililer kentlerde oturdukları ve onlara ziraat için topraklar verilmediğinden yaşamlarını ancak bu ondalıklarla sürdürebiliyorlardı. Tevrat’ta belli bir kuralla belirtilmediği için kişi ondalığını istediği bir Levili’ye verebilirdi.²⁵¹ Levililer ise onlara verilen ondalıkların onda birini (maaser min a-maaser) kâhinlere vermek zorundaydılar.²⁵² Ayrıca her çiftçinin, Levililer’e verilen bu ilk ondalık dışında, yedi yıllık “Şemita” dönem içerisinde birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci yıllarda geriye kalan ürününün onda birini “ikinci ondalık” (maaser şeni) olarak ayırması gerekirdi. Bu ondalık Üç Hac Bayramı’nda Kudüs’e gittiklerinde orada kalmalarını sağlamaktaydı. Bundan dolayı da ancak Kudüs’te tüketilebilirdi. Hatta eğer bir kişi malı götürmekte zorluk çekerse onu paraya çevirebilme imkânı mevcuttu.²⁵³

Yedi yıllık “Şemita” döneminin üçüncü ve altıncı yıllarında ise “ikinci ondalık” için uygulanan kurallar yerine Levililer’e, kentte yaşayan yabancılara, öksüzlere ve dul kadınlara verilen ondalık “maaser ani” yer alırdı. Bu ikinci ondalık para şeklinde de verilebilirdi.²⁵⁴ “Şemita” yılı olan yedinci yıl boyunca ise toprakta bir işin yapılması yasak olduğu için toprak dinlendirilirdi. Bu süre içerisinde, bu toprakta kendi kendine büyüyen buğday ya da buna benzer ürünler ise fakirlere, yetimlere, dul kadınlara bırakılırdı. Bu yüzden de bu toprağın ondalığı yedinci yıl verilmezdi.²⁵⁵ Yahudilikte Mabed’in yıkılmasından sonra da mevcut olan kurala göre, ondalık olarak ayrıldığı şüpheli olan ürün, gerekli ondalıkları ayrılıncaya kadar tüketilmezdi.²⁵⁶

²⁴⁹ Tesniye, 14/28; 26/12; Ateş, Ali Osman, *İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul 1996, s. 115.

²⁵⁰ Tesniye, 14/29; Galanti, Avram, *Üç Sami Kanun Koyucu Hamurabi-Musa-Muhammed*, Anka Yayınları, İstanbul 2002, s. 69.

²⁵¹ Besalel, *age*, II, 370-371.

²⁵² Sayılar, 18/26-28.

²⁵³ Tesniye, 14/22-26. Geniş bilgi için bkz. Harman, Ömer Faruk, “Hac”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 383-384; Besalel, *age*, II, 371-372; Tümer-Küçük, *age*, s. 491-492.

²⁵⁴ Tesniye, 14/28-29; 26/12.

²⁵⁵ Tesniye, 23/11.

²⁵⁶ Besalel, *age*, II, 371.

Hakkında kısaca bilgi verilen öşür ile ilgili emirler Tevrat'ta şu şekilde geçmektedir:

114. “İsrail halkına de ki, Eğer bir kimse Rab’be birini adamışsa senin biçeceğin değeri ödeyerek adağını yerine getirebilir. Bu değerler şöyle olacak: Yirmi yaşından altmış yaşına kadar erkekler için elli kutsal yerin şekeli gümüş, kadınlar için otuz şekel. Beş yaşından yirmi yaşına kadar erkekler için yirmi, kadınlar için on şekel. Bir aylıktan beş yaşına kadar oğlanlar için beş, kızlar için üç şekel gümüş.”²⁵⁷
115. “Eğer adak Rab’be sunulamayacak kirli sayılan hayvanlardan biriye, kâhine götürülecektir. Hayvan iyi ya da kötü olsun, kâhin ona değer biçecek. Biçilen değer neyse o geçerli olacak.”²⁵⁸
116. “Bir kimse kutsal bir sunu olarak evini Rab’be adarsa, evin iyi ya da kötü olduğuna kâhin karar verecektir. Kâhinin biçtiği değer geçerli olacaktır.”²⁵⁹
117. “Bir kimse ailesinden kalan tarlanın bir bölümünü Rab’be adamak isterse, tarlaya ekilecek tohum miktarına göre değer biçilecektir. Bir homer arpa tohumu ekilebilecek tarlanın değeri elli şekel gümüş olacaktır.”, “Bir kimse ailesinin mülkü olmayan, sonradan satın aldığı bir tarlayı Rab’be adarsa, kâhin özgürlük yılına kadar geçecek yıllara göre ona bir değer biçecektir. O gün kişi biçilen değer üzerinden ödeme yapacak ve para Rab’be ait olacak, kutsal sayılacaktır.”²⁶⁰
118. “Adanmış nesnelere konusunda işlediği günahın karşılığını ödemeli ve beşte birini üzerine ekleyip kâhine vermeli. Kâhin suç sunusu olan koçla kişinin günahını bağışlatacak ve kişi bağışlanacak.”²⁶¹
119. “Dördüncü yıl ağacın bütün meyvesi şükran sunusu olarak Rab için kutsal sayılacak.”²⁶²
120. “Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz...”²⁶³
121. “... Artakalan başakları toplamayacaksınız.”²⁶⁴
122. “Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab el attığımız her işte sizi kutsasın.”²⁶⁵
123. “Bağbozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız...”²⁶⁶

---

²⁵⁷ Levililer, 27/2-6.

²⁵⁸ Levililer, 27/11-12.

²⁵⁹ Levililer, 27/14.

²⁶⁰ Levililer, 27/16, 22-23.

²⁶¹ Levililer, 5/16.

²⁶² Levililer, 19/24.

²⁶³ Levililer, 19/9.

²⁶⁴ Levililer, 19/9.

²⁶⁵ Tesniye, 24/19.

²⁶⁶ Levililer, 19/10.

124. "... Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim."²⁶⁷
125. "Toprağınızın seçme ilk ürünlerini Tanrınız Rab'bin Tapınağı'na getireceksiniz. Oğlağı anasının sütünde haşlamayacaksınız."²⁶⁸
126. "Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ilk ürününü ve koyunlarınızdan kırdığımız ilk yünü kâhine vereceksiniz."²⁶⁹
127. "İster toprağın ürünü, ister ağacın meyvesi olsun, toprakta yetişen her şeyin ondalığı Rab'be aittir. Rab için kutsaldır.", "Bunun yerine İsraililer'in Rab'be armağan olarak verdiği ondalığı miras olarak Levililer'e veriyorum. Bu yüzden Levililer için, İsraililer arasında onların mirası olmayacak dedim."²⁷⁰
128. "Her yıl tarlalarınızda yetişen ürünlerin ondalığını bir yana ayıracaksınız."²⁷¹
129. "Levililer'e de ki, Pay olarak size verdiğim ondallıkları İsraililer'den alınca, aldığınız ondalığın ondalığını Rab'be armağan olarak sunacaksınız."²⁷²
130. "Her üç yılın sonunda, o yılın ürününün bütün ondalığını getirip kentlerinizde toplayın."²⁷³
131. "Sonra Tanrınız Rab'be, Bana buyurduğun gibi, Rab'be ayırdıklarımı evden çıkarıp Levililer'e, yabancılara, öksüzlere ve dul kadınlara verdim diyeceksiniz, Buyruklarından ayrılmadım, hiç birini unutmadım."²⁷⁴
132. "Sonra Tanrınız Rab'bin önünde şu açıklamayı yapacaksınız: Babam göçebe bir Aramlı'ydı. Sayıca az kişiyle Mısır'a gidip orada yaşamaya başladı. Orada büyük, güçlü, kalabalık bir ulus oldu."²⁷⁵
133. "İlk tahılınızdan sunu olarak bir pide sunacaksınız; bunu harmanınızdan bir sunu olarak sunacaksınız."²⁷⁶

Bu emirlere göre şayet bir kişi elindeki değeri Mabel'e vermeyi vaat etmişse, öyle yapmalıdır. Eğer bir adam, temiz olmayan bir hayvanı, bir evi veya bir araziyi Mabel'e bağış olarak vereceğini beyan ederse bedelini, yani Kâhin tarafından tespit edilmiş olan kıymetini para ile vermelidir. Şayet birisi istemeyerek Mabel'in imkânlarını kullanıyorsa, tümünü geri vermeli ve ayrıca artı beşte birini vermelidir.

---

²⁶⁷ Levililer, 19/10.

²⁶⁸ Çıkış, 23/19.

²⁶⁹ Tesniye, 18/4.

²⁷⁰ Levililer, 27/30; Sayılar, 18/24.

²⁷¹ Tesniye, 14/22.

²⁷² Sayılar, 18/26.

²⁷³ Tesniye, 14/28.

²⁷⁴ Tesniye, 26/13.

²⁷⁵ Tesniye, 26/5.

²⁷⁶ Sayılar, 15/20.

Ağaçların dördüncü yılının meyvesi kutsaldır ve sadece Kudüs'te yenilmelidir. Tarlanın ekini biçildiğinde köşeleri büsbütün biçilmemeli; ellerden düşen başaklar, unutulmuş saplar, bağ bozumundan düşen meyveler fakirlere bırakılmalıdır. İlk meyveler ayrılmalı ve Mabed'e getirilmelidir. Aynı zamanda büyük sunu "teruma" da ayrılmalı ve kâhinlere verilmelidir. Sahip olunan ürünün öşürü Levililer'e vermeli ve ayrılacak ikinci bir öşür de, yalnız Kudüs'te yenilmelidir. Levililer, kendilerine düşen öşürlerinin öşürünü kâhinlere vermek zorundadırlar. Yedi yıllık dönemin üçüncü ve altıncı yıllarında ikinci öşür yerine birinci öşür fakirlere ayrılmalıdır. Değişik öşürleri ayırırken ve ilk meyveler Mabed'e getirilirken ilanlar tekrarlanmalıdır. Hamurun ilk kısmı kâhinlere verilmelidir.

Yahudilikte Babil esaretinden sonra ürünlerden alınan öşür, Tevrat'ta da emredildiği gibi, devlet tarafından Yedi Sayım Haftası'nda alınmıştır.²⁷⁷ Mabed'in yıkılmasından sonra bu emirler geçerliliğini yitirmiş olmakla beraber, dini uygulamalarına önem veren bazı Yahudiler mallarının onda birini fakirlere ve hayır kurumlarına bugün de vermektedirler.²⁷⁸

H. ZİRAİ YIL İLE İLGİLİ EMİRLER

Tevrat'ta geçen ifadelerle göre ekilen İsrail toprakları her yedi yılda bir nadasa bırakılmalıdır.²⁷⁹ Bu yedinci yıla İbranice'de "terketmek, yalnız bırakmak" manasına gelen "Şemita (שמיטה)" adı verilmektedir.²⁸⁰ Bu yedi "Şemita" yılı geçirildikten sonra gelen 50. yıla ise "Yovel (יובל)" veya "Jübile" yılı denilmektedir.²⁸¹

Tevrat'ta "Şemita" yılı bir dinlenme yılı olarak açıklanır. Bu yıl içerisinde toprak ve insanlar dinlenir ve tarlada yetişen ürünler zengin veya fakir, yabancı veya köleler arasında paylaşılır, çünkü bu ürünler herkese ait sayılmaktadır. Bu ürünlerden herkes payını aldıktan sonra geriye kalanı evcil ve vahşi hayvanlara bırakılır.²⁸²

"Şemita" yılı içerisinde çiftçinin ekmesi, biçmesi, çift sürmesi yasaklanmış olduğu için altıncı yıl içerisinde üçe katlanmış bir hasata güvenmesi gerekmektedir.

²⁷⁷ Tesniye, 16/9; Ateş, *age*, s. 115.

²⁷⁸ Besalel, *age*, II, 370.

²⁷⁹ Çıkış, 23/10-11; Levililer, 25/1-7.

²⁸⁰ Besalel, *age*, III, 674.

²⁸¹ Levililer, 25/8-12.

²⁸² Levililer, 25/4-7.

Çünkü daha sonra sekizinci yıl ortaya çıkacak olan hasadın gerçekleşmesini beklemek zorundadır.²⁸³ “Şemita” yıl dönümünde tüm borçlar silinir ve borç veren, borçluyu rahatsız edemezdi. Fakat İsraili olmayan birisinden iade etmesi gereken borcu alınırdı.²⁸⁴

“Şemita” yılı yedi kere tekrarlandıktan sonra 50. yıl olan “Jübile” yılı kutlanmaktadır. “Jübile” yılı Roş Ha-Şana günü başlamaktadır. Şofar* Yom Kippur gününde çaldığında “toprakların ilk sahiplerine arazileri iade edilecektir”²⁸⁵ “Jübile” yılı kuralları her Yahudi’ye eşit şartlarda yaşamaya başlama fırsatını vermektedir. Bu yılın şartları uygun bir şekilde uygulanması durumunda Yahudilikte aşırı zenginlilerin oluşması veya herhangi bir kişinin sürekli fakir kalması mümkün değildi. Çünkü daha önceki “Jübile” yılında satılmış bir arazi, ilk sahiplerine iade edilmek zorundaydı.²⁸⁶ Ayrıca Tevrat’a göre kölelik azami altı yıl sürmekle beraber kölelik hizmetlerini sürdürmekte olan İbrani köleler azad edilir ve onlara yeni bir yaşama başlamaları için tazminat ödenirdi.²⁸⁷ “Jübile” yılının kuralları kendi topraklarında yaşayan 12 kabile için geçerliydi. Bundan dolayı Babil sürgünü sonrası İsrail’de kabilesel yerleşim ve çoğunluk olmadığından artık bu kuralları uygulamamışlardır.²⁸⁸

Günümüzde Yahudiler “Şemita” yıl dönümünde araziye Yahudi olmayanlara “heter” adı verilen fiktif bir yolla satma fikrini geliştirmişler ve böylece ağır vergi ödemekten kurtulmuşlardır.²⁸⁹

Zirai yıla ait emirler ve esaslar Tevrat’ta şu şekilde yer almaktadır:

134. “... yedinci yıl nadasa bırakacaksınız; öyle ki, halkınızın arasındaki yoksullar yiyecek bulabilsin, onlardan artakalanı da yabanıl hayvanlar yesin. Bağınıza ve zeytinliğinize de aynı şeyi yapın.”²⁹⁰

²⁸³ Levililer, 25/20-22.

²⁸⁴ Tesniye, 15/1-3.

* Şofar (שופר): Yahudilikte Roş Ha-Şana ve Yom Kippur bayramlarında çalınan koç veya keçi boynuzundan yapılmış olan bir borudur. Tokea (תוקע) adı verilen ve bu iş için özel eğitim almış kişiler tarafından yapılır. Şofar özel bir nota ile çalınır. Her Yahudi senede en az bir kere Yom Kippur bayramında Şofar’ın sesini dinlemeli ve orucunu bu sesi duyduktan sonra açmalıdır. Bkz. Gündüz, *age*, s. 355; Besalel, *age*, III, 682.

²⁸⁵ Levililer, 25/9.

²⁸⁶ Levililer, 25/24; Bettany, George Thomas, *Dünya Dinleri Ansiklopedisi*, (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2005, s. 624.

²⁸⁷ Levililer, 25/9-10.

²⁸⁸ Besalel, *age*, III, 799.

²⁸⁹ Besalel, *age*, III, 674-675.

135. “Altı gün çalışacak, yedinci gün dinleneceksiniz. Ekim, biçim vakti bile olsa dinleneceksiniz.”²⁹¹
136. “Ellinci yılı kutsal sayacak, bütün ülke halkı için özgürlük ilan edeceksiniz. O yıl sizin için özgürlük yılı olacak. Herkes kendi toprağına, ailesine dönecek.”²⁹²
137. “Sonra, yedinci ayın onuncu günü, yani günahları bağışlatma günü, bütün ülkede yüksek sesle boru çalınacak.”²⁹³
138. “Miras alacağınız ülkenin her yerinde tarlanın asıl sahibine tarlasını geri alma hakkı tanınmalıdır.”²⁹⁴
139. “Surlu bir kentte evini satan adamın evi sattıktan tam bir yıl sonrasına kadar onu geri alma hakkı olacaktır. Eğer bir yıl içinde evini geri almazsa, ev temelli olarak alıcıya geçecek, kuşaklar boyunca yeni sahibinin olacaktır. Özgürlük yılında ev yeni sahibinin elinden alınmayacaktır.”²⁹⁵
140. “Yedi yılda bir kutlanan Şabat yıllarının yedi kez geçmesini bekleyin. Yedi kez geçecek Şabat yıllarının toplamı kırk dokuz yıldır.”²⁹⁶
141. “Yabancıdan borcunu alabilirsin...”²⁹⁷
142. “... Ama İsraili kardeşinin borcunu bağışlayacaksın.”²⁹⁸

Tevrat'ta zikredilen bu emirlere göre “Şemita” adı verilen yedinci yılda toprakta yetişen her ürün hiç kimsenin mülkü olmayıp herkese aittir. Tarlalar nadasa bırakılmalıdır ve toprak işlenmemelidir.

Toprağın “Jübile” yılını (50. yılını) kutsal addetmek ve o yılın Yom Kippur’unda Şofar çalmak gerekmektedir. Ayrıca tüm İbrani köleler özgür bırakılmalıdır. “Jübile” yılında bütün araziler atalarından kalan sahiplerine iade edilmelidir ve genel olarak surlarla çevrili bir kentte bir satıcı satış yılı içinde bir evi geri satın alma hakkına sahiptir. İsrail toprağına girince “Jübile” yılı sayılmalı ve yılda bir veya yedi yılda bir hatırlanmalıdır.

Yedinci yılda bütün borçlar iptal edilir. Fakat bir yabancı tarafından yapılmış bir borcun ödenmesi sıkıştırılabilir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu emirlere rağmen

---

²⁹⁰ Çıkış, 23/11.

²⁹¹ Çıkış, 34/21.

²⁹² Levililer, 25/10.

²⁹³ Levililer, 25/9.

²⁹⁴ Levililer, 25/24.

²⁹⁵ Levililer, 25/29-30.

²⁹⁶ Levililer, 25/8.

²⁹⁷ Tesniye, 15/3.

²⁹⁸ Tesniye, 15/3.

bugün Yahudiler “Jübile” yılını belli sebeplerden dolayı kutlamamaktadırlar. Fakat “Şemita” yılını emirlere uygun olmasa da hala kendi aralarında uygulamaya çalışmaktadırlar.

İ. YENECEK HAYVANLARLA İLGİLİ EMİRLER

Yahudilikte eski zamanlardan beri Tanrı’ya bağlılığın bir ispatı olarak kişiden beslenme yasalarına ve yasaklarına uyması istenmektedir. Tanrı ilk insana cennetteki bir ağacın meyvesini yemeyi yasaklamış fakat Tevrat’ın “Yeryüzünde olup tohum veren her sebze ve kendisinde ağaç meyvesi olup tohum veren her ağacı size verdim; size yiyecek olacaktır.”²⁹⁹ şeklindeki ayetinden de anlaşılacağı üzere diğer meyvelerin yenmesine izin vermiştir.

Tevrat’a göre Tufan olayından sonra bütün hayvanlar temiz olanlar ve olmayanlar diye ilk defa ikiye ayrılmıştır. Hz. Nuh her temiz hayvandan ve her temiz kuştan alarak Rab’be yakmalık sunular sunmuştur.³⁰⁰ Tanrı da Hz. Nuh’a tüm hareket eden hayvanların etini yiyecek olarak vermiştir. Fakat hayvanların kanı ile yenmesi yasaklanmıştır. Çünkü kanın canı içerdiği var sayılmaktadır.³⁰¹

Bu ilk emir ve yasaklardan sonra çok daha kapsamlı bir gıda kuralları dizisi Sina’da ilahi vahyi alan Hz. Musa’ya bildirilmiştir. Yahudilerin asimilasyona uğramalarına engel olan ve diğer komşu milletlerden ayrı kılan³⁰² bu emirlerden en önemlileri, yenilen ve yenilmeyen hayvanlarla ilgili olanlar, Tevrat’ın Levililer XI. ve Tesniye’nin XIV. bablarında ayrıntıları ile anlatılmaktadır. Bu kurallara göre İsrail oğullarına yenmesi için izin verilen ve kurban olarak takdim edilen hayvanlar “Tahor” (temiz) olarak isimlendirilirken, etinin yenmesi yasak olan ve kurban olarak takdim edilemeyen hayvanlar ise “Tame” (temiz olmayanlar) veya “Toeva” (iğrenç) gibi kelimelerle belirtilmiştir.³⁰³

²⁹⁹ Tekvin, 1/29.

³⁰⁰ Tekvin, 8/20; Demirci, Kürşat, “Hayvan”, *DİA*, İstanbul 1998, XVI, 84.

³⁰¹ Tesniye, 9/2-4.

³⁰² Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 125; Kılıç, Sami, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*, Masmedia Yayınları, Elazığ 2007, s. 29, 74.

³⁰³ Levililer, 11/1-47; Tesniye, 14/3-20; ayrıca bkz. Demirci, “Hayvan”, *DİA*, XVI, 84; Atasağun, *age*, s. 155.

Helal ve haram kavramlarına Yahudi literatüründe daha çok yiyecekler ile ilgili kurallar çerçevesinde rastlanabilir. Çünkü helal ve haram arasında yapılan ayırım yiyecekler ile ilgili uygulamalarda göze çarpmaktadır.³⁰⁴

Yahudilerin yiyecekler konusundaki bu ayırımını göz önünde bulundurarak biz de çalışmamızın bu bölümünde öncelikle yenmesi helal olan gıdaları zikredeceğiz, ikinci ana başlığımız olan “Yasaklarla İlgili Emirler” bölümünde ise “Yiyecekler İle İlgili Yasaklar” başlığı altında yenmesi haram olan yiyecekleri ve bunlara bağlı olan durumları açıklamaya çalışacağız.

İbranice’de yenilmesi uygun ya da helal olan yiyecekleri ifade etmek için “kaşer”^{*} kelimesi kullanılmaktadır.³⁰⁵ Yahudilikte helal sayılan yiyeceklerin neler olduğu ve bunların özellikleri Tevrat’ta belirtilmiştir. Bunun yanında kutsal sayılan ve tavsiye edilen yiyecekler bayramlarda ve “Yahudi tarihinin önemli olaylarıyla” ilgili olan özel günlerin kutlanmasında belirginleştiği ve onlara göre sembolik anlamlar taşıdığı da söylenebilir.³⁰⁶

Tevrat’ta belirtildiğine göre geviş getiren ve toynaklı olan hayvanlardan bazıları hariç, diğer hayvanlar temiz ve yenmesi caizdir.³⁰⁷ Tevrat’ın Tesniye bölümüne göre eti helal olan hayvanlar olarak sığır, koyun, keçi, geyik, ceylan, dağ keçisi, karaca, ahu ve dağ koyunu zikredilmektedir.³⁰⁸ Bu hayvanlarda dikkati çeken ortak bir özellik ise tamamının otla beslenmeleridir.³⁰⁹

Balıklar İsrail oğullarında kurban edilmemesine rağmen, yenilmesine izin verilmiştir.³¹⁰ Ancak balıkların helal sayılmaları için bir kriter olarak yüzgeçli ve pullu olmaları gerektiği ifade edilmektedir.³¹¹

³⁰⁴ Demirci, Kürşat, “Helal”, *DİA*, İstanbul 1998, XVI, 174.

* Kaşer (כשר): Yahudilikte yenilmesinde ve kullanılmasında dinen bir sakınca bulunmayan helal ürünlere verilen isimdir. Bunları belirleyen kurallara ise Kaşerut ya da Kaşrut kuralları adı verilir. Bkz. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 363-364; Besalel, *age*, II, 313-314 Aydın, *Yahudilik*, s. 139.

³⁰⁵ Kılıç, *age*, s. 28; Firestone, *age*, s. 145, 180; Demirci, “Helal”, *DİA*, XVI, 174.

³⁰⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Demirci, “Hayvan”, *DİA*, XVI, 85; Kılıç, *age*, s. 30.

³⁰⁷ Levililer, 11/3-8; Tesniye, 14/6-8; Bettany, *age*, s. 629; Johnson, *age*, s. 39.

³⁰⁸ Tesniye, 14/4-5.

³⁰⁹ Kılıç, *age*, s. 33; Aydın, *Yahudilik*, s. 139-140.

³¹⁰ Budda, *age*, s. 28.

³¹¹ Levililer, 11/9; Tesniye, 14/9; Bettany, *age*, s. 629; Firestone, *age*, s. 145; Kaya, Remzi, *Kur’ân-ı Kerim ve Kitab- Mukaddes’te Helal ve Haram Gıdalar*, Kaya Matbaası, İstanbul 2000, 167.

Tevrat'ta “Bütün temiz kuşları yiyebilirsiniz”³¹² ifadesi geçtikten sonra temiz sayılan kuşların tek tek zikri geçmemektedir. Helal kuşlardan Tevrat'ta ismi geçenler bildircin, güvercin ve kumrudur. Ayrıca Yahudi dini yasasına göre bu saydığımız kuşlar için de geçerli olan fazladan bir parmak (diğer ikisinden uzun olan parmak), taşlık ve kolayca soyulabilen kursak gibi özelliklerden birisine sahip olan diğer kuşlar da kaşer olarak sayılmaktadırlar.³¹³

Böcekler içerisinde de dört tip çekirgenin yenmesine izin verilmiştir.³¹⁴ Arı yemek haram olarak ifade edilse de balı helaldir.³¹⁵ Yahudi dini inancına göre temiz sayılan tüm hayvanların sütü bir Yahudi'nin gözetiminde üretilirse helal sayılmaktadır.³¹⁶

Etin veya kümes hayvanının kaşer sayılabilmesi için “Şohet”^{*} adı verilen bir kişi tarafından kesim usulüne uygun olarak kesilmesi gerekmektedir. Dini kurallara uygun olarak hayvan kesim işine ise “Şehita (שהיטה)” adı verilmektedir.³¹⁷

“Şehita” sıkı yasalarla sınırlandırılmıştır. Bu yasalara göre hayvanın kesilirken acı çekmesini önlemek ve ona en az ızdırap verdirecek bir yöntemle kesimin gerçekleşmesi şarttır. Ayrıca kesim uzunluğu kümes hayvanları, küçük ve büyükbaş hayvanları için ayrı boyda olan “Halef” adı verilen özel bıçakla yapılmaktadır. Kesim duraksamadan tek darbeye gerçekleştirilmeli, bıçak bastırılmamalı ya da batırılmamalıdır. Hayvanın şahdamarlarının bir tek bıçak darbesi ile kesilmesi amaçlanmalıdır. Böylece hayvanın bayılması ve kanın vücuttan tümüyle akıp gitmesi sağlanır. Ayrıca “Şohet” hayvanı keserken özel bir “Beraha”^{**} söylemelidir. Bundan sonra kesilen hayvan “Şohet” tarafından incelenir. Hayvanın iç organları kontrol edilir ve bir yıl içinde ölmesine sebep olabilecek bir ölümcül hastalığa yakalanmış değilse

³¹² Tesniye, 14/11.

³¹³ Kılıç, *age*, s. 33-34; Demirci, “Helal”, *DİA*, XVI, 174.

³¹⁴ Levililer, 11/21-22.

³¹⁵ Behar, Nisim, *Dini Uygulama Rehberi El Gid Para El Pratikante*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 165-166.

³¹⁶ Tesniye, 8/7-8; Atasagun, *age*, s. 156; Demirci, “Helal”, *DİA*, XVI, 174.

^{*} Şohet: Yahudilikte yenilmesi helal olan hayvanların kesimini gerçekleştiren kişiye verilen isimdir. Şohetin, Yahudilere helal sayılan hayvanların kesimini Şehita adı verilen kurallar dâhilinde yapması icap etmektedir. Dolayısıyla her Şohetin anatomisi bilgisi yanında özel bir kesim tekniğini bilmesi ve bu işin eğitimini alması gerekmektedir. Bkz. Besalel, *age*, III, 666-667, 684.

³¹⁷ Kılıç, *age*, s. 39; Atasagun, *age*, s. 157; Besalel, *age*, III, 666.

^{**} Beraha (ברכה): Tanrı'ya yapılan şükür ve hamd sözlerinden müteşekkil olan duadır. Bkz. Levin, Michael, *Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi*, (çev. Estreya Seval Vali), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 105.

kaşer sayılır. Fakat eğer böyle bir hastalığı mevcutsa kaşer sayılmaz ve eti yenmez. Kaşer sayılan hayvanın bir sonraki işlemi ise onun tüm kanından ve yasaklanmış olan bazı yağ, damar ve bölümlerinden arındırılmasıdır. Böylece bütün bu işlemlerden sonra hayvan etini yemek kaşer olur.³¹⁸

Kuşların ve evcil olmayan hayvanların kanı kesimden sonra örtülmelidir. Çünkü bu hayvanların evcil hayvanlara göre insana hiçbir borcu yoktur ve kesimleri daha da utanç verici sayılmaktadır.³¹⁹

Ayrıca hayvan kesiminden sonra din adamı ve Mabed paylarına düşenler de ayrılmak zorundadır.³²⁰

Tevrat'ta yenecek hayvanlara dair emirler şu şekilde zikredilmektedir:

143. “Halktan sığır ya da koyun kurban edenlerin kâhinlere vereceği pay şu olacak: Kol, çene, işkembe.”³²¹
144. “Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ilk ürününü ve koyunlarınızdan kırtığına ilk yünü kâhine vereceksiniz.”³²²
145. “Tarla özgürlük yılında serbest kaldığı zaman, Rab’be koşulsuz adanmış bir tarla gibi kutsal sayılacak ve kâhinlere ait olacaktır.”, “İster insan, ister hayvan, ister aileden kalma tarla olsun, Rab’be koşulsuz adanan hiç bir şey satılmayacak ve geri alınmayacaktır. Çünkü Rab’be koşulsuz adanan her şey Rab için çok kutsaldır.”³²³
146. “Tanrınız Rab’bin adını yerleştirmek için seçeceği yer sizden uzaksa, buyruğum uyarınca Rab’bin size verdiği sığırlardan, davarlardan kesebilirsiniz. Kentlerinizde dilediğiniz kadar et yiyebilirsiniz.”³²⁴
147. “İsrail halkından ya da aralarında yaşayan yabancılardan kim eti yenen bir hayvan veya kuş avlarsa, kanını akıtıp toprakla örtecektir.”³²⁵
148. “Yavruları kendiniz için alabilirsiniz, ama anayı kesinlikle özgür bırakacaksınız. Öyle ki, üzerinize iyilik gelsin ve ömrünüz uzun olsun.”³²⁶

---

³¹⁸ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 127; Besalel, *age*, III, 666-667; Blech, Rabi Benjamin, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, (çev. Estreya Seval Vali), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 272; Aydın, *Yahudilik*, s. 140; AnaBritannica, “Kaşer”, (edt. Goetz, Philip ve dğr.), Ana Yayıncılık, İstanbul 1986-1990, XIII, 58; Atasağun, *age*, s. 157-158; Firestone, *age*, s. 146.

³¹⁹ Besalel, *age*, III, 67.

³²⁰ Tesniye, 18/3-4.

³²¹ Tesniye, 18/3.

³²² Tesniye, 18/4.

³²³ Levililer, 27/21, 28.

³²⁴ Tesniye, 12/21.

³²⁵ Levililer, 17/13.

³²⁶ Tesniye, 22/7.

149. “İsraail halkına deyin ki, Karada yaşayan hayvanlardan şunların etini yiyebilirsiniz.”³²⁷
150. “Temiz sayılan bütün kuşları yiyebilirsiniz.”³²⁸
151. “Ama dört ayaklı ve kanatlı olup ayaklarını sıçramak için kullanan bazılarının etini yiyebilirsiniz.”³²⁹
152. “Suda yaşayan hayvanlardan şunların etini yiyebilirsiniz: Denizde, akarsularda yaşayan pullu ve yüzgeçli canlıların etini yiyebilirsiniz.”³³⁰
153. “Bu ay sizin için ilk ay, yılın ilk ayı olacak”, “Aviv ayını tutun ve Tanrınız Rab’bin Fısıh Bayramını kutlayın. Tanrınız Rab Aviv ayında geceleyin sizi Mısır’dan çıkardı.”³³¹

Tevrat’ta zikredilen bu emirlere göre, bir Yahudi hayvanı keseceği zaman, kâhine kol, çene, işkemmeden oluşan payını vermelidir. Aynı zamanda koyun yününden ilkini de ona vermelidir. Herem tarzı gibi özel bir yemin yapıldığında Mabed’e dair olanla kâhine dair olanı ayırmak gerekmektedir. Tüketime uygun olması için hayvanın veya kuşun, evcil bir hayvan değilse şayet, kanuna uygun şekilde kesilmesi gerekmektedir. Bu hayvanın veya kuşun kesildikten sonra kanları toprakla örtülmelidir. Yuvası varken alınan bir kuşun, ana kuşu serbest bırakılmalıdır. Bu emrin nedeni annenin yeni yavru kuşları verebilmesi olarak düşünülebilir. Bir Yahudi yedikleri arasında büyükbaş hayvanları, kümes hayvanları, kanatlı haşaratı ve balıkları tüketime uygun olup olmadığını incelemek zorundadır. Sanhedrin her ayın birinci gününü kutsamalı ve yılları, mevsimleri hesaplamalıdır. Çünkü bazı kaşer yiyecekler Yahudilerin özel günlerinde veya bayramlarında haram kılınmıştır veya bu günler dışında kutsal sayılan yiyeceği yemek haram sayılmıştır. Bundan dolayı bu günler içerisindeki kurallara riayet etmeleri için günlerin hesaplanması istenmektedir.³³²

Yahudilikte kaşer kuralları günümüzde de bütün Yahudi halkı için vazgeçilmez bir hayat şekli olmayı sürdürmekle birlikte, her Yahudi tarafından titizlikle uygulanmaktadır.

Günümüz Yahudi düşünürlerinden Samuel Dreuner, “Yahudi Gıda Yasaları” adlı kitabında bu konuyla alakalı şöyle diyor: “Kaşerut, Yahudi davranışının en sağlam

---

³²⁷ Levililer, 11/2.

³²⁸ Tesniye, 14/11.

³²⁹ Levililer, 11/21.

³³⁰ Levililer, 11/9.

³³¹ Çıkış, 12/2; Tesniye, 16/1.

³³² Kılıç, *age*, s. 51-63.

kalelerinden biridir ve güçlü bir özveri, öz disiplin ve kararlılık gerektirmektedir. Kaşerut'un amacı kutsallıktır; kutsal bir kişi ve kutsal bir millet oluşturmaktır. Kaşerut, insanın tabiatının basit bir gereksinimi olan yemek olayını Tanrı katına çıkararak kutsallaştırdığı gibi Yahudiliği diğer milletlerden farklı kılmaktadır.”³³³

J. BAYRAMLARLA İLGİLİ EMİRLER

Yahudiler'de eskiden her ay Kudüs'te Sanhedrin, yeni ayı gördüklerini bildiren erkekleri tanık olarak dinler, ay başını öyle ilan ederlerdi. Bundan sonra Sanhedrin habercilerini memleketlere yollayarak yeni ayın “takdis edildiğini” haber olarak yollarlardı. Takvimler ortaya çıktıktan sonra ise uygulama tarihe karışmış oldu.³³⁴

Yahudi takvimi ayın hareketine göre ayarlanmıştır. Yahudi takviminde aylar, Babil mitolojisinden alınan sözlerle şöyle adlandırılmaktadır: Nisan, İyar, Sivan, Temmuz, Av, Elül, Tişri, Heşvan, Kislev, Tevet, Şevvat, Adar. Ayrıca güneş yörüngesine uyularak her on dokuz yılda bir aylar yeniden düzenlendikleri için eksik yıla 2. Adar ayı eklenmektedir.³³⁵

Yahudiler tarih başlangıcı olarak Mısır'dan çıkışı veya dünyanın yaratılış yılını kabul etmektedirler.³³⁶

1. Yahudilikte Bayramlar

Yahudi bayramları ve özel günleri genellikle Tevrat veya eski çağlardan kalma geleneklerden kaynaklanmaktadır. Bunların önem derecesi ve anlamları birbirinden farklıdır. Kronolojik olarak bu bayramları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Roş Ha-Şana

Tişri ayının birinde başlayıp iki gün devam eden bayramdır. Yahudi inancına göre İsrail oğulları ile birlikte bütün insanlığın Tanrı mahkemesine çıktığına inanılan ve bu yüzden neşeli geçmeyen bir bayramdır.³³⁷ Roş Ha-Şana (ר'אש השנה), yargı günü olup, bir kişinin yıllık amellerin muhasebesini yaptığı bir bayram sayılmaktadır.³³⁸

³³³ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 133.

³³⁴ Örs, *age*, s. 409.

³³⁵ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 197; Öztürk, *age*, s. 135; Firestone, *age*, s. 148.

³³⁶ Örs, *age*, s. 409.

³³⁷ Örs, *age*, s. 416; Firestone, *age*, s. 149.

³³⁸ Erdem, Sargon, “Bayram”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 258.

Yahudiler Roş Ha-Şana’da Tanrı’ya imanla dolu kalplerin yapmış olduğu duaların kabul edilip bu duaların, aynı zamanda onların affına sebep olacağına inanmaktadırlar.³³⁹ Ayrıca Roş Ha-Şana’ya insanlara Tanrı’nın baki olduğunu ve kıyamet gününde Tanrı’nın huzurunda toplanılacağını hatırlatan Şofar çalındığı için “Yom Terua” da denilmektedir.³⁴⁰

b. Yom Kippur

İbranice’de tevbe günü anlamına gelen Yom Kippur (יום כיפור), Roş Ha-Şana’nın ilk gününden itibaren devam eden on günlük tevbe zamanının sonundaki Keffaret günüdür.³⁴¹ Yahudilerin altın buzağıya tapmaları, bu sebeple Tanrı’nın gazabına uğramaları ve bu suçtan bağışlanmaları sebebiyle bu bayram kutlanmaktadır.³⁴² Arefe günü akşamından başlayıp ertesi günü akşama kadar 25 saat oruç tutmak bu bayramda farzdır. Bu süre içinde yemek, içmek, cinsel ilişkide bulunmak, yıkanmak ve her türlü temizlik yapmak, yağlanmak ve ayakkabı dâhil, deriden yapılmış herhangi bir şey giymek haramdır.³⁴³ Yom Kippur’da Şabat günü içerisinde olduğu gibi herhangi bir işle uğraşmak bile yasaktır.³⁴⁴ Ayrıca Şabbat günü için yasaklanan şeyler, bu gün için de geçerlidir.³⁴⁵ Keffaret günü sadece oruç değil bunun yanında kurban sunma, dua etme, hakların ehline iade edilmesi gibi ibadetler de gerçekleştirilir.³⁴⁶

Yahudiler Mabed döneminde günahların hayvanlara geçtiği şeklindeki telakkiden dolayı günah keçisini çöle salmaktaydılar.³⁴⁷ Bugün ise bu ayın yerine kadınlar tavuğu, erkekler horozu kesmektedirler. Sinagoglar’da ise bugün “Kol Nidre” diye adlandırılan suçların itirafı ve ahidlerin tekrarı olan dua bir melodi eşliğinde

---

³³⁹ Levin, *age*, s. 230.

³⁴⁰ Atasağın, *age*, s. 109; Tümer, Günay, “Ayin”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 249.

³⁴¹ Tümer-Küçük, *age*, s. 259.

³⁴² Özen, *age*, s. 208; Firestone, *age*, s. 154.

³⁴³ Yitik, Ali İhsan, “Oruç”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 414; Yavuz, Yusuf Şevki, “Âşûrâ”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 24-25; ayrıca geniş bilgi için bkz. Olgun, Tahir, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 150; Aydın, *Yahudilik*, s. 116-118; Soysaldı, *age*, s. 97; Firestone, *age*, s. 155.

³⁴⁴ Tümer-Küçük, *age*, s. 259; Levin, *age*, s. 234.

³⁴⁵ Levililer, 23/32.

³⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Bettany, *age*, s. 619-621; Özen, *age*, s. 209; Katar, “Kefâret”, *DİA*, XXV, 178.

³⁴⁷ Bettany, *age*, s. 620; Tümer, “Ayin”, *DİA*, IV, 249; Tuğ, Salih, “Azâzîl”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 312; Katar, “Kefâret”, *DİA*, XXV, 178.

okunmaktadır. Ayrıca ölülerin ruhları adına arefe günü gecesi ve ertesi gün boyunca sürekli yanan mumu yakmaktadırlar.³⁴⁸

Yahudiler, Mabed döneminde yılın üç büyük bayramı olan ve İbranice’de regalim adı verilen Pesah, Şavuot ve Sukkot’ta Mabed’i ziyaret etmek ve Hac yapmak zorundaydılar.³⁴⁹ Bu bayramlar Ken’aniler’den tevarüs edilmiştir. Eskiden mevsim değişimlerine ve çiftçilerin mahsullerini toplamalarına bağlı bir bayram hüviyeti taşımışken daha sonra milli bayramlara bürünmüştür.

c. Pesah

İbrani takvimine göre Nisan ayının 15’nde başlayan Pesah bayramı (פסח) 22’ne kadar devam eden yedi günlük bir bayramdır.³⁵⁰ Bu bayramda mayalı her şeyden kaçınılmalı ve mayayı bulunduran hiçbir şey yenilmemelidir.³⁵¹ Böylece Pesah bayramı Yahudilere Mısır esaretinden kurtuluşun yıl dönümünü hatırlatmakta ve o olayları canlandırmaktadır.³⁵²

Pesah bayramının ilk ve son gününde herhangi bir iş yapmak yasaklanmıştır.³⁵³

Bugün ise Pesah bayramında dua ve Tevrat okunduktan sonra bayramın ziyafet yemeğinde mayasız ekmek ve Mısır’daki köleliğin acı hatırasını tatmak için acı otlar yenilmektedir. Ayrıca şarap kadehi sevinç ve kurtuluş işareti olarak içilip dört defa boşaltılır. Bayram akşamındaki bu “seder” yemeği oturmadan ve sol kol üzerine dayanılarak yenilmektedir. Mabed döneminde ise aynı gece kurban kesilerek etinin sabaha kadar yenilmesi gerekmekteydi. Ayrıca daha sonra baston ele alınarak çıkılacakmış gibi hazır bir vaziyette beklemek de gerekmektedir.³⁵⁴

³⁴⁸ Örs, *age*, s. 416-418; Eliade, Mircea-Couliano, İoan P., *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Ali Erbaş), İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s. 291.

³⁴⁹ Çıkış, 23/14, 17; Harman, “Hac”, *DİA*, XIV, 383; Levin, *age*, s. 236; Tümer-Küçük, *age*, s. 493; Aydın, *Yahudilik*, s. 119.

³⁵⁰ Schimmel, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Güven Matbaası, Ankara 1955, s. 113, 244; Sarıkçıoğlu, *age*, s. 281.

³⁵¹ Çıkış, 12/1-20; Tesniye, 16/1-8.

³⁵² Kahraman, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul 1993, s. 164; Erdem, “Bayram”, *DİA*, V, 258; Eliade-Couliano, *age*, s. 291.

³⁵³ Çıkış, 12/16.

³⁵⁴ Sarıkçıoğlu, *age*, s. 281; Atasağun, *age*, s. 129; Ateş, *age*, s. 68; Erdem, “Bayram”, *DİA*, V, 258.

Pesah ile başlayıp Şavuot ile sona eren 49 günlük süre “Omer” olarak isimlendirilir.³⁵⁵

d. Şavuot

İbranice’de “Haftalar” manasına gelen Şavuot (שבועות), Pesah’ın ikinci gününden sonra ellinci günde kutlandığı için bu bayrama Yunanca “Ellinci gün” manasına gelen “Pentacost” da denilmektedir.³⁵⁶ Bu bayram kendi ismini Tanrı’nın Yahudilere Tora’yı vermeden önce Tora’yı alabilmeleri için onları yedi hafta ya da 50 gün hazırlaması sebebiyle almıştır.³⁵⁷ Mabed döneminde hasadın ilk ürünleri bu bayramda Mabed’e getirilir ve yeni toplanmış buğdaydan yapılan iki somun ekmek adak olarak sunulurdu. Bugün ise Sinagoglar meyve ve çiçeklerle donatılmaktadır. Şavuot, bundan dolayı bir nevi zirai bayramdır. Fakat Mabed tahrip edildikten sonra Şavuot bayramı Tanrı’nın Sina Dağı’nda Hz. Musa’ya on emri bildirmesiyle ilişkilendirilerek kutlanmaya başlanmıştır.³⁵⁸

Bugün Şavuot bayramı gecesi uyanık kalınarak Tevrat çalışmaları ve Sinagog’ta Rut kitabını okuyarak geçmektedir.³⁵⁹

e. Sukkot

Sukkot (סוכות), Yahudilerin Mısır’dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde dolaşmaları anısına yapılan bir bayramdır. Yom Kippur’un bitiminden beş gün sonra kutlanmaktadır. Yahudiler “Çardak Bayramı” da denilen Sukkot bayramında çöldeki yılları canlandırma anısına bir çeşit gölgelik olan kulübeler hazırlayarak içlerinde yaşarlar.³⁶⁰

Bu bayramın bir başka özelliği de, bayram süresince elde “Lulav” denen, dört bitki; hurma, söğüt, mersin, limon dallarının bir araya getirilmesiyle oluşan bir demet dört yana sallanmasıdır. Bu esnada ilahiler okunur. Lulav denen gelenek bugün sadece

³⁵⁵ Bettany, *age*, s. 625; Özen, *age*, s. 218.

³⁵⁶ Özen, *age*, s. 219.

³⁵⁷ Blech, *age*, s. 197-198.

³⁵⁸ Atasağun, *age*, s. 132-133; Erdem, “Bayram”, *DİA*, V, 258; AnaBritannica, XX, 246.

³⁵⁹ Özen, *age*, s. 219.

³⁶⁰ Zitelmann, *age*, s. 94; Erdem, “Bayram”, *DİA*, V, 258.

“Haredi” denilen aşırı dindar grup tarafından devam ettirilmektedir. Lulav demetindeki dört bitki, iş birliği yapan çeşitli insan tiplerini temsil etmektedir.³⁶¹

Ayrıca bugün Yahudiler tarafından Tevrat’ta zikredilen bu dini bayramlar dışında Purim (פורים) ve Hanukkah (חֲנֻכָּה) bayramları da kutlanmaktadır.

Purim bayramı, bütün Yahudileri kılıçtan geçirmeyi planlayan kral Ahasuerus’un baş veziri Haman’ın zulmünden Yahudilerin kurtuluşunu anmak için Adar ayı içerisinde, kurban kesilerek neşe ve eğlence içerisinde, kutlanan bayramdır.³⁶²

Hanukkah bayramı ise Kudüs’ü zapt ederek Yahudileri dinlerini terk etmeye ve Yunan putperestliğine girmeye zorlayan Antiochus güçlerine karşı Makabiler’in zaferini anmak amacıyla kutlanır.³⁶³

Yahudilerde bu yıllık bayramlar dışında haftalık olarak kutlanan Şabbat (שַׁבָּת, Cumartesi) günü de istirahat ve bayram günü olarak ifade edilmektedir.

Yahudi inancına göre Tanrı âlemi altı günde yaratmış, yedinci günü istirahat etmiştir. Bunun için Yahudiler, yedinci gün olan Cumartesi gününü dinlenmeye ve ibadet etmeye tahsis etmişlerdir.³⁶⁴

Şabbat günü Cumayı Cumartesiye bağlayan akşamdan itibaren başlamakta ve Cumartesi günü güneşin batmasıyla sona ermektedir.³⁶⁵

Bugün Cumartesi günleri Sinagog’ta Tevrat çıkarılıp okunmaktadır. Ayrıca evin tüm fertleri akşam yemeğinde toplanarak Tekvin’den O günü anlatan bir parçayı okumakla geçirmektedirler.³⁶⁶ Cumartesi günü ziraat olmak üzere,³⁶⁷ evden dışarı çıkmak,³⁶⁸ ateş yakmak,³⁶⁹ yemek pişirmek,³⁷⁰ yük taşımak,³⁷¹ alışveriş yapmak³⁷² ve

³⁶¹ Tümer-Küçük, *age*, s. 259-260; Levin, *age*, s. 235; Firestone, *age*, s. 157.

³⁶² Erdem, “Bayram”, *DİA*, V, 258-259; Eliade-Couliano, *age*, s. 291.

³⁶³ Besalel, *age*, I, 199; Firestone, *age*, s. 163-165.

³⁶⁴ Tümer-Küçük, *age*, s. 255; Johnson, *age*, s. 40; Armstrong, *age*, s. 19; Firestone, *age*, s. 83, 150.

³⁶⁵ Çelik, Cafer, *Dinlerde İman ve İbadet*, Çıra Yayınları, İstanbul 2005, s. 34; Demirci, Kürşat, “Hafta Tatili”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 129; Aydın, *Yahudilik*, s. 115.

³⁶⁶ Runzo, Joseph – Martin, M. Nancy, *age*, s. 138; Cilacı, “Dua”, *DİA*, IX, 530.

³⁶⁷ Çıkış, 34/21.

³⁶⁸ Çıkış, 16/29-30.

³⁶⁹ Çıkış, 35/3; Tanyu, Hikmet, “Ateş”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 54.

³⁷⁰ Çıkış, 16/23.

³⁷¹ Yeremya, 17/21-22.

³⁷² Nehemya, 13/5.

odun toplamak yasaktır.³⁷³ Ayrıca Yahudiler Tevrat'ta bulunan bu yasaklara dayanarak sigara içmek, yazmak, paraya el sürmek ve benzeri her türlü fiil ve iş yapılmasını yasaklamışlardır.³⁷⁴ Anlaşılacağı gibi Yahudilikte Şabbat günü iş yapmak kesinlikle yasaktır.³⁷⁵ Ayrıca Tevrat'ta belirtildiğine göre, Şabbat'ın getirmiş olduğu yasakları uygulamayan ferdin, işlediği suç sebebiyle ölüm cezasına çarptırılması gerekmektedir.³⁷⁶

2. Bayramlarla İlgili Emirler

154. "Altı gün çalışacak, yedinci gün dinleneceksiniz. Böylece hem öküzünüz, eşeğiniz dinlenir, hem de kadın kölenizin oğulları ve yabancılar rahat eder."³⁷⁷
155. "Şabat Günü'nü kutsal sayarak anımsa."³⁷⁸
156. "Yedi gün mayasız ekmek yiyeceksiniz. İlk gün evlerinizden mayayı kaldıracaksınız. Kim bu yedi gün içinde mayalı bir şey yerse, İsrail'den atılacaktır."³⁷⁹
157. "O gün oğullarınıza, Mısır'dan çıktığımızda Rab'bin bizim için yaptıklarından dolayı bunları yapıyoruz diye anlatacaksınız."³⁸⁰
158. "Birinci ayın on dördüncü gününün akşamından yirmi birinci gününün akşamına kadar mayasız ekmek yiyeceksiniz."³⁸¹
159. "Birinci ve yedinci günler kutsal toplantı yapacaksınız..."³⁸²
160. "... O günler hiçbir iş yapılmayacak. Herkes yalnız kendi yiyeceğini hazırlayacak."³⁸³
161. "İlk gün kutsal bir toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız."³⁸⁴
162. "İsrail halkına de ki, Kutsal toplantılar olarak ilan edeceğimiz bayramlarımız, Rab'bin bayramları şunlardır..."³⁸⁵

---

³⁷³ Sayılar, 15/32-36.

³⁷⁴ Katar, Mehmet, "Günlük İbadet Uygulamaları", *Dini Araştırmalar*, c. I, sy. I, Mayıs 1998, s. 70-71; Sarıkçıoğlu, *age*, s. 282; Tümer-Küçük, *age*, s. 255.

³⁷⁵ Çıkış, 20/10; 23/12; 31/14-15; 34/21; 35/2; Levililer, 23/3; Tesniye, 5/13-14; Tümer-Küçük, *age*, s. 255; Levin, *age*, s. 220.

³⁷⁶ Çıkış, 31/12-17; Maşalı, Münteha, "Ölüm Cezası", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 40.

³⁷⁷ Çıkış, 23/12.

³⁷⁸ Çıkış, 20/8.

³⁷⁹ Çıkış, 12/15.

³⁸⁰ Çıkış, 13/8.

³⁸¹ Çıkış, 12/18.

³⁸² Çıkış, 12/16.

³⁸³ Çıkış, 12/16.

³⁸⁴ Levililer, 23/35.

³⁸⁵ Levililer, 23/2.

163. “İsrail halkına de ki, Yedinci ayın birinci günü dinlenme günüdür, boru çalınarak anma ve kutsal toplantı günü olacaktır.”³⁸⁶
164. “Aşağıdakiler sizin için sürekli bir yasa olacak: Yedinci ayın onuncu günü isteklerinizi denetleyeceksiniz...”³⁸⁷
165. “... Gerek İsraililer’den, gerekse aranızda yaşayan yabancılardan hiç kimse çalışmayacak.”, “O gün Şabat’tır, sizin için dinlenme günüdür. İsteklerinizi denetleyeceksiniz. Bu sürekli bir yasadır.”³⁸⁸
166. “İlk gün kutsal bir toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız.”³⁸⁹
167. “Yedi gün Rab için yakılan sunu sunacaksınız. Sekizinci gün kutsal bir toplantı düzenlemeli, Rab için yakılan sunu sunmalısınız. Bu bayramın son toplantısıdır. Gündelik işlerinizi yapmayacaksınız.”³⁹⁰
168. “Yedi gün çardaklarda kalacaksınız. Bütün yerli İsraililer çardaklarda yaşayacak.”³⁹¹
169. “İlk gün meyve ağaçlarının güzel meyvelerini, hurma dallarını, sık yapraklı ağaç dallarını, vadi kavaklarını toplayıp Tanrınız Rab’bin önünde yedi gün şenlik yapacaksınız.”³⁹²
170. “Yedinci ayın birinci günü kutsal toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. O gün sizin için boru çalma günü olacak.”³⁹³

Tevrat’ta ifade edilen bu emirlere göre Şabbat günü her kişi dinlenmeli, başlangıcını ve bitimini kutsal addetmelidir. Nisan’ın 14’de sahip olduğu tüm mayalı gıdaları ortadan kaldırmalı ve 15’nin akşamında Mısır’dan çıkışın öyküsünü anlatmalıdır. Ayrıca o akşam içerisinde mazzah’ı yemek zorundadır. Pesah’ın birinci ve yedinci gününde dinlenmelidir. Omer’in ilk gününden (16 Nisan) itibaren 49 gün hesaplamalıdır. Şavuot’ta ve Roş Ha-Şana’da dinlenmelidir. Yom Kippur’da (Keffaret gününde) oruç tutmalı ve dinlenmelidir (Bu bir anlamda kişinin kendisini maneviyatla da meşgul etmesidir). Ayrıca Sukkot’un ilk ve sekizinci günü de dinlenmelidir. Bu bayram süresince çardaklarda yaşamalı ve dört cinsi yemelidir. Roş Ha-Şana’da “Şofar”ın sesini duymalıdır.

---

³⁸⁶ Levililer, 23/24.

³⁸⁷ Levililer, 16/29.

³⁸⁸ Levililer, 16/29, 31.

³⁸⁹ Levililer, 23/35.

³⁹⁰ Levililer, 23/36.

³⁹¹ Levililer, 23/42.

³⁹² Levililer, 23/40.

³⁹³ Sayılar, 29/1.

Yahudi bayramları bugün de sembolik anlamda kutlanmaktadırlar. Bu bayramlar Yahudiler için genelde tarihte yaşanmış önemli olayları her yıl yeniden canlandırmakta ve onların kin ve intikam duygularının daima canlı tutulmasını sağlamaktadır.

K. TOPLUMLA İLGİLİ EMİRLER

Yahudileri toplum olarak var eden ve birlikte yaşamalarını sağlayan şey Yahudi geleneğine uymaları, yani dinlerine sıkı sıkıya bağlanmalarıdır. Aslında Yahudilerin bir ulusu mu, bir dini mi yoksa her ikisini mi temsil ettikleri yüzyıllar boyu tartışıla gelmiştir. Yahudilik, geniş kapsamlı bir tabir olup yalnız dinsel uygulama yönleri ile değil, bir “yaşam tarzı” ve “bir medeniyet” olarak da tarif edilmiştir. Yahudilik, yaşamın her ayrıntısı ile ilgilenecek yaşamın din dışı bölümlerini dahi kutsal bir açıdan ele almıştır.

Yahudiliğin kökenleri, Yahudilikteki inanca göre, tek Tanrı (monoteizm) bilincine tek başına varan Hz. İbrahim’e dayandırılmaktadır.³⁹⁴

Hız. İbrahim sonrası Yahudilik tarihi diğer peygamberler, Mısır’daki sürgün, Mısır’dan çıkış, Tevrat vahyinin alınması ve Tanrı ile İsrail oğulları arasında Ahd’in yapılması, Ken’an topraklarının fethi, Hakim idareciler, Krallar dönemi, devletin Yahuda ve İsrail olarak iki krallığa bölünmesi, Babil sürgünü, Ezra ve Nehemya’nın önderliğinde İsrail’e geri dönüş, Haşmonayimler dönemi, özgürlüğün yitirilmesi, Romalılar’ın Bet Ha-Mikdaş’ı yıkması, Yahudilerin dünyaya yüzyıllar boyu sürecek sürgün için dağılması (Galut) ve Holokost’ta doruğa ulaşan tacizlere maruz kalmaları ve İsrail Devleti’nin 1948’de* tekrar kurulması gibi safhalardan geçmiştir.³⁹⁵

---

³⁹⁴ Tekvin, 18/19.

* İsrail Devleti’nin ilk cumhurbaşkanı Beyaz Rusya’nın Motol köyünde 1984 yılında doğan Haim Veytsman olmuştur.

³⁹⁵ Geniş bilgi için bkz. Johnson, Paul, *age*, s. 55-481; Blech, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, (çev. Estreya Seval Vali), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 11-42; Besalel, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Yayıncılık, II. Baskı, İstanbul 2000, s. 22-51; Montet, Edward ve dğr., *Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik*, (edt. Ö. Andaç Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2006, s. 42-150; Erinç, Sırrı, “İsrail”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 181.

Dolayısıyla Yahudi tarihindeki bu safhaları zikrettikten sonra şunu ifade etmemiz gerekir ki din, bu öldürülen, sürülen ve üç bin yıl dağılmış yaşayan bir milleti tekrar devlet kurup dünyayı idare etme pozisyonuna getiren en büyük etkidir.

Hız İbrahim'den sonra Yahudilerin tarihini ve ulusal bütünlüğünü oluşturmakta en çok etkili olan iki olay, Mısır'dan çıkış³⁹⁶ ve Sina Dağı'nda Tevrat'ın Hz. Musa aracılığıyla Tanrı'dan teslim alınarak³⁹⁷ Yahudi halkını yönlendirecek yasalar manzumesine dönüşmesidir.

Yahudilik, eski dünyanın tapındığı “Çoklu Tanrılara” karşılık saf monoteistliği (Tek Tanrıculığı) içeren ilk dindir. Yahudiler Yahudi olanlar ile olmayanlar arasında şöyle bir ayırım yaparlar: Yahudiler Rabiler tarafından 613 olarak saptanmış olan Tevrat emirlerine uymakla yükümlüdürler; Yahudi olmayanlar ise “Nuh Yasaları”na* uymalıdır. Ayrıca onların bu yasalara bağlı kaldıkları müddetçe kendilerine “kurtuluş” müjdesi verilmektedir.³⁹⁸ Bu yasalara göre bu kişiler Tanrı'ya inanmayı; küfrü, adam öldürmeyi, hırsızlığı, cinsel ahlaksızlığı, yaşayan bir hayvanın etini yeme yasağına uymak zorunda³⁹⁹ ve buna uygun yasa koyucu mahkemeleri de kurmakla yükümlüdürler. Bu mahkeme çeşitlerinden II. Mabed döneminde dinsel, yargısal ve yasa koyucu kurumu olarak kurulan ve “Knesset Ha-Gedolla”nın dağılmasına kadar uzanan Sanhedrin, “Nasi” ve “Zug” diye adlandırılan Başkan ve yüksek memur tarafından yönetilen ve toplam 71 kişiden oluşan bir yüksek adalet organıdır. Temel suç davalarına, dinsel konsey yasalarına ve Alaha'ya ilişkin konularına bakmakla ilgili yükümlülükleri vardı. II. Mabed yıkılmadan önce ölüm cezalarına ilişkin cezaları dahi verme yetkileri mevcuttu. Fakat daha sonra bu yetkileri sadece Diaspora ve İsrail arasındaki ilişkilerle sınırlı hale gelmiş, aylık ve yıllık dini takvimin tanzimini yapmak

³⁹⁶ Çıkış, 20/2.

³⁹⁷ Çıkış, 20/3-17, 22.

* Nuh yasaları geleneksel olarak şöyle sıralanır: 1. Putperestliğin haramlığı (Putlara tapmamak), 2. Tanrı'ya küfretmemek (küfür, kutsal şeylere saygısızlık etmemek), 3. Cinayet işlememek (kan dökmek), 4. Cinsel günahlar (Akraba ile cinsel ilişkiye girme), 5. Hırsızlık, 6. Canlı hayvanların etini yememek, 7. Legal bir sistem ikame etmek (Mahkemeler kurmak). Bkz. Babil Talmudu, Sanhedrin 56 a-b.

³⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. Mirza, Burhanüddin-Mirza, Şihabüddin, *Dinleri Tartışmak = Reddü'l-Hilaf Fi Fasli'l-İhtilaf: Dinlerin Hakikat Anlayışı Üzerine Oturumlar*, (çev. İsmail Ferid, sad. Ulvi Murat Kılavuz), İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 9; Demirci, Kürşat, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, Ayışığı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 21, 48; Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, s. 24-25; Aydın, *Yahudilik*, s. 160; Güç, Ahmet, “Din ve Barış: Dinin Dünya Barışına Katkısı”, *Köprü Dergisi*, sy. 94, İstanbul, Bahar/2006, s. 69; Firestone, *age*, s. 86.

³⁹⁹ Tekvin, 9/4-6.

ve bazı diğler dinsel araştırmalarda bulunmak gibi görevleri ortaya çıkmıştır. Fakat zamanla bu statüyü de kaybetmeye başlamışlar ve M.S. 429'da tüm faaliyetleri bitmiştir.⁴⁰⁰

Tevrat'ta topluma dair emirler şu şekilde geçmektedir:

171. "İsrailliler'in sayımını yaptığın zaman, herkes canına karşılık bana bedel ödeyecektir. Öyle ki, sayım yapılırken başlarına bela gelmesin. Sayılan herkes armağan olarak bana yarım kutsal yerin şekli verecektir. Bir şekel yirmi geradır."⁴⁰¹
172. "Tanrınız Rab size aranızdan, kendi kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracak. Onu dinleyin."⁴⁰²
173. "atayacağınız kral Tanrınız Rab'bin seçtiğİ kişi olmalıdır. Atayacağınız kral kendi kardeşlerinizden biri olmalı. Soydaşlarınızdan olmayan birini, bir yabancıyı kral semeyeceksiniz."⁴⁰³
174. "Size öğretilen yasa ve verilen karar uyarınca davranın. Size bildirilenin dışına çıkmayın."⁴⁰⁴
175. "Kötülük yapan kalabalığı izlemeyeceksiniz. Bir davada çoğunluktan yana konuşarak adaleti saptırmayacaksınız."⁴⁰⁵
176. "Tanrınız Rab'bin size vereceğİ kentlerde her oymağınız için yargıçlar, yöneticiler atayacaksınız. Onlar halkı gerçek adaletle yargılayacaklar."⁴⁰⁶
177. "Yargıırken haksızlık yapmayacaksın. Yoksula ayrıcalık göstermeyecek, güçlüyü kayırmayacaksın. Komşunu adaletle yargılayacaksın."⁴⁰⁷
178. "Lanetleneneğİni bile bile gördüğüne ya da bildiğİne tanıklık etmeyen kişi günah işlemiş olur ve suçunun cezasını çekecektir."⁴⁰⁸
179. "o kentte yaşayanları kesinlikle kılıçtan geçireceksiniz. Kenti yok edip orada yaşayan bütün halkı ve hayvanları kılıçtan geçireceksiniz."⁴⁰⁹
180. "kardeşine yapmayı tasarladığını kendisine yapacaksınız. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmalısınız."⁴¹⁰
181. "Düveyi toprağı sürülmemiş, ekilmemiş ve içinde sürekli akan bir dere olan bir vadiye getirecekler. Orada, derede düvenin boynunu kıracaklar."⁴¹¹

---

⁴⁰⁰ Besalel, *age*, III, 564-566.

⁴⁰¹ ıkış, 30/12-13.

⁴⁰² Tesniye, 18/15.

⁴⁰³ Tesniye, 17/15.

⁴⁰⁴ Tesniye, 17/11.

⁴⁰⁵ ıkış, 23/2.

⁴⁰⁶ Tesniye, 16/18.

⁴⁰⁷ Levililer, 19/15.

⁴⁰⁸ Levililer, 5/1.

⁴⁰⁹ Tesniye, 13/15.

⁴¹⁰ Tesniye, 19/19.

182. “Bu kentlere giden yollar yapacak, Tanrınız Rab’bin mülk olarak size vereceği ülkeyi üç bölgeye ayıracaksınız. Öyle ki, birini öldüren bu kentlerden birine kaçabilsin”⁴¹²
183. “İsrailliler’e buyruk ver, alacakları mülkten oturmaları için Levililer’e kentler versinler. Kentlerin çevresinde otlaklar da vereceksiniz.”⁴¹³
184. “Yeni bir ev yaparken, dama korkuluk yapacaksın. Öyle ki, biri damdan düşüp ölürse ailen sorumlu sayılsın.”⁴¹⁴

Hz. Süleyman Mabed’i inşa ettikten sonra, Yahudilerin dini hayatı Mabed etrafında şekillenmiştir. Mabed’in yıkılışı ile birlikte yukarıda ifade edilen bazı emirlerin uygulanabilirliği imkânsız hale gelmiştir. Fakat zikri geçen bu emirlerden anlaşılacağı üzere Mabed yıkılsa dahi her erkeğin Tanrı’ya her yıl canının fidyesi olarak Mabed’e yarım şekel vermesi gerekmektedir. Aynı zamanda her Yahudi, bir peygambere itaat etmek ve bir kral tayin etmek de zorundadır. Ayrıca kâhinlerden oluşan Sanhedrin’e itaat etmesi de istenmektedir. Bütün şehirlerde hâkimler ve bürokratlar atanmalı ve bunlar ayırım yapmadan insanlar arasında hüküm vermelidirler. Herkes adaleti bölmeden çoğunluğa uymak zorundadır. Delilden haberdar olanın mahkemeye gelip şahitlik yapması gerekmektedir. Her kim şahit olabileceğinin farkındaysa, şahit olarak mahkemeye müracaat etmelidir. Fakat bu şahitler dikkatli bir şekilde incelenmeli ve eğer yalanları ortaya çıkarsa onların zanlıya yapmak istedikleri şey kendilerine yapılmalıdır. Bir insan katledilmiş olarak bulunursa ve katil ele geçirilmezse, “genç ineğin boynunun kırılması” geleneği yerine getirilmelidir.

Bir kişi eğer kasten olmamak kaydıyla birisini öldürmüş ise Ken’an’da sığınma şehri olarak saptanmış altı sığınak şehirden⁴¹⁵ birisine sığınacak⁴¹⁶ olacağından bu altı şehrin oluşturulması gerekmektedir.⁴¹⁷ Bu kişi kurulmuş olan şehirlerden birisinde Kohen Agadol’un ölümüne kadar bekleyecek ve ancak onun ölümünden sonra özgür

---

⁴¹¹ Tesniye, 21/4.

⁴¹² Tesniye, 19/3.

⁴¹³ Sayılar, 35/2.

⁴¹⁴ Tesniye, 22/8.

⁴¹⁵ Bu kentler: Naftali’nin dağlık bölgesinde bulunan Celile’deki Kedeş, Efrayim’in dağlık bölgesindeki Şekem ve Yahuda’nın dağlık bölgesindeki Kiryat-Arba-Hevron ve Şeria Irmağı’nın kıyısındaki Eriha’nın doğusunda, Ruben oymağının sınırları içindeki kırsal bölgede bulunan Beser kenti ile Gad oymağının sınırları içinde Gilat’taki Ramot ve Manaşe oymağı sınırları içinde Başan’daki Golan şehirleridir. Sayılar, 35/22-25; Tesniye, 4/41-43; 19/1-13; Yeşu, 20/7-8; ayrıca bkz. Galanti, Avram, *age*, s. 145-146.

⁴¹⁶ Sayılar, 35/6, 9-15.

⁴¹⁷ Tesniye, 19/3.

olabilecektir.⁴¹⁸ Fakat o ölmeden önce sığınma kentinin dışında gezinirse, ölümüne neden olduğu kişinin akrabalarının onu öldürmeye hakları mevcuttur.⁴¹⁹

Adam öldürme olayı eğer kasıt içermekteyse o zaman buna neden olan kişinin sığınma kentlerine girmesi yasaktır. Ayrıca bu kişi ölüm cezasına çarptırılırdı.⁴²⁰

Adam öldürmüş kişinin üzüntü, pişmanlık duyarak, tzedaka (תקדצ, sadaka) vererek ve öldürmüş olduğu adamın akrabasına yardım ederek kefarette bulunması gerekmektedir.⁴²¹

Ayrıca bu altı sığınak şehrin inşası dışında toprakta atalarından miras hissesi olmayan Levililer için de, yaşamaları için, şehirler kurulmalıdır. Bir de çatı etrafında duvar kurmak ve böylece evden potansiyel tehlikeleri uzaklaştırmak gerekmektedir.

L. PUTPERESTLİKLE İLGİLİ EMİRLER

Tanrı sayılan ve tapınılan resim, heykel, taş, sütun ve buna benzer biçimsel simgelere put denilmektedir. Putperestlik ise bu tanrılaştırılan kişi veya nesneye tapınma olayına verilen isimdir.⁴²²

Yahudilikte, Tanrı Yahve'nin Sina Dağı'nda Musa'ya bildirdiği on buyruğundan biri olan put yapma ve puta tapma yasağını⁴²³ canları pahasına her kişi korumakla yükümlüdür. Avoda Zara denilen bu putlara tapma yasağı uğruna tarih boyunca yüz binlerce kişi canını vermiştir. Avoda Zara yasağı, kişinin yaşamını kaybetmesi uğruna bile işlenmemesi gereken bir suçtur. Tevrat'ta başka ilahlara tapınmaktan sakınılması gerektiği hususunda birçok ifade geçmektedir.⁴²⁴

Tevrat'ın putperestlik hakkındaki net ifadelerine rağmen, İsrail oğulları bazı tarih dönemlerinde puta tapma suçu işlemişlerdir. Mesela Hz. Musa'ya Tevrat

---

⁴¹⁸ Sayılar, 35/25, 28.

⁴¹⁹ Sayılar, 35/27.

⁴²⁰ Çıkış, 21/12, 14, 23-25; Levililer, 24/ 17-18, 20-22; Sayılar, 35/16-21, 30-31; Tesniye, 19/11, 21.

⁴²¹ Geniş bilgi için bkz. Bettany, *age*, s. 630-631.

⁴²² Hançerlioğlu, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 422.

⁴²³ Çıkış, 20/4-5; Levililer, 19/4; Besalel, *age*, I, 86.

⁴²⁴ Tesniye, 11/16.

verilmeden önce Hz. İbrahim döneminde de putlara tapınma olayının mevcut olduğu,⁴²⁵ bilindiği gibi monoteist inancının Hz. İbrahim'den sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir.⁴²⁶ Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda On Emir verildikten sonra, Tevrat'a göre Hz. Harun,⁴²⁷ Kur'an'a göre ise Samiri⁴²⁸ tarafından yapılan, Altın Buzağı'ya Yahudilerin tapınmaları ise, putperestlikten hala vazgeçemediklerinin örneğidir.⁴²⁹

Bu dönemden sonra Hz. Süleyman, başka milletlerden olan karıların hatırasına, babası Davut'un sadık kaldığı İsrail'in Tanrısı yerine başka ilahlara tapınmasına izin vermiştir.⁴³⁰ Yine kral Süleyman, Saydalılar'ın ilahesi Astarte, Ammoniler'in Molek (Melek) ve Moab'ın Kemeş adlı Tanrıları için birer anıt yapmıştır.⁴³¹ Bu anıtlardan "yüksek yerler" diye söz ediliyordu. İlginçtir, Hz. Davud ve Hz. Süleyman peygamberlerin Tevrat'ın bu anlatımlarına göre göstermiş oldukları aşırı tolerans, bir tevhid dini müjdecisinin amaçları ve mücadelesi yönünden çelişkiler içermektedir.

Ayrıca İsrail oğullarının Ken'an topraklarına geldiklerinde orada yaşayan putperest kavimlerin (Baal, Astrate ve benzeri) putlarına tapmamaları için,⁴³² Hakimler ve Peygamberler tarafından da uyarıldıkları görülmektedir. Fakat İsrail oğullarının yine de Mabedler'ini putlarla donattıkları bilinmektedir.⁴³³ Peygamber Mika'nın annesi bile Rabbe takdis için yaptırdığı putu Mabed'e yerleştirmiştir. Yine heykelin yasak olmasına rağmen Süleyman Mabed'inin avlusuna boğa heykelleri konulmuştur.⁴³⁴

Bir de Hz. Yakup ve ailesi Aram diyarından dönerken karısı, babasının tarafimini (Tanrı idolleri) çalıp beraberinde getirdiğinde Tevrat'ın suskun kalması da

---

⁴²⁵ Yeşu, 24/2; Tevrat'taki bilgilere göre Hz. İbrahim'in babası Terah'ın (Kur'an'a göre Âzer'in) da putlara taptığı anlaşılmaktadır. Kur'an içerisinde de konuyla ilgili bilgiler En'am, 6/74; Meryem, 19/42-44 surelerinde yer almaktadır.

⁴²⁶ Besalel, *age*, I, 87-88.

⁴²⁷ Çıkış, 32/1-8.

⁴²⁸ Taha, 20/87-95.

⁴²⁹ Güç, Ahmet, "Putperestlik", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 366.

⁴³⁰ I. Krallar, 11/4-5.

⁴³¹ I. Krallar, 11/6-8, 32-34; Armstrong, *age*, s. 43-44.

⁴³² Demirci, Kürşat, *Dinlerin Dejenerasyonu*, İnsan Yayınları, İstanbul 1985, s. 85.

⁴³³ Güç, "Putperestlik", *DİA*, XXXIV, 366; Yıldırım, Suat, "Ba'l", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 553-554.

⁴³⁴ Hakimler, 2/11; 3/7; 8/33; 10/10; I. Samuel, 12/10; Antoniyeviç, Dragoslav, *Ritualnyy Trans*, Belgrad 1990, s. 98, 100-101.

dikkat çekicidir. Ancak İsrail'in ataları sayılan patriarklar bu dönemde asla putlara dua etmemişlerdir.⁴³⁵

Hız. Musa sonrası yaşanan dini sapmalar döneminde saygı duyulan Tanrı Milkom bir ateş ilahıydı ve kendisinden çok korkulurdu. Teskin edilmesi gerekliydi. Yatıştırmak için küçük çocuklar kurban edilirdi. Bu Tanrı güneşin gücünü ve ekinlerin bitmesini sağlıyordu.⁴³⁶

Putperestlik kavramı Yahudi geleneğinde çok geniş değerlendirmeler içeren bir kavramdır. Puta tapmak, Tanrı'nın yanında putlara tapmak, put yapmak, putlara tazim, onlar adına kurbanlar kesmek, put adına ağaç dikmek, puta tapmaya vesile olmak gibi çok farklı putperestlik şekilleri Yahudi geleneğinde bulunmaktadır. Bunlarla ilgili Yahudilikteki değerlendirmelere "Putperestlik ve Buna İlişkin Uygulamalarla İlgili Yasaklar" konusunda değineceğimiz için burada Yahudilikte puta tapma yasak olmasına rağmen Yahudi tarihinin çeşitli devrelerinde yine de Yahudilerin puta taptıklarını ifade ettikten sonra Tevrat'ta geçen putperestlikle ilgili emirleri zikretmek istiyorum:

185. "Topraklarını alacağınız ulusların ilahlarına taptıkları yüksek dağlardaki, tepelerdeki, bol yapraklı her ağacın altındaki yerleri tümüyle yıkacaksınız.", "Onlara şöyle yapacaksınız: Sunaklarını yıkacak, dikili taşlarını parçalayacak, Aşera putlarını devirecek, öbür putlarını yakacaksınız."⁴³⁷
186. "Yok edilecek mallardan hiçbir şey almayın. Böylece Rab'bin kızgın öfkesi yatışacak ve RAB atalarınıza içtiği ant uyarınca size acıyacak, sevecenlik gösterecek, sizi çoğaltacaktır."⁴³⁸
187. "Tanrınız Rab'bin size buyurduğu gibi, onları -Hitit, Amor, Kenan, Periz, Hiv ve Yevus halklarını- tümüyle yok edeceksiniz."⁴³⁹
188. "Tanrınız Rab mülk edinmek için miras olarak size vereceği ülkede sizi çevrenizdeki bütün düşmanlardan kurtarıp rahata kavuşturunca, Amalekliler'in anısını göklerin altından sileceksiniz. Bunu unutmayın!"⁴⁴⁰
189. "Siz Mısır'dan çıktıktan sonra Amalekliler'in yolda size neler yaptığını anımsayın."⁴⁴¹

---

⁴³⁵ Tekvin, 31/19-35; Salt, Alparslan, *Ansiklopedi Semboller*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2006, s. 312; Gündüz, Şinasi, "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Tevrat mı, Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları", *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*, Ankara 1998, s. 64-65.

⁴³⁶ El-Bisati, Sadettin, *Mukarenet'ün beyn'el-Akideyyn'il Yahudiyye ve'l-İslamiyye*, Kahire 1988, s. 8.

⁴³⁷ Tesniye, 7/5; 12/2.

⁴³⁸ Tesniye, 13/17.

⁴³⁹ Tesniye, 20/17.

⁴⁴⁰ Tesniye, 25/19.

Tevrat'ta putperestlikle ilgili geçen emirlerden de anlaşıldığı gibi putperestlik ve buna bağlı olan dekorlar, unsurlar tahrip edilmeli ve yoldan çıkmış bir kente kanuna göre muamele etmelidir. Bir Yahudi kişiye yedi Ken'an ulusunu imha etmesi, Amalek'in hatırasını ortadan yok etmesi ve İsrail oğullarına neler yaptıklarını hatırlaması emredildi. Bu konu içerisinde Ken'an ve Amalek'in neden yok edilmeleri gerektiği konusuna "Savaşla İlgili Emirler" ve "Tarihsel Olaylardan Kaynaklanan Yasaklar" başlıkları altında değinileceği için burada değinmiyoruz.

M. SAVAŞLA İLGİLİ EMİRLER

Tevrat'ta Yahudilerin Tanrı'sı "Savaşçı" niteliğini taşıyan bir Tanrı olarak görülmektedir.⁴⁴² Hatta Mezmurlar'da Tanrı, ordusunun başında giden olarak nitelendirilmektedir.⁴⁴³

Arnold Toynbee'nin ifade ettiği gibi, Yahudiler kendileri hakkında gerçeğe aykırı bazı düşünceleri benimseyerek Tanrı'nın seçkin milleti rolünü üstlenmişlerdir.⁴⁴⁴ Bundan dolayı da Yahudiler bütün yapmış olduğu savaşları da Tanrı'nın savaşları olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca bunun için Yahudiler, Hz. Musa döneminde ve daha sonra monarşi döneminde de Ahid Sandığını savaş alanına beraberlerinde taşımışlardır.⁴⁴⁵ Yahudilerin Tanrı'nın mağlup olamayacağı gibi güçlü inançları mevcuttu. Bundan dolayı eğer Yahudilerin başlarına ters bir şey gelmiş olsa bunu imansızlıklarına ve sadakatsizliklerine bağlamaktadırlar.⁴⁴⁶

Tevrat'ta hayatları hakkında bilgi veren bazı geçmiş peygamberlerin fiilen savaşmadığı görülmektedir. Fakat onların "hakkı üstün ve hâkim kılmak için gayret sarf etme" çabasını gösterdikleri ve böylece kendi üsluplarına göre bir mücadele içerisine girdikleri konusunda hiçbir şüphe yoktur.⁴⁴⁷ Tevrat'a göre tüm putperestlere karşı savaş

---

⁴⁴¹ Tesniye, 25/17.

⁴⁴² Çıkış, 15/3; Mezmurlar, 24/8; Yeşaya, 42/13.

⁴⁴³ Mezmurlar, 68/8.

⁴⁴⁴ Bilgeseven, Amiran Kurtkan, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985, s. 4; Demirci, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, s. 18, 27; Harman, Ömer Faruk, "İsrâil (Benî İsrâil)", *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 194.

⁴⁴⁵ Sayılar, 10/35-36; I. Samuel, 14/18; II. Samuel, 11/11.

⁴⁴⁶ Besalel, *age*, III, 569.

⁴⁴⁷ Armstrong, *age*, s. 63; Topaloğlu, Bekir, "Cihad", *DİA*, VII, 531-532.

edilebilirdi. Bundan dolayı kendisini Tanrı'ya adayan herkes, Ken'an'lı, İsrail'li olsun tüm putperestleri Tanrı'nın topraklarından söküp atmaları gerekmektedir.⁴⁴⁸

Yahudilikte üç tür savaş çeşidi mevcuttur. "Milhemet hova" mecburi olan ve Amalekler'in ve Ken'an gibi ulusların yok edilmesi için yapılan ama artık tarihe karışmış olan savaşlardır. İkinci tür savaş örneği olan "Milhemet a-reşut" veya ihtiyari olarak da bilinen savaş ise, nefsi müdafaa ve ulusal yaşamın sürdürülmesi için yapılmaktadır. "Milhamet mitsva" veya "Tanrı ve Tora tarafından emredilmiş olan savaşlar" olarak bilinen üçüncü tür savaşlar ise, ancak kral 71 üyeli Sanhedrin mahkemesinin onayını aldıktan sonra yapılabilirdi. "Milhemet mitsva" olarak adlandırılan bu tür savaşlarda aşağıda zikredeceğimiz gibi Tevrat'taki savaşlarla ilgili bazı istisnalara bile riayet edilmezdi. Bu tür savaşlarla İsrail'in sınırlarının genişlemesini ve iktisadi durumunun iyileşmesini amaçlamaktadır.⁴⁴⁹

Yahudilikte "Milhemet mitsva" savaşı dışında dört grup insan savaşlara katılmayabilirdi. Bunlar yeni bir evi olan ancak daha kullanılmayan veya bir bağ diken ama daha meyvesini yiyemeyen erkekler ve cinsel ilişkiye girmeye vakti olmayan bir kadın ile yeni evlenen kimse ile korktuğundan dolayı ordunun maneviyatını zayıflatabilecek herhangi bir erkektir.⁴⁵⁰ Savaşa başlamadan önce kâhinlerin askerleri, düşmanın gücü karşısında paniğe kapılmamaları için konuşma yaparak sakinleştirmeleri gerekirdi.⁴⁵¹

Askerler arasında ayrıca murdar olanların temizlenmeleri gerekmektedir.⁴⁵² Askerlerin çeşitli ihtiyaçları giderme adına ordugâhın dışına çıkmaları ve bu yerlerin hem kendileri adına, hem de düşmanların onları fark etmemesi adına temiz tutulma şartını yerine getirmeleri istenmektedir.⁴⁵³

Tevrat, uzun vadeli olabilecek kuşatma halinde bile meyve ağaçların tahribini yasaklamaktadır.⁴⁵⁴

---

⁴⁴⁸ Çıkış, 32/25-29; Tesniye, 13/15-19.

⁴⁴⁹ Besalel, *age*, III, 569.

⁴⁵⁰ Tesniye, 20/5-8.

⁴⁵¹ Tesniye, 20/2-4.

⁴⁵² Tesniye, 23/10-11.

⁴⁵³ Tesniye, 23/12-14.

⁴⁵⁴ Tesniye, 20/19-20.

Ayrıca Tevrat'a göre bir toplulukla savaşa girmeden önce sulh teklifinin yapılması gerekmektedir.⁴⁵⁵ Sulh teklifi edilen fakat onu kabul etmeyen ve savaş sonunda yenilen topluluğun çocuk dâhil bütün erkeklerin ve evli olan kadınların kılıçtan geçirilmesi gerekmektedir. Henüz evli olmayan kız çocukların ve malların ise ganimet olarak alınması mümkündür.⁴⁵⁶ Fakat Tevrat, Arz-ı Mev'ûd* içinde yerleşmiş bulunan kavimlerden nefes alan her canlının kılıçtan geçirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bunun amacı da sağ kalan putperestlerin putperestliği yaymasını önlemek olarak ifade edilmektedir.⁴⁵⁷ Ama bunun bir başka sebebi de Arz-ı Mev'ûd'da milli ve içinde sadece Yahudilerin yaşadığı bir devlet kurma düşüncesi de olabilir.⁴⁵⁸

Bu tür savaşlar ve bu savaşlar içinde uygulanan kurallar bugün, "Milhemet mitsva" savaşı ve kuralları dışında, artık maziye karışmıştır.⁴⁵⁹

Tevrat'ta savaşla ilgili ifade edilen emirler ise şu şekildedir:

190. "Barış önerinizi benimser, kapılarını size açarlarsa, kentte yaşayanların tümü sizin için angaryasına çalışacak, size hizmet edecekler. Ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın."⁴⁶⁰
191. "Savaşa başlamadan önce kâhin gelip askerlere seslenecek."⁴⁶¹
192. "... Ordugâhınız kutsal olsun ki, Rab aranızda yakışsınız bir şey görüp sizden ayrılmasın. Efendisinden kaçıp size sığınan köleyi efendisine teslim etmeyeceksiniz."⁴⁶²
193. "Tanrınız Rab sizi kurtarmak ve düşmanlarınızı elinize teslim etmek için ordugâhın ortasında dolaşır..."⁴⁶³

Savaşla ilgili olarak zikredilen bu emirlere göre dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır: Tevrat'ta emredilen savaşların haricindekileri için talimatlara uyulması gerekmektedir. Savaş zamanındaki özel görevleri yerine getirilmesi için bir

---

⁴⁵⁵ Tesniye, 20/10-11.

⁴⁵⁶ Sayılar, 31/15-18; Tesniye, 20/12-14; Özel, Ahmet, "Esir", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 382.

* Arz-ı Mev'ûd: Tanrı Yahve'nin Hz. İbrahim'e ve onun soyundan olanlara vermeyi vaad ettiği diyar için kullanılan terimdir. Geniş bilgi için bkz. Küçük, Abdurrahman, "Arz-ı Mev'ûd", *DİA*, İstanbul 1991, III, 492-494.

⁴⁵⁷ Tesniye, 20/16-18.

⁴⁵⁸ Ateş, *age*, s. 393.

⁴⁵⁹ Besalel, *age*, III, 569-570.

⁴⁶⁰ Tesniye, 20/11-12.

⁴⁶¹ Tesniye, 20/2.

⁴⁶² Tesniye, 23/14-15.

⁴⁶³ Tesniye, 23/14.

kâhin atanmalıdır. Askeri karargâh hijyenik koşulda muhafaza edilmelidir. Bundan dolayı her asker gerekli malzeme ile donatılmalıdır.

N. SOSYAL KONULARLA İLGİLİ EMİRLER

Bütün dünya dinlerinin ana gayesi insanlığın mutluluğunu temin etmek olduğu için, bu dinler, Yahudilik de dâhil olmak üzere, önceliği insanlar arası ilişkilere vermektedirler.

Yahudi inancı içerisinde mevcut olan “tüm Yahudiler birbirlerinden sorumludurlar” ilkesi, güçlü bir cemaat ruhunun oluşmasını sağlamıştır. Çünkü Yahudi dini içerisindeki bu bilinç onların geçmişte yaşamış oldukları sıkıntılı günlerde ve aşâğılanmalarında birlikte hareket etme imkânı vermiştir.

Yahudi inancında kişinin her sabah kalkıp tefillin ve tallit giyerek dua etmeleri,⁴⁶⁴ kapıların sağ pervazlarında takılan mezuzalara dokunmaları⁴⁶⁵ ve dua etmeleri yanında Şabbat akşamı Kiduş duasına ailece katılıp dua etmeleri⁴⁶⁶ uygulamaları gereken ilk emirlerdendir. Geçmişin anılarını yaşatan Pesah,⁴⁶⁷ Şavuot,⁴⁶⁸ Sukkot,⁴⁶⁹ Roş Ha-Şana⁴⁷⁰ ve Yom Kippur⁴⁷¹ gibi Tevrat'ta adı geçen bayramları veya Hanukka, Purim ve benzeri gibi zikredilmeyen bayramları⁴⁷² kutlamaları da dini bir vecibe veya gelenektir. Kaşerut, temizlik kuralları, evlilik müessesesi da birer dini vecibe veya gelenek olduğu için uygulanmaktadır. Bunların her birinin yerine getirilmesi ve uygulanması bizim önümüze, dinini yaşayan bir Yahudi'nin yaşama tarzına dair izler ortaya koymaktadır.

Aslında Yahudi dini içerisinde yaşam tarzını çizen emirleri ile de örtüşen ve diğer toplumun üyelerinin uyumlu biçimde bir arada yaşamalarını sağlamak için düzenlenmiş çeşitli görevler de mevcuttur. Bu görevleri üç grupta toplamak mümkündür:

---

⁴⁶⁴ Tesniye, 6/7-8.

⁴⁶⁵ Tesniye, 6/9.

⁴⁶⁶ Atasağun, *age*, s. 151.

⁴⁶⁷ Çıkış, 12/1-20; Tesniye, 16/1-8.

⁴⁶⁸ Çıkış, 23/16; 34/22; Levililer, 23/15-21; Sayılar, 28/26-31; Tesniye, 16/ 9-12.

⁴⁶⁹ Levililer, 23/33, 39.

⁴⁷⁰ Levililer, 23/23-25; Sayılar, 29/1-6.

⁴⁷¹ Levililer, 23/26-32; 26/29-31; Sayılar, 29/ 7-11.

⁴⁷² Tümer-Küçük, *age*, s. 260; Sarıkçıoğlu, *age*, s. 281.

1. **Yakınlara karşı olan görevler:** Yahudilikte altın kural sayılan bu göreve göre fark gözetilmeden kişinin yanında yaşayan (komşu ve kardeşi gibi) insanlara sevgi ile yaklaşması gerekmektedir.⁴⁷³
2. **Doğruluk ve dürüstlüğe dair olan görevler:** Bir kişinin iftiralarda bulunmayarak, çekişmelerden uzak durması gerekmektedir. İnsanları aldatmaktan sakınmalı ve kimsenin malına zarar verilmemelidir.⁴⁷⁴
3. **İyilikle ilgili olan görevler:** Fakire ihtiyacı halinde hiç kimseye göstermeden sadaka vermek,⁴⁷⁵ muhtaç olanlara iş bulup faiz almadan ödünç para vermek⁴⁷⁶ veya hastayı ziyaret etmek, hayvanları korumak gibi eylemler, bu gruba dâhil eylemlerdendir.⁴⁷⁷

Tevrat, dünyevi vurgulamalarının ışığında, ahlaki yaptırımları sosyal yaşama uyarlar ve gündelik yaşamın doğal ihtiyaçlarından kaçınmayı da onaylamaz; ancak sosyal kurallar üzerinde önemle durur.

Tevrat'ta zikredilen sosyal kurallar ile ilgili emirler şunlardır:

194. “kayıp bir eşya bulup yalan söylerse, yalan yere ant içerse, yani insanların işleyebileceği bu suçlardan birini işlerse, günah işlemiş olur ve suçlu sayılır. Çaldığı ya da haksızlıkla ele geçirdiği şeyi, kendisine emanet edilen ya da bulduğu kayıp eşyayı, ya da hakkında yalan yere ant içtiği şeyi, üzerine beşte birini de ekleyerek, suç sunusunu getirdiği gün sahibine geri vermeli.”⁴⁷⁸
195. “Tersine, eliniz açık olsun; gereksinimlerini karşılayacak kadar ona ödünç verin.”, “Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse, ona yardım etmelisin. Aranızda kalan bir yabancı ya da konuk gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kâr alma. Tanrın'dan kork ki, kardeşin yanında yaşamını sürdürebilsin.”⁴⁷⁹
196. “Ona davarlarınızdan, tahılınızdan, şarabınızdan bol bol verin. Tanrınız Rab'bin sizi kutsadığı oranda ona vereceksiniz.”⁴⁸⁰
197. “Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçiririm. Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır.”⁴⁸¹

---

⁴⁷³ Levililer, 19/18.

⁴⁷⁴ Firestone, *age*, s. 183.

⁴⁷⁵ Levililer, 25/35; Tesniye, 15/8.

⁴⁷⁶ Çıkış, 22/24; Haleva, Rav Naftali, *Pirke Avot*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 199.

⁴⁷⁷ Geniş bilgi için bkz. Shahak, İsrail, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, (çev. Ahmet Emin Dağ), Anka Yayınları, İstanbul 2002, s. 158-160; Soysaldı, *age*, s. 141.

⁴⁷⁸ Levililer, 6/3-5.

⁴⁷⁹ Tesniye, 15/8; Levililer, 25/35-36.

⁴⁸⁰ Tesniye, 15/14.

198. “Tanrınız Rab’be bir dilek adağı adadığınızda yerine getirmeyi savsaklamayın. Tanrınız Rab sizden kesinlikle bunu isteyecektir. Yerine getirmezseniz size günah sayılacaktır.”⁴⁸²
199. “Ondan aldığın giysiyi gün batımında ona kesinlikle geri vereceksin ki, onunla yatabilsin. O da seni kutsayacak. Bu yaptığın, Tanrın Rab’bin önünde sana doğruluk sayılacak.”, “Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula ödünç para verirseniz, ona tefeci gibi davranmayacaksınız. Üzerine faiz eklemeyeceksiniz.”⁴⁸³
200. “Ücretini her gün, güneş batmadan ödeyeceksiniz. Yoksul olduğu için güvencesi odur. Yoksa sana karşı Rab’be haykırır ve sen de günah işlemiş sayılırsın.”⁴⁸⁴
201. “Komşunuzun bağına girdiğinizde doyuncaya dek üzüm yiyebilirsiniz, ama torbanıza koymayacaksınız. Komşunuzun ekin tarlasına girdiğinizde elinizle başak koparabilirsiniz, ama ekinlere orak salmayacaksınız.”⁴⁸⁵
202. “Sizden nefret eden kişinin eşeğini yük altında çökmüş görürseniz, kendi haline bırakıp gitmeyecek, ona yardımcı olacaksınız.”⁴⁸⁶
203. “Kardeşinin eşeğini ya da sığırını yolda düşmüş gördüğünde, görmezlikten gelme. Hayvanı ayağa kaldırması için kesinlikle kardeşine yardım edeceksin.”⁴⁸⁷
204. “Kardeşinin yolunu yitirmiş sığırını ya da koyununu görünce, onları görmezlikten gelme. Sığırını ya da koyunu kesinlikle kardeşine geri götüreceksin.”, “Düşmanınızın yolunu şaşırılmış öküzüne ya da eşeğine rastlarsanız, onu kendisine geri götüreceksiniz.”⁴⁸⁸
205. “Kardeşine yüreğinde nefret beslemeyeceksin. Komşun günah işlerse onu uyaracaksın. Yoksa sen de günah işlemiş olursun.”⁴⁸⁹
206. “Öç almayacaksın. Halkından birine kin beslemeyeceksin. Komşunu kendin gibi seveceksin. Rab benim.”⁴⁹⁰
207. “Siz de yabancıları seveceksiniz. Çünkü Mısır’da siz de yabancıydınız.”⁴⁹¹
208. “Doğru terazi, ağırlık taşı, efa ve hin kullanın. Mısır’dan sizi çıkaran Tanrınız Rab benim.”⁴⁹²

Bu sosyal kurallar ile ilgili emirlerden de anlaşılacağı gibi bu emirlerin amacı, kişinin hemcinslerine zarar vermesini önlemek ve cemiyetin en zayıf öğelerini

---

⁴⁸¹ Çıkış, 22/24.

⁴⁸² Tesniye, 23/21.

⁴⁸³ Tesniye, 24/13; Çıkış, 22/25.

⁴⁸⁴ Tesniye, 24/15.

⁴⁸⁵ Tesniye, 23/24-25.

⁴⁸⁶ Çıkış, 23/5.

⁴⁸⁷ Tesniye, 22/4.

⁴⁸⁸ Tesniye, 22/1; Çıkış, 23/4.

⁴⁸⁹ Levililer, 19/17.

⁴⁹⁰ Levililer, 19/18.

⁴⁹¹ Tesniye, 10/19.

⁴⁹² Levililer, 19/36.

korumaktır. Buna göre çalınmış bir mal sahibine iade edilmelidir. Fakirlere faiz almadan borç vermek gerekmektedir. İşçiye ücretinin zamanında ödenmesi talep edilmektedir. Fakat çalınmış mal bir yabancından çalınmış ise onu iade etme mecburiyeti yoktur. Aynı şekilde bir yabancıya borç verildiyse o zaman onun faizle birlikte alınmasına izin verilmektedir. İşçi yabancı birisi ise o halde onun maaşını talep etme hakkı bile yoktur. Sahibi istediği zaman onun maaşını verebilir.⁴⁹³

Fakirlere yardım etmek de emirlerden bir tanesidir. Ayrıca bir İbrani köle azad edildiği zaman, kendisine sahibi tarafından hediyeler verilmelidir. Bir borçlunun ihtiyacı varsa ve “Şemita” yılı yaklaşmakta diye borç vermekten kaçınmamalı tersine borçlunun ihtiyacı varsa ona borç verilmelidir. Çalışanın işlediği ürününden yiyebilmesine izin verilmesi gerekmektedir.

Gerektiği zaman bir hayvanın üzerindeki yükünün indirilmesine yardımcı olunması gereklidir. Ayrıca bir adamın veya hayvanın yüklenmesine de yardımcı olmalıdır.

Bir günahkârı tespit etmek gereklidir. Fakat arkadaşı kendinizi sevdiğiniz gibi sevmelisiniz. Buna göre Talmud’da bir Yahudi mahkemelik olursa ona her türlü hilekârlığa başvurarak bir Yahudi olmayan karşısında, yardım edilmesi öngörülmüştür. Kaybolmuş mal eğer sahibi Yahudi ise geri verilmeli, fakat eğer Yahudi olmayanın kaybettiği şeyi bulan bir Yahudi ise, onu almaya hak kazanır.⁴⁹⁴ Teraziler ve ölçüler doğru olmalıdır.⁴⁹⁵

Tevrat’a göre bir Yahudi, dine giren bir kişiyi sevmek zorundadır.

Sosyal konularla ilgili emirler gözden geçirildiğinde, bu emirlerin bireye ve topluma uzun vadeli ahlaki gelişme hakkında bir hedef gösterdiğini söylemek mümkündür.

---

⁴⁹³ Babil Talmudu, Sanhedrin, 57a.

⁴⁹⁴ Üzüm, Hamza, *Tevrat ve Talmud’a Göre Yahudi Olmayanların Statüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 82-83.

⁴⁹⁵ Galanti, *age*, s. 77.

O. AİLE İLE İLGİLİ EMİRLER

Musevi dinine göre aile sadece sosyal bir topluluk olmayıp aynı zamanda bir dini topluluktur. Museviler çok geniş bir aile tipine sahiptirler. Çünkü Musevi kültüründe özellikle göçebelik durumlarında, normalde alışık olduğumuz aile grubu olan karı, koca ve çocukları dışında cariyeler, köleler ve kendilerini aileye katan bazı yabancıların da aile grubuna dâhil olduğu görülmektedir. Hatta bununla da yetinmeyip bu gruba evli oğullar, onların eşleri ve çocukları da katılarak bu geniş ailenin birer üyesi haline gelmektedirler. Tevrat'ta bu tip ailenin örneğini, Hz. Yakub'un Ken'an'dan Mısır'a taşınma olayı anlatılırken, görebiliriz.⁴⁹⁶

Musevi ailesinin bu geniş yapısı toplumun sosyal, dini ve iktisadi yapısıyla alakalı olduğu gibi, İsrail oğulları arasında bazı sebeplerden dolayı mevcut olan çok evlilikle de alakalıdır.⁴⁹⁷ Museviler'de poligaminin sebeplerinden birincisi kadının çocuk doğuramaması,⁴⁹⁸ ikincisi ise yengeyle evlenme zorunluluğu,⁴⁹⁹ bir diğeri de bekâr bir kızla zina ettikten sonra onunla evlenme mecburiyetidir.⁵⁰⁰ Bundan dolayı bir çocuk sahibi olamayan, özellikle de erkek çocuğu olamayan bir koca isminin devam etmesi için ikinci, üçüncü defa evlenebilir veya cariye alabilir.⁵⁰¹ Bu evliliklere tek engel olarak bir kişinin karısının geçimini sağlayamamasıydı. Çünkü böyle durumlarda erkeğin başka bir kadınla evlenmesine yasak konulmuştu.⁵⁰² Bunun dışında bir erkek istediği kadar evlilik yapabiliirdi. Aynı şekilde bir erkek çocuksuz ölürse onun dul eşiyle kardeşi evlenmek zorunda olup ondan doğacak ilk oğlun ise ölen kardeşinin ismini devam ettireceği anlayışı mevcuttur.⁵⁰³ Ayrıca bekâr bir kızla onu aldatarak birisi ilişkiye girerse, onunla ömür boyu evlenerek hiç ayrılmamak üzere hayatı sürdürmeye

---

⁴⁹⁶ Tekvin, 46/7; Kennel, F. William, "Eski Musevi Ailesi", (çev. Hakkı Şah, Yasdıman), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (D.E.Ü.İ.F.D.)*, İzmir 1995, sy. IX, s. 478; Ali, Kevser Kâmil – Öğüt, Salim, "Çok Evlilik", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 365.

⁴⁹⁷ Ali-Öğüt, "Çok Evlilik", *DİA*, VIII, 365.

⁴⁹⁸ Tekvin, 16/2.

⁴⁹⁹ Tesniye, 25/5-6. Geniş bilgi için bkz. Ünal, Asife, *Yahudilikte, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 54-58; Aydın, M. Akif, "Evlât Edinme", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 365.

⁵⁰⁰ Çıkış, 22/16; Tesniye, 22/29.

⁵⁰¹ Tekvin, 16/2; 30/2, 9.

⁵⁰² Çavuş, Abdulaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap*, (çev. Mehmet Akif, sad. Süleyman Ateş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1974, s. 165.

⁵⁰³ Tesniye, 25/5-6; Şelebi, Ahmet, *Mukarenetü'l Edyan*, Kahire 1984, (7. Baskı), c. I, s. 299.

mahkûm edildiği de görülebilir.⁵⁰⁴ Bundan dolayı, bu çok evlilikten Yahudilerde aile annenin başkanlığında alt gruplarda anaerkil bir hale gelmiştir. Bu alt gruplara bölünme dolayısıyla, aynı kimsenin farklı kadınlardan olan çocukları birbiriyle evlenebilirdi.⁵⁰⁵ Ancak bu uygulama zamanla yasaklanmıştır.⁵⁰⁶ Bugün ise ailenin soyu anneye, ancak dinî konumu göz önünde bulundurulmak kaydıyla, dayandırılmaktadır. Yani bir Yahudi annenin Yahudi olmayan birisi ile evlenmesi durumunda ailenin soyu anneye göre devam eder.⁵⁰⁷

Bunun dışında Yahudilikte geniş ailenin reisi ve aynı zamanda dini muhafaza ederek onu yeni nesillere aktarma görevini yerine getiren babadır.⁵⁰⁸ Hatta babanın yapmış olduğu başkanlığı altında bir aile toplanarak Pesah Bayramını ve Şabbat gününü birlikte geçirmektedirler.⁵⁰⁹

Tevrat'ta erkek ile kadın arasında kesin bir çizgi çizilmiştir. Tevrat “beth'ab” (bir kimsenin babasının evi) kelimesini kullanarak İsrail ailesini tanımlamaktadır. Buna göre baba evin reisi olup karıları ve çocukları üzerinde otorite sahibidir. Bu otoriteyi kullanarak Tevrat'a göre Hz. İbrahim oğlu İshak'ı,⁵¹⁰ Kur'an'a göre Hz. İsmail'i⁵¹¹ kurban etmek istemiştir. Yeftah kızına kıymıştır.⁵¹² Ayrıca şecereler daima baba soyu içerisinde verilmiş, kadınlar nadiren zikredilmişlerdir. Aynı soydan gelen aile silsilesi içerisinde en yakın akraba olarak da amca sayılmıştır.⁵¹³

Ayrıca kadınların, Tevrat'ta geçen bir ifadeye göre, kocalarının egemenlikleri altında oldukları sayılmaktadır.⁵¹⁴ Aynı zamanda kadın bir mal varlığı içerisinde ev, köle, cariye, öküz, eşek ile birlikte zikredilmektedir.⁵¹⁵ Bir erkek karısı, çocukları ve

---

⁵⁰⁴ Çıkış, 22/16; Tesniye, 22/29.

⁵⁰⁵ Tekvin, 20/12.

⁵⁰⁶ Levililer, 18/9-11.

⁵⁰⁷ Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 197; De Vaux, Roland, *Yahudilikte Aile*, (çev. Ahmet Güç), Arasta Yayınları, Bursa 2003, s. 46; Besalel, *age*, I, 64.

⁵⁰⁸ Tekvin, 12/7; 13/18; 26/25; 37/5.

⁵⁰⁹ Çıkış, 12/1-51.

⁵¹⁰ Tekvin, 22.

⁵¹¹ Saffat, 37/101-107.

⁵¹² Hakimler, 11/39.

⁵¹³ Levililer, 25/49; De Vaux, *age*, s. 47.

⁵¹⁴ Tekvin, 3/16.

⁵¹⁵ Çıkış, 20/17; ayrıca bkz. Aydın, “Aile”, *DİA*, II, 197.

onların eşleri üzerinde de mutlak yetkiye sahiptir.⁵¹⁶ Bu yetki aynı zamanda bir babaya kızının yapmış olduğu adağa ve kocanın karısının adağına mani olma hakkı vermektedir.⁵¹⁷

Fakat kadınlar, kocaların egemenliğinde görünmekle birlikte bastırılmış kişiliklere sahip değillerdir. Onlar tartışır⁵¹⁸ ve emirler verirler.⁵¹⁹ Kadınlar ailede yüksek konumda olmakla beraber bu konum kocasının altındadır. Kadınlar, dinsel törenlere katılabilir, mülk sahibi olabilir ve erkek kardeşleri olmadığı halde babalarının mirasına sahip çıkabilirlerdi.⁵²⁰

Yahudilikte aile bireyleri arasında dayanışma ve yardımlaşma kurumu olan “go’el” mevcuttur. Buna göre birisi bir şeye ihtiyaç duyunca ona yardım edilir. Aile bireylerinden birinin toprağını satma ihtiyacı doğduğunda, diğer fertlerin alma hakkı olur.⁵²¹ Jübile senesinde ise satılan toprak aileye tekrar iade edilir.⁵²²

Bu konu ile alakalı şunu da ifade etmemiz gerekir ki göçebe hayatından yerleşik hayata geçmiş olan Yahudiler’de bu geniş aile tipi yerine daha sınırlı bir aile meydana gelmiştir. Bunu maddi refahın yükselişine ve endüstrinin gelişmesine bağlamak mümkündür. Yerleşik hayata geçişle birlikte babanın yetkileri de sınırlanmış oldu. Bir çocuk evlendiği zaman babasıyla birlikte yaşamayıp yeni bir ev kurardı.⁵²³ Hz. Eyyüb’ün oğulları kendi aralarında yapmış oldukları ziyafetlere birbirlerin evlerine katılmış olmaları bunun bir örneğini teşkil eder.⁵²⁴ Köleler eskisi gibi çok sayıda olmayıp onların yerine bu dönemde ücretli işçiler sınıfı ortaya çıkmıştır. Bundan sonra kölelerin evin reisi ile birlikte yaşadığı dünya sona erdi ve onun yerine kral ve ona tabi olanlar, işveren ve işçiler, zenginler ve fakirler şeklinde ayrılan sınıflar meydana gelmiş

---

⁵¹⁶ Tekvin, 38/24; De Vaux, *age*, s. 47; Kennel, *agm.*, s. 486-487.

⁵¹⁷ Sayılar, 30/4-5, 13.

⁵¹⁸ Tekvin, 30/1.

⁵¹⁹ Tekvin, 16/2.

⁵²⁰ Sayılar, 27/1-11.

⁵²¹ Tekvin, 16/15; 17/19; 38/29-30; Levililer, 25/25; Tesniye, 25/5-6; De Vaux, *age*, s. 46.

⁵²² Tesniye, 24/5-10; De Vaux, *age*, s. 48-49.

⁵²³ Nehemya, 7/4.

⁵²⁴ Eyüp, 1/4, 13, 18.

oldu. Yahudiler’de böylece eskiden olan aile reisinin yetkisi zayıfladı ve aralarındaki dayanışma duygusu da gittikçe zayıflamıştır.⁵²⁵

Böylece Yahudi ailenin tüm dönemlerde ataerkil olduğu söylenebilir. Fakat bazı dönemlerde babanın yetkisi güçlü olmakla birlikte, bazı dönemlerde ise bu yetki gücü zayıflamıştır. Eski dönemlerde anaerkil bir aileden de bahsetmemiz mümkündür. Ancak anaerkil aile bir ataerkil ailenin himayesi altında mevcudiyetini sürdürdüğünü de unutmamamız gerekmektedir. Bundan dolayı aile isminin devamı için erkek çocukları önemli bir yer teşkil etmişlerdir.

Tevrat’ta aile ile ilgili emirler şu şekildedir:

209. “Ak saçlı insanların önünde ayağa kalkacak, yaşlılara saygı göstereceksin. Tanrın’dan korkacaksın. Rab benim.”⁵²⁶
210. “Annene babana saygı göster. Öyle ki, Tanrın Rab’bin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun.”⁵²⁷
211. “Herkes annesine babasına saygı göstereceksin. Şabat günlerimi tutun. Tanrınız Rab benim.”⁵²⁸
212. “Onları kutsayarak, “Verimli olun, çoğalın” dedi, “Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.”⁵²⁹
213. “Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa,”⁵³⁰
214. “Yeni evli bir adam savaşa gitmeyecek, ona herhangi bir görev verilmeyecek. Bir yıl özgürce evinde kalıp karısını mutlu edecek.”⁵³¹
215. “Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek.”, “Çocuk sekizinci gün sünnet edilmeli.”⁵³²
216. “Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayıbiraderlik görevini yapacak.”⁵³³

---

⁵²⁵ De Vaux, *age*, s. 50-51.

⁵²⁶ Levililer, 19/32.

⁵²⁷ Çıkış, 20/12.

⁵²⁸ Levililer, 19/3.

⁵²⁹ Tekvin, 1/28.

⁵³⁰ Tesniye, 24/1.

⁵³¹ Tesniye, 24/5.

⁵³² Tekvin, 17/10; Levililer, 12/3.

⁵³³ Tesniye, 25/5.

217. “kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır diyecek.”⁵³⁴
218. “kızla yatan adam kızın babasına elli gümüş verecek. Kıza tecavüz ettiği için onu karı olarak alacak ve yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.”⁵³⁵
219. “Kent ileri gelenleri de adamı cezalandıracaklar. Ceza olarak ondan yüz gümüş alıp kadının babasına verecekler. Çünkü adam İsraili bir erden kızın adını kötülemiştir. Kadın adamın karısı kalacak ve adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.”⁵³⁶
220. “Ama sahibi hayvanla birlikteyse, ödünç alan karşılığını ödemeyecektir. Hayvan kiralanmışsa, kayıp ödenen kiraya sayılmalıdır. Eğer biri nişanlı olmayan bir kızı aldatıp onunla yatarsa, başlık parasını ödemeli ve onunla evlenmelidir. Babası kızını ona vermeyi reddederse, adam normal başlık parası neyse onu ödemelidir. Büyücü kadını yaşatmayacaksınız. Hayvanlarla cinsel ilişki kuran herkes öldürülecektir. Rab’den başka bir ilaha kurban kesen ölüm cezasına çarptırılacaktır. Yabancıya haksızlık ve baskı yapmayacaksınız. Çünkü siz de Mısır’da yabancıydınız. Dul ve öksüz hakkı yemeyeceksiniz. Yerseniz, bana feryat ettiklerinde onları kesinlikle işitirim.”⁵³⁷
221. “aralarında sevdiğiniz güzel bir kadın görürseniz, onu kendinize eş olarak alabilirsiniz.”⁵³⁸
222. “Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa,”⁵³⁹
223. “adam karısını kâhine götürecektir. Karısı için sunu olarak onda bir efa arpa unu alacak. Üzerine zeytinyağı dökmeyecek, günnük koymayacak. Çünkü bu kıskançlık sunusudur. Suçu anımsatan anımsatma sunusudur. Kâhin kadını öne çağırıp Rab’bin önünde durmasını sağlayacak. Sonra, toprak bir kabın içine kutsal su koyacak. Konutun kurulu olduğu yerden biraz toprak alıp suya katacak. Kadını Rab’bin önünde durdurduktan sonra onun saçını açacak, anımsatma sunusu, yani kıskançlık sunusunu eline verecek. Kendisi de lanet getiren acı suyu elinde tutacak. Sonra kadına ant içirtip şöyle diyecek: Eğer başka bir adam seninle yatmadıysa, kocanla evliyken yoldan çıkıp günah işlemediysen, lanet getiren bu acı su sana zarar vermesin. Ama kocanla evliyken yoldan çıkıp başka biriyle yatarak günah işlediysen – kâhin kadına lanet andı içirtip şöyle diyecek- Rab sana eriyen kalça, şişen karın versin. Rab halkın arasında seni lanetli ve iğrenç duruma düşürsün. Lanet getiren bu su karnına girince karnını şişirsin, kalçanı eritsin. “O zaman

---

⁵³⁴ Tesniye, 25/9.

⁵³⁵ Tesniye, 22/29.

⁵³⁶ Tesniye, 22/18-19.

⁵³⁷ Çıkış, 22/15-23.

⁵³⁸ Tesniye, 21/11.

⁵³⁹ Tesniye, 24/1.

kadın, Amin, amin, diyecek. Kâhin bu lanetleri bir kitaba yazıp acı suda yıkayacak. Lanet getiren acı suyu kadına içirecek. Su kadının içine girince acılık verecek. Kâhin kadının elinden kıskançlık sunusunu alacak, Rab'bin huzurunda salladıktan sonra sunağa getirecek. Kadının anma payı olarak sunudan bir avuç alıp sunakta yakacak. Sonra kadına suyu içirecek. Eğer kadın kocasına ihanet etmiş, kendini kirletmişse, lanet getiren suyu içince acı duyacak; karnı şişip kalçası eriyecek. Halkı arasında lanetli olacak.”⁵⁴⁰

Tevrat'ta yer alan bu emirlere göre her Yahudi kişinin deneyimli, akıllı yaşlıya hürmet etmesi; anne ve babasına da saygı göstermesi ve onlardan korkması gerekmektedir. Çünkü anne ve babaya gösterilmiş olan saygı Tanrı'ya gösterilmiş saygı olarak düşünülmektedir. Ancak Tevrat'ın öğrettikleri ile anne-babalarının öğrettikleri arasında çelişki varsa o zaman Tanrı'nın emirleri geçerli sayılmalı ve onlara uyulması gerekmektedir. Fakat yine de anne ve baba ile ters konuşulmamalıdır.⁵⁴¹ Hatta Tevrat'taki ifadelerle göre anne babaya vuran ve lanet eden kişinin ölüm cezasıyla cezalandırılması öngörülmüştür.⁵⁴²

Bir Yahudi soyunu evlenerek sürdürmeli ama bunun yasaya göre olması gerekmektedir. Bundan dolayı bir Yahudi, ancak aynı din mensubu ile evlenmelidir. Fakat yine de farklı dinden birisi ile evlenen bir Yahudi olursa, o zaman bu evlilikten dolayı doğacak olan çocukların Yahudi dinine göre yetiştirilmesi şart koşulmalıdır.⁵⁴³ Dinen mahrem olanlar ile de kişi evlenemez.⁵⁴⁴

Bir damat eşiyle (gelinle) bir yılını mutlu bir şekilde geçirmelidir. Bundan dolayı yeni ev kurmuş bir erkek savaşa bile alınmazdı.⁵⁴⁵

Yahudi toplumunun bir üyesi olduğunu simgeleyen ve Yahudi'nin hayatında ilk önemli dinsel ödev sayılan erkek çocukların doğumu takip eden sekizinci günde sünnet edilmesi de emirler arasında ifade edilmektedir.⁵⁴⁶

---

⁵⁴⁰ Sayılar, 5/15-27.

⁵⁴¹ Besalel, *age*, I, 43.

⁵⁴² Çıkış, 21/15, 17; Levililer, 20/9; Maşalı, “Ölüm Cezası”, *DİA*, XXXIV, 40.

⁵⁴³ Tümer-Küçük, *age*, s. 257.

⁵⁴⁴ Levililer, 18/6-18.

⁵⁴⁵ Tesniye, 20/5.

⁵⁴⁶ Aydın, *Yahudilik*, s. 130-131.

Levirate olarak bilinen bir adamın çocuksuz öldüğünde, onun erkek kardeşi ile dul karısının evlenme zorunluluğu vardır. Bu uygulama ondan doğacak olan ilk oğlanın ölen kardeşinin ismini devam ettirmesi için yapılmaktadır. Aslında bu olay Musevilikteki ölümden sonrası hayatın ancak bir çocukla devam edeceği anlayışına dayandırılmaktadır. Fakat böyle bir uygulamanın Yahudilikte olması kan bağının öneminden dolayı veya ölen kardeşinin sahip olduğu malın aile içerisinde kalması için yapılıyor olma ihtimali de vardır.⁵⁴⁷ Ayrıca bu uygulama ile ölen birisinin kısır olması ayıbı da kapatılmış olmaktadır. Yahudilikte daha sonraki uygulamalara baktığımızda ise bu tür zorunlu evlilik kardeşi tarafından halitza* diye isimlendirilen resmi bir usul ile reddedilebilirdi. Halitza adı verilen bu seremoniden sonra bir taraftan erkek kardeş yengesiyle evlenmek mecburiyetinden kurtulmakta, diğer taraftan da dul ve çocuksuz kadın yeniden evlenme imkânı bulabilmektedir.⁵⁴⁸

Yukarıda geçen emirlere göre eğer bir erkek bir bakireyi iğfal ederse onunla evlenmeli ve ondan ömür boyu boşanmamalıdır. Ayrıca bu kızın babasına tespit edilen para miktarının ödenmesi de gerekmektedir. Hiç bir surette ölüm cezasına çarptırılmayacaktır. Fakat bu uygulama ancak nişanlı olmayan bakire bir kız ile yapılan cinsel münasebette geçerlidir.⁵⁴⁹

---

⁵⁴⁷ Tesniye, 25/7-9. Geniş bilgi için bkz. De Vaux, *age*, s. 69-72; Kennel, *agm*, s. 484-485.

* Halitza (חליצה): Kayınbiraderin kendisi ile evlenmek istememesi durumunda yengenin takip etmesi gereken prosedüre verilen isimdir. Buna göre kayınbiraderi kendisiyle evlenmek istemeyen kadın o bölgedeki ihtiyarların yanına çıkacak ve “Kayınbiraderim İsrail’de kardeşinin adını durdurmadan kaçınıyor, çekiniyor, bana kayınbiraderlik vazifesini yapmak istemiyor” diyecek. (Tesniye, 25/8) Bunun üzerine, şehrin ihtiyarları erkek kardeşi çağırıp görüşecekler ve onların yanında da yengemle evlenmek istemiyorum derse, “Ölenin karısı ihtiyarların önünde kayınbiraderinin yanına gelecek, ayağından ayakkabısını çıkararak, kayınbiraderin yüzüne tükürecek ve kardeşinin evini bina etmeyen adama böyle yapılır” diyecek. (Tesniye, 25/9) Daha sonra yengesiyle evlenmekten böyle bir prosedürün uygulanmasıyla kurtulan kayınbiraderin adı çarığı çıkarılanın evi olarak anılmaya başlanacaktı. (Tesniye, 25/10) Zamanla bu seremoni üç kişilik jüriden oluşan mahkemelerde yapılmaya başlanmıştır. Bu jüride bulunan üyelerin de âlim olması gerekmediği, sadece İbrani dilini anlamalarının yeterli olduğu belirtilmektedir. Seremonilerin sinagoglara bağlı mahkemelerde, rabbilerin ya da dul kadının evinde uygulanabilmektedir. Bu seremoni sabah ibadetinden hemen sonra üç kişilik jüri ile birlikte, jüriye yardım eden iki kişi ve ailelerin bulunduğu, yukarıda belirtilen, meclislerden birisinde icra edilirdi. Akşamları, Şabbat ve tatillerde halitza yapılamazdı. Bkz. Encyclopaedia Judaica (EJ), “Halizah”, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, Jerusalem 1972-1978, VI, 171-174.

⁵⁴⁸ Tesniye, 25/7-9; ayrıca bkz. Ünal, *age*, s. 28-29.

⁵⁴⁹ Tesniye, 22/28-29.

Bu konuyu çalışmamızın “Ensest ve Diğer Yasaklanmış İlişkilerle İlgili Yasaklar” bölümünde tekrar ele alacağımız için burada kısaca bahsederek geçmek istiyorum.

Ama bir adam karısını haksız yere zina ile suçlarsa, kırbaçlanmalı ve ondan asla boşanmamalıdır. Baştan çıkararak kanuna göre cezalandırılmalıdır. Buna göre eğer erkek zinayı evli bir kadınla yaparsa, suça iştirak edenlerin her ikisi de ölüme mahkûm edilir.⁵⁵⁰ Evlenecek olan nişanlı bir kız şehirde cinsel ilişkiye girerek mağdur bir kişi olduğuna işaret eden “bağırma” hiç duyulmamışsa her ikisi ölümle cezalandırılacaktır. Çünkü evli bir kadın kocasına ait olduğu gibi o da nişanlısına aittir.⁵⁵¹ Fakat eğer bu tecavüz “kırdı” meydana gelmiş ise o zaman kız bağırması olduğu halde onu hiç kimse duymayacağı için suçsuz olarak bırakılır. Fakat adam öldürülür.⁵⁵²

Kadın tutsağına ise, ona has özel şartlarla muamele edilmelidir. Bir erkek ile bir cariye cinsel münasebete girmiş ise o zaman onlara yalnızca hafif cezalar verilmelidir. Buna göre cariye ile cinsel ilişkide bulunan erkek, kâhinin nezaretinde günah takdimesi olarak bir koç kurban ederek bağışlanmıştır.⁵⁵³

Boşanma ancak yazılı bir evrakla gerçekleştirilmelidir. Çünkü böyle olmazsa, kocası karısını zina ile suçlayabilirdi. Fakat bu evrakın kadının elinde olması onun diğer kişi ile evlenmesine ve meşru bir şekilde hayatını sürdürmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca boşanma ancak kocası tarafından yapılır. Fakat daha önce de zikri geçtiği gibi eğer bir adam karısını zina ile suçlamışsa veya bir adam nişanlı olmayan kızın bakireliğini bozmuşsa o zaman bu adam asla boşayamazdı. Fakat bir koca karısını boşarsa artık karısı başkası ile evlenerek o kişiden de boşansa bile onu geri alamaz.⁵⁵⁴

Zina yaptığından şüphe edilen kadının gerekli araştırmadan geçmesi icap eder. Buna göre eğer şahitler mevcut değilse, kadın kâhinin huzuruna götürülecektir. Kadın ciddi bir tören esnasında kutsal suyun karışımını içmek zorunda kalır. Kâhin de ona

---

⁵⁵⁰ Levililer, 20/10.

⁵⁵¹ Tesniye, 22/23-24.

⁵⁵² Tesniye, 22/25-27.

⁵⁵³ Levililer, 19/20-21; Keskin, Yusuf Ziya, *Recm Cezası -Ayet ve Hadis Tahlilleri-*, Beyan Yayınları, İstanbul 2001, s. 28.

⁵⁵⁴ Tesniye, 22/18-19, 29; 24/3-4; Yeremya, 3/1; Galanti, *age*, s. 34.

içtiği suyun eğer suçlu ise “kalçasını düşürüp, karnını şişireceğini”⁵⁵⁵ ifade eder. Böylece şüphede haklı olduğu veya bunun gerçek niteliği taşımadığı anlaşılır. Bu olayda yapılan heyecanlı itiraflar ise belki kadının suçlu olup olmadığı hususunda yardımcı olmuştur. Fakat bu olay daha fazla psikolojik bir nitelik taşımaktadır. Bugün de bu uygulama zaten artık uygulanmamaktadır.⁵⁵⁶

P. CEZALARLA İLGİLİ EMİRLER

Tevrat'ta adam öldürme veya yaralama, yalancı şahitlik, hırsızlık, zina, komşunun malına göz dikme, Tanrı'ya ve anne-babalara sövme ve itaatsizlik gibi yapılması suç sayılan belli başlı fiillerden uzak durulması ve yapılmaması emredilmiştir.⁵⁵⁷ Uyarıları dikkate almayan suç işleyen bir kişiye ise suçun ciddiyeti ile orantılı bir şekilde çeşitli cezalar takdir edilmiştir.

Ceza bir fıkıh terimi olarak dünyada, hukuk düzeni tarafından, suçluya uygulanacak maddi ve manevi müeyyideyi ifade etmektedir.⁵⁵⁸

Yahudi anlayışına göre yasaların tek kaynağı Tanrı'dır. Dolayısıyla Tevrat'taki çizgileri tam olarak ayrılmamış emirlere ve yasaklara aykırı davranışlar yapan kişinin fiilleri Tanrı'ya karşı işlenmiş bir kusur olarak kabul edilmiştir. Yahudilikte bu davranışları yapan kişilere karşı Tevrat'ta belirlenmiş cezalar uygulanmaktadır.⁵⁵⁹

Bunlardan isteyerek yapılan cinayetler ölümlü cezalandırılırken,⁵⁶⁰ kasti bir niyeti olmadan öldürenin cezası ise emniyette olacağı şehirlere sürgün edilmesidir.⁵⁶¹

Tevrat insan hayatının korunmasını esas alarak canın masumiyetini ihlale yönelik fiilleri suç sayarak kastın bulunduğu durumlarda yapan kişinin aynı ile

---

⁵⁵⁵ Sayılar, 5/14.

⁵⁵⁶ Kennel, *agm*, s. 494-495; De Vaux, *age*, s. 16.

⁵⁵⁷ Çıkış, 20/12-17; Levililer, 24/15-16; Tesniye, 5/16-21.

⁵⁵⁸ Karaman, Fikret ve dğr., *age*, s. 99.

⁵⁵⁹ Drapkin, İsrail, *Crime and Punishment in the Ancient World*, Lexington Books, A.B.D. 1989, s. 59-60.

⁵⁶⁰ Çıkış, 21/12; Levililer, 24/17.

⁵⁶¹ Sayılar, 35/22-25.

cezalandırılmasını vurgulamıştır.⁵⁶² Dolayısıyla cezayı hak edene kısas yapılması ve hiç acımadan cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak alınmasını istemiştir.⁵⁶³

Fakat Tevrat kanunlarına bakıldığı zaman maksadın suçluyu cezalandırmak olduğu değil tam tersi suçluyu yeniden kazanmak olduğu görülebilir. Bu yüzden bazı suçlulara suçunu telafi etmesi için fırsat verilmekte ve ceza da kırbaçlama,⁵⁶⁴ para ve maddi tazminat,⁵⁶⁵ mal müsaderesi⁵⁶⁶ olarak suçunu telafi edebileceği bir tarzda uygulanmaktadır. Bir kişinin mahkeme tarafından suçu kanıtlanana kadar nezaret altında tutulması da bir ceza olarak mevcuttur.⁵⁶⁷

Bu tür cezalara örnek olarak bir kişinin evlendiği kadının bakire olmadığı şeklinde iftira edene,⁵⁶⁸ tecavüz,⁵⁶⁹ hırsızlık⁵⁷⁰ ve bir kişinin komşusunun malını satması durumunda⁵⁷¹ para cezasına çarptırılması gösterilebilir. Hata ve sebebiyet yoluyla verilen zararlarda da maddi tazminat ödenmektedir.⁵⁷²

Tevrat'ta ölüm cezası adam öldürme⁵⁷³ dışında çeşitli cinsi münasebetlerden dolayı mahkûm olanlara,⁵⁷⁴ Tanrı'ya sövenlere,⁵⁷⁵ anne-babalarını dövüp yaralayanlara,⁵⁷⁶ halkı puta tapmaya teşvik edenlere⁵⁷⁷ ve benzeri gibi tam 36 suçtan dolayı suçluya ölüm cezası verilir. Bu suçların on sekizine verilen ceza recm yoluyla infazdır. Geri kalanlar; yakma, ipe asma, taşlama, boğma veya kesici aletle boynunu delme gibi metodlarla suçluyu infaz etmektir.⁵⁷⁸

⁵⁶² Tekvin, 9/6; Çıkış, 21/24; Levililer, 24/18-21.

⁵⁶³ Tesniye, 19/21; Bardakoğlu, Ali, "Ceza", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 470; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

⁵⁶⁴ Tesniye, 25/1-3.

⁵⁶⁵ Çıkış, 21/37; 22/3; Tesniye, 22/13-19, 28-29.

⁵⁶⁶ Ezra, 10/8.

⁵⁶⁷ Sayılar, 15/34.

⁵⁶⁸ Tesniye, 22/13-19.

⁵⁶⁹ Tesniye, 22/28-29.

⁵⁷⁰ Çıkış, 22/3.

⁵⁷¹ Çıkış, 21/37.

⁵⁷² Çıkış, 21/33-37; Besalel, *age*, I, 131; Bardakoğlu, Ali, "Garâmet", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 360.

⁵⁷³ Çıkış, 21/12-17.

⁵⁷⁴ Çıkış, 22/19; Levililer, 20/10-21.

⁵⁷⁵ Levililer, 24/16.

⁵⁷⁶ Çıkış, 21/15, 17; Galanti, *age*, s. 22.

⁵⁷⁷ Çıkış, 22/20; Tesniye, 17/2-7.

⁵⁷⁸ Çıkış, 21/16, 20; Levililer, 20/14; Tesniye, 22/24; Drapkin, *age*, s. 68; Besalel, *age*, I, 131; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

Tevrat'ta fakirlere ve zenginlere hiç statüye bakılmadan uygulanan cezaların caydırıcı nitelikte olduğu söylenebilir.⁵⁷⁹ Tevrat hayvanların sebep olduğu cinayetlerde bile hayvan sahibine veya hayvana ceza verdirtmektedir.⁵⁸⁰

Ancak belirtilmesi gereken noktalardan biri de suçluların cezalandırılmasında “kasıt” belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü kasıtsız işlenen suçlara daha hafif ceza verilirken, kasıtlı olanların ise hemen hemen hepsinin cezası ise ölümdür. İstisna olarak da, köle ve cariyeyi öldüren veya yaralayan birisine kısas uygulanmayacağı, fakat başka şekillerde cezalandırılacağı zikredilebilir.⁵⁸¹

Tevrat'ta yargısal konularda verilen cezalarla ilgili emirler ise şu şekilde zikredilmektedir:

224. “Eğer suçlu kişi kamçılanmayı hak ettiyse, yargıç onu yere yatırtacak ve önünde suçu oranında sayıyla kamçılatacak.”⁵⁸²
225. “Topluluk adam öldüreni kan öcü alacak kişinin elinden korumalı ve kaçmış olduğu sığınak kente geri göndermeli. Kişi kutsal yağla meshedilmiş başkâhinin ölümüne dek orada kalmalıdır.”⁵⁸³
226. “Bir adam erkek ya da kadın kölesini değnekle döverken öldürürse, kesinlikle cezalandırılacaktır.”⁵⁸⁴
227. “Kim adam kaçırırsa, onu ister satmış olsun, ister elinde tutsun, kesinlikle öldürülecektir.”⁵⁸⁵
228. “Bir adam hem bir kızla, hem de kızın annesiyle evlenirse, alçaklık etmiş olur. Aranızda böyle alçaklıklar olmasın diye üçü de yakılacaktır.”⁵⁸⁶
229. “İkisini de kentin kapısına götüreceksin, taşıyarak öldüreceksiniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.”⁵⁸⁷
230. “Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı erden bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa,”⁵⁸⁸

---

⁵⁷⁹ Tesniye, 13/11.

⁵⁸⁰ Çıkış, 21/28-29; Johnson, *age*, s. 36-37; Maşalı, “Ölüm Cezası”, *DİA*, XXXIV, 40.

⁵⁸¹ Çıkış, 21/20-21, 26-27.

⁵⁸² Tesniye, 25/2.

⁵⁸³ Sayılar, 35/25.

⁵⁸⁴ Çıkış, 21/20.

⁵⁸⁵ Çıkış, 21/16.

⁵⁸⁶ Levililer, 20/14.

⁵⁸⁷ Tesniye, 22/24.

⁵⁸⁸ Tesniye, 21/23.

231. “Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınla yatan adam, hem kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail’den kötülüğü atacaksınız.”⁵⁸⁹

Tevrat’ta bu emirlere göre yasanın emrettiği durumda değnek veya kırbaçla dövme cezası uygulanmalıdır. Fakat en fazla 40 kırbaç vurulmalıdır.⁵⁹⁰

Bir kasıt taşımadan adam öldüreni de emniyette olacağı şehirlere sürgün etmek gerekmektedir. Bu kişinin, kâhin ölene kadar bu şehirde bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde eğer sığınmış olduğu şehirden çıkarsa o zaman öldürdüğü adamın akrabalarından birisi yakaladığında onu öldürebilir. Bu kişi ancak kâhinin vefat etmesiyle kendi şehrine dönebilir.⁵⁹¹

Ölüm cezası belirlendiği şekilde kılıçla, boğarak, yakarak veya taşıyarak gerçekleştirilmelidir. Bazı durumlarda ise ölüm cezası ipe asarak da yerine getirilir, fakat aynı gün içerisinde mezarlığa gömülme şartı mevcuttur.

R. KÖLELİKLE İLGİLİ EMİRLER

Yahudilikte kölelere uygulanan, uygulanması gereken kanunlar tamamen farklıdır. İbranice’de işçi ve hizmetçi anlamına gelen “eved” (çoğulu: avadim) kelimesi köle manasında kullanılmaktadır. “Eved” işinden dolayı ücret almaz; sahibinin ailesinden biri olarak görülür.⁵⁹² Ayrıca “Eved”in yani kölenin üzerinde sahibinin bazı hakları mevcuttur. Örneğin evleneceği kişiyi seçecek, karısının da sahibi olacaktır.⁵⁹³ Buna göre kölenin normal paraya çalışan işçiden farklı statüde olduğu anlaşılmaktadır.

Tevrat’ın ifadelerine göre borcunu ödeyemeyen birisinin kendisini alacaklısına köle olarak satması mümkündür.⁵⁹⁴ Ayrıca alacaklının, borçlarını ödemediği ölen birisinin eğer başka malı yoksa çocuklarını borcu karşılığında köle olarak alması mümkündür.⁵⁹⁵ Çaldığını geri ödemeyen bir hırsızın da çaldığına karşılık satılması mümkündür.⁵⁹⁶ Savaşlarda esir olarak alınanlar da köle sayılmıştır.⁵⁹⁷ Bir kimsenin öz

---

⁵⁸⁹ Tesniye, 21/22.

⁵⁹⁰ Tesniye, 25/3.

⁵⁹¹ Sayılar, 35/22-28.

⁵⁹² Tekvin, 24/2; Levililer, 22/11.

⁵⁹³ Çıkış, 21/4.

⁵⁹⁴ Levililer, 25/39.

⁵⁹⁵ II. Krallar, 4/1-7; Aydın, Mehmet Akif – Hamidullah, Muhammed, “Köle”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 237; Galanti, *age*, s. 82.

⁵⁹⁶ Çıkış, 22/3; Tesniye, 44/10; Galanti, *age*, s. 59; ayrıca bkz. Kur’an-ı Kerim’de Yusuf, 12/75.

kızını ev işleri ve nihai evlilik için de satması mümkündür.⁵⁹⁸ Tevrat kölelerin çocuklarını da eğer kölelik döneminde dünyaya gelmişlerse köle olarak sahibine ait olmaları gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁹⁹

Yahudilikte İbrani köleler ve yabancı köleler olmak üzere iki farklı grup halinde tanımlanmaktadır.

Yahudilere Tevrat'ta köle olarak alınması tavsiye edilen yabancı kölelerin, mülk olarak nesilden nesle miras bırakılarak ebedi kölelik yapacakları ifade edilmektedir.⁶⁰⁰

Fakat İbrani bir kölenin statüsü yabancı kölenin statüsünden farklıdır. Tevrat İbrani kölelerin altı yıl kölelik yaptıktan sonra yedinci senede serbest bırakılmalarını ve kendilerine cömert şekilde davranılması gerektiğini emretmektedir.⁶⁰¹ Sahibi kölesine ne ödemiş olursa olsun altı yıldan fazla onu tutamaz. Köle İbrani asıllı sahibi tarafından serbest bırakıldığı altıncı yıl içerisinde yalnız geldiyse yalnız, karısı ile beraber geldiyse karısı ile beraber gitmelidir. Fakat sahibi kölesine bir kadın vererek kölenin ondan çocukları olmuşsa, o zaman kadın ve çocuklar sahibinin sayılır ve köle tek başına gider.⁶⁰² Yedinci yıl içerisinde köle serbest kalmayı istemez de sahibinin hizmetinde kalmak isterse o zaman sahibi onun kulağını delerek Mabel'in kapısına saplar ve böylece o ömür boyu onun kölesi olur.⁶⁰³

Fakat yukarıda anlattıklarımız ile ilgili şu hususu da ifade etmek lazımdır. Bir insan köle de olsa bir kalp taşımaktadır ve ailesini bırakıp gitmesi zor olur. Bu köle kesinlikle ailesinin yanında kalmak ister. Bundan dolayı Tevrat'taki bu ifadelerin belki köle sahipleri tarafından onların çıkarlarına yaradığı için konulduğu da düşünülebilir. Bu ifadeler arasında bir çelişki olduğu gibi, bir başka Tevrat ifadesinde de İbrani asıllı kimselerin Yahve tarafından Mısır diyarından çıkarılan kullar olduklarını onun için onların köle olarak satılamayacakları ifade edilmektedir.⁶⁰⁴ Ama diğer bir ifade ile

---

⁵⁹⁷ Sayılar, 31/26-27; Tesniye, 20/10-11.

⁵⁹⁸ Çıkış, 21/7-11; Bettany, *age*, s. 632.

⁵⁹⁹ Çıkış, 21/4.

⁶⁰⁰ Levililer, 25/44-46.

⁶⁰¹ Çıkış, 21/2; Tesniye, 15/12-14; Shahak, *age*, s. 169.

⁶⁰² Çıkış, 21/2-4.

⁶⁰³ Çıkış, 21/5-6; Tesniye, 15/16-17; Nikov, Nikolay, "Pobratimstvo sred Musulmani İ Evreyite", *Balkanski İdentičnost*, Sofiya 2003, c. IV, s. 69-70; Galanti, *age*, s. 83.

⁶⁰⁴ Çıkış, 21/16; Tesniye, 24/7; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

onların en az altı yıl, en çok da Jübile yılına kadar kölelik yapmalarına müsaade ederek bir çelişki içerisine düşülmektedir.⁶⁰⁵

Tevrat İbrani asıllı kölelerin yedinci yıl serbest bırakılmamaları halinde “Jübile” yılı içerisinde kesinlikle serbest bırakılmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰⁶

Ancak bir İbrani köle bir yabancıya satılırsa onun durumu farklı olur. Yabancı sahibinin elinden hemen alınması gerekmektedir. Böyle bir köle kendisini yabancından satın alanın kölesi olur ve “Jübile” yılından sonra da hür olur. Tevrat yabancının elinde olan İbrani bir kölenin korunmasını ve ezdirilmemesini emretmektedir.⁶⁰⁷ Borçluların köleliği, sahibine borcu ne kadar olursa olsun, “Jübile” yılından sonra sona erer. Aynı şey fakirler için de geçerli sayılarak toprağını ve mülkünü ve ailesine gidip ata evine dönme imkânını ancak “Jübile” yılı içerisinde kazanmaktadırlar.⁶⁰⁸ Babaları tarafından hizmetçi olarak satılan kızlar ise evlilik gerçekleşmediği takdirde özgür sayılırlar.⁶⁰⁹

Köleler ciddi beden hasarları sahibi tarafından almışlarsa serbest bırakılmışlardır. Sahibi kölesinin dişini bile kırarsa veya gözünü bile oyarsa köle serbest kalır.⁶¹⁰ Ayrıca köle sahibi tarafından öldürülmesi durumunda da sahibi cezalandırılır.⁶¹¹

Yahudilikte köleler aileden sayılmışlardır.⁶¹² Bunun için de yabancı köleler de dâhil olmak üzere Şabbat’ın hak ve sorumluluklarını taşımışlardır.⁶¹³

Borcu karşılığı kendisini satan fakirlerle, bir yabancından kurtarılan kölelere ücretli işçi gibi davranılmalıdır.⁶¹⁴ Köle sahiplerinin kölelere karşı acımasız, kötü, davranmaları yasaklanmıştır.⁶¹⁵ Kölelerin yaralanmalarına sebep olmadan makul bir şekilde ceza verilebilir.⁶¹⁶ Köleye gücünün üstünde bir yük yüklenmesi yasak olduğu

---

⁶⁰⁵ Çıkış, 21/2; Levililer, 25/39-42; Tesniye, 15/12-14.

⁶⁰⁶ Levililer, 25/39-42.

⁶⁰⁷ Levililer, 25/47-54.

⁶⁰⁸ Levililer, 25/10, 13, 39-41.

⁶⁰⁹ Çıkış, 21/7-11.

⁶¹⁰ Çıkış, 21/26-27.

⁶¹¹ Çıkış, 21/20.

⁶¹² De Vaux, *age*, s. 50.

⁶¹³ Çıkış, 20/10; 23/12; Tesniye, 12/18; 16/11-14.

⁶¹⁴ Levililer, 25/40, 53.

⁶¹⁵ Levililer, 25/43, 46, 53.

⁶¹⁶ Karş. bkz. Çıkış, 21/20-21, 26-27.

gibi kaçak bir kölenin de sahibine iade edilmesi yasaktır.⁶¹⁷ Ayrıca bir öküz köleyi öldürürse, öküzün sahibi kölenin sahibine otuz birim gümüş ödemek zorundadır.⁶¹⁸

Yahudilikte bir insanın köle olarak kaçırılıp satılmasının cezası da ölümdür.⁶¹⁹ Yahudi dini inancının özgür insana verdiği önemi işaret ettikten sonra, Tevrat'ta kölelerle ilgili zikredilen emirlere geçebiliriz:

232. “İbrani bir köle satın alırsan, altı yıl kölelik edecek, ama yedinci yıl karşılık ödemediği takdirde özgür olacak.”⁶²⁰
233. “Efendisi kızla nişanlanır, sonra kızdan hoşlanmazsa...”⁶²¹
234. “... kızın geri alınmasına izin vermelidir. Kızı aldattığı için onu yabancılara satamaz.”⁶²²
235. “Onları miras olarak çocuklarınıza bırakabilirsiniz. Yaşamları boyunca size kölelik edecekler. Ancak bir İsraili kardeşine efendilik etmeyecek, sert davranmayacaksın.”⁶²³

Tevrat'taki kölelerle ilgili emirlere göre İbrani kölelere kendilerine has özel kanunlarına göre muamele tabi tutulmaları gerektiğini müşahade etmekteyiz. Babası tarafından ev işleri ve nihai evlilik için satılan bir kızla sahibinin evlenmesi veya onu serbest bırakması gerekmektedir. Yabancı bir köleye ise kendisi ile ilgili kurallara göre muamele edilmelidir.

Tevrat'ta zikredilen bu emirlerden de anlaşıldığı gibi İbrani kölelere ayrıcalıklı davranılarak Yahudi olmayan yabancı köleleri Yahudi milletinden soyutlamıştır. Dolayısıyla önümüze Tevrat'ın sanki bir millete gelmiş olduğu görüntüsü verilmektedir.⁶²⁴ Çünkü bir Yahudi ancak kendi İbrani kölesini kurtarmalıdır.⁶²⁵ Ancak İbrani kölesini kendinden sayarak ona sertlikle davranmamalı⁶²⁶ ve onu yedinci yılda

---

⁶¹⁷ Tesniye, 23/15-16.

⁶¹⁸ Çıkış, 21/32.

⁶¹⁹ Çıkış, 21/16; Tesniye, 24/7; Maşalı, “Ölüm Cezası”, *DİA*, XXXIV, 40.

⁶²⁰ Çıkış, 21/2.

⁶²¹ Çıkış, 21/8.

⁶²² Çıkış, 21/8.

⁶²³ Levililer, 25/46.

⁶²⁴ Harman, “İsrâil (Benî İsrâil)”, *DİA*, XXIII, 194.

⁶²⁵ Levililer, 25/47-54.

⁶²⁶ Levililer, 25/43, 46, 53.

özgür bırakmalıdır.⁶²⁷ Fakat yabancı bir köle ömür boyu çalıştırılacak ve özgürlüğüne asla kavuşamayacaktır.⁶²⁸

Ancak Babil esaretinden sonra Yahudiler arasında köleliğin toptan kalktığı ifade edilir. Bundan dolayı II. Bet Ha-Mikdaş döneminde bu emirlerin uygulamadan kalktığı görülür.⁶²⁹

S. HAKSIZ FİİLLERLE İLGİLİ EMİRLER

Hukuka aykırı olarak bir kimsenin şahsına veya mal varlığına zarar veren fiile haksız fiil denilmektedir. Haksız fiil borç kaynaklarından biri olarak da kabul edilmektedir.⁶³⁰

Tevrat'a göre haksız fiil beş sebepten birisi ile meydana gelmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Eğer birisi bir çukur kazarsa ve onun içine bir hayvan düşerek ölürse,⁶³¹
2. Eğer bir kişinin hayvanı başkasının tarlasına girip tarlasına zarar verirse,⁶³²
3. Eğer bir yangın komşusuna sıçarsa,⁶³³
4. Eğer bir kişinin hayvanı insanlara veya hayvanlara zarar verirse,⁶³⁴
5. Bir kişinin komşusuna veya onun malına zarar verme olayından da haksız fiil meydana gelebilir.⁶³⁵

Böylece Yahudilikteki haksız fiilleri şahsa yönelik ve mala yönelik haksız fiiller şeklinde iki kısımda ele almak mümkündür.

Şahsa yönelik olan haksız fiillerden can ve vücut bütünlüğüne yönelik olan fiil içerisinde eğer kasıt mevcut ise onu yapan mutlaka öldürülecektir.⁶³⁶ Fakat bu tür fiil içerisinde kasıt bulunmamaktaysa o zaman kişi, eğer cana ve vücut bütünlüğüne de bir

---

⁶²⁷ Çıkış, 21/2.

⁶²⁸ Levililer, 25/44-46.

⁶²⁹ Bettany, *age*, s. 632.

⁶³⁰ Karaman, Fikret ve dğr., *age*, s. 223.

⁶³¹ Çıkış, 21/33-34.

⁶³² Çıkış, 22/5.

⁶³³ Çıkış, 22/6.

⁶³⁴ Çıkış, 21/28-32, 35-36.

⁶³⁵ Çıkış, 21/18-19, 22-25; Levililer, 24/18-20; ayrıca bkz. "Torts", *EJ*, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, Jerusalem 1972-1978, XV, 1272-1273.

⁶³⁶ Tekvin, 9/6; Çıkış, 21/12, 14, 20; Leviler, 24/17; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

zarar gelmemişse, anlaşmaya vardıkları tazminatı ödeyecektir.⁶³⁷ Yahudilikte tazminat miktarı genelde meydana gelen zararın miktarına göre şahıstan şahsa değişiklik göstermektedir. Bunun için Yahudilikte tazminatın objektif ve eşit bir uygulamayı sağlama amacıyla haksız fiilin yol açtığı yaralanma ve sakatlama türlerine göre belirlenmiş olmadığını ifade edebiliriz.⁶³⁸ Ancak bazı durumları istisna olarak bunun dışında tutabiliriz.⁶³⁹ Fakat Yahudi anlayışına göre yapılan bir fiil kişinin can ve vücut bütünlüğüne zarar getirmişse o zaman suçlu işlediği fiilin misliyle yani kısasla cezalandırılır.⁶⁴⁰ Ancak Tevrat'ta geçen ifadelerle göre köle ve cariyeyi öldüren veya yaralayan birisine ise kısas uygulanamaz. Fakat başka şekillerde cezalandırılır.⁶⁴¹ Ayrıca yaralanan veya sakatlanan köle ve cariyenin hür sayılacakları belirtilmiştir.⁶⁴²

Şahsa yönelik haksız fiillerden namus ve şerefi haleldar edenlerin meydana getirdiği zarar maddi olmamasına rağmen mal ile tazmini talep edilmiştir. Bunun yanında bir de uygun bir ceza daha verilmiştir.⁶⁴³

Mala yönelik haksız fiiller içerisinde başkasına ait bir mal kendisine emanet edilen kişi ile alakalı hükümler önemli bir yer teşkil etmektedir. Tevrat'ta emanet sorumluluğu mülkiyet hakkının korunması prensibine uygun bir biçimde düzenlenmiştir. Bunun için başkasının malını emanet eden kişi daha sonra o malın kaybolması ile birlikte, kendisinden şüphe edilen ilk kişi olmaktadır. Çünkü onun, malı gasp ettiği şüphe edilmeye başlanmaktadır. Bundan dolayı bu kişi Tanrı huzuruna çıkarılır ve suçlu sayılırsa malın iki katını onun sahibine ödemesi gerekmektedir.⁶⁴⁴ Ancak emanet alan kişinin malı yanında olup fakat başına ölüm, sakatlanma gelmişse, başka bir yere sürülmüşse veya mal herhangi bir şekilde kullanılmaz hale gelmişse tazmin sorumluluğundan kurtulmuş olur.⁶⁴⁵

---

⁶³⁷ Çıkış, 21/18-19, 22.

⁶³⁸ Çıkış, 21/19, 22.

⁶³⁹ Çıkış, 21/32; Tesniye, 23/28-29.

⁶⁴⁰ Çıkış, 21/22-24; Levililer, 24/20.

⁶⁴¹ Çıkış, 21/20-21.

⁶⁴² Çıkış, 21/26-27; ayrıca bkz. Bardakoğlu, Ali, "Ceza", *DİA*, VII, 471.

⁶⁴³ Çıkış, 22/16-17; Tesniye, 23/28-29; ayrıca bkz. Bettany, *age*, s. 631.

⁶⁴⁴ Çıkış, 22/7-9.

⁶⁴⁵ Çıkış, 22/10-13.

Emanet ile ilgili hükümler dışında hırsızlık da haksız fiiller olarak zikredilmektedir. Hırsızlık yapan kişi eğer bulunur ve yanındaki mal sağlam ise çalmış olduğu malın iki katını ödemek zorundadır.⁶⁴⁶ Fakat mal sağlam değilse o zaman değişik miktarlarda belirlenmiş tazminatı ödemek zorundadır.⁶⁴⁷ Hatta hırsızın parası yoksa o zaman çalmış olduğu malın karşılığını karşılamak için köle olarak satılır.⁶⁴⁸ Eğer hırsız yakalanırken öldürülürse, öldüren kişinin cezalandırılması gerekmektedir.⁶⁴⁹

Ödünç alıp daha sonra sakatlanan veya ölen kişinin, malın sahibine zarar verdiği için ne yapacağı belirlenmiştir. Buna göre eğer ödünçün sahibi sakatlandığı veya öldüğü zaman eğer yanında bulunmadıysa o zaman borcunu ödemek zorunda,⁶⁵⁰ fakat ödünçün sahibi o vakit yanında bulunmuşsa o zaman ödemez.⁶⁵¹

Mala yönelik haksız fiiller içerisinde sadece biraz önce zikrettiğimiz doğrudan bir fiille mala verilen zararlar yer almaz. Bunların yanında dolaylı fiiller yani eşyanın veya hayvanın vermiş olduğu zarar da yer almaktadır. Bundan dolayı eğer bir hayvan diğer kişinin tarlasına girer ve zarar verirse hayvanın sahibinden onun tarlası tazminat olarak alınacaktır.⁶⁵²

Ayrıca hayvanların sebep olduğu cinayetlerde hayvan sahibinin kasıt ve ihmali varsa kendisine ceza verilmektedir.⁶⁵³ Fakat bu olayda sahibinin bir kastı yoksa o zaman hayvan taşlanarak öldürülecektir.⁶⁵⁴ Ama bir hayvanın köle ve cariyeyi öldürmesi durumunda sahibine otuz şekel gümüş vermek ve hayvanı taşıyarak öldürmek gerekmektedir.⁶⁵⁵

---

⁶⁴⁶ Çıkış, 22/4, 7.

⁶⁴⁷ Çıkış, 22/1; Tekin, Arif, *Sümerler'den İslam'a Kutsal Kitaplar ve Dinler*, Berfin Yayınları, İstanbul 2005, s. 167-168.

⁶⁴⁸ Çıkış, 22/3.

⁶⁴⁹ Çıkış, 22/2.

⁶⁵⁰ Çıkış, 22/14.

⁶⁵¹ Çıkış, 22/15.

⁶⁵² Çıkış, 22/5.

⁶⁵³ Çıkış, 21/29; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

⁶⁵⁴ Çıkış, 21/28; Johnson, *age*, s. 36-37.

⁶⁵⁵ Çıkış, 21/32.

Hata ve sebebiyet yoluyla mala gelmiş olan zararlardan dolayı, mesela çukur açmak, ateş yakmak gibi maddi tazminat ödemek gerekmektedir.⁶⁵⁶

Böylece Yahudilikteki haksız fiillerin meydana geliş sebeplerini incelediğimizde sorumluluğun kaynağının üç şekilde gerçekleştiği ortaya çıkar:

1. Bir şahsa veya mala doğrudan bir fiille zarar vermek,⁶⁵⁷
2. Kusurlu davranışıyla bir zararın meydana gelmesine sebep olmak,⁶⁵⁸
3. Haksız zilyedlik.⁶⁵⁹

Tevrat'ta haksız fiillerle ilgili emirler ise şu şekilde geçmektedir:

236. “Kavga çıkar, bir adam komşusuna taşla ya da yumrukla vurur, vurulan adam ölmeyip yatağa düşer,”⁶⁶⁰
237. “Eğer bir boğa bir erkeği ya da kadını boynuzuyla vurup öldürürse, kesinlikle taşlanacak ve eti yenmeyecektir. Boğanın sahibi ise suçsuz sayılacaktır.”⁶⁶¹
238. “Bir adam bir çukur açar ya da kazdığı çukurun üzerini örtmezse ve çukura bir boğa ya da bir eşek düşerse, çukuru kazan hayvanın bedelini ödeyecektir. Parayı hayvanın sahibine verecek, ölü hayvan kendisinin olacaktır.”⁶⁶²
239. “Bir hırsız bir eve girerken yakalanıp öldürülürse, öldüren kişi suçlu sayılmaz. Ancak olay güneş doğduktan sonra olmuşsa, kan dökmekten sorumlu sayılır.”, “Hırsız çaldığının karşılığını kesinlikle ödemelidir. Hiçbir şeyi yoksa hırsızlık yaptığı için köle olarak satılacaktır.”⁶⁶³
240. “Çaldığı mal -öküz, eşek ya da koyun- sağ olarak elinde yakalanırsa, iki katını ödeyecektir.”⁶⁶⁴
241. “Tarlada ya da bağda hayvanlarını otlatan bir adam, hayvanlarının başkasının tarlasında otlamasına izin verirse, zararı kendi tarlasının ya da bağının en iyi ürünleriyle ödeyecektir.”⁶⁶⁵
242. “Birinin yaktığı ateş dikenlere sıçrar, ekin demetleri, tarladaki ekin ya da tarla yanarsa, yangın çıkaran kişi zararı ödeyecektir. Biri komşusuna saklasın diye parasını ya da eşyasını emanet eder ve bunlar komşusunun evinden çalınırsa, hırsız yakalandığında iki katını ödemelidir. Ama hırsız yakalanmazsa, komşusunun

⁶⁵⁶ Çıkış, 21/33-34; 22/6.

⁶⁵⁷ Çıkış, 21/18-19, 26-27.

⁶⁵⁸ Çıkış, 21/28-29, 35-36; 22/5-6.

⁶⁵⁹ Çıkış, 22/1-4, 7-13.

⁶⁶⁰ Çıkış, 21/18.

⁶⁶¹ Çıkış, 21/28.

⁶⁶² Çıkış, 21/33-34.

⁶⁶³ Çıkış, 22/2-3.

⁶⁶⁴ Çıkış, 22/4.

⁶⁶⁵ Çıkış, 22/5.

eşyasına el uzatıp uzatmadığının anlaşılması için ev sahibi yargıç huzuruna çıkmalıdır.”⁶⁶⁶

243. “Emanete ihanet edilen konularda, öküz, eşek, koyun, giysi, herhangi bir kayıp eşya için “Bu benimdir” diyen her iki taraf sorunu yargıcın huzuruna getirmelidir. Yargıcın suçlu bulduğu kişi komşusuna iki kat ödeyecektir. Bir adam komşusuna korusun diye eşek, öküz, koyun ya da herhangi bir hayvan emanet ettiğinde, hayvan ölür, sakatlanır ya da kimse görmeden çalınırsa, komşusu adamın malına el uzatmadığına ilişkin Rab’bin huzurunda ant içmelidir. Mal sahibi bunu kabul edecek ve komşusu bir şey ödemeyecektir. Ama mal gerçekten ondan çalınmışsa, karşılığı sahibine ödenmelidir.”⁶⁶⁷
244. “Emanet hayvan parçalanmışsa, adam parçalarını kanıt olarak göstermelidir. Parçalanmış hayvan için bir şey ödemeyecektir.”⁶⁶⁸
245. “Bir komşuna tarla satar ya da ondan tarla alırsan, birbirinize haksızlık yapmayacaksınız.”⁶⁶⁹
246. “Ama hırsız yakalanmazsa, komşusunun eşyasına el uzatıp uzatmadığının anlaşılması için ev sahibi yargıç huzuruna çıkmalıdır.”⁶⁷⁰
247. “kadının elini keseceksiniz; ona acımayacaksınız.”⁶⁷¹
248. “İsrailliler’e de ki, Bir adam erkek çocuğu olmadan ölürse, mirasını kızına vereceksiniz.”⁶⁷²

Haksız fiillerle ilgili Tevrat’ta zikredilen emirlere göre bir insan tarafından, bir hayvan tarafından veya bir çukur nedeniyle birisine yapılmış bedensel tahribat hakkında tatbik edilen yasanın uygulanması gerekmektedir. Hırsızlar cezalandırılmalıdır.

Büyükbaş hayvanların sınırı ihlal etmeleri halinde, yangın çıktığında ve vasi tarafından ödenmemiş harcamanın ve ödenmiş vasiye, kiracıya veya borçlanmışa karşı istekleri olaylarında da yargıya gidilmelidir. Ayrıca satışlardan, mirastan ve genel olarak diğer konularda doğan ihtilaflarda yargıya varılmalıdır. Zulüm edilen kişiyi, onu tahakküm altına alan kişiyi öldürmek söz konusu olsa bile, kurtarma mecburiyeti vardır.

Böylece Yahudilerin anlayışına göre şahsa yönelik yapılmış haksız fiillerde vücut bütünlüğüne verilen zararların kıyasla cezalandırılması söz konusu olduğunu

---

⁶⁶⁶ Çıkış, 22/6-8.

⁶⁶⁷ Çıkış, 22/9-12.

⁶⁶⁸ Çıkış, 22/13.

⁶⁶⁹ Levililer, 25/14.

⁶⁷⁰ Çıkış, 22/8.

⁶⁷¹ Tesniye, 25/12.

⁶⁷² Sayılar, 27/8.

ifade edebiliriz. Fakat eğer vücut bütünlüğüne bir zarar söz konusu değilse o zaman sadece tazminatın ödenmesi ile konu kapanmıştır.⁶⁷³

Mala yönelik meydana gelmiş haksız fiillerin tazmini konusunda ise mala verilen zararda eğer kasıt varsa iki veya daha fazla katını ödeme mecburiyeti vardır.⁶⁷⁴ Fakat kasıt olmadan mala yönelik işlenen haksız fiillerde mağdur olan sadece malın aynısını almaya hak kazanmıştır.⁶⁷⁵

---

⁶⁷³ Çıkış, 21/18-19, 22-24.

⁶⁷⁴ Çıkış, 22/4, 7.

⁶⁷⁵ Çıkış, 21/33; 22/5-6.

İKİNCİ BÖLÜM

YASAKLAR

A. PUTPERESTLİK VE BUNA İLİŞKİN UYGULAMALARLA İLGİLİ YASAKLAR

Putperestliğe karşı olan Tevrat, putperestliğin gerçek dini değerleri temsil edemeyeceğinden dolayı onu insana yakışan bir meziyet olarak görmemektedir. Tevrat'a göre putperestlik Tanrı'ya daha önce verilen ahidden bir dönmedir. Ayrıca tabiat Tanrı'nın mülkü olduğundan dolayı da O'nun yarattığıyla O'na yönelmek anlamsızdır.⁶⁷⁶ Tevrat'ta puta tapıcılığının mahiyetini öğrenmek isteyen biri, yabancı ilahlara tapınma (putperestlik, idolatry) ile Tanrı kültüründe imajların kullanılmasını (iconolatry) birbirinden ayırt etmesini bilmelidir.⁶⁷⁷

Daha önce de zikrettiğimiz gibi gerçekte monoteist inanca sahip olmasına rağmen bazı dönemlerde putperestlik cereyanı İsrail'de oldukça güçlenmiştir. İbraniler'de en yaygın putçu kültürler Baal, Aşera ve Aştarte gibi Ken'an kökenli olanlardır. Baal ibadetinin popüleritesi Tanrı buyruğu ile Baal tapınağını tahrip eden⁶⁷⁸ Gideon'a karşı halkın güçlü reaksiyonunun bir ifadesidir.⁶⁷⁹ Baal kültü, diğer yabancı kültürler gibi Kral Ahab döneminde kuzeyde büyük bir önem kazanmıştır. Ahab kendi hanımının (Jezebel) ısrarına dayanamayarak Baal için bir mihrab yapmış ve halkın içinde orada ibadet etmiştir.⁶⁸⁰ Tevrat'ta Baal için 450 ve Aşera için 400 din adamından

---

⁶⁷⁶ Çıkış, 20/4; Tesniye, 11/13; 18/28; 31/16, 20; Yeremya, 10/1-5; 11/10; Yeşaya, 41/23-24; 44/6-21.

⁶⁷⁷ Faur, Jos'e, "İdolatry", *EJ*, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, Jerusalem 1972-1978, VIII, 1227.

⁶⁷⁸ Hakimler, 6/25.

⁶⁷⁹ Hakimler, 6/29.

⁶⁸⁰ I. Krallar, 16/31-32. Geniş bilgi için bkz. Soury, Jules, *Karşılaştırmalı Mitoloji Işığında İsrail Dini*, (çev. Harun Güngör – İbrahim Açmaz), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 41, 44, 64; Yıldırım, "Ba'l", *DİA*, IV, 553-554.

bahsedilmektedir.⁶⁸¹ Tevrat'taki ifadeye göre 7000 kişi Baal'a secde etmekten kaçınmıştır.⁶⁸²

Baal kültürüne karşı ilk ciddi eleştiriler ise Hoşea⁶⁸³ ve Yeremya'dan⁶⁸⁴ gelmiştir. Putperestliğe destek veren yeni hareket Hezekiah'ın oğlu Kral Manesseh tarafından ilk defa gündeme getirilmiş ve o Kudüs tapınağını bir pagan panteonuna dönüştürmüştür.⁶⁸⁵ Yeremya bu yeni hareketin daha sonraki nesillere olan tesirine işaret etmiştir.⁶⁸⁶ İsrail'deki diğer putperest kültürler ise Moloch'a çocuk kurban etme,⁶⁸⁷ kutsal fuhuş,⁶⁸⁸ Temmuz kültü⁶⁸⁹ ve yıldızlara ibadet şeklindeydi. Güneş ve göklerin kraliçesi olarak bilinen İştâr'ı Tevrat ifadelerinde ibadet objesi olarak müşahade etmek mümkündür.⁶⁹⁰ Ayrıca hayvanlara tapılmaktan da bahsedilmektedir.⁶⁹¹ Yukarıda da belirtildiği gibi, şekillerden faydalanılarak Tanrı'ya ibadet etme Yahudilikte geçmişi ve örneği olan bir durumdur.⁶⁹²

Yahudi anlayışına göre Tanrı'ya ibadette şekillerden (putlardan) faydalanma yani ikonacılık üç gruba ayrılmaktadır:

1. Patriarklar ve son sürgün döneminde serbest olduğu halde sonraları yasaklanan ikonlar. Yakub'un Beth-El'de Tanrı'ya ibadet için diktiği direk gibi.⁶⁹³
2. Yahudilere göre, Tanrı'nın kendi yüceliğini bu ikonlarla hiç bir zaman göstermediği, bu ikonların kesinlikle yasak olduğu telakkisi vardır. "Altın Buzağı" bu ikonların belli başlı örneklerindedir.⁶⁹⁴

⁶⁸¹ I. Krallar, 18/19; Armstrong, *age*, s. 43.

⁶⁸² I. Krallar, 19/18.

⁶⁸³ Hoşea, 1/3; 11/2; 13/1. Geniş bilgi için bkz. Armstrong, *age*, s. 71-73.

⁶⁸⁴ Yeremya, 2/4; 9/13; 11/13, 17; 12/16; 19/5; 23/13, 17, 27; 32/29.

⁶⁸⁵ II. Krallar, 21; Harman, Ömer Faruk, "Cehennem", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 225.

⁶⁸⁶ Yeremya, 11/9; 15/4. Geniş bilgi için bkz. Armstrong, *age*, s. 77, 84-86.

⁶⁸⁷ II. Krallar, 16/3; 21/6; 23/10; Yeremya, 7/31; 19/5; 32/35; Soury, *age*, s. 30-31, 59-60; Harman, "Cehennem", *DİA*, VII, 225.

⁶⁸⁸ I. Krallar, 14/24; II. Krallar, 23/7; Hezekiel, 16/17; 23/5; Hoşea, 4/14; Harman, Ömer Faruk, "Fuhuş", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 210.

⁶⁸⁹ Hezekiel, 8/14.

⁶⁹⁰ Amos, 5/26.

⁶⁹¹ Hezekiel, 8/10.

⁶⁹² Güç, "Putperestlik", *DİA*, XXXIV, 366.

⁶⁹³ Tekvin, 28/18, 22; 35/14; Tesniye, 16/22; Faur, "İdolatri", *EJ*, VIII, 1228; Salt, *age*, s. 312.

⁶⁹⁴ Tesniye, 4/17-18; ayrıca bkz. Öksüz, Adil, *Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur'an*, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2006, s. 204.

3. Tevrat putperestliğin tüm şekillerini yasaklamamıştır. Bunun için bazı gerçek olmayan şekillerin (çiçek, yaprak vb. şeylerin duvar veya perdelere işlenmesi vb.) resmedilmesi yasak değildir.⁶⁹⁵

Yahudilikte puta tapma pagan ritüellerini desteklediği için yasaklanmıştır.⁶⁹⁶ Tevrat'ta Tanrı'dan başka bir ilaha kurban sunma yasak olduğu için bir başka amaçla yapılan kurban kesme,⁶⁹⁷ tütsü sunma gibi ritüeller Yahudilikte putperestlik olarak değerlendirilmiştir. Melek gibi tabiatüstü varlıklara yapılan ibadetler de Tevrat'ta açıkça yasaklanmıştır.⁶⁹⁸ Hatta puta tapanın cezası ölüm olarak öngörülmüştür.⁶⁹⁹ Tevrat putperestliği sadece şekillere tapma olarak değil, herhangi bir şeye ibadet etme şeklinde ele almıştır. Mesela onların önünde eğilme⁷⁰⁰ ve onlara sadakat yemini etmeyi de yasaklamıştır.⁷⁰¹ Bundan dolayı On Emir'in ikinci emrinde de görüleceği gibi gerçek veya hayalî put yapımı da yasaklanmıştır.⁷⁰² Tevrat'ta açıkça ifade edildiği üzere, Tanrı'ya ancak onun iradesine uygun şekilde ibadet edildiğinde bu Tanrı'ya tapınma sayılmaktadır.⁷⁰³

Tevrat'ta putperestlik ve buna ilişkin uygulamalarla ilgili yasaklar konusundaki emirler ise şöyledir:

1. “Benden başka Tanrın olmayacak.”⁷⁰⁴
2. “Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yeraltındaki sularda yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın.”⁷⁰⁵
3. “Putlara tapmayın... Tanrınız Rab benim.”⁷⁰⁶
4. “Musa, “Korkmayın!” diye karşılık verdi, “Tanrı sizi denemek için geldi; Tanrı korkusu üzerinizde olsun, günah işlemeyesiniz diye”⁷⁰⁷
5. “Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın...”⁷⁰⁸

⁶⁹⁵ Çıkış, 20/22-23; 26/1, 31; 36/8, 35; I. Krallar, 6/32, 35; 7/29-36; Faur, “İdolatri”, *EJ*, VIII, 1231.

⁶⁹⁶ Çıkış, 20/5; Tesniye, 12/30.

⁶⁹⁷ Çıkış, 22/20.

⁶⁹⁸ Hakimler, 13/16.

⁶⁹⁹ Tesniye, 17/2-5; Maşalı, “Ölüm Cezası”, *DİA*, XXXIV, 40.

⁷⁰⁰ Çıkış, 34/14.

⁷⁰¹ Çıkış, 20/5.

⁷⁰² Çıkış, 20/3, 5.

⁷⁰³ Tesniye, 12/3; 23/20.

⁷⁰⁴ Çıkış, 20/3.

⁷⁰⁵ Çıkış, 20/4.

⁷⁰⁶ Levililer, 19/4.

⁷⁰⁷ Çıkış, 20/20.

⁷⁰⁸ Çıkış, 20/5.

6. “... Çünkü ben, Tanrın Rab, kıskanç bir Tanrı’yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım.”⁷⁰⁹
7. “İlah Molek’e ateşte kurban edilmek üzere çocuklarından hiçbirini vermeyeceksin. Tanrın’ın adına leke getirmeyeceksin. Rab benim.”⁷¹⁰
8. “Cincilere, ruh çağıranlara yönelmeyin...”⁷¹¹
9. “... Onlara danışmayın, kirlenirsiniz...”⁷¹²
10. “... Kendinize dökme ilahlar yapmayın. Tanrınız Rab benim.”⁷¹³
11. “Tanrınız Rab’bin nefret ettiği dikili taş dikmeyeceksiniz.”⁷¹⁴
12. “Rab Musa’ya şöyle dedi.”⁷¹⁵
13. “Tanrınız Rab için yapacağınız sunağın yanına ağaçtan bir Aşera putu dikmeyeceksiniz.”⁷¹⁶
14. “Söylediğim her şeyi yerine getirin...”⁷¹⁷
15. “... Başka ilahların adını anmayın, ağzınıza almayın.”⁷¹⁸
16. “Tanrınız Rab’bin yaşamanız için size vereceği kentlerin birinde, içinizden kötü kişiler çıktığını ve, “Haydi, bilmediğiniz başka ilahlara tapalım diyerek kentlerinde yaşayan halkı saptırdıklarını duyarsanız,”⁷¹⁹
17. “Onu kesinlikle...”⁷²⁰
18. “... öldüreceksin...”⁷²¹
19. “... Onu önce sen...”⁷²²
20. “... sonra bütün halk...”⁷²³
21. “... taşa tutsun.”⁷²⁴
22. “İlahlarını simgeleyen putları yakacaksınız; üzerlerindeki altına, gümüşe göz dikmeyecek, bunları kendinize ayırmayacaksınız. Öyle ki, tuzağa düşmeyesiniz. Bu putlar Tanrınız Rab’bin gözünde iğrençtir.”⁷²⁵

---

⁷⁰⁹ Çıkış, 20/5.

⁷¹⁰ Levililer, 18/21.

⁷¹¹ Levililer, 19/31.

⁷¹² Levililer, 19/31.

⁷¹³ Levililer, 19/4.

⁷¹⁴ Tesniye, 16/22.

⁷¹⁵ Levililer, 20/1.

⁷¹⁶ Tesniye, 16/21.

⁷¹⁷ Çıkış, 23/13.

⁷¹⁸ Çıkış, 23/13.

⁷¹⁹ Tesniye, 13/12-13.

⁷²⁰ Tesniye, 13/9.

⁷²¹ Tesniye, 13/9.

⁷²² Tesniye, 13/9.

⁷²³ Tesniye, 13/9.

⁷²⁴ Tesniye, 13/9.

⁷²⁵ Tesniye, 7/25.

23. “Yok edilecek mallardan hiçbir şey almayın. Böylece Rab’bin kızgın öfkesi yatışacak ve Rab atalarınıza içtiği ant uyarınca size acıyacak, sevecenlik gösterecek, sizi çoğaltacaktır.”⁷²⁶
24. “Çünkü Tanrınız Rab’bin sözünü dinleyeceksiniz. Böylece bugün size bildirdiğim buyruklara uyup O’nun gözünde doğru olanı yapmış olacaksınız.”⁷²⁷
25. “Bu iğrenç şeyleri evinize getirmeyeceksiniz, yoksa siz de onlar gibi yok olursunuz. Onlardan çok nefret edeceksiniz, tiksineceksiniz; çünkü onlar yok olmaya mahkûmdur.”⁷²⁸
26. “Ancak, kendisine buyurmadığım bir sözü benim adıma söylemeye kalkışan...”⁷²⁹
27. “... ya da başka ilahlar adına konuşan peygamber öldürülecektir.”⁷³⁰
28. “o peygamberi ya da düş göreni dinlememelisiniz. Tanrınız Rab kendisini bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevip sevmediğinizi anlamak için sizi sınamaktadır. Tanrınız Rab’bin ardınca yürüyün, O’ndan korkun. Buyruklarına uyun, O’nun sözüne kulak verin. O’na kulluk edin, O’na bağlı kalın.”⁷³¹
29. “Eğer bir peygamber Rab’bin adına konuşur, ama konuştuğu söz yerine gelmez ya da gerçekleşmezse, o söz Rab’den değildir. Peygamber saygısızca konuşmuştur. Ondand korkmayın.”⁷³²
30. “Önünüzden kovacağım ulusların törelerine göre yaşamayacaksınız. Çünkü onlar bütün bu kötülükleri yaptılar. Bu yüzden onlardan nefret ettim.”⁷³³
31. “Kanlı et yemeyeceksiniz. Kehanette bulunmayacak, falcılık yapmayacaksınız.”, “Aranızda oğlunu ya da kızını ateşte kurban eden, falcı, büyücü, muskacı, medyum, ruh çağırana ya da ölülerin ruhlarına danışan kimse olmasın.”⁷³⁴
32. “Aranızda oğlunu ya da kızını ateşte kurban eden...”⁷³⁵
33. “... falcı, büyücü, muskacı, medyum, ruh çağırana ya da ölülerin ruhlarına danışan kimse olmasın.”, “Çünkü Rab bunları yapanlardan tiksindir. Tanrınız Rab, bu iğrenç töreleri yüzünden bu ulusları önünüzden kovacaktır. Tanrınız Rab’bin önünde yetkin olun. Ülkelerini alacağımız uluslar büyücülerin, falcıların öğüdüne kulak verirler. Ama Tanrınız Rab buna izin vermiyor. Tanrınız Rab size aranızdan, kendi kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracak. Onu dinleyin. Horev’de toplandığınız gün Tanrınız Rab’den şunu dilemişsiniz: Bir daha ne Tanrınız Rab’bin sesini duyalım, ne de o büyük ateşi görelim, yoksa ölürüz. Rab bana,

---

⁷²⁶ Tesniye, 13/17.

⁷²⁷ Tesniye, 13/18.

⁷²⁸ Tesniye, 7/26.

⁷²⁹ Tesniye, 18/20.

⁷³⁰ Tesniye, 18/20.

⁷³¹ Tesniye, 13/3-4.

⁷³² Tesniye, 18/22.

⁷³³ Levililer, 20/23.

⁷³⁴ Levililer, 19/26; Tesniye, 18/10.

⁷³⁵ Tesniye, 18/10.

Söyledikleri doğrudur dedi. Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma konuşan peygamberin ilettiği sözleri dinlemeyeni ben cezalandıracağım. Ancak, kendisine buyurmadığım bir sözü benim adıma söylemeye kalkışan ya da başka ilahlar adına konuşan peygamber öldürülecektir. Bir sözün Rab'den olup olmadığını nasıl bilebiliriz? diye düşünebilirsiniz. Eğer bir peygamber Rab'bin adına konuşur, ama konuştuğu söz yerine gelmez ya da gerçekleşmezse, o söz Rab'den değildir. Peygamber saygısızca konuşmuştur. Ondandır korkmayın.⁷³⁶

34. "Aranızda oğlunu ya da kızını ateşte kurban eden..."⁷³⁷
35. "... falcı..."⁷³⁸
36. "... büyücü, muskacı..."⁷³⁹
37. "... medyum, ruh çağırıcı..."⁷⁴⁰
38. "... ya da ölülerin ruhlarına danışan kimse olmasın..."⁷⁴¹
39. "Kadınlar erkek giysisi, erkekler de kadın giysisi giymesin..."⁷⁴²
40. "... Tanrınız Rab bu gibi şeyleri yapanlardan tiksindir..."⁷⁴³
41. "Ölüler için bedeninizi yaralamayacak, dövme yaptırmayacaksınız. Rab benim..."⁷⁴⁴
42. "Yünle ketenden dokunmuş karışık kumaştan giysi giymeyeceksin..."⁷⁴⁵
43. "Başınızın yan tarafındaki saçları kesmeyecek..."⁷⁴⁶
44. "... sakalınızın kenarlarına dokunmayacaksınız..."⁷⁴⁷
45. "Aviv ayını tutun ve Tanrınız Rab'bin Fısh Bayramı'nı kutlayın. Tanrınız Rab Aviv ayında geceleyin sizi Mısır'dan çıkardı."; "Siz Tanrınız Rab'bin çocuklarıdır. Ölümlere ağıt yakmak için bedenlerinizi yaralamayacaksınız. İki kaş arasındaki tüyleri almayacaksınız."; "Ölümler için bedeninizi yaralamayacak, dövme yaptırmayacaksınız. Rab benim..."⁷⁴⁸

Yahudilikte, putperestlik ve buna ilişkin uygulamalarla ilgili yasaklara göre tek olan Tanrı'dan başka bir Tanrı'nın varlığına inanmak yasaktır. Bir Yahudinin kendisine

---

⁷³⁶ Tesniye, 18/10-22.

⁷³⁷ Tesniye, 18/10-11.

⁷³⁸ Tesniye, 18/10-11.

⁷³⁹ Tesniye, 18/10-11.

⁷⁴⁰ Tesniye, 18/10-11.

⁷⁴¹ Tesniye, 18/10-11.

⁷⁴² Tesniye, 22/5.

⁷⁴³ Tesniye, 22/5.

⁷⁴⁴ Levililer, 19/28.

⁷⁴⁵ Tesniye, 22/11.

⁷⁴⁶ Levililer, 19/27.

⁷⁴⁷ Levililer, 19/27.

⁷⁴⁸ Tesniye, 16/1; Tesniye, 14/1; Levililer, 19/28.

veya bir başkasına tapmak veya herhangi başka bir amaç için put yapması yasaktır. Sadece ve sadece Tanrı'ya (ancak O'nun kurallarını belirlediği şekilde) ibadet edilmelidir. Molech'e de çocuk kurban edilmemelidir. Ayrıca Yahudilikte sihir ve büyü puta tapmakla eş değerde tutulmuş ve haram kılınmıştır. Bundan dolayı da cinciliğe ve "tanıdık ruhlara" -putperestliğe ve mitolojiye götüreceği endişesiyle- meyletmeleri yasaklanmıştır. Tanrı'ya ibadet etmek gayesiyle olsa bile direk dikmek ve Mabet'e ağaç dikmek yasaktır.

Diğer taraftan, putlar adına yemin edilmemeli veya bir putperest bu yönde teşvik edilmemelidir. Ayrıca Yahudi olan veya olmayan kişi putlara tapması için kışkırtılmamalı veya cesaretlendirilmemelidir. Putperestliği yayan kişi sevilmemeli ve dinlenmemelidir. Ayrıca ona kin beslenmelidir. Putperestliği yayan kişiye merhamet de edilmemelidir. Birisi bir kişiyi putperestliğe yöneltmek isterse onu savunmaması ve olayı saklamaması gerekmektedir.

Putların süslenmesinden herhangi bir menfaat elde etmek de yasaktır. Putperestliğe ceza olarak yıkılan bir şeyi yeniden yapmak ve onun servetinden herhangi bir menfaat elde etmek de yasaktır. Putlar ve putperestlikle ilgili hiçbir şey kullanılmamalıdır. Yine putlar namına ve Tanrı adına yanlış kehanette bulunmak yasaktır. Putlar namına kehanette bulunan kişiler dinlenmemeli ve sahte kehanette bulunandan korkulmamalıdır. Bu kişilerin cezalandırılmasına da engel olunmamalıdır.

Putperestlerin davranışları taklit edilmemeli ve onların uygulamalarından kaçınılmalıdır. Bu anlamda Yahudilikte kehanette bulunma, falcılık, büyüleme, büyücülük, meftun etme veya "tanıdık ruhlara" danışma ve ölümler âlemi ile irtibat kurma yasaklanmıştır.⁷⁴⁹ Bu işlerle meşgul olanların cezası ise ölümdür.⁷⁵⁰

Putperestlik döneminde giyilen bazı giysilerin tahrik edici olması dolayısıyla istenmeyen sonuçlar meydana geldiği için kadınların erkek kıyafeti, erkeklerin de kadın kıyafeti giymesi yasaktır.⁷⁵¹ Putperestlerin yaptığı gibi dövme yapmak da yasaktır. Keza

⁷⁴⁹ Tanyu, Hikmet, "Büyü", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 505; Çelebi, İlyas, "Bakıcı", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 530.

⁷⁵⁰ Çıkış, 22/18; Levililer, 19/26, 31; 20/27. Geniş bilgi için bkz. Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40; Aydın, Mehmet, "Fal", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 137; Tanyu, Hikmet, "Büyü", *DİA*, VII, 505.

⁷⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Soury, *age*, s. 90.

yünden ve ipekten yapılan elbiseler giyilmemeli, baş ve sakalın yanları (bir tıraş bıçağı ile) tıraş edilmemelidir. Aynı şekilde ölülerin arkasından kendini yaralamak ve hırpalamak da yasaktır.⁷⁵²

Putperestlik konusuyla alakalı vurgulanması gereken önemli bir nokta da, özellikle ilk sürgün döneminden sonra, putperestliğin eskisi gibi çok tehlikeli görülmemesidir. Putperestlikten doğan asıl endişe ise başka toplumlara karışarak kimliğin kaybolması ve sosyal hayatın bozulmasıyla ilgilidir.⁷⁵³ Yani Yahudilerin, kendi toplumlarının başka toplumlarla karışmasını engellemeye istek ve çabası içinde oldukları söylenebilir. Buradan da Yahudilerin, kendilerini ayrı bir ırk olarak görme arzularını devam ettirmek istediklerini sonucunu çıkarabiliriz.

B. TARİHSEL OLAYLARDAN KAYNAKLANAN YASAKLAR

Yahudilerin kendilerinin ve tek Tanrı'ya inananların ilk atası olarak saydıkları⁷⁵⁴ ve putperestliğe karşı duruşuyla bilinen Hz. İbrahim'den günümüze kadar Yahudilerin tarihini ve ulusal bütünlüğünü oluşturmada en çok etkili olan iki olay mevcuttur. Bunlardan birisi Mısır'dan çıkış, diğeri de Sina Dağı'nda Hz. Musa aracılığıyla Tanrı'dan Yahudi halkını yönlendirecek yasaların alınmasıdır. Bundan dolayı Yahudilerin Mısır'daki hayatı ve Mısır'dan çıktıkları zaman ne tür sıkıntılar çektikleri, tarihsel olaylardan kaynaklanan yasakların neden emredildikleri gibi hususları anlamamıza da yardımcı olacağı için bu olayları kısaca anlatmak gerekmektedir.

Ken'an toprakları Tevrat'ta Tanrı tarafından Hz. İbrahim'e ve onun zürriyetine ebedi mülk olarak verileceği vaad edilmesine⁷⁵⁵ rağmen İsrail oğulları ağır baskı altında tutulduğu ve erkek çocuklarının nehre atılarak öldürüldüğü bir dönemde Mısır'da dünyaya gelen Hz. Musa⁷⁵⁶ sayesinde bu esareten kurtulmayı başarmışlardır. Hz. Musa İsrail oğullarından olmasına rağmen Tanrı tarafından korunarak Firavun'un sarayında

⁷⁵² Levililer, 19/28; Yaran, Rahmi, "Dövme", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 521-522.

⁷⁵³ Çıkış, 34/15-17; Faur, "İdolatri", *EJ*, VIII, 1236.

⁷⁵⁴ Tekvin, 11/26.

⁷⁵⁵ Tekvin, 12/6-7; 15/7; 17/8; Harman, Ömer Faruk, "İbrahim", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 267-268; Küçük, "Arz-ı Mev'ûd", *DİA*, III, 493.

⁷⁵⁶ Çıkış, 1/8-22.

büyümüştür.⁷⁵⁷ Fakat bir gün Hz. Musa İsrail oğullarını ziyaret etmek niyetiyle çıktığı yolda bir İbrani'yi döven Mısırlı'yı görünce, istemeyerek de olsa Mısırlı'yı öldürmüştür. Firavun da onun öldürülmesini istemiş, fakat Hz. Musa Medyen'e kaçarak orada Medyenli bir kâhinin kızı olan Tsippora ile evlenmiştir.⁷⁵⁸ Hz. Musa, Medyen'de Horeb Dağı çevresinde kayınpederinin sürüsünü otlatırken ateş halinde sönmeyen bir funda görmüş; orada Tanrı, Hz. Musa'ya seslenerek milletini Mısır topraklarından çıkarmak için toplamasını emretmiştir.⁷⁵⁹ Mısır'a ailesi ile birlikte dönen Hz. Musa Harun'la birlikte Firavun'a İsrail oğullarını salıvermesi gerektiğini söylemiştir. Fakat Firavun bu isteği reddettiği gibi İsrail oğullarının yükünü de daha fazla ağırlaştırmıştır.⁷⁶⁰ Bunun üzerine Tanrı Hz. Musa aracılığı ile Mısır topraklarına on felaket göndermiş⁷⁶¹ ve Mısır'daki doğan ilk erkek çocukların ölümü felaketinden ve Mısırlılar'ın baskı yapmaları yüzünden M.Ö. 1224'te II. Ramses'in oğlu Minfitan⁷⁶² İsrail oğullarının Mısır'dan göç etmelerine izin vermiştir.⁷⁶³ Fakat bazı tarihçiler İsrail oğullarının Mısır'dan çıkış tarihi ve o dönemin hükümdarı konusunda değişik görüşlere sahiptirler.⁷⁶⁴ İsrail oğulları 430 yıl kaldıkları Mısır'dan ayrılmak üzere bir gece vakti aceleyle yola çıkıp ekmekleri mayalamadıkları için, Yahudiler bugün de Mısır'dan çıktıkları o günün anısına Pesah Bayramı'nda maya bulundurmazlar.⁷⁶⁵

Mısır'dan çıkan İsrail oğulları Kızıl Denize ulaştıkları zaman fikrini değiştiren Firavun onlara Kızıl Deniz kıyısında ulaşmıştır. Fakat Hz. Musa asası ile denize dokunduğunda mucizevî bir şekilde deniz yarılmış ve İsrail oğulları karşıya geçmiştir. Fakat onları izleyen Firavun ve ordusu ise suyun eski haline gelmesiyle boğulmuşlardır.⁷⁶⁶

---

⁷⁵⁷ Çıkış, 2/2-6.

⁷⁵⁸ Çıkış, 2/11-16.

⁷⁵⁹ Çıkış, 3/1-12.

⁷⁶⁰ Çıkış, 5/1-21.

⁷⁶¹ Çıkış, 7/20-11/10.

⁷⁶² Bazı kaynaklarda Minfitan ismi Merneptah olarak da geçmektedir. Bkz. Bucaille, Maurice – Fatoohi, Louay – Al-Dargazelli, Shetha, *age*, s. 59.

⁷⁶³ Çıkış, 12/12, 29-36; ayrıca bkz. Çelebi, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, (çev. A. M. Büyükçınar ve Ö. F. Harman), Kalem Yayınevi, İstanbul 1978, s. 45. Geniş bilgi için bkz. Bucaille, Maurice – Fatoohi, Louay – Al-Dargazelli, Shetha, *age*, s. 52-60.

⁷⁶⁴ Geniş bilgi için bkz. Harman, Ömer Faruk, "Mûsâ", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 209; Aydın, *Yahudilik*, s. 34; Rousy, *age*, s. 28.

⁷⁶⁵ Sarıkçıoğlu, Ekrem, *age*, s. 281.

⁷⁶⁶ Çıkış, 12/1-14/31.

Firavun ve ordusundan kurtulan İsrail oğullarına bu sefer de Amalekiler saldırmıştır. Bu savaş Hz. Musa'nın elini kaldırdığında İsrail oğullarının, indirdiğinde ise Amalekiler'in galip gelmeleri şeklinde cereyan etmiştir. Fakat sonunda İsrail oğulları Amalekiler'i yenmiştir.⁷⁶⁷

İsrail oğulları Mısır'dan çıktıktan sonra Hz. Musa öncülüğünde çöldeki yolculukları esnasında su ve açlıktan şikâyet ettiklerinde ise Tanrı Hz. Musa aracılığıyla onların su ihtiyacını karşılayacak su kaynaklarını ve açlıklarını giderecek ekmek ve eti vermiştir.⁷⁶⁸ Sina Dağı'na ulaştıklarında Hz. Musa dağın tepesinde Tanrı huzuruna çıkarak On Emir'i ihtiva eden taş levhaları almıştır.⁷⁶⁹ Fakat Hz. Musa dönüşte İsrail oğullarının Altın Buzağı'ya taptıklarını görünce buna çok üzülen elindeki taş levhaları yere atarak ve onların taptıkları Altın Buzağı'yı parçalayarak onlar adına Tanrı'dan af dilemiştir.⁷⁷⁰ Hz. Musa Sina Dağı'nda kırılan iki taş levhanın yerine diğerlerini alarak kırk gün hiç yemeden içmeden Tanrı huzuruna yeniden çıkmış ve emirleri almıştır.⁷⁷¹

Hz. Musa, Ken'an diyarını kuşatmak amacıyla, hakkında bilgi almak için bir heyet göndermesine rağmen İsrail oğulları vaad edilmiş topraklara girmek istemeyince, Ken'an diyarı İsrail oğullarına kırk yıl yasaklanmıştır. Bu süre içerisinde çölde yaşamaya mahkûm olan İsrail oğulları⁷⁷² Og, Sihon krallıkları ile ayrıca Balak'ın hüküm sürdüğü Moab krallığıyla ve Tanrı'nın İsrail oğullarına vaad ettiği topraklara giden yolda yaşayan Ammon krallığı ile savaşmışlar ve galip gelmeyi başarmışlardır. Moab ve Ammon krallığı içerisinde yaşayan millet Arami olmasına rağmen onlar kendilerini Ken'anlılar olarak gördükleri için İsrail oğulları ile savaşmışlardır. Fakat istedikleri zafere ulaşamamışlardır.⁷⁷³ Yahudiler bu kavimlerden destek ve yardım görmemişler, Tevrat'ın diliyle "ekmek ve su ile" karşılanmamışlardır. Hatta Yahudiler, onlarla savaşmak zorunda kaldıkları için bu kavimlere faydalı olacak hiçbir şey

---

⁷⁶⁷ Çıkış, 17/8-16.

⁷⁶⁸ Çıkış, 15/22-26; 16/1-31; 17/1-7.

⁷⁶⁹ Çıkış, 19/1-23/33; 25/1-31/18.

⁷⁷⁰ Çıkış, 32/30-35.

⁷⁷¹ Çıkış, 34/1-4, 27-28.

⁷⁷² Sayılar, 13/1-14/39.

⁷⁷³ Örs, Hayrullah, *age*, s. 188-189; Besalel, *age*, I, 62.

yapmayacaklar ve onların iyiliklerini istemeyeceklerdi.⁷⁷⁴ Ayrıca bu kavimler on nesil boyunca Rab'bin cemaatine giremeyeceklerdi.⁷⁷⁵

İsrail oğulları Yeşu döneminde vaad edilen topraklara ulaşmalarına ve yerleşik hayata geçmelerine rağmen Ken'an topraklarında yaşayan başta Filistiler olmak üzere Amalekler, Ammonitler, Yebusiler ile asırlarca mücadele etmişlerdir.⁷⁷⁶ İsrail oğulları, en az 31 Ken'anlı krallığı yendikten sonra ülkede hâkim olmuşlardır. Fakat Ken'anlıların putperestliğinin yayılma tehdidiyle yüzyıllar boyu yaşamak zorunda kalmışlardır. Bundan dolayı da Tevrat'ta Yahudilerin Ken'an milletine yaklaşmalarını bile yasaklayan emirler mevcuttur.⁷⁷⁷

Bu dönemi kapsayan tarihsel olaylardan kaynaklanan yasaklar ise Tevrat'ta şu şekilde ifade edilmektedir:

46. “Kral çok sayıda at edinmemeli, daha çok at satın almak için halkı Mısır'a göndermemeli. Çünkü Rab size, Bir daha o yoldan dönmeyeceksiniz dedi.”⁷⁷⁸
47. “Öyle ki, püskülleri gördükçe Rab'bin buyruklarını anımsayacaksınız. Böylelikle Rab'bin buyruklarına uyacak, yüreğinizin, gözünüzün istekleri ardınca gitmeyecek, hainlik etmeyeceksiniz.”⁷⁷⁹
48. “Onlarla ya da ilahlarıyla antlaşma yapmayacaksınız.”, “Tanrınız Rab bu ulusları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığınızda, tümünü yok etmelisiniz. Bu uluslarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız.”⁷⁸⁰
49. “Ancak Tanrınız Rab'bin miras olarak size vereceği bu halkların kentlerinde soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız.”⁷⁸¹
50. “Tanrınız Rab bu ulusları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığınızda, tümünü yok etmelisiniz. Bu uluslarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız.”⁷⁸²
51. “Onları ülkenizde barındırmayacaksınız. Yoksa bana karşı günah işlemenize neden olurlar. İlahlarına taparsanız, size tuzak olur.”⁷⁸³

---

⁷⁷⁴ Tesniye, 23/6; Adam, *Yahudilik ve Hristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, s. 28.

⁷⁷⁵ Tesniye, 23/3.

⁷⁷⁶ Geniş bilgi için bkz. Johnson, *age*, s. 44-52; Montet, Edward ve dğr., *age*, s. 47-48.

⁷⁷⁷ Sarıkçioğlu, *age*, s. 256-270.

⁷⁷⁸ Tesniye, 17/16.

⁷⁷⁹ Sayılar, 15/39.

⁷⁸⁰ Çıkış, 23/32; Tesniye, 7/2.

⁷⁸¹ Tesniye, 20/16.

⁷⁸² Tesniye, 7/2.

⁷⁸³ Çıkış, 23/33.

52. “Kız alıp vermeyeceksiniz. Kızlarınızı oğullarına vermeyeceksiniz; oğullarınıza da onlardan kız almayacaksınız.”⁷⁸⁴
53. “Mısır’dan çıktığınızda yolda sizi ekmek ve suyla karşılamadılar. Aram-Naharayim’deki Petor Kenti’nden Beor oğlu Balam’ı size lanet okuması için ücretle tuttular.”⁷⁸⁵
54. “Onlardan doğan üçüncü kuşak çocuklar...”⁷⁸⁶
55. “... Rab’bin topluluğuna girebilir.”⁷⁸⁷
56. “Edomlular’dan iğrenmeyeceksiniz. Onlar kardeşinizdir. Mısırlılar’dan da iğrenmeyeceksiniz. Çünkü onların ülkesinde yabancı olarak yaşadınız.”⁷⁸⁸
57. “Bir kentle savaşırken, kenti ele geçirmek için kuşatma uzun sürerse, ağaçlarına balta vurup yok etmeyeceksiniz. Ağaçların ürünlerini yiyebilirsiniz, ama onları kesmeyeceksiniz. Çünkü kırdaki ağaçlar insan değil ki kuşatma altına alınız.”⁷⁸⁹
58. “Onlardan yılmayacaksınız. Aranızda olan Tanrınız Rab ulu ve heybetli bir Tanrı’dır.”⁷⁹⁰
59. “Tanrınız Rab mülk edinmek için miras olarak size vereceği ülkede sizi çevrenizdeki bütün düşmanlardan kurtarıp rahata kavuşturunca, Amalekliler’in anısını gökler altından sileceksiniz. Bunu unutmayın!”⁷⁹¹

Tevrat’taki bu ifadelere göre Mısır’a orada ebedi olarak yerleşmek için dönmek veya saf olmayan düşüncelerle ve şeylerle uğraşmak yasaktır. Yedi Ken’an ulusu ile barış yapılmamalı veya onlardan herhangi bir bireyin hayatı kurtarılmamalıdır.⁷⁹² Tevrat’ın yedi Ken’an ulusu diye bahsettiği yerleşimciler ise semitik kabileler (Amoritler, Ken’anlılar ve Yebusiler), Hint-Avrupa ırkından istilacılar (Hittiler ve “Deniz Halkı” veya Filistiler), ayrıca Girgaşiler ile Hivilerdir.⁷⁹³

Tevrat’ta ifade edilen yasaklara göre putperestlere merhamet gösterilmemeli, onların İsrail topraklarına yerleşip yaşamasına ve onlarla karışık evlilik yapılmasına izin verilmemelidir. Bir Yahudi kadın, Yahudiliği kabul etse bile Ammonitler ve Moabiler ile evlenmemeli, Esav ve Mısırlı nesillerden gelen birisini ise reddetmemelidir. Çünkü

---

⁷⁸⁴ Tesniye, 7/3.

⁷⁸⁵ Tesniye, 23/4.

⁷⁸⁶ Tesniye, 23/8.

⁷⁸⁷ Tesniye, 23/8.

⁷⁸⁸ Tesniye, 23/7.

⁷⁸⁹ Tesniye, 20/19.

⁷⁹⁰ Tesniye, 7/21.

⁷⁹¹ Tesniye, 25/19.

⁷⁹² Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, s. 28-29.

⁷⁹³ Tesniye, 7/1.

Esav ve Mısırlı halklar İsrailileri hemen öldürmek istemiş fakat Ammonit ve Moabiler ise İsraililerin sadece günah işlemeleri için uğraşmışlardır. Yahudilere göre bu dünyada hemen öldürülmek, işlenen günahlarla ölümden sonraki hayatı tehlikeye sokmaktan daha iyi olduğundan, bu emre itaat etmişlerdir.⁷⁹⁴ Bundan dolayı Yakub'un kardeşi Esav'ın ve Mısırlıların soyundan gelenlere karşı nefret duymamışlardır.⁷⁹⁵ Ancak Moabi ve Ammonit halkları ile barış yapmamışlardır. Fakat Moablılara ve Ammonitlere karşı katı tutuma rağmen Hz. Davud döneminden beri devlet kurmuş olmanın getirdiği rahatlıktan dolayı olacak ki, bu milletlerle olan münasebetlerinde fark görülmektedir.⁷⁹⁶ Belki de Edomluların, Fenikelilerin, Moabililerin ve benzeri kavimlerin diğer kavimler arasında kaynarak tarih sahnesinden silindiklerinden dolayı Yahudiler bugün bu emirleri uygulamıyorlardır.⁷⁹⁷ Öte yandan, zevk için israf etmek gibi, meyve ağaçlarının savaş zamanlarında dahi tahrip edilmesi yasaktır. Düşmanlardan korkulmamalı ve Amalekler tarafından yapılan kötülükler de unutulmamalıdır.

C. KÜFÜRLE İLGİLİ YASAKLAR

Museviler'in geleneklerine ve Kutsal Kitaplar'ına bakıldığında onların kendi dinlerine ve Tanrı Yahve ile aralarında yapılmış olan ahde bağlı kaldıkları görülmektedir. Onların anlayışına göre eğer Tanrı Yahve'nin söylemiş olduğu sözü dinler ve yapılan ahde bağlı kalırlarsa, bütün kavimlerden daha üstün tutulacak ve O'nun mukaddes milleti olacaklardır.⁷⁹⁸ Tanrı Yahve ile İsrail oğulları arasında yapılmış olan ahdin şartlarına göre İsrail oğullarının yapacağı ilk şey Hz. Musa'nın Tanrı'dan Sina Dağı'nda almış olduğu iki taş levha üzerinde yazılmış olan On Emir'e uymaktır.⁷⁹⁹

On Emir'in içerisinde mevcut olan ifadelere dikkatle bakıldığında, Tanrı Yahve'nin İsrail oğullarından kendi dışında başka ilahlara tapmamaları şeklindeki

---

⁷⁹⁴ Sayılar, 25/1-2.

⁷⁹⁵ Tesniye, 23/7-8; Adam, *age*, s. 29.

⁷⁹⁶ Demirci, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, s. 36.

⁷⁹⁷ Montet, Edward ve dğr., *age*, s. 149.

⁷⁹⁸ Çıkış, 19/5-6; Kaçan, Lütfi, *Kitab-ı Mukaddes ve İslam Geleneğinde Ahid Sandığı*, Ataç Yayınları, İstanbul 2004, s. 49; Harman, "İsrâil (Benî İsrâil)", *DİA*, XXIII, 194.

⁷⁹⁹ Tesniye, 4/13.

ifadesi görülür.⁸⁰⁰ Bundan dolayı Yahudilikte küfrün, ahde aykırı davranarak başka Tanrılara veya putlara tapınma şeklinde anlaşıldığı ortaya çıkmaktadır.⁸⁰¹

Putperestlik açısından bakıldığında, Yahudilikte Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç olarak değerlendirilen Tanrı'ya lanet etmek veya sövmek de yasaktır. Bu iki suç Tanrı'ya karşı işlenmiş büyük bir saygısızlık ve çirkin bir davranış olarak değerlendirilmektedir.⁸⁰² Ayrıca Tevrat'ta geçen On Emir içerisinde de ifade edildiği gibi doğruluğun ve dürüstlüğün simgesi olan Tanrı'nın adını, bir yalanı desteklemek veya başkasını aldatmak amacıyla kullanmak da Tanrı'yı suça ortak etme teşebbüsü olarak değerlendirilmekte ve böyle bir teşebbüsün cezasız kalmayacağı açıklanmaktadır.⁸⁰³

Bundan dolayı anlattığımız şekillerden birisi ile işlenmiş suçların cezası, Tevrat'ta da ifade edildiği gibi, ölümdür.⁸⁰⁴ Buna göre Tanrı Yahve'nin emirlerine uymayıp karşı gelerek ona küfreden kimsenin şehir dışına çıkartılıp taşlanarak öldürülmesi gerekmektedir. Taşlama işlemi şahitler ve mahkeme heyetinin mahkûma ilk taşı atmalarıyla başlamalıdır. Tevrat'ta geçen ifadeye göre taşlamayı gözlemleyen şahitlerin ellerini mahkûmun başı üzerine koymaları ise sembolik bir anlam taşımaktadır. Bu hareket ile suçlunun cezayı kendi yanlış tutumu sonucu hak ettiğini ve kendi kaderine boyun eğerek razı olması gerektiğini ifade etmeye çalışmışlardır. Bu şekilde taşlanarak öldürülen suçlular diğer insanlar için caydırıcı nitelik taşımışlardır. Bundan dolayı bu şekilde infazı gerçekleştirilen suçluların ölüm sonrası ceza olarak asılmaları gerektiği de belirtilmektedir. Fakat asılmış olan bir kişinin cesedinin aynı gün içerisinde gömülmesi gerekmektedir.⁸⁰⁵

Bununla birlikte Tanrı'nın ahidlerini bozan ve onun adına söven bir kimse ölmeden önce tövbe etmesi halinde affedilebilir. Ancak bu kişi tövbe ederek tekrar dinin

---

⁸⁰⁰ Çıkış, 20/2-6.

⁸⁰¹ Çıkış, 23/28; Sayılar, 15/30-31.

⁸⁰² Çıkış, 23/24; Levililer, 24/16.

⁸⁰³ Çıkış, 20/7; Tesniye, 5/11; Harman, Ömer Faruk, "On Emir", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 348.

⁸⁰⁴ Levililer, 24/10-16; Tesniye, 17/2-5; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

⁸⁰⁵ Levililer, 24/ 13-16; Tesniye, 17/6-7; 21/22-23; Drapkin, *age*, s. 71-72.

oluşturmuş olduğu yasalara göre yaşamaya başlamadığı sürece Yahudi toplumunun sahip olduğu imtiyazlardan faydalandırılmamalıdır.⁸⁰⁶

Tevrat'ta küfür ile ilgili zikredilen yasaklar ise şöyledir:

60. “Rab’be söven kesinlikle öldürülecektir. Bütün topluluk onu taşılayacak. İster yerli ister yabancı olsun, Rab’be söven herkes öldürülecektir.”, “Çünkü tek örtüsü abasıdır, ancak onunla örtünebilir. Onsuz nasıl yatar? Bana feryat ederse işiteceğim, çünkü ben iyilikseverim. Tanrı’ya sövmeyeceksiniz. Halkınızın önderine lanet etmeyeceksiniz.”⁸⁰⁷
61. “Benim adımla yalan yere ant içmeyeceksiniz. Tanrınız’ın adını aşağılamış olursunuz. Rab benim.”⁸⁰⁸
62. “Tanrın Rab’bin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır.”⁸⁰⁹
63. “Kutsal adıma leke sürmeyeceksiniz. İsrail halkı arasında kutsal tanınacağım. Sizi kutsal kılan Rab benim.”⁸¹⁰
64. “Massa’da olduğu gibi, Tanrınız Rab’bi denemeyeceksiniz.”⁸¹¹
65. “Siz Tanrınız Rab’be bu biçimde tapmamalısınız.”⁸¹²
66. “ölüyü gece ağaçta asılı bırakmamalısınız. O gün kesinlikle gömmelisiniz. Asılan kişi Tanrı tarafından lanetlenmiştir. Tanrınız Rab’bin mülk olarak size vereceği ülkeyi kirletmeyeceksiniz.”⁸¹³

Kısaca ifade edilecek olursa, Tevrat’ta geçen küfürle ilgili yasaklara göre Tanrı’nın ismine sövülmemeli ve Tanrı’nın adına yapılmış bir yemini tutmamazlık edilmemelidir. Ayrıca Tanrı’nın ismi boş yere ağza alınmamalı veya kirletilmemelidir. Her şeyin sahibi olan Tanrı sınanmamalıdır. Tanrı’nın adı kutsal metinlerden silinemez veya O’na ibadet amacıyla yapılmış müesseseler yıkılamaz. Ayrıca, asılan bir insan bedeninin gece boyunca o şekilde orada kalmasına müsaade edilmemelidir.

---

⁸⁰⁶ Sinanoğlu, Mustafa, “Küfür”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 534; Öksüz, *age*, s. 224.

⁸⁰⁷ Levililer, 24/16; Çıkış, 22/27-28.

⁸⁰⁸ Levililer, 19/12.

⁸⁰⁹ Çıkış, 20/7.

⁸¹⁰ Levililer, 22/32.

⁸¹¹ Tesniye, 6/16.

⁸¹² Tesniye, 12/4.

⁸¹³ Tesniye, 21/23.

D. MABEDDEKİ MEZBAHLA İLGİLİ YASAKLAR

Yahudilikte Tanrı Yahve'ye sunuların takdim edildiği yere mezbah adı verilmiştir. Bazen kurban edilen hayvanın bir kısmı bazen de kurbanın kanı bu taşın “boynuzları” üzerine serpilirdi.⁸¹⁴ Bet Ha-Mikdaş'ın kurulmasından önce mezbahlar açık alanlarda inşa edilir ve Tanrı'ya takdim edilecek sunular kâhin olmayan kişiler tarafından getirilirdi.⁸¹⁵

Tevrat'ta Hz. Nuh,⁸¹⁶ Yeşu ve diğer peygamberler tarafından⁸¹⁷ birer mezbahın inşa edilmesinden bahsedilmektedir. Bu mezbahlar genellikle yaşlı bir ağacın veya bir taş öbeğinin yanında kurulurdu. Bunların birincisine “aşera”, diğerine de “matseva” denilirdi. Fakat Tevrat'taki ifadelerle göre böyle kurulmuş olan mezbahlarda bir sunu sunmak yasaktı.⁸¹⁸

Yahudilikte mezbahlar önemli bir tarihi olayın meydana geldiği yeri belirtmek için de kullanılmışlardır. Hz. Musa'nın Amalekler'i yenilgiye uğrattığı Refidim'deki⁸¹⁹ ve Saul'un Filistinliler'i yendiği⁸²⁰ yerdeki mezbah taşları buna örnek olarak verilebilir.

Ken'an ibadetinin önemli bir bölümünü kapsayan, yüksek yerlerde kurulan ve adı “bemot” olan yaygın mezbah taşları olduğundan dolayı Tevrat bu tür “yüksek yerleri” yasaklayarak Yahudilerden “Tanrı'nın seçeceği yerde” sunuların takdim edilmesi için mezbah taşlarının, ancak oralarda kurulup merkezleştirilmesini önermiştir.⁸²¹ Fakat bu duruma, Yahudiler tarafından ibadetin Kudüs'teki Mabel'in merkezleştirilmesine kadar devam edilmiştir.

Krallığın ikiye bölünmesinden sonra, kuzeydeki İsrail Krallığı'nda Kudüs'teki mezbah taşına alternatif oluşturabilecek yeni mezbah taşları kurulmuştur. Böylece mezbahın merkezleştirilmesi fikri Yahudiler tarafından uygulanamamıştır.⁸²² Bir

⁸¹⁴ Erdem, Sargon, “Buhur”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 383.

⁸¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Güç, *Dinlerde Mabel ve İbadet*, s. 100-114; Bozkurt, “Çadır”, *DİA*, VIII, 158; Farsi, Moshe, *Tora ve Aftara*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 520; Behar, Rabbi Nisim, *İbranilerin Öyküsü*, Zvi Geyik Yayınları, İstanbul 2001, s. 97; Soury, *age*, s. 81; Özen, *age*, s. 42; Besalel, *age*, II, 413.

⁸¹⁶ Tekvin, 8/20.

⁸¹⁷ Tekvin, 12/7; 26/25; 33/20.

⁸¹⁸ Tesniye, 16/21-22.

⁸¹⁹ Çıkış, 17/15.

⁸²⁰ I. Samuel, 14/35.

⁸²¹ Tesniye, 12/11-14; 14/23; 16/16; Harman, Ömer Faruk, “Dağ”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 400.

⁸²² Tümer-Küçük, *age*, s. 211; Eliade, *age*, II, 414; Sarıkçıoğlu, *age*, s. 221; Harman, “Dağ”, *DİA*, VIII, 400.

mezbah, taştan veya topraktan meydana gelebilirdi. Taşların, demirden bir aletle yontulması yasaktı.⁸²³ Mezbaha çıkmak için merdiven yoktu. Çünkü tırmanan kişinin bedeninin çıplaklığı ortaya çıkabileceğinden endişe edilirdi.⁸²⁴

Kudüs'teki mezbah tamamlandıktan sonra altın ile kaplanmıştı. Ana mezbah taşının haricinde, Tevrat'ta günlük tütsünün sunulması için bir sunu yerinin inşa edilmesi emredilmektedir. Bu sunu yeri, akasya ağacından ve üstü altınla kaplanmış olup, Ahid Sandığı'nın önünde durmaktaydı. Sadece kâhinlerin sunu taşına yaklaşır kurbanlar sunmasına izin verilirdi.⁸²⁵ Mezbahın bir cinayet işleyen kişiye sığınma yeri sağlaması ise eski bir gelenektir. Tevrat bu hakkı "bir başkasına komplo kurup onu kalleşçe öldüren bir kişiye" tanımamaktadır.⁸²⁶

Babil sürgününden dönen Museviler, önce bir mezbah taşı kurmuşlar ve ancak ondan sonra Bet Ha-Mikdaş'ı tekrar inşa etmişlerdir. Fakat daha sonra, II. Bet Ha-Mikdaş'ın yıkılışıyla Yahudiler bir daha mezbahı kuramamışlardır.⁸²⁷

Tevrat'ta mezbah taşı ile ilgili kurallar şu şekilde zikredilmektedir:

67. "Bundan sonra İsrail halkına öfkelenmemem için kutsal yerin ve sunağın hizmetinden sizler sorumlu olacaksınız."⁸²⁸
68. "Ağabeyin Harun'a de ki, perdenin arkasındaki En Kutsal Yer ikide bir girmesin, Antlaşma Sandığı'nın üzerindeki Bağışlanma Kapağı'na yaklaşmasın. Yoksa ölü. Çünkü ben kapağın üstünde, bulut içinde görüyorum."⁸²⁹
69. "Ancak perdeye ve sunağa yaklaşmayacaktır. Çünkü kusurludur. Tapınağımı kirlletmesin. Onları kutsal kılan Rab benim."⁸³⁰
70. "Harun'a de ki, Soyundan gelecek kuşaklar boyunca kusurlu olan hiç kimse yiyecek sunusu sunmak üzere Tanrısı'na yaklaşmasın."⁸³¹
71. "Kusurlu olan, sunağa yaklaşamaz: Kör, topal, yüzü arızalı, organlarından biri aşırı büyümüş,"⁸³²

---

⁸²³ Çıkış, 20/21-22.

⁸²⁴ Çıkış, 20/23.

⁸²⁵ Çıkış, 30/1-7; Erdem, Sargon, "Buhurdan", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 385; Erdem, "Buhur", *DİA*, VI, 383.

⁸²⁶ Çıkış, 21/14.

⁸²⁷ Tanyu, Hikmet, "Süleyman Mabedi", *Türk Ansiklopedisi*, İstanbul 1987, c. XXX, s. 28-29; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 211-214.

⁸²⁸ Sayılar, 18/5.

⁸²⁹ Levililer, 16/2.

⁸³⁰ Levililer, 21/23.

⁸³¹ Levililer, 21/17.

⁸³² Levililer, 21/18.

72. “Senin sorumluluğun altında çadırda hizmet etsinler. Ancak, siz de onlar da ölmeyesiniz diye kutsal yerin eşyalarına ya da sunağa yaklaşmasınlar.”⁸³³
73. “Sen ve oğulların Buluşma Çadırı’na şarap ya da herhangi bir içki içip girmeyin, yoksa ölürsünüz. Kuşaklar boyunca bir kural olsun bu. Kutsalla bayağı olanı, kirliyle temizi birbirinden ayırt etmelisiniz. Rab’bin Musa aracılığıyla İsrail halkına bildirdiği bütün kuralları onlara öğretmelisiniz.”⁸³⁴
74. “Seninle çalışacak ve Buluşma Çadırı’yla ilgili bütün hizmetlerden sorumlu olacaklar. Levililer dışında hiç kimse bulunduğunuz yere yaklaşmayacak.”⁸³⁵
75. “Harun’a ve oğullarına de ki, İsrail halkının bana sunduğu kutsal sunulardan uzak dursunlar. Kutsal adıma leke sürmesinler. Rab benim.”⁸³⁶
76. “Tanrıları için kutsal olacaklar, Tanrıları’nın adını lekelemeyecekler. Çünkü onlar Tanrıları Rab’be yakılan sunu ve yiyecek sunusu sunuyorlar. Kutsal olmaları gerekir.”⁸³⁷
77. “Erkeği de kadını da çıkaracaksınız. Aralarında yaşadığım ordugahlarını kirletmemeleri için onları ordugahın dışına çıkaracaksınız.”⁸³⁸
78. “Akşama doğru yıkansın, gün batımında ordugaha dönsün.”⁸³⁹
79. “Eğer bana taş sunak yaparsanız, yontma taş kullanmayın. Çünkü kullanacağınız alet sunağın kutsallığını bozar.”⁸⁴⁰
80. “Sunağımın üzerine basamakla çıkmayacaksınız. Çünkü çıplak yeriniz görünebilir.”⁸⁴¹
81. “Rab’be suç sunusu olarak kâhine belli değeri olan kusursuz bir koç getirmeli.”⁸⁴²
82. “Sunağın üzerinde başka buhur, yakmalık sunu ya da tahıl sunusu sunmayacaksınız; üzerine dökmelik sunu dökmeyeceksiniz.”⁸⁴³
83. “İnsan bedenine dökülmeyecek. Aynı reçeteye benzeri yapılmayacak...”⁸⁴⁴
84. “... O kutsaldır ve sizin için kutsal olacaktır.”⁸⁴⁵
85. “Aynı reçeteye kendinize buhur yapmayacaksınız. Onu Rab için kutsal sayacaksınız.”⁸⁴⁶
86. “Sırıklar sandığın halkalarında kalacak, çıkarılmayacak.”⁸⁴⁷

---

⁸³³ Sayılar, 18/3.

⁸³⁴ Levililer, 10/9-11.

⁸³⁵ Sayılar, 18/4.

⁸³⁶ Levililer, 22/2.

⁸³⁷ Levililer, 21/6.

⁸³⁸ Sayılar, 5/3.

⁸³⁹ Tesniye, 23/11.

⁸⁴⁰ Çıkış, 20/25.

⁸⁴¹ Çıkış, 20/26.

⁸⁴² Levililer, 6/6.

⁸⁴³ Çıkış, 30/9.

⁸⁴⁴ Çıkış, 30/32.

⁸⁴⁵ Çıkış, 30/32.

⁸⁴⁶ Çıkış, 30/37.

87. “Göğüslüğün halkalarıyla efodun halkaları lacivert kordonla birbirine bağlanacak. Öyle ki, göğüslük efodun ustaca dokunmuş şeridinin yukarısında kalsın ve ephoddan ayrılmasın.”⁸⁴⁸
88. “Ortasında baş geçecek kadar bir boşluk bırak. Yırtılmaması için boşluğun kenarlarını yaka gibi dokuyarak çevir.”⁸⁴⁹

Tevrat'ta ifade edilen bu kurallara göre Mabel'in korunmasında gevşeklik göstermek yasaktır. Kohen Agadol Mabel'e dikkatsiz bir şekilde giremez; fiziksel anlamda temiz olmayan bir kâhin oraya hiçbir şekilde girmemeli, Mabel'de hizmet etmemeli, üzerindeki kirlilik geçici olsa bile ondan kurtuluncaya kadar orada yapılan hizmetlere katılmamalıdır. Levililer ve kâhinler işlevlerini aralarında değiştirmemelidirler. Sarhoş insanlar Mabel'e girmemeli ve orada hukuk öğretmemelidirler. Kâhin olmayanlar, temiz olmayan kâhin ve gerekli abdesti alan ama zamanla sınırlı temizliğe sahip olanlar Mabel'de hizmet etmemelidir. Temiz olmayan hiçbir insan, Mabel'e veya Mabel'in bulunduğu ordugâha girmemelidir.

Mezbah (sunu taşı) yontma taşlardan yapılmamalıdır ve ona giden yol basamaklı olmamalıdır. Mesih yağı ile aynı içeriğe ve aynı oranlara sahip bir yağ üretilmemeli ve o yanlış kullanılmamalıdır. Bu mezbah üstündeki ateş söndürülmemeli ve altından kaplı mezbahta belirtilen, özel olan, buhurdan başkası yakılmamalıdır.⁸⁵⁰ İşte bu altarda yakılan bir yağla aynı içeriğe ve aynı orana sahip bir buhurun yapılması yasaktır.

Ayrıca Sandığın sııkları sökülmemeli, efodun göğüslük halkaları birbirinden ayırmamalı ya da Kohen Agadol'un üst elbisesinde herhangi bir kesme yapılmamalıdır.

E. PESAH KURBANI İLE İLGİLİ YASAKLAR

Pesah kelimesi İbranice'de “atlamak” (to skip) veya “atlayıp geçmek” (to pass over) manasına gelmektedir.⁸⁵¹ Bu kelime Yahudilikte Tanrı Yahve'nin Mısırlılar'ın ilk doğanlarını öldürürken, İsrail oğullarının evlerini “pas geçmesi ve atlama” ile ilgilidir.⁸⁵² Bu tabir, “pesah” adlı kurbanla da ilgilidir. Tevrat'a göre her İbrani aileye

---

⁸⁴⁷ Çıkış, 25/15.

⁸⁴⁸ Çıkış, 28/28.

⁸⁴⁹ Çıkış, 28/32.

⁸⁵⁰ Çıkış, 30/7-8, 34-38; Erdem, “Buhur”, *DİA*, VI, 383.

⁸⁵¹ Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, s. 168; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 12; Atasağun, *age*, s. 126-127.

⁸⁵² Çıkış, 12/12-14.

Mısır'dan çıkışın arefesinde Mısırlılar için kutsal sayılan kuzularını kurban etmesi emredilmiştir. Bu kurban edilmiş kuzuların kanını ise iki kapı süvesi üzerine ve evin üst eşiğine sürmek gerekmekteydi. Çünkü kapılardaki bu kan izleri Tanrı'ya bir işaret olmuş ve Tanrı Yahve Mısırlıların ilk erkek çocuklarını öldürürken, İsrail oğullarını yani kapıları kan ile işaretli olanları atlamıştı. Kurban edilmiş bu kuzu o akşam kızartılacak ve matsa ve acı otlarla beraber aceleyle yenilecekti.⁸⁵³

Daha sonra, bu olayın anısına “pesah kurbanı” ritüeli Pesah arefesinde bir bayram yemeği olarak çölde⁸⁵⁴ ve Bet Ha-Mikdaş dönemi boyunca uygulanmıştır. Bet Ha-Mikdaş'a getirilen pesah kuzusu, ancak burada kurban edilirdi.⁸⁵⁵ Pesah'ın kutlanması için, İbrani yılının birinci ayı olan Nisan'ın on dördüncü günü, güneşin batışıyla başlayan 24 saatlik süre tespit edilmişti.⁸⁵⁶ Bu ilkbahar mevsimi, İbrani halkı için yeni hayatın başlangıcını kutlamak için uygun bir mevsimdi.⁸⁵⁷ Çeşitli nedenlerden dolayı pesah görevini yerine getiremeyenler, kurbanı bir ay sonra 14 İyar günü keserler ve ertesi günü İkinci Pesah anlamına gelen “Pesah Şeni”yi kutlardı.⁸⁵⁸

Fakat daha sonra, Tevrat'a göre “pesah kurbanı” ile mayasız ekmek birlikte yenilmek zorunda olduğu için bu iki ayın arasında bir bağlantı kurularak Pesah, Ken'an diyarına girildikten sonra çiftçilerin tarlalarını Tanrılarına vergi olarak ödedikleri bir veya daha fazla hasat bayramıyla birleştirilmiştir. Böylece Mayasız Ekmek Bayramı, ilk hasadın başlangıcında iki bayram birlikte yapılarak⁸⁵⁹ Pesah'a ilave edilmiştir. O zaman Pesah, 24 saatlik kutlamaya diğer bayramın yedi gününün ilavesiyle, sekiz günlük kutlama olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bundan dolayı bu bayrama Pesah boyunca yenilen mayasız ekmek⁸⁶⁰ ve ilave edilen yedi günden dolayı “Mazzoth Bayramı” da denilmiştir.⁸⁶¹

---

⁸⁵³ Çıkış, 12/1-14; bkz. Levililer, 23/4-8; Eliade-Couliano, *age*, s. 291.

⁸⁵⁴ Sayılar, 9/15.

⁸⁵⁵ Cilacı, Osman, *İlahi Dinlerde Oruç, Hac, Kurban*, Akyol Neşriyatı, İzmir 1980, s. 119.

⁸⁵⁶ Levililer, 23/5; ayrıca bkz. Cilacı, *age*, s. 119.

⁸⁵⁷ Çıkış, 12/2; karş. Sayılar, 9/3.

⁸⁵⁸ Sayılar, 9.

⁸⁵⁹ Levililer, 23/6-8.

⁸⁶⁰ Çıkış, 12/17; 23/15; 34/18; Levililer, 23/6; Tesniye, 16/16.

⁸⁶¹ Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, s. 172; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 10-11; Atasağun, *age*, s. 126; Cilacı, *age*, s. 119-120.

Şu halde Pesah, Tanrı Yahve'nin Mısırlıları vuruşunu, İsrail'in ilk doğanlarını "geçişini" ve İsrail oğullarının Mısır bölgesindeki tutsaklıktan kurtarılışlarını ifade etmektedir. Ayrıca Pesah kuzusu kurbanının yerine getirilişinin ve Matsa (Mayasız Ekmek) yemenin anısını canlandırır. Aynı zamanda iki ayının birleştirilmesi ile meydana gelen Pesah, tarihi bir kökene sahip olduğu için on üç ve daha yukarı yaştaki her İbrani erkeğin riayet etmesi zorunlu olan üç Hac Bayramının en önemlisidir.⁸⁶² Pesah'ın Hac Bayramlarının ilki olması hasebiyle Hac mevsiminde Kudüs'te harcanması için ayrılan ikinci ondalıklar da Pesah konusuyla içiçedir.⁸⁶³

Pesahla ilgili olarak verilen bu bilgilerden sonra, Tevrat'ta Pesah kurbanının ve ikinci ondalığın kurallarını ele alarak değerlendireceğiz:

89. "Yakmalık sunularınızı herhangi bir yerde sunmamaya dikkat edin."⁸⁶⁴
90. "İsrailliler'den kim ordugâhın içinde ya da dışında bir sığır, bir kuzu ya da keçi kurban eder ve onu Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne, Rab'bin Konutu'nun önüne, Rab'be sunmak üzere getirmese, kan dökmüş sayılacak ve halkın arasından atılacaktır."⁸⁶⁵
91. "Kusurlu olanı sunmayacaksınız. Çünkü kabul edilmeyecektir."⁸⁶⁶
92. "Kör, sakat, yaralı, yarası irinli, kabuklu ya da uyuz bir hayvanı Rab'be sunmayacaksınız..."⁸⁶⁷
93. "Yumurtaları vurulmuş, ezilmiş, burulmuş ya da kesilmiş hayvanı Rab'be sunmayacak, ülkenizde buna yer vermeyeceksiniz."⁸⁶⁸
94. "... Yakılan sunu olarak sunak üzerinde Rab'be böyle bir hayvan sunmayacaksınız."⁸⁶⁹
95. "Tanrınız Rab'be herhangi bir özürü, kusuru olan sığır ya da koyun kurban etmeyeceksiniz. Tanrınız Rab bundan tiksindir."⁸⁷⁰
96. "Böyle bir hayvanı bir yabancidan alıp yiyecek sunusu olarak Tanrınız'a sunmayacaksınız. Çünkü sakat ve kusurludur. Kabul edilmeyecektir."⁸⁷¹

---

⁸⁶² Çıkış, 29/14-17.

⁸⁶³ İkinci ondalıklar ile ilgili emirler daha detaylı şekilde "Mabed'e Yapılan Bağışlarla İlgili Emirler" bölümünde ele alınmıştır.

⁸⁶⁴ Tesniye, 12/13.

⁸⁶⁵ Levililer, 17/3-4.

⁸⁶⁶ Levililer, 22/20.

⁸⁶⁷ Levililer, 22/22.

⁸⁶⁸ Levililer, 22/24.

⁸⁶⁹ Levililer, 22/22.

⁸⁷⁰ Tesniye, 17/1.

⁸⁷¹ Levililer, 22/25.

97. “Kim gönülden verilen bir sunuyu ya da dilek adağını yerine getirmek için Rab’be esenlik kurbanı olarak sığır veya davar sunmak isterse, kabul edilmesi için hayvan kusursuz olmalı. Hiçbir eksiği bulunmamalı.”⁸⁷²
98. “Rab’be sunacağınız tahıl sunularının hiçbirine maya katılmamalı. Çünkü Rab için yakılan sunu içinde hiçbir zaman maya ya da bal yakılmamalı.”⁸⁷³
99. “Bütün tahıl sunularını tuzlayacaksınız. Tanrı’nın sizinle yaptığı antlaşmayı simgeleyen tuzu tahıl sunularından hiç eksik etmeyeceksiniz. Bütün sunulara tuz katacaksınız.”⁸⁷⁴
100. “Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız.”⁸⁷⁵
101. “İster inek, ister davar olsun, hayvanla yavrusunu aynı gün kesmeyeceksiniz.”⁸⁷⁶
102. “Eğer iki kumru ya da iki güvercin alacak gücü yoksa, günahına karşılık günah sunusu olarak onda bir efa ince un getirmeli...”⁸⁷⁷
103. “... Üzerine zeytinyağı dökmemeli, günnük de koymamalı; çünkü bu günah sunusudur.”⁸⁷⁸
104. “adam karısını kâhine götürecektir. Karısı için sunu olarak onda bir efa arpa unu alacak...”⁸⁷⁹
105. “... Üzerine zeytinyağı dökmeyecek, günnük koymayacak. Çünkü bu kıskançlık sunusudur. Suçu anımsatan anımsatma sunusudur.”⁸⁸⁰
106. “Adakta bulunan kişi Rab’be sunacağı adağı değiştirmemeli. İyisinin yerine kötüsünü ya da kötüsünün yerine iyisini koymamalı. Eğer hayvanı değiştirirse, değiştirilen hayvanların ikisi de kutsal sayılacaktır.”⁸⁸¹
107. “İlk doğan hayvan Rab’be aittir. İster sığır, ister davar olsun, kimse onu Rab’be adayamaz. Çünkü o Rab’bindir.”⁸⁸²
108. “Ancak sığırın, koyunun ya da keçinin ilk doğanı için bedel almayacaksın. Onlar benim için ayrılmıştır. Kanlarını sunağın üzerine döküceksin, yağlarını Rab’bi hoşnut eden koku olsun diye yakılan bir sunu olarak yakacaksın.”⁸⁸³

---

⁸⁷² Levililer, 22/21.

⁸⁷³ Levililer, 2/11.

⁸⁷⁴ Levililer, 2/13.

⁸⁷⁵ Tesniye, 23/19.

⁸⁷⁶ Levililer, 22/28.

⁸⁷⁷ Levililer, 5/11.

⁸⁷⁸ Levililer, 5/11.

⁸⁷⁹ Sayılar, 5/15.

⁸⁸⁰ Sayılar, 5/15.

⁸⁸¹ Levililer, 27/10.

⁸⁸² Levililer, 27/26.

⁸⁸³ Sayılar, 18/17.

109. “Hayvan sahibi hayvanları iyi, kötü diye ayırmayacak, birini öbürüyle değiştirmeyecektir. Değiştirirse, değiştirilen hayvanların ikisi de kutsal sayılacak ve karşılığı ödenip geri alınmayacaktır.”⁸⁸⁴
110. “İster insan, ister hayvan, ister aileden kalma tarla olsun...”⁸⁸⁵
111. “... Rab’be koşulsuz adanan hiç bir şey satılmayacak ve geri alınmayacaktır. Çünkü Rab’be koşulsuz adanan her şey Rab için çok kutsaldır.”⁸⁸⁶
112. “Sununun kanından birazını sunağın yan yüzüne serpmeli. Artakalan kan sunağın dibine akıtılmalı. Bu günah sunusudur.”⁸⁸⁷
113. “Sığır ve davarlarınızın içinde ilk doğan her erkek hayvanı Tanrınız Rab’be ayıracaksınız...”⁸⁸⁸
114. “... Sığırınızın ilk doğan öküzüyle iş yapmayacak, sürünüzün ilk doğan koyununu kırmayacaksınız.”⁸⁸⁹
115. “Evinizde maya bulunduğu sürece bana kurban kesmeyeceksiniz. Fısh kurbanı sabaha bırakılmayacak.”⁸⁹⁰
116. “Evinizde maya bulunduğu sürece bana kurban kesmeyeceksiniz. Bayramda bana kurban edilen hayvanın yağı sabaha bırakılmamalı...”⁸⁹¹
117. “Sabaha kadar bitirmelisiniz. Artakalan olursa, sabah ateşte yakacaksınız.”⁸⁹²
118. “Yedi gün ülkenizin hiçbir yerinde maya bulunmasın. Akşam kurban edeceğiniz hayvanların etinden ilk günün sabahına bir şey bırakmayacaksınız.”⁸⁹³
119. “Ancak, temiz sayılan ve yolculukta olmayan biri Fısh kurbanını kesmeyi savsaklarsa, halkının arasından atılacaktır. Çünkü belirlenen zamanda Rab’bin sunusunu sunmamıştır. Günahının cezasını çekecektir.”⁸⁹⁴
120. “Eti aynı gün yenecek, sabaha bırakılmayacak. Rab benim.”⁸⁹⁵
121. “Fısh eti evde yenmeli, evin dışına çıkarılmamalı. Kemikleri kırmayacaksınız.”⁸⁹⁶
122. “Sabaha dek kurbandan bir şey bırakmayacak, kemiklerini kırmayacak. Fısh kurbanını bütün kuralları uyarınca kesmelidir.”⁸⁹⁷
123. “Fısh eti evde yenmeli, evin dışına çıkarılmamalı. Kemikleri kırmayacaksınız.”⁸⁹⁸

---

⁸⁸⁴ Levililer, 27/33.

⁸⁸⁵ Levililer, 27/28.

⁸⁸⁶ Levililer, 27/28.

⁸⁸⁷ Levililer, 5/8.

⁸⁸⁸ Tesniye, 15/19.

⁸⁸⁹ Tesniye, 15/19.

⁸⁹⁰ Çıkış, 34/25.

⁸⁹¹ Çıkış, 23/18.

⁸⁹² Çıkış, 12/10.

⁸⁹³ Tesniye, 16/4.

⁸⁹⁴ Sayılar, 9/13.

⁸⁹⁵ Levililer, 22/30.

⁸⁹⁶ Çıkış, 12/46.

⁸⁹⁷ Sayılar, 9/12.

⁸⁹⁸ Çıkış, 12/46.

124. “Kâhin keten giysisini, donunu giyecek. Sunağın üzerindeki yakmalık sunudan kalan külü toplayıp sunağın yanına koyacak.”⁸⁹⁹
125. “Eti çiğ veya haşlanmış olarak değil, başı, bacakları, bağırsakları ve işkembesiyle birlikte kızartarak yiyeceksiniz.”⁹⁰⁰
126. “Konuklar ve ücretli işçiler ondan yemeyecek.”⁹⁰¹
127. “Yanınızdaki yabancı bir konuk Rab’bin Fısıh Bayramını kutlamak isterse, önce evindeki bütün erkekler sünnet edilmeli; sonra yerel halktan biri gibi İsrail halkına katılıp bayramı kutlayabilir. Ama sünnetsiz biri Fısıh etini yemeyecektir.”⁹⁰²
128. “Rab Musa’yla Harun’a şöyle dedi: “Fısıh Bayramının kuralları şunlardır: Hiçbir yabancı Fısıh etini yemeyecek.”⁹⁰³
129. “Kadın kanamasından paklanmak için otuz üç gün bekleyecek. Pak sayılması için geçmesi gereken bu günler doluncaya dek kutsal bir şeye dokunmayacak, tapınağa girmeyecek.”⁹⁰⁴
130. “Kirli sayılan herhangi bir şeye dokunan et yenmemeli, yakılmalıdır. Öteki etlere gelince, temiz sayılan bir insan o etlerden yiyebilir.”⁹⁰⁵
131. “Kurban eti, kestiğiniz gün ya da ertesi gün yenecek. Üçüncü güne kalan et yakılacak. Üçüncü gün yenirse iğrenç sayılır. Kabul olmayacaktır. Onu yiyen suçunun cezasını çekecektir. Çünkü Rab’bin gözünde kutsal olanı bayağılaştırmıştır. Halkın arasından atılacaktır.”⁹⁰⁶
132. “Esenlik kurbanının eti üçüncü gün yenirse sunu kabul edilmeyecek, geçerli sayılmayacak. Çünkü et kirlenmiş sayılır ve her yiyen suçunun cezasını çekecektir.”⁹⁰⁷
133. “Kâhin ailesi dışında...”⁹⁰⁸
134. “... hiç kimse kutsal sunuyu yemeyecek...”⁹⁰⁹
135. “... kâhinin konuğu ve işçisi bile.”⁹¹⁰
136. “Harun soyundan deri hastalığına yakalanmış ya da akıntısı olan biri temiz sayılıncaya kadar kutsal sunuları yemeyecektir. Bir cesede değdiği için kirli sayılan bir şeye dokunan, menisi akan,”⁹¹¹

---

⁸⁹⁹ Levililer, 6/10.

⁹⁰⁰ Çıkış, 12/9.

⁹⁰¹ Çıkış, 12/45.

⁹⁰² Çıkış, 12/48.

⁹⁰³ Çıkış, 12/43.

⁹⁰⁴ Levililer, 12/4.

⁹⁰⁵ Levililer, 7/19.

⁹⁰⁶ Levililer, 19/6-8.

⁹⁰⁷ Levililer, 7/18.

⁹⁰⁸ Levililer, 22/10.

⁹⁰⁹ Levililer, 22/10.

⁹¹⁰ Levililer, 22/10.

⁹¹¹ Levililer, 22/4.

137. “Kâhinin kâhin olmayan bir erkekle evlenen kızı bağışlanan kutsal sunuları yemeyecek.”⁹¹²
138. “Artakalanı Harun’la oğulları yiyecekler. Onu kutsal bir yerde, Buluşma Çadırı’nın avlusunda mayasız ekme olarak yemeliler.”⁹¹³
139. “Kâhinin sunduğu her tahıl sunusu tümüyle yakılmalı, hiç yenmemeli.”⁹¹⁴
140. “İğrenç sayılan hiçbir şey yemeyeceksiniz.”⁹¹⁵
141. “Tahılınızın...”⁹¹⁶
142. “... yeni şarabınızın...”⁹¹⁷
143. “... zeytinyağınızın ondalığını...”⁹¹⁸
144. “... sığırlarınızın...”⁹¹⁹
145. “... davarlarınızın ilk doğanlarını...”⁹²⁰
146. “... adadıklarınızın tümünü...”⁹²¹
147. “... gönülden verdiğiniz sunuları...”⁹²²
148. “... bağışlarınızı yaşadığınız kentlerde yememelisiniz.”⁹²³
149. “Atanıp kutsal kılınmaları için günahları bağışlatan bu sunuları yalnız onlar yiyebilir. Yabancı biri yiyemez, çünkü bu sunular kutsaldır.”⁹²⁴
150. “Ne yas tutarken ayırdıklarımдан yedim, ne dinsel açıdan kirliyken onlara dokundum, ne de ölümlere sundum...”⁹²⁵
151. “... Tanrım Rab’bin sözüne kulak verdim...”⁹²⁶
152. “... Bana bütün buyurduklarını yaptım.”⁹²⁷
153. “Kâhinler İsrail halkının Rab’be sunduğu kutsal sunuları bayağılaştırmayacaklar.”⁹²⁸
154. “Tanrı’ya sövmeyeceksiniz. Halkınızın önderine lanet etmeyeceksiniz.”⁹²⁹
155. “... adak adamaktan çekinirsen günah sayılmaz.”⁹³⁰

---

⁹¹² Levililer, 22/12.

⁹¹³ Levililer, 6/16.

⁹¹⁴ Levililer, 6/23.

⁹¹⁵ Tesniye, 14/3.

⁹¹⁶ Tesniye, 12/17.

⁹¹⁷ Tesniye, 12/17.

⁹¹⁸ Tesniye, 12/17.

⁹¹⁹ Tesniye, 12/17.

⁹²⁰ Tesniye, 12/17.

⁹²¹ Tesniye, 12/17.

⁹²² Tesniye, 12/17.

⁹²³ Tesniye, 12/17.

⁹²⁴ Çıkış, 29/33.

⁹²⁵ Tesniye, 26/14.

⁹²⁶ Tesniye, 26/14.

⁹²⁷ Tesniye, 26/14.

⁹²⁸ Levililer, 22/15.

⁹²⁹ Çıkış, 22/28.

⁹³⁰ Tesniye, 23/22.

156. “Size buyurduğum gibi, Aviv ayının belirli günlerinde yedi gün mayasız ekmek yiyerek Mayasız Ekmek Bayramını kutlayacaksınız. Çünkü Mısır’dan o ay çıktınız. “Kimse huzuruma eli boş çıkmasın.”⁹³¹
157. “Eğer bir adam Rab’be adak adar ya da ant içerek kendini yükümlülük altına sokarsa, verdiği sözü bozmayacak, ağzından her çıkanı yerine getirecek. Genç bir kadın babasının evindeyken Rab’be adak adar ya da kendini yükümlülük altına sokarsa,”⁹³²

Tevrat’ta Pesah ile ilgili olarak zikredilen kurallara göre Mabel’in dışında kurban sunmak veya adanmış hayvan kesmek yasaktır. Kusurlu (lekeli) bir hayvanı kurban etmek de yasaktır. Bu kurban, Yahudi olmayan birisi tarafından sunulmuş olsa da durum aynıdır. Kurban için ayrılmış bir hayvana zarar vermek yasaktır. Mezbahta mayalanmış bir şey (ekmek), bal veya tuzlanmamış hiçbir şey kesinlikle sunağa sunulmamalıdır. Mabel’e maddi kazanç sağlamak için putperestlik döneminde kadın veya erkek tarafından yapılan fahişelik Mabel döneminde yasaklanmıştır. Bundan dolayı fahişelik bedeli olarak kazanılmış bir hayvanın veya köpeğin* ücretinin takdim edilmesi de yasaktır.⁹³³

Aynı gün içinde bir hayvan ve yavrusu boğazlanmamalıdır. Günah takdimesinde veya erkeğin karısını kıskanması sunusunda “sotah” zeytinyağı veya günnük konmamalıdır. Kurbanları bir kategoriden diğerine dahi değiştirmemelidir. İzin verilmiş hayvanların ilk doğanları için fidyeyi kefarete olarak vermek gerekmektedir. Sürünün onda birini satmak ve herem vaadiyle adanmış bir araziye satmak yasaktır. Bir günah sunusu için bir kuş (kumru) kurban edilirse, başı gövdeden ayrılmamalıdır. Adanmış hayvanı çalıştırmak veya yününü kırmak da yasaktır.

Pesah kuzusunu maya bulunduğu sürece kesmek ve sunulacak olan ve yenilecek olan parçaları gece boyunca bırakmak yasaktır. Bayram sunağının hiçbir parçası üçüncü güne kadar veya ikinci pesah kuzusunun herhangi bir parçası veya şükran adağının herhangi bir parçası sabaha kadar bırakılmamalıdır. Keza birinci veya ikinci pesah kuzusunun kemiklerini kırmak veya etlerini yenildikleri evin dışına çıkarmak da yasaktır. İkram edilen gıdanın mayalanmasına izin vermemelidir. Pesah

⁹³¹ Çıkış, 23/15.

⁹³² Sayılar, 30/2-3.

* Köpek: Erkek fahişeliğine verilen isimdir. Bkz. Soury, *age*, s. 90.

⁹³³ Tesniye, 23/18; Harman, “Fuhuş”, *DİA*, XIII, 210; Soury, *age*, s. 74, 86-90.

kuzusunun çiğ veya ıslak olarak yenilmesi ve yabancı, sünnetsiz veya döneke birisinin ondan yemesi yasaktır.

Ritüel bakımdan temiz olmayan bir kişinin kutsal şeyleri yemesi veya yenmesi caiz olan fakat bir şekilde kirlenmiş bulunan kutsal şeylerin yenmesi yasaktır. Yanlış niyetlerle kesilen veya belli bir süreden sonra bırakılan kurbanlık etler yenilmemelidir. Kutsal sunu kâhin olmayan, kâhine vekalet eden, kiralanmış işçi, sünnetsiz kişi veya ritüel bakımdan temiz olmayan kâhin tarafından yenmemelidir. Kâhinin, kâhin ile evli olmayan kızı kutsal şeylerden yememelidir. Kâhinin, ne Mabel'de günahlara kefarete olarak sunduğu et ne de kusurlu hale gelen hayvanlar gibi, sunduğu yemekler yenmemelidir.

Kudüs dışındaki buğdayın, şarabın, yağın ve kirlenmemiş ilk ürünlerin ikinci onda biri yenmemelidir. Kâhinler Mabel'in avlusunun dışında yapılan günah kefareti, suç kefareti ikramlarını ve yanmış adağın etini kesinlikle yememelidirler. Daha hafif kurbanlar kanı akmadan önce yenilmemelidirler. Kâhin olmayan birisi kutsal kurbanları (adaıkları) yememelidir. Ayrıca kâhin Mabel'in avlusunun dışında ilk meyveleri yememelidir.

Ritüel bakımdan temiz olmaması durumunda ve yas durumunda ikinci onda birin kefarete parası sadece yiyecek ve içecek için harcanabilir. Onda biri belli olmayan şey yenmemeli ve değişik onda birlerin sırası da değiştirilmemelidir. Sunuların -gönüllü veya mecburi olsun- yapılması geciktirilmemelidir. Mabel'deki Hac bayramlarına sunusuz gelmek yasaktır. Verilmiş olan söz de ihlal edilmemelidir. Fakat şunu belirtmemiz gerekir ki II. Bet Ha-Mikdaş'ın yıkılmasından sonra Pesah kurbanını Bet Ha-Mikdaş'a götürüp sunma imkânı olmamıştır.⁹³⁴ Bunun yerine Mısır'dan çıktıkları günü ve esareti hatırlarında tutmak maksadı ile günümüzde Pesah akşamı "Seder" denilen ziyafet masasında aile, sofranın başında toplanır ve "pesah kuzusunu" simgeleyen ateşte kızartılmış bir et parçasını, mayasız ekmekle ve acı otlarla birlikte yerler. Fakat bazı araştırmacılar Samiriler'in Nablus'ta (Şekem) bir Pesah kuzusunu hâlâ kurban ettiklerini ifade etmektedirler.⁹³⁵

⁹³⁴ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 12.

⁹³⁵ Güç, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, s. 174.

E. KÂHİNLERLE (KOHENLER) İLGİLİ YASAKLAR

Hz. Musa'nın kardeşi olup onunla birlikte İsrail oğullarını Mısır'dan çıkararak ve onlara liderlik yapan Harun ayrıca Tevrat'ta kâhinler sınıfının atası ve Kohen Agadol'un (başkâhin) ilki olarak gösterilmektedir. Hatta bizzat Tanrı Yahve'nin Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya, Harun liderliğinde kâhinlik müessesini kurmasını⁹³⁶ ve Harun için elbiseler hazırlamasını emrettiği bilinmektedir.⁹³⁷ Hz. Musa da bu emir üzerine Harun ve oğulları için göğüslük, entari, nakışlı gömlek, sarık ve kuşak gibi mukaddes giysiler hazırlamıştır. Daha sonra Harun ve oğullarını toplanma çadırının kapısına getirerek su ile yıkamış, mukaddes kıyafetleri giydirmiş ve meshetmiştir.⁹³⁸ Bu merasim ile kâhin olan Harun'a görevleriyle ilgili talimatlar, bizzat Tanrı Yahve tarafından verilmiştir.⁹³⁹ Harun, ilk Kohen Agadol ve ondan sonraki tüm kâhinler, Harun'un soyundandır. Çünkü Tevrat'taki ifadeye göre kendisine ve zürriyetine verilen kâhinlik daimi statüdedir. Bundan dolayı Yahudilikte kâhinlik babadan oğula geçmiştir.⁹⁴⁰ Ayrıca Harun'un dört oğlunu bizzat kendisinin takdis ettiği de bilinmektedir.⁹⁴¹ Fakat ilk iki oğlu olan Nadab ve Abinu'nun kâhinlikleri kaldırılmıştır. Bundan dolayı kâhinlik görevinin diğer iki oğlu olan İtamar ve Eleazar tarafından sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.⁹⁴² Hatta asıl kâhinlik kolu Eleazar soyuna dayandırılmaktadır.⁹⁴³ Tevrat'taki ifadelerle göre Harun Hor dağında vefat ettiğinde Hz. Musa onun yerine Eleazar'ı getirmiştir.⁹⁴⁴ Böylece kâhinin, Harun soyundan gelen ve bizzat Tanrı tarafından verilmiş olan en önemli kutsal işleri yapmaya yetkili olan şahıs olduğu söylenebilir.

Kâhinin görevleri arasında halkı takdis etmek,⁹⁴⁵ onlara Tanrı'nın hükümlerini öğretmek,⁹⁴⁶ cüzzamlıyı tespit ederek onlar hakkında hüküm vermek,⁹⁴⁷ mukaddes ve

---

⁹³⁶ Çıkış, 28/1-2.

⁹³⁷ Çıkış, 28; Levililer, 8/7-9.

⁹³⁸ Çıkış, 29; 40/12-15.

⁹³⁹ Sayılar, 18.

⁹⁴⁰ Çıkış, 29/9; Sayılar, 3-4, 18.

⁹⁴¹ Çıkış, 6/23, 28-29; Sayılar, 3/2-3; I. Tarihler, 24/1.

⁹⁴² Levililer, 7/1-7; Sayılar, 1/4.

⁹⁴³ Sayılar, 25/7-13; I. Tarihler, 6/1-15; 24/4; ayrıca bilgi için bkz. Harman, Ömer Faruk, "Hârûn", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 255; Özen, *age*, s. 137.

⁹⁴⁴ Sayılar, 20/23-28; 33/37-39; Tesniye, 10/6.

⁹⁴⁵ Sayılar, 6/22-27.

⁹⁴⁶ II. Tarihler, 15/3.

bayağıyı ayırmak, kurbanların kesimini aile reisi icra ettiği halde yerleşik hayata geçince kurbanları kesmek, iç yağlarını yakmak⁹⁴⁸, Mabedi ve Mabet'deki Ahid Sandığını korumak⁹⁴⁹ bulunmaktadır.⁹⁵⁰ Fakat Kaufmann ve Eisenberg kendi makalelerinde takdimeleri sunan ve Ahit Sandığının muhafazasını sağlayanların hahamlar olduğunu ifade ederek yanlışlığa düşmüşlerdir.⁹⁵¹ Çünkü haham adı altında oluşan bir din adamı sınıfına, ancak Sanhedrin'in kuruluş döneminde rastlanmaktadır.⁹⁵² Sürgünden sonraki dönemde Mabet içerisindeki görevler kâhinlerin 24 nöbetçi birime bölünmesi suretiyle icra edilmiştir. Bu 24 nöbetçi birimini, on altısı Eleazar, sekizi İtamar sülalesinden gelen aileler oluşturmuştur. Bunlar her biri sıra ile Mabet'te bir hafta hizmet paylaşırlardı.⁹⁵³ Kâhinler toprak sahibi olamadıkları için her bireyin ürününden ondalığı kutsal bir bağış tarzında alırlardı.⁹⁵⁴

Kâhinler, aynı zamanda Sanhedrin mahkemesinin kontrolünü ellerinde bulundurmışlardır. Kohen Agadol, görev hahamlara geçinceye kadar Sanhedrin mahkemesinin başkanlığını yapmıştır.⁹⁵⁵ Kohen Agadol'un ilki Harun ve ondan sonraki tüm kâhinler onun soyundan⁹⁵⁶ olmasına rağmen Kohen Agadol herhangi bir kâhinden çeşitli şekillerde ayrılırdı.

Bütün kâhinlerin giydiği ve dört kısımdan oluşan kıyafetlere⁹⁵⁷ karşın Kohen Agadol ayrıca "efod" adı verilen bir önlük ve entariyi giyerdi.⁹⁵⁸ Ayrıca Kohen Agadol'un göğsünde "hoşen" adlı bir levha ve başlığında altın bir levha bulunurdu.⁹⁵⁹ Mabet'de görev yaptığı süre içerisinde giymek zorunda olduğu bu kıyafetlerin çeşitli detayları kralın elbisesinden alınmıştır. Ayrıca Kohen Agadol'un başı üzerinde taşıdığı

---

⁹⁴⁷ Levililer, 13/1-59.

⁹⁴⁸ Levililer, 9/8, 12, 15, 18.

⁹⁴⁹ Sayılar, 4.

⁹⁵⁰ Tekvin, 8/20; 15/9-10; 22/1-14; Harman, Ömer Faruk, *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, (Neşredilmemiş Doçentlik Tezi), İstanbul 1988, s. 73.

⁹⁵¹ Kaufmann, Francine-Eisenberg, Josy, "Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik", (çev. Mehmet Aydın), *Din Fenomeni*, Tekin Kitabevi, Konya 1993, s. 93-94.

⁹⁵² Demirci, Kürşat, "Haham", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 134.

⁹⁵³ I. Tarihler, 24/4-19.

⁹⁵⁴ Tesniye, 18/4.

⁹⁵⁵ II. Tarihler, 19/4, 11.

⁹⁵⁶ Çıkış, 28/1-2.

⁹⁵⁷ Levililer, 8/13.

⁹⁵⁸ Levililer, 8/7.

⁹⁵⁹ Levililer, 8/8-9.

sarığın üzerinde de altın bir levhanın olması ve yağ ile meshedilmesinden⁹⁶⁰ dolayı Kohen Agadol'a I. Mabed döneminde kral konumuna yakın bir statü kazandırılmıştır. Hatta kral savaşa girip girmeme konusunda Kohen Agadol'a danışmıştır.⁹⁶¹ Kâhinler ise sadece askerlerin yanında refakat edecek durumlarda yağla kendilerini meshederler ve böylece Kohen Agadol konumuna ulaşırlardı.⁹⁶²

Kohen Agadol'un dini görevleri ise maddi ve manevi temizlik yaptıktan sonra Yom Kippur'da kişisel ve toplumsal günahlar için kurbanlar sunmak⁹⁶³ ve Mabed'in Kudsü'l-Akdes (Kutsallar Kutsalı) bölümüne girerek Ahit Sandığı önünde bir tütsü yakmaktır. Böylece Kohen Agadol tüm insanlar için Tanrı huzurunda tövbe ederdi.⁹⁶⁴

Yahudi dini yasalarına göre Kohen Agadol'a uygulanan kısıtlamalar diğer kâhinlere göre daha fazladır. Bu yasalara göre bir kâhinin yedi yakınının ölüsü haricinde (annesi, babası, erkek kardeşi, hiç evlenmemiş kız kardeşi, oğlu, kızı ve karısı) hiç ölümlerle teması olmamalıdır. Ölümlerle temas ettiği zaman ritüel açısından saflığını yitirir. Bundan dolayı kâhinler mezarlıklarda bile dolaşmadıkları için kâhin ailesinden vefat edenleri yollara yakın yerlere gömerlerdi.⁹⁶⁵ Fakat Kohen Agadol'un ölümlere yaklaşması yasak olduğu gibi, aynı zamanda en yakın akrabaların ölümünde dahi yas tutması yasaktı.⁹⁶⁶

Ayrıca kâhin soyundan gelen biri herhangi bir kadınla evlenemez. Tevrat, bir kâhinin halalı (babası için yasaklanan evlilikten doğan birisi, mesela kâhinin boşanmış veya fahişe ile evlenmiş ise bu evlilikten doğan kâhinin kızı), zonu (fahişe veya kötü geçmişi olan bir kadın) ve giyoret (dönme bir kadın), gruşu (boşanmış bir kadın) ile evlenmesini yasaklamaktadır.⁹⁶⁷ Kohen Agadol ise bu gruptan birisi ile evlenemediği gibi, dul bir kadın ile de evlenememektedir. Ayrıca kendisi için bakire bir kız alma şartı

---

⁹⁶⁰ Levililer, 8/9-12.

⁹⁶¹ Harman, *Metin...*, s. 73.

⁹⁶² Sayılar, 8/10; Tesniye, 20/2.

⁹⁶³ Levililer, 16/11-12.

⁹⁶⁴ Levililer, 16/23-28; ayrıca geniş bilgi için bkz. Katar, Mehmet, *Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslam'da Tövbe*, Töre Yayınları, Ankara 1997, s. 66-69; Blech, *age*, s. 111.

⁹⁶⁵ Levililer, 21/2-3.

⁹⁶⁶ Levililer, 21/11.

⁹⁶⁷ Levililer, 21/7-12.

mevcuttur.⁹⁶⁸ Fakat M.S. 70'de II. Bet Ha-Mikdaş'ın yıkılmasıyla bütün İsrail oğulları adına kurban sunma geleneği sona ermesiyle birlikte Kohen Agadol makamı da ortadan kalkmıştır.⁹⁶⁹

Kâhinler, Levililer'in bir alt sınıfıdır ve Levi Sülalesi'ne mensup Kohen Agadol, Harun soyundan gelen erkeklerin temsilcilerinden seçilirdi.⁹⁷⁰ Tevrat'a göre Levi Yakub'un üçüncü oğlunun ismidir. Yakub'un oğlu olan Levi'nin torunlarından olan Harun, aynı zamanda bir Levili'dir.⁹⁷¹ Tevrat'a göre bu sülaleye verilen vazifeler başlangıçta ilk doğanlara ayrılmıştı.⁹⁷² Harun'a bağlı ve onun hizmetinde oldukları bilindiği gibi bu sülaleye mensup olanlar Altın Buzağı olayında putperestliğe karşı olan duruşları ile göze çarpmaktadırlar.⁹⁷³ Mabed'in inşa edilmesinden önce Tanrı'ya hizmet etmeleri için Levililer seçilmişlerdir.⁹⁷⁴ Daha sonra Levililer kâhinlere çeşitli ibadetlerde yardımcı olurlardı ve Mabed'in bekçiliğini yaparak ritüel açıdan kirli sayılan herhangi birisinin içeriye girmemesi için ziyaretçileri denetlemekten sorumluydular. Ayrıca Mabed'in fiziki temizliğini ve genel hizmetlerini takip etmişlerdir. Çünkü Tevrat, mukaddesle bayağı şeyi ve murdarla tâhiri birbirinden ayırt etme ve bildirme görevini Levililer'e verildiğini ifade etmektedir.⁹⁷⁵ Levililer, ayrıca Mabed'de şairlik, öğretmenlik gibi görevleri de yerine getirmişlerdir.⁹⁷⁶

Levi Sülalesine mensup olanlar, vazifeleri kendilerini meşgul ettiğinden, ziraatla ilgilenmezlerdi ve bunun için İsrail'e yerleştiklerinde diğer kabileler gibi kendilerine İsrail topraklarında pay verilmemişti.⁹⁷⁷ Fakat kendilerine halk tarafından tüm ürünlerden bir ondalık verilmek zorundaydı.⁹⁷⁸ Onlar da bu ondalıktan kâhinlere vermek zorunda oldukları halde bu ondalıklarla geçinmişlerdir.⁹⁷⁹

---

⁹⁶⁸ Levililer, 21/13-14; Ünal, *age*, s. 25.

⁹⁶⁹ Bettany, *age*, s. 620.

⁹⁷⁰ Şelebi, Ahmet, *age*, c. I, s. 203-204.

⁹⁷¹ Sayılar, 18/2-7.

⁹⁷² Sayılar, 3/12; 8/14-16.

⁹⁷³ Çıkış, 32/25-29; Sayılar, 3/6; 18/2-7.

⁹⁷⁴ Sayılar, 1/50; 3/6.

⁹⁷⁵ Levililer, 10/10; Hezekiel, 22/26; 44/23; Demirci, "Haram", *DİA*, XV, 99.

⁹⁷⁶ Tesniye, 38/10.

⁹⁷⁷ Tesniye, 18/1; Shahak, *age*, s. 161; Soury, *age*, s. 89.

⁹⁷⁸ Levililer, 27/30; Sayılar, 18/24.

⁹⁷⁹ Sayılar, 18/26.

Tevrat'ta Mabed kurulmadan önce ve Mabed dönemlerinde, Mabed görevlerini yerine getiren bu din adamları sınıfı ile ilgili yasaklar şöyle ifadelendirilmektedir:

158. "Kâhinler fahişelerle..."⁹⁸⁰
159. "... kirletilmiş kadınlarla..."⁹⁸¹
160. "... boşanmış kadınlarla evlenmeyecek. Çünkü kâhin Tanrı için kutsal olmalıdır."⁹⁸²
161. "Dul, boşanmış, kirletilmiş ya da fahişe bir kadınla evlenmeyecek. Yalnız kendi halkından bakire bir kızla evlenebilir."⁹⁸³
162. "Böylece halkının arasında çocuklarına leke sürmemiş olur. Onu kutsal kılan Rab benim."⁹⁸⁴
163. "Sonra Musa Harun'la oğulları Elazar'la İtamar'a, "Saçlarınızı dağıtmayın, giysilerinizi yırtmayın" dedi, "Yoksa ölürsünüz ve Rab bütün topluluğa öfkelenir..."⁹⁸⁵
164. "... Ama kardeşleriniz, bütün İsrail halkı Rab'bin ateşle yok ettiği bu insanlar için yas tutsun."⁹⁸⁶
165. "Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünden ayrılmayın, yoksa ölürsünüz. Çünkü Rab'bin mesh yağıyla kutsandınız." Harun'la oğulları Musa'nın dediğine uydular."⁹⁸⁷
166. "Rab Musa'ya şöyle dedi: "Harun soyundan gelen kâhinlere de ki, Kâhinlerden hiçbiri yakın akrabası olan annesi, babası, oğlu, kızı ve kardeşi dışında, halkından birinin ölüsüyle kendini kirletmesin."⁹⁸⁸
167. "Öbür kâhinler arasından başına mesh yağı dökülen ve özel giysiler giymek üzere atanan başkâhin, saçlarını dağıtmayacak, giysilerini yırtmayacak. Hiçbir ölüye yaklaşmayacak. Ölen annesi, babası bile olsa kendini kirletmeyecek."⁹⁸⁹
168. "Hiçbir ölüye yaklaşmayacak. Ölen annesi, babası bile olsa kendini kirletmeyecek."⁹⁹⁰
169. "Levili kâhinlerin, bütün Levi oymağının öbür İsraililer gibi payı ve mülkü olmayacak..."⁹⁹¹
170. "... Rab için yakılan sunularla, Rab'be düşen payla geçinecekler."⁹⁹²

---

⁹⁸⁰ Levililer, 21/7.

⁹⁸¹ Levililer, 21/7.

⁹⁸² Levililer, 21/7.

⁹⁸³ Levililer, 21/14.

⁹⁸⁴ Levililer, 21/15.

⁹⁸⁵ Levililer, 10/6.

⁹⁸⁶ Levililer, 10/6.

⁹⁸⁷ Levililer, 10/7.

⁹⁸⁸ Levililer, 21/1.

⁹⁸⁹ Levililer, 21/10-11.

⁹⁹⁰ Levililer, 21/11.

⁹⁹¹ Tesniye, 18/1.

⁹⁹² Tesniye, 18/1.

171. “Siz Tanrınız Rab’bin çocuklarıdır. Ölümlere ağıt yakmak için bedenlerinizi yaralamayacaksınız. İki kaş arasındaki tüyleri almayacaksınız.”⁹⁹³

Tevrat’ta zikredilen bu yasaklara göre bir kâhin, kâhinler tarafından men edilmiş bir kadın veya boşanmış bir kadın ile ve bir fahişe ile evlenmemelidir. Kohen Agadol ise dul bir kadınla evlenemez veya onu cariye olarak alamaz. Kâhin çok uzamış saçları ile ve yırtık eski kıyafetleriyle Mabed’e girmemelidir. Fakat sakal köşelerini de tıraş bıçağı ile tıraş etmemelidir.⁹⁹⁴ Mabed hizmeti boyunca iç avluyu terketmemelidir.

Sıradan bir kâhin belli akrabalar dışında kendisini manen kirli hale getirmemeli, Kohen Agadol ise hiç kimse için hiçbir şekilde kendisini kirli duruma düşürmemelidir. Levi Sülalesinin İsrail topraklarının taksiminde veya savaş ganimetlerinde hiçbir hisseleri olmamalıdır. Bir kişinin, ölen yakınının yasını tutmak için saçlarını kazıtması yasaktır.

M.S. 70 yılında Mabed yıkıldıktan sonra Levililer ve Kâhinler tarih sahnesinden silinmişlerdir. Bu din adamları yerine Sanhedrin’in kuruluş döneminde (M.Ö. I. yüzyıl) ismine rastlanabilen haham adı altında oluşan din adamı sınıfı meydana gelmiştir.⁹⁹⁵ Ayrıca Sinagoglar kurulduktan sonra cemaatin temsilcisi olarak hahamla beraber dua okuyan ve hazan adı verilen din adamı sınıfı ortaya çıkmıştır.⁹⁹⁶

F. YİYECEKLERLE İLGİLİ YASAKLAR

Yahudilikteki yiyeceklerle ilgili ilk yasak, Tanrı’nın Hz. Adem’e cennetteki “iyiyle kötüyü bilme ağacından” yememesi ile ilgili yasaktır.⁹⁹⁷ Hem Yahudi dini inancına hem de Kur’an’a göre Tanrı’yı memnun etmelerinin mükâfatı olarak bir yiyecek bazen helal kılındığı gibi; yaptıkları kötü davranış nedeniyle cezalandırmak gayesiyle önceden helal olan yiyecek de yasaklanmıştır.⁹⁹⁸ Böylece, “Yenecek Hayvanlarla İlgili Emirler” başlığı altında da belirttiğimiz gibi, Tevrat’ta Hz. Adem ile

⁹⁹³ Tesniye, 14/1.

⁹⁹⁴ Levililer, 21/5.

⁹⁹⁵ Demirci, “Haham”, *DİA*, XV, 134.

⁹⁹⁶ Besalel, *age*, I, 205; Özen, *age*, s. 142-143.

⁹⁹⁷ Tekvin, 2/16-17; 3/1-24; Tümer, Günay, “Aslı Günah”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 496; Kaya, *age*, s. 51-52.

⁹⁹⁸ Nisa, 4/160-161; Erdem, Mustafa, “İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *A.Ü.İ.F.D.*, Ankara 1997, c. XXXVII, s. 168-169.

başlayan yiyeceklerle ilgili yasaklama, Hz. Musa döneminden itibaren detaylı bir hal almıştır. Yiyeceklerle ilgili kurallara her Yahudinin uyması gerekmektedir. Çünkü bu yasaklara uyan her Yahudi kutsallaşmakta ve diğer bir millettten veya dinden olan kişiyle arasında bir fark oluşturmaktadır.⁹⁹⁹ Yahudilikte herhangi bir şeyin sadece Yahudi bir kişiye haram veya yasak kılındığı anlayışı, Yahudiliğin milli bir din hüviyetine büründürülüşüne bağlanmaktadır.¹⁰⁰⁰

Yahudilikte mekruh sayılan ve kişinin vücuduna ve ruhuna zarar veren yiyeceklere “trefa” adı verilmektedir. Yahudiliğe göre yenilmesi yasak olan şeyler pis ve iğrenç sayılanlardır.¹⁰⁰¹ Bunların dışında geviş getirdiği halde çatal tırnaklı olmayan deve, kaya porsuğu ve tavşan da bu yasağa dâhildir.¹⁰⁰² Bu hayvanların toynaklarının tanımlanan türde olmama sebeplerinden biri, toynakların ayrı olmasına karşın ayrığın sadece üstte veya önde olması alt veya arka tarafta ise tek parça olmasıdır. İkinci bir sebep ise toynaklarının ayrı olmasına karşın ikiden fazla olmasıdır. Bundan dolayı toynakları ikiye ayrılmadığı için deve gibi Yahudi dinine göre at, eşek ve katır eti de haramdır.¹⁰⁰³ Bu hayvanlar yanında çatal tırnaklı olup da geviş getirmediği için yenilmesi yasak olan domuz da zikredilmektedir.¹⁰⁰⁴ Yahudilikte, yenmesi caiz olan bir hayvan bazen, bir kişiye saldırıp onu öldüren bir boğa olayında olduğu gibi, vermiş olduğu zararından dolayı taşlanarak öldürülmek suretiyle cezalandırılır ve etinin yenilmesi yasaklanır.¹⁰⁰⁵

Dört ayaklı olup pençeleri üzerinde yürüyen kara hayvanlarından kedi, köpek, ayı, aslan, kaplan, sırtlan, tilki gibi tüm yırtıcı ve vahşi hayvanların etleri de yasaktır.¹⁰⁰⁶ Ayrıca sürüngen haşarat arasında etlerinin yenilmesi yasak olanlar gelincik, fare, kara kurbağası türleri, kirpi, bukalemun, kertenkele, yılan, salyangoz ve köstebektir.¹⁰⁰⁷ Arı,

---

⁹⁹⁹ Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 125; ayrıca bkz. Kılıç, *age*, s. 29, 74; Atasagun, *age*, s. 160.

¹⁰⁰⁰ Tesniye, 23/19.

¹⁰⁰¹ Tesniye, 14/3; Levililer, 11/4; Kur'an'da da devenin, Yahudilerin azgın bir millet oldukları sebebiyle, onlara haram kılındığına dair ayet mevcuttur. (En'am, 6/146); ayrıca bkz. Önkal, Ahmet-Bozkurt, Nebi, “Deve”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 223.

¹⁰⁰² Tesniye, 14/7.

¹⁰⁰³ Kılıç, *age*, s. 83.

¹⁰⁰⁴ Tesniye, 14/8; Levililer, 11/7-8; ayrıca bkz. Ataseven, Asaf-Şener, Mehmet, “Domuz”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 507; Aydın, *Yahudilik*, s. 140; Kaya, *age*, s. 162-163.

¹⁰⁰⁵ Kılıç, *age*, s. 90.

¹⁰⁰⁶ Kılıç, *age*, s. 85; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 125; Kaya, *age*, s. 166.

¹⁰⁰⁷ Levililer, 11/29-30.

sinek, sivrisinek v.b. gibi bütün kanatlı haşarat da Yahudilere yasak kılınmıştır.¹⁰⁰⁸ Çekirge hariç, toprakta dört ayak üzerinde yürüyen kanatlı haşarat yasak sayılmıştır.¹⁰⁰⁹ Ayrıca suda yaşayan böcekler, yüzgeçli ve pullu olmayan balıklar da Yahudilere yasaklanmıştır.¹⁰¹⁰ Bu sürüngenlerin içine girdikleri sebze, meyve, su ve her tür yiyecek de yenilmeden önce ya dikkatlice temizlenmeli veya temizlenme imkânı yoksa pis sayıldıkları için yenilmemelidir.¹⁰¹¹

Yahudilikte etlerinin yenilmesi yasak olan kuş türleri ise tek tek sayılmıştır. Bunlar “kartal, kuzu kartalı, kara akbaba, çaylak, doğan türleri, bütün karga türleri, baykuş, puhu, martı, atmaca türleri, kukumav, karabatak, büyük baykuş, peçeli baykuş, ishak kuşu, akbaba, leylek, balıkçıl türleri, ibibik, yarasa”¹⁰¹² olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu kuşların etleri haram kılındığı gibi “murdardan çıkan, murdardır” anlayışına göre yumurtaları da haram kılınmıştır.¹⁰¹³

Yukarıda belirtilen ve pis ve iğrenç kabul edildikleri için etlerinin yenilmesi yasak olan bütün hayvanların leşleri de yasak kılınmış olup onlara dokunanlar da murdar sayılmıştır.¹⁰¹⁴ Yahudilikte eti yenilen hayvan kendiliğinden ölmüş veya vahşi bir hayvan tarafından parçalanmış ya da hatalı kesim yapılmış veya kesim sonrası şohet tarafından yenilmesine engel bir hastalığa sahip olduğu anlaşılan hayvanların etlerini yemek yasak olduğu gibi onlara dokunanın da temizlenmesi gerekmektedir.¹⁰¹⁵

Yahudilikte Tanrı’dan başkası adına boğazlanan her türlü hayvanın etinin yenmesi de yasaktır.¹⁰¹⁶ Temiz olmayan bir şeye dokunan et veya gıda da murdar sayıldığından yenilmesi yasaklanmıştır.¹⁰¹⁷ İşte bu sebepten Yahudiliğe göre murdar sayılan hayızlı, nifaslı bir kadın ile cinsel münasebetlerde bulunan veya cüzzam gibi

---

¹⁰⁰⁸ Tesniye, 14/19.

¹⁰⁰⁹ Levililer, 11/20-23; Tesniye, 14/19.

¹⁰¹⁰ Behar, Nisim, *age*, s. 179; Atasağun, *age*, s. 159; Kaya, *age*, s. 167-168.

¹⁰¹¹ Geniş bilgi için bkz. Behar, *age*, s. 164-166; Kılıç, *age*, s. 87; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 126.

¹⁰¹² Levililer, 11/13-19; Tesniye, 14/12-18.

¹⁰¹³ Behar, *age*, s. 179.

¹⁰¹⁴ Levililer, 11/8, 24-25; Tesniye, 14/8, 21.

¹⁰¹⁵ Levililer, 11/39; 17/15-16; ayrıca bilgi için bkz. Besalel, *age*, III, 746; Kılıç, *age*, s. 88-90; Demirci, “Hayvan”, *DİA*, XVII, 85; Aydın, *Yahudilik*, s. 140.

¹⁰¹⁶ Tesniye, 14/21; ayrıca bkz. Kur’an-ı Kerim’de Nahl, 16/115.

¹⁰¹⁷ Levililer, 7/19-21.

hastalıkları bulunan kişilerin dokunduğu her şey murdar sayılmıştır. Bunların da yenmesi yasaktır.¹⁰¹⁸

Yahudilere göre “oğlağı anasının sütünde pişirmeyeceksin”¹⁰¹⁹ emrinden dolayı etin sütlü mamullerle birlikte aynı kapta pişirilmesi yasaktır. Ayrıca et ile sütlü yiyeceklerin bir arada yenmesi de yasaktır. Etinin yenmesi yasak olan hayvanların sütleri de yasaktır. Hatta Yahudilere göre etli yiyecekten sonra sütlü yiyecekler veya tam tersi, ancak belli bir zaman zarfından sonra yenilebilmektedirler.¹⁰²⁰ Et ile sütü aynı kapta pişirmeyen Yahudiler, etli ve sütlü kapların bulaşıklarını da aynı kapta yıkamamaktadırlar.¹⁰²¹

Tevrat, kanı hayvanın canı olarak tarif ettiğinden yenmesini kesinlikle yasaklamıştır. Bundan dolayı etin tüm kanından suya bırakılarak, tuzlanarak veya yıkayarak arındırılması gerekmektedir. Ancak bu işlemleri yaptıktan sonra yenilmesine müsaade edilmektedir.¹⁰²² Ayrıca yenilmesi caiz olan hayvanların siyatik damarı gibi çıkarılması güç olan kan damarlarının da yenmesi yasaktır.¹⁰²³

Yahudilikte iç yağın bütün nesiller boyunca yenilmesi kesin olarak yasaklanmıştır.¹⁰²⁴ Bununla birlikte bütün bitkiler (zehirli bitkiler hariç) yasaklanmamıştır. Ayrıca yeni dikilen meyve ağaçlarının ilk üç yıllık meyvesinin yenilmesi yasaktır.¹⁰²⁵ Dördüncü yılın meyvesi de Tanrı’ya ait olduğu için¹⁰²⁶ sahibi ancak beşinci yılın meyvesini yiyebilecektir.¹⁰²⁷ Ayrıca iki çeşit tohum ekilmeyeceği, aksi takdirde yetişen ürünü yemenin haram olacağı da belirtilmiştir.¹⁰²⁸ Putlar adına yere dökülen içkiyi içmek yasak¹⁰²⁹ olduğu gibi Nazir’in de adağı müddeti içerisinde şarap ve içkiden uzak durması gerekmektedir.¹⁰³⁰

---

¹⁰¹⁸ Kılıç, *age*, s. 74-76.

¹⁰¹⁹ Tesniye, 14/21.

¹⁰²⁰ Atasağun, *age*, s. 159; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 130-131; Besalel, *age*, III, 315; Kılıç, *age*, s. 81-82.

¹⁰²¹ Örs, *age*, s. 387-388.

¹⁰²² Behar, *age*, s. 172-175; Kaya, *age*, s. 161.

¹⁰²³ Kılıç, *age*, s. 94-95.

¹⁰²⁴ Levililer, 3/16-17.

¹⁰²⁵ Levililer, 19/23.

¹⁰²⁶ Levililer, 19/24.

¹⁰²⁷ Levililer, 19/25.

¹⁰²⁸ Tesniye, 22/9.

¹⁰²⁹ Tesniye, 32/38.

¹⁰³⁰ Sayılar, 6/3; ayrıca geniş bilgi için bkz. Demirci, Kürşat, “İçki”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 457.

Yahudilikte Şabbat günü istirahat günü olarak tayin edildiğinden¹⁰³¹ bu gün içerisinde kesilen, pişirilen veya herhangi bir şekilde elde edilen etin yenilmesi de yasaktır.¹⁰³² Ayrıca Pesah günleri boyunca Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarının anısına¹⁰³³ mayanın yenmesi yasaktır.¹⁰³⁴ Pesah bayramında kesilen hayvanın etinden sünnetsiz birisinin yemesi de yasaktır.¹⁰³⁵ Usullerine uygun yapılsa da, Yahudi olmayan birisi tarafından kesilen etin yenmesi de yasaktır.

Yiyeceklerle ilgili yasaklar Tevrat'ta şöyle geçmektedir:

172. "Ancak geviş getiren, çatal ve yarık tırnaklı hayvanlardan etini yememeniz gerekenler şunlardır: Deve, tavşan, kaya tavşanı. Bunlar geviş getirir, ama çatal tırnaklı değildir. Sizin için kirli sayılırlar."¹⁰³⁶
173. "Bunlar sizin için iğrenç sayılacak. Etlerini yemeyecek, leşlerinden tiksineceksiniz."¹⁰³⁷
174. "Tiksindirici kuşların etini yemeyecek, şunları iğrenç sayacaksınız: Kartal, kuzu kartalı, kara akbaba,"¹⁰³⁸
175. "Bütün kanatlı böcekler sizin için kirli sayılır. Hiçbirini yemeyeceksiniz."¹⁰³⁹
176. "Bütün küçük kara hayvanları iğrençtir. Yenmeyecektir."¹⁰⁴⁰
177. "Tanrınız Rab benim. Kendinizi kutsayın ve kutsal olun. Çünkü ben kutsalım. Küçük kara hayvanlarının hiçbirisiyle kendinizi kirletmeyin."¹⁰⁴¹
178. "İster karnı üzerinde sürünen, ister dört ayaklı ya da çok ayaklı canlılar olsun, bunların hiçbirini yemeyeceksiniz. Çünkü bunlar iğrençtir."¹⁰⁴²
179. "Bunların hiçbirisiyle kendinizi kirletmeyin, iğrenç duruma sokmayın, kirli duruma düşmeyin."¹⁰⁴³
180. "Kendiliğinden ölen hiçbir hayvanın etini yemeyeceksiniz. Ölü hayvanı yemesi için kentlerinizde yaşayan bir yabancıya verebilir ya da öteki yabancılara satabilirsiniz. Siz Tanrınız Rab için kutsal bir halksınız. Oğlağı anasının sütünde haşlamayın."¹⁰⁴⁴

---

¹⁰³¹ Tesniye, 5/12-14.

¹⁰³² Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 159.

¹⁰³³ Çıkış, 23/15.

¹⁰³⁴ Çıkış, 12/18; Levililer, 23/5-6.

¹⁰³⁵ Çıkış, 12/48.

¹⁰³⁶ Tesniye, 14/7.

¹⁰³⁷ Levililer, 11/11.

¹⁰³⁸ Levililer, 11/13.

¹⁰³⁹ Tesniye, 14/19.

¹⁰⁴⁰ Levililer, 11/41.

¹⁰⁴¹ Levililer, 11/44.

¹⁰⁴² Levililer, 11/42.

¹⁰⁴³ Levililer, 11/43.

¹⁰⁴⁴ Tesniye, 14/21.

181. “Öküzlerinize, davarlarınıza da aynı şeyi yapacaksınız. Yedi gün analarıyla kalacaklar, sekizinci gün onları bana vereceksiniz.”¹⁰⁴⁵
182. “Ama kan yememeye dikkat edin. Çünkü ete can veren kandır. Etle birlikte canı yememelisiniz.”¹⁰⁴⁶
183. “Bu nedenle İsraililer bugün bile uyluk kemiğinin üzerindeki siniri yemezler. Çünkü Yakup’un uyluk kemiğinin başındaki sinire çarpılmıştı.”¹⁰⁴⁷
184. “Nerede yaşarsanız yaşayın, hiçbir kuşun ya da hayvanın kanını yemeyeceksiniz.”¹⁰⁴⁸
185. “İsrail halkına de ki, İster sığır, ister koyun ya da keçi yağı olsun, hayvan yağı yemeyeceksiniz.”¹⁰⁴⁹
186. “Toprağınızın seçme ilk ürünlerini Tanrınız Rab’bin Tapınağı’na getireceksiniz...”¹⁰⁵⁰
187. “... Oğlağı anasının sütünde haşlamayacaksınız.”¹⁰⁵¹
188. “Eğer bir boğa bir erkeği ya da kadını boynuzuyla vurup öldürürse, kesinlikle taşlanacak ve eti yenmeyecektir. Boğanın sahibi ise suçsuz sayılacaktır.”¹⁰⁵²
189. “Tanrınız’a bu sunuyu getireceğiniz güne kadar ekmek...”¹⁰⁵³
190. “... kavrulmuş buğday...”¹⁰⁵⁴
191. “... taze başak yemeyeceksiniz. Yaşadığınız her yerde kuşaklar boyunca sürekli bir yasa olacak bu.”¹⁰⁵⁵
192. “Kenan ülkesine girdiğinizde bir meyve ağacı dikerseniz, ilk üç yıl meyvesini kirli ve yasak sayın, yemeyin.”¹⁰⁵⁶
193. “Bağına iki çeşit tohum ekmeyeceksin. Yoksa ektiğin tohumun da bağın da ürününü kullanamazsın.”¹⁰⁵⁷
194. “Kurbanlarınızın yağını yiyen, Dökmelik sununuzu içen İlahlarınız hani nerede? Kalksınlar da size yardım etsinler! Size barınak olsunlar!”¹⁰⁵⁸
195. “Kanlı et yemeyeceksiniz. Kehanette bulunmayacak, falcılık yapmayacaksınız.”, “Onlara şöyle diyecekler: Oğlumuz dikbaşlı, başkaldıran bir çocuktur. Sözü müzi dinlemiyor. Savurgan ve içkicidir.”¹⁰⁵⁹

---

¹⁰⁴⁵ Çıkış, 22/30.

¹⁰⁴⁶ Tesniye, 12/23.

¹⁰⁴⁷ Tekvin, 32/33.

¹⁰⁴⁸ Levililer, 7/26.

¹⁰⁴⁹ Levililer, 7/23.

¹⁰⁵⁰ Çıkış, 23/19.

¹⁰⁵¹ Çıkış, 34/26.

¹⁰⁵² Çıkış, 21/28.

¹⁰⁵³ Levililer, 23/14.

¹⁰⁵⁴ Levililer, 23/14.

¹⁰⁵⁵ Levililer, 23/14.

¹⁰⁵⁶ Levililer, 19/23.

¹⁰⁵⁷ Tesniye, 22/9.

¹⁰⁵⁸ Tesniye, 32/38.

196. “O gün isteklerini denetlemeyen herkes halkın arasından atılacaktır.”¹⁰⁶⁰
197. “Musa halka, “Mısır’dan, köle olduğunuz ülkeden çıktığınız bugünü anımsayın” dedi, “Çünkü Rab güçlü eliyle sizi oradan çıkardı. Mayalı hiçbir şey yenmeyecek.”¹⁰⁶¹
198. “Sukkot’tan ayrılıp çöl kenarında, Etam’da konakladılar.”¹⁰⁶²
199. “Kurban etiyle birlikte mayalı ekmek yemeyeceksiniz. Yedi gün mayasız ekmek - sıkıntıda yenilen ekmek- yiyeceksiniz. Siz Mısır’dan aceleyle çıktınız. Öyle ki, yaşadığınız sürece Mısır’dan çıktığınız günü anımsayınız.”¹⁰⁶³
200. “O yedi gün içinde yalnız mayasız ekmek yiyeceksiniz. Aranızda ve ülkenizin hiçbir yerinde mayalı bir şey görülmeyecek.”¹⁰⁶⁴
201. “Evlerinizde yedi gün maya bulunmayacak. Mayalı bir şey yiyen yerli yabancı herkes İsrail topluluğundan atılacaktır.”¹⁰⁶⁵

Yiyeceklerle ilgili Tevrat’ta belirtilen yasaklara göre bir Yahudi: Yenmesi caiz olmayan büyükbaş hayvanı, balığı, kümes hayvanlarını, uçan haşereleri, yerde sürünen haşereleri, meyvalarda veya ürünlerde bulunan solucanları veya tiksinti uyandıran herhangi bir canlıyı yememelidir. Yine kendiliğinden ölen, ezilen, yaralı ve parçalanmış bir hayvanın etini yemek yasaktır. Fakat herhangi bir yabancıya satılabilir.¹⁰⁶⁶ Keza canlı bir hayvandan koparılan parçayı yemek de yasaktır. Aynı şekilde siyatik siniri olan uyluk başını (gid ha-nasheh), kan ve bazı yağ türlerini yemek de yasaktır. Etle sütü beraber pişirmek veya böyle bir karışımı yemek yasaktır. Yine taşlanarak öldürülen bir öküzün, nizami bir şekilde kesilmiş olsa bile, yenmesi yasaktır.

Taze buğdaydan veya bizzat buğdaydan yapılmış ekmeğin, kızartılmış veya yeşil şekilde, “16 Nisan” (omer) ziyafetinden önce yenmesi yasaktır. Diğer taraftan, yiyecek için dikilen her çeşit ağacın meyveleri üç yıl “sünnetsiz” sayılacak, yenmeyecektir, dördüncü yıl da Tanrı’ya hamedilecek, beşinci yılda yenebilecektir. Karışık olarak ekilmiş bitkiler de yenmez. Putlara sunulan şarabın herhangi bir şekilde içilmesi ve herhangi bir şeyi kanla yemek, oburluk ve ayyaşlık yasaktır. Yom Kippur (Keffaret) gününde de hiçbir şey yenilemez.

---

¹⁰⁵⁹ Levililer, 19/26; Tesniye, 21/20.

¹⁰⁶⁰ Levililer, 23/29.

¹⁰⁶¹ Çıkış, 13/3.

¹⁰⁶² Çıkış, 13/20.

¹⁰⁶³ Tesniye, 16/3.

¹⁰⁶⁴ Çıkış, 13/7.

¹⁰⁶⁵ Çıkış, 12/19.

¹⁰⁶⁶ Tesniye, 14/21.

Pesah boyunca mayayı (hamez) veya bunların karışımını içeren herhangi bir şeyi yemek yasaktır. Bu, ayrıca “14 Nisan” gününün ortasından itibaren (Pesah’tan önceki gün) geçerlidir. Pesah süresi boyunca mayalı yiyecekler bir Yahudinin evinde ve zimmetinde bulunmamalıdır. Yahudiler günümüzde de yiyeceklerle ilgili tüm kurallara riayet etmektedirler. Hatta yasak olan yiyeceklerden kaçınmak amacıyla bugün Türkiye de dâhil olmak üzere “Kaşer Lokantalarını” işletmektedirler.¹⁰⁶⁷

G. NAZİRLERLE İLGİLİ YASAKLAR

Yahudilikte normal dini vazifeler dışında, bir kimsenin ya samimi dindarlığının bir işareti olarak veya belli bir şeyi yapma veya terketme meselesinde Tanrı’ya nezr olarak kendini adadığı görülmektedir. Bundan dolayı dünyevi nimetlerden vazgeçip belli bir saflık konumunu muhafaza ederek belirli bir süre için kendini Tanrı’ya adayan kişiye nazir (נזיר) denilmektedir. Yahudi dini inancına göre Şimşon’un (veya Samson), Samuel’in ve Vafizci Yahya’nın hayatları Nezr olarak geçmiştir.¹⁰⁶⁸

Nazir adağı hem erkeklerin hem de kadınların kendini Tanrı’ya adaması şeklinde uygulanmaktadır.¹⁰⁶⁹ Kendini Tanrı’ya adamanın süresi Tevrat’ta belirtilmemekle birlikte bu sürenin asgari olarak bir kaç gün olması gerektiği bilinmektedir.¹⁰⁷⁰ Nazir adağı bir erkek veya kadın tarafından dünyevi nimetlerden vazgeçme şeklinde yapılmış bir adaktır. Genellikle bir hastalıktan kurtulma veya bir çocuğun doğumu nedeniyle şükran niteliğinde veya sadece manevi olarak arınmayı sağlamak için yapılmıştır.¹⁰⁷¹

Bir erkek veya kadın kendini Tanrı’ya adadıkları zaman, bu süre içerisinde üzüm şarabından veya herhangi sarhoş edici bir içkiden uzak durmaları gerekmektedir. Nazirin kendini adadığı günler doluncaya kadar başındaki saçını kesmek ve çekirdekten kabuğa kadar, asmadan yapılan her şeyi yemesi yasaktır.¹⁰⁷² Ayrıca Nazir’in adağı süresince babası, annesi, erkek veya kız kardeşi gibi aile fertlerinden birisi olsa dahi bir

¹⁰⁶⁷ Besalel, *age*, II, 317.

¹⁰⁶⁸ Tokarev, Sergei Aleksandrovich, *Dünya Halklarının Dinler Tarihi*, (çev. Rauf Aksungur), Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 407; Bettany, *age*, s. 628; Johnson, *age*, s. 48-49.

¹⁰⁶⁹ Sayılar, 6/2.

¹⁰⁷⁰ Karş. Sayılar, 6/5.

¹⁰⁷¹ Blech, *age*, s. 97; Tokarev, *age*, s. 406-407; Besalel, *age*, II, 441.

¹⁰⁷² Sayılar, 6/3-5.

cesede yaklaşması yasaktır.¹⁰⁷³ Fakat herhangi bir nedenle bir cesetle temas eden Nazir'in Tevrat'a göre ritüel olarak temiz sayılması için saçlarını kazıtması ve yedi gün bekleddikten sonra sekizinci gün içerisinde kâhine iki güvercin yavrusu ile iki kumruyu suç takdimesi olarak getirmesi gerekmektedir. Ancak o zaman adağına tekrar başlayabilir, ama bu olayın meydana gelmesinden dolayı önceki günler sayılmaz. Bundan dolayı da Nazir adağı günleri yeniden sayılmalıdır.¹⁰⁷⁴

Nazir'in adak süresi tamamlandığında ise Mabed'e bir kuzu, bir koç ve mayasız ekmek sepetini takdime olarak getirmesi gerekmektedir. Ayrıca saçını tıraş ederek takdimelerin yakıldığı ateşin altına koymak zorundadır. Bu takdime yerine getirildikten sonra Nazir normal yaşamına dönebilir ve artık şarap bile içebilir.¹⁰⁷⁵

Tevrat'ta Nazirlerle ilgili yasaklar şu şekilde zikredilmektedir:

202. "Şaraptan ya da herhangi bir içkiden kaçınacak, şaraptan ya da başka içkilerden yapılmış sirke içmeyecek..."¹⁰⁷⁶
203. "... Üzüm suyu da içmeyecek..."¹⁰⁷⁷
204. "... Yaş ya da kuru üzüm yemeyecek..."¹⁰⁷⁸
205. "Rab'be adanmışlığı süresince çekirdekten kabuğuna dek..."¹⁰⁷⁹
206. "... asmanın ürününden hiçbir şey yemeyecek..."¹⁰⁸⁰
207. "Annesi, babası, erkek ya da kız kardeşi ölse bile onlar için kendini kirliletmeyecek. Çünkü kendini Tanrısı'na adama simgesi başı üzerindedir..."¹⁰⁸¹
208. "Hiçbir ölüye yaklaşmayacak. Ölen annesi, babası bile olsa kendini kirliletmeyecek..."¹⁰⁸²
209. "Rab'be adanmışlığı süresince başına ustura değmeyecek. Kendini Rab'be adadığı günler tamamlanmaya dek kutsal olacak, saçını uzatacak..."¹⁰⁸³

Tevrat'ta Nazirlerle ilgili geçen ifadelerle göre bir Nazir şarap veya üzümde yapılmış herhangi bir içki içmemeli; taze üzüm, kuru üzüm, üzüm çekirdeği veya üzüm

---

¹⁰⁷³ Sayılar, 6/6; Bettany, *age*, s. 628; Tokarev, *age*, s. 406-407.

¹⁰⁷⁴ Sayılar, 6/9-12.

¹⁰⁷⁵ Sayılar, 6/13-21.

¹⁰⁷⁶ Sayılar, 6/3.

¹⁰⁷⁷ Sayılar, 6/3.

¹⁰⁷⁸ Sayılar, 6/3.

¹⁰⁷⁹ Sayılar, 6/4.

¹⁰⁸⁰ Sayılar, 6/4.

¹⁰⁸¹ Sayılar, 6/7.

¹⁰⁸² Levililer, 21/11.

¹⁰⁸³ Sayılar, 6/5.

kabuğu yememelidir. Kendisini yakınlarının ölüsü nedeniyle murdar etmemeli; ölünün bulunduğu çadıra dahi girmemeli; saçlarını adağı süresince tıraş etmemelidir.

Nazir adağı ile ilgili bu kurallar ilke olarak ancak İsrail’de Mabed’in içinde kâhinlerin görev yaptığı dönemde geçerli olduğu söylenebilir. Çünkü Tevrat’taki ifadeye göre Nazir, süresi dolunca Mabed’e giderek kâhinin aracılığıyla Tanrı’ya takdimeler sunmalıdır.¹⁰⁸⁴ M.S. 70 yılında Mabed yıkıldığına göre Nazir adağı ile ilgili kurallar da geçersiz ve uygulanamaz hale gelmiştir.

H. ZİRAATLA İLGİLİ YASAKLAR

Bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek maksadıyla toprağı işlemeyi ve hayvan yetiştirmeyi içeren etkinliklerin tümüne ziraat denilmektedir.¹⁰⁸⁵ Yahudi tarihine bakıldığında Yahudi dini bayramlarının, özellikle zirai mevsimlerden esinlendiğini müşahede etmek mümkündür. Pesah, Şavuot ve diğer bayramlar tarihsel simgesellikler içermenin yanı sıra, doğrudan zirai yıla dayanmaktadır. Mesela Pesah, “Tarım Bayramı”dır ve bu bayramın ikinci gecesinde “Omer” adı verilen bir ölçü tutarındaki arpa biçilerek Mabed’e götürülmesi gerekmektedir.¹⁰⁸⁶ Pesah’ın ikinci gecesinden 49 gün geçtikten sonra gelen Şavuot Bayramı “Hasat Bayramı” olarak da bilinmektedir. Bu bayram aynı zamanda “İlk Meyvelerin Bayramı” olup arpa hasadının bitimini ve buğday hasadının başlangıcını belirtmektedir.¹⁰⁸⁷

Ayrıca Tevrat’ta Yahudiler için ziraatla ilgili olarak zorunlu ve uygulanması istenen birçok dini yasa mevcuttur. Özellikle İsrail’de ziraatla ilgilenmek zorunda olan her Yahudi çiftçisi ürünün mahsulünü aldığı zaman “Teruma” diye adlandırılan bir bölümü kâhine ayırmak zorundadır.¹⁰⁸⁸ Bunun yanında çiftçinin, hasadın onda birini Levililer’e ilk ondalık olarak vermesi gerekmektedir.¹⁰⁸⁹

“Şemita” adı verilen yedi yıllık dönem içerisinde, birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci yıllarında çiftçinin geriye kalan mahsulün ikinci ondalığını sadece İsrail’de

---

¹⁰⁸⁴ Sayılar, 6/13-16.

¹⁰⁸⁵ AnaBritannica, “Tarım”, (edt. Goetz, W. Philip), c. XX, s. 407.

¹⁰⁸⁶ Çıkış, 13/4; Levililer, 23/9-10.

¹⁰⁸⁷ Çıkış, 23/16; Sayılar, 28/26; Alalu, Suzan ve dğr., *age*, s. 10, 28.

¹⁰⁸⁸ Çıkış, 29/28; Sayılar, 18/8-14.

¹⁰⁸⁹ Sayılar, 18/24.

tüketilmesi maksadıyla ayırması gerekmektedir.¹⁰⁹⁰ “Şemita”nın yedi yıllık dönemi içerisinde üçüncü ve altıncı yıl çiftçiden ikinci ondalığı dağıtmak üzere fakirlere vermesi talep edilmektedir.¹⁰⁹¹ Ayrıca tarlanın ürününü alan bir çiftçiden, fakirler için bazı tasarruflarda bulunması istenilmiştir. Buna göre Yahudilerde çiftçinin geri dönerek hasat zamanında yere düşen taneleri, hasadı yapılan mahsulün tarlada unutulmuş bölümünü alması ve tarlanın hasadı yapılmadan bırakılan köşeyi biçmesi yasaktır. Yahudi çiftçi tarafından unutulmuş mahsulün, fakirlerin hakkı olarak bırakılması uygun görülmüştür.¹⁰⁹²

Yahudi dini yasası tüm ekin alanlarını her yedi yılda bir “Şemita” yılı içerisinde nadasa bırakma zorunluluğunu getirerek fakir, dul, yetim ve hayvanlara bu ekin alanlarından faydalanma hakkını vermektedir.¹⁰⁹³ “Jübile” yılı içerisinde her şeye yeniden başlama şansı tanıyarak geçmiş “Jübile” yılından beri satılmış her araziye, ilk sahibine geri verme zorunluluğu mevcuttur. Böylece arazi sahibi olmanın çok önemli olduğu toplumda, ne kadar fakir olursa olsun, arazinin ilk sahibi olan aile tekrar arazisine kavuşabilir ve yeni bir başlangıç yapabilir. Bu yasaya göre hiçbir arazinin daimi bir şekilde satın alınması mümkün değildir.¹⁰⁹⁴ Tarlanın tersine, kentlerdeki evler Levililer’in evi hariç temelli olarak satın alınabilir ve “Jübile” yılında iadesini yapma şartı yoktur. Fakat evin ilk sahibi satıştan sonraki ilk yıl içerisinde evini tekrar satın alma hakkına sahiptir.¹⁰⁹⁵

Tarlada yetişen bir ağacın ise ilk üç yıl meyvesi orlah (sünnet edilmemiş) olarak alınır, fakat yenmez. Dördüncü yılın meyvesi mukaddes sayıldığı için İsrail’de yenilmesi gerekmektedir. Fakat beşinci yıldan itibaren meyvelerin üzerinde başka bir kısıtlama bulunmamaktadır. Bundan dolayı ağacın sahibi meyvesini istediği amaçla kullanabilir.¹⁰⁹⁶

Yahudilikte giysilerde yün ve ketenin karıştırılması yasak olduğu gibi aynı araziye değişik tohumların ekilmesi de yasaktır. Böyle bir arazide yetişen hasadı

---

¹⁰⁹⁰ Levililer, 27/30-31.

¹⁰⁹¹ Tesniye, 14/28-29.

¹⁰⁹² Levililer, 19/9; Tesniye, 24/19.

¹⁰⁹³ Levililer, 25/1-7.

¹⁰⁹⁴ Levililer, 25/28.

¹⁰⁹⁵ Levililer, 25/29-33.

¹⁰⁹⁶ Levililer, 19/23-25; Bettany, *age*, s. 630.

kullanmaya bile izin verilmemiştir. Aynı şekilde Tevrat'a göre iki değişik hayvanı çiftleştirmek de yasaktır.¹⁰⁹⁷ Ayrıca Yahudilerde hayvanlara karşı insancıl bir tutumun sergilendiği de görülmektedir. Buna göre bir öküz ile bir merkebin beraber çift sürmesi yasaktır.¹⁰⁹⁸ Bu emir, güçlü hayvan zayıfı sürüklemesi ve böylece zayıf hayvanın güçlü hayvana zahmet vermesi açısından önemlidir. Tevrat'a göre Yahudi, insanın dinlendiği gibi, çalıştırılan hayvanın da bir gün dinlenmesine müsaade etmelidir.¹⁰⁹⁹ Yükünün altında yıkılan bir hayvana ayağa kalkması için yardım edilmelidir.¹¹⁰⁰

Yahudilikte mevcut olan ziraat anlayışı ve sınırları hakkında verilen bu bilgilerden sonra Tevrat'ta ziraatla ilgili olarak yer alan yasaklara geçebiliriz:

210. "Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz..."¹¹⁰¹
211. "... Artakalan başakları toplamayın. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim."¹¹⁰²
212. "Bağbozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız..."¹¹⁰³
213. "... Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim."¹¹⁰⁴
214. "Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab el attığımız her işte sizi kutsasın."¹¹⁰⁵
215. "Kurallarımı uygulayın. Farklı cinsten iki hayvanı çiftleştirme..."¹¹⁰⁶
216. "... Tarlana iki çeşit tohum ekme. Üzerine iki tür iplikle dokunmuş giysi giyme."¹¹⁰⁷
217. "Bağına iki çeşit tohum ekmeyeceksin. Yoksa ektiğin tohumun da bağın da ürününü kullanamazsın."¹¹⁰⁸
218. "Çift sürmek için eşeği öküzle birlikte koşmayacaksın."¹¹⁰⁹
219. "Harman döven öküzün ağzını bağlamayacaksın."¹¹¹⁰
220. "Ama yedinci yıl toprak dinlenecek..."¹¹¹¹

¹⁰⁹⁷ Levililer, 19/19; Tesniye, 22/9.

¹⁰⁹⁸ Tesniye, 22/10.

¹⁰⁹⁹ Çıkış, 20/10; 23/12; Firestone, *age*, s. 150.

¹¹⁰⁰ Çıkış, 23/5; Tesniye, 22/4.

¹¹⁰¹ Levililer, 19/9.

¹¹⁰² Levililer, 23/22.

¹¹⁰³ Levililer, 19/10.

¹¹⁰⁴ Levililer, 19/10.

¹¹⁰⁵ Tesniye, 24/19.

¹¹⁰⁶ Levililer, 19/19.

¹¹⁰⁷ Levililer, 19/19.

¹¹⁰⁸ Tesniye, 22/9.

¹¹⁰⁹ Tesniye, 22/10.

¹¹¹⁰ Tesniye, 25/4.

221. "... O yıl Şabat Yılı olacak, Rab'be adanacak. Tarlanı ekmemeli, bağı budamamalısın."¹¹¹²
222. "Hasadının ardından süreni biçmeyecek, budanmamış asmanın üzümünü toplamayacaksın..."¹¹¹³
223. "... O yıl ülke için dinlenme yılı olacak."¹¹¹⁴
224. "Ellinci yıl sizin için özgürlük yılı olacak..."¹¹¹⁵
225. "... O yıl ekmeyecek, ürünün ardından süreni biçmeyecek..."¹¹¹⁶
226. "... budanmamış asmanın üzümünü toplamayacaksınız."¹¹¹⁷
227. "Tarlanız temelli olarak satılamaz. Çünkü bana aittir. Sizse yabancısınız, konuğusunuz."¹¹¹⁸
228. "Eğer bir Levili bu kentlerde sattığı evi geri alamazsa, özgürlük yılında ev kendisine geri verilecektir. Çünkü Levililer'in kentlerindeki evler onların İsrail halkının arasındaki mülkleridir."¹¹¹⁹
229. "Ülkede yaşadığımız sürece Levililer'i yüzüstü bırakmamaya dikkat edin."¹¹²⁰

Tevrat'ta ziraatla ilgili olarak ifade edilen yukarıdaki yasaklara göre, hiçbir tarafını fakirlere bırakmayarak bütün tarlayı biçmek, ayrıca hasat esnasında yere düşen başakları toplamak, küçük üzüm salkımlarını ve yere düşen üzüm tanelerini toplamak için geri dönmek yasaktır. Değişik türden tohumlar bir arada ekilmemeli veya bir bağda yetiştirilmemelidir. Ayrıca değişik türden hayvanları çiftleştirmek veya iki değişik türden hayvanla çift sürmek de yasaktır. Tarlada çalışan bir hayvanın yemesine engel olmak için ağzı kapatılmamalıdır. "Şemita" olan yedinci yılda toprağı sürmemeli, ağaçları budamamalı ve ekilmediği halde kendi kendine bitmiş olan ürün veya meyveler toplanmamalıdır. Aynı şekilde "Jübile" yılında da toprağı sürmek, ağaçları budamak ve kendi kendine yetişen ürün veya meyvelerin hasadını toplamak yasaktır. Bir Yahudi İsrail toprağındaki arazisini ebedi olarak satmamalıdır. Levililer'in evlerini iade etmeli ve Levililer'i yardımsız bırakmamalıdır.

---

¹¹¹¹ Levililer, 25/4.

¹¹¹² Levililer, 25/4.

¹¹¹³ Levililer, 25/5.

¹¹¹⁴ Levililer, 25/5.

¹¹¹⁵ Levililer, 25/11.

¹¹¹⁶ Levililer, 25/11.

¹¹¹⁷ Levililer, 25/11.

¹¹¹⁸ Levililer, 25/23.

¹¹¹⁹ Levililer, 25/33.

¹¹²⁰ Tesniye, 12/19.

Burada belirtmek gerekir ki, Mabed'in yıkılması ve Yahudilerin İsrail'den sürgün edilmesi ile birlikte zirai kurallar askıya alınmıştır. Çünkü zirai kurallar, İsrail'de Yahudilerin tekrar çoğunluğa kavuşması ile yerleşik hayata geçmelerini gerekli kılmaktadır. Fakat Yahudilerin dağılması ve çoğunluğun İsrail'in dışında yaşamasının buna engel teşkil ettiği görülmektedir.¹¹²¹

İ. BORÇ, TİCARET VE İŞÇİLERE MUAMELE İLE İLGİLİ YASAKLAR

Borç, insanları birbirlerine karşı bir şey yapmak veya vermekle yükümlü kılan hukuki ilişki veya bu ilişkinin doğurduğu yükümlülük anlamında kullanılan bir terimdir.¹¹²² Yahudilikte “Şemita” yılı içerisinde her borç sahibi borcunu ödemekle yükümlü sayılmıştır. Fakat her ödünç veren de ödünçün ödenmesi için borçluya baskı yapmaktan men edilmiştir. Yahudilerde borçludan onun geçimini sağladığı için ipotek alınması yasaktır.¹¹²³

Ayrıca Yahudilerin dini yasasına göre aralarında yiyecek, para ve faiz uygulanabilecek bir şeyi ödünç verirken faiz istemek kesinlikle yasaktır. Bundan dolayı alacaklı sadece borç miktarını alabilir. Ancak bu yasak, bir Yahudi'nin, diğer Yahudi'ye faizle ödünç vermesini kapsamaktadır. Fakat bir Yahudi'nin, Yahudi olmayan bir kimseye faizle ödünç vermesini içine almamaktadır. Bundan dolayı Yahudiler yabancı bir kişiye ödünç verirken faiz ile geri vermesini talep edebilirlerdi.¹¹²⁴

Tevrat'a göre arazinin nadasa bırakıldığı ve her yedi yılda bir gelen “Şemita” yılında tüm belli başlı borçların iptal olması gerekmektedir.¹¹²⁵ Yahudilerin eli sıkı davranmaları yasak olduğu halde¹¹²⁶ onlar, “Şemita” yılı içerisinde borcun iptal olması dolayısıyla borç verebilecek pozisyonda oldukları halde borç vermek istememişlerdir. Bundan dolayı Hillel, kişiden kişiye olan borçların iptali hakkında bir kolaylık getirmiştir. Ayrıca o, “prosbul” adı altında ödünç verenlerin bütün belli başlı alacaklarını Bet-Din kuruluna nakledilebilecekleri şeklinde bir yasal mekanizma

¹¹²¹ Besalel, *age*, III, 674.

¹¹²² Aydın, M. Akif, “Borç”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 285.

¹¹²³ Geniş bilgi için bkz. Bettany, *age*, s. 631-632.

¹¹²⁴ Çıkış, 22/25; Levililer, 25/35-38; Tesniye, 23/19-20; Özsoy, İsmail, “Faiz”, *DİA*, İstanbul 1995, XII, 110; Bettany, *age*, s. 631; Galanti, *age*, s. 73-74.

¹¹²⁵ Tesniye, 15/2, 9.

¹¹²⁶ Tesniye, 15/9.

geliştirmiştir. Buna göre “Şemita” yılı başlamadan yapılacak bu uygulamayla, alacak bir kişiye ait olmaktan çıkarak Bet-Din’in alacağı haline gelmektedir.¹¹²⁷

Yahudilikte bir kişi bir başka kişiden borç alarak borçlu duruma düştüğü gibi, işlenen haksız fiil dolayısıyla da kişi borçlu hale gelmektedir. Haksız fiil ve onun doğurduğu zarar şahsa veya mala yönelik olabilir. Şahsa yönelik haksız fiillerden öldürme ve yaralamalar, şartları gerçekleşmişse kısas ile cezalandırılır veya mağdurun, ölmüşse yakınlarından birisinin kısas uygulamasından vazgeçmesi halinde diyet ödenir; gerçekleşmemişse mağdura ve yakınlarına tazminat ödenir.¹¹²⁸ Mala yönelik haksız fiillerde ise zarar gören mal karşılanmak zorundadır.¹¹²⁹ Borçlarını ödeyemeyen birisi ise, mahkeme kararı ile veya kendi isteğiyle kendini alacaklısına borcu karşılığında köle kılabilirdi.¹¹³⁰

Bir baba kızını borcu karşılığında, ev işleri ve nihai evlilik için satabildiği gibi¹¹³¹ çaldığını geri ödeyemeyen bir hırsız da çaldığına karşılık satılabilir.¹¹³² Fakat köle sahibi, Yahudi köleye Tevrat’ta belirtilen çizgiler çerçevesinde davranmak zorundadır. Buna göre bir Yahudi köleyi, sahibi köle olarak bir başkasına satamaz ve misafir olarak “Jübile” yılına kadar ona iyi davranmak zorundadır. “Jübile” yılında ise özgür bırakmalıdır.¹¹³³ Babası tarafından satılan kızla ise sahibi ya evlenmeli veya onu serbest bırakmalıdır.¹¹³⁴

Tevrat’ta belirtildiği üzere Yahudilikte çalışma ürünü olmayan bir kazanca iyi gözle bakılmamaktadır.¹¹³⁵ Tevrat’ta Şabat günü içerisinde Yahudilerin bir iş yapmadan dinlenmeleri gerektiğini ifade eden emir bulunduğu gibi, altı gün çalışmak gerektiğini emreden bir ifade de bulunmaktadır.¹¹³⁶

---

¹¹²⁷ Besalel, *age*, II, 512.

¹¹²⁸ Çıkış, 21/22-25, 28-30; Seydişehri, Mahmud Es’ad, *Tarih-i İlm-i Hukuk: Hukuk Fakültesi’nde Takrir Edilen Dersleri Muhtevidir*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1915, s. 213-214.

¹¹²⁹ Çıkış, 21/33-36; 22/5-6; ayrıca tezin “Haksız Fiillerle İlgili Emirler” bölümüne bakınız.

¹¹³⁰ Levililer, 25/39.

¹¹³¹ Çıkış, 21/7-11.

¹¹³² Çıkış, 22/3.

¹¹³³ Levililer, 25/40-43.

¹¹³⁴ Çıkış, 21/7-11.

¹¹³⁵ Meseller, 20/21.

¹¹³⁶ Çıkış, 20/9-10.

Yahudilikte işçiye iyi muamele edilmesi ve sahibi tarafından maaşının zamanında ödenmesi istenmiştir.¹¹³⁷ Hatta Tevrat'ta geçen bir ifadeye göre gece istihdam edilen bir işçinin ücreti ertesi gün, gün batmadan önce verilmelidir.¹¹³⁸ İşverenin işçilerini beslemesi ve yiyecek maddesi yetiştiriyorsa bu yiyeceklerden işçilerine de yararlanma hakkı vermesi gerekmektedir. Yahudiler Tevrat'ta belirtilen kurallar dışına çıkarak da bir işçinin hakkını korumuşlardır. Mesela, bir işçi işverenin kendisine borçlu olduğunu iddia ederse, işverenin yemin etmesi yeterli sayılmıştır. Çünkü bir işveren işçiye ücretini ödeyip ödemediğini işleri arasında unutabilir. Fakat bir işçinin kendi hakkını unutmaması mümkün değildir.¹¹³⁹

Yahudilik ticari ilişkilerin hem alıcı hem de satıcı açısından adil olmasını öngörmüştür. Bundan dolayı da kendi aralarında faiz alınması yasaklanmıştır. Tevrat'ta Yahudi'den ticarete yabancıya zarar vermemesi ve ticarete halkı aldatmaması gibi emirlerin uygulanması talep edilmektedir.¹¹⁴⁰ Hatta bir başkasının malına alıcı gözüyle bakmak bile yasaktır.¹¹⁴¹

Yahudi dini yasalarına göre Yahudi olmayanlara faiz uygulanmaktadır.¹¹⁴² Yahudilikte Yahudi olmayanın malı, mülkü sahipsiz sayılır. Ona herkesten önce el koyan Yahudi, bu malın sahibi olur. Yahudi olmayan birisinin hatasından faydalanmak, yararlanmak Yahudi'ye caizdir. Bir Yahudi Yahudi olmayan birisine borçlu ise ve malın sahibi ölmüşse ve borç hakkında hiçbir Yahudi'nin bilgisi yoksa o zaman Yahudi ölen mal sahibinin varislerine bir şey ödemeye mecbur değildir. Bir yabancı çalıştırdığı bir yabancı işçiye veya kullandığı güzel bir kadına borcunu ödemek mecburiyetindedir. Aynı durum, bir yabancı ile Yahudi birisi arasındaki alışverişte de geçerlidir. Yani borçlu yabancı parayı vermeye mecburdur. Fakat borçlu konumundaki bir Yahudiyi kimse borcunu vermeye mecbur edemez.¹¹⁴³

---

¹¹³⁷ Levililer, 19/13; Galanti, *age*, s. 79.

¹¹³⁸ Tesniye, 24/15.

¹¹³⁹ Besalel, *age*, I, 134.

¹¹⁴⁰ Çıkış, 22/20; Levililer, 19/13; 25/14.

¹¹⁴¹ Çıkış, 20/17.

¹¹⁴² Tesniye, 23/20; Shahak, *age*, s. 158.

¹¹⁴³ Aleksandrov, Pavel, *Povestvovaniye Torı*, Sankt-Peterburg 2001, s. 116-118.

Yahudilikte hırsızlıkla elde edilmiş bir malı almak yasaktır. Bilinçli olarak çalıntı bir eşyayı satın alan kişi bunu ilk sahibine iade eder, bu eşya için herhangi bir ödeme almaya da hak kazanmamış olur. Fakat birisi bilgisizce eşyayı satın almışsa ilk sahibine iade ederek mal karşılığında verdiği parayı alabilir.¹¹⁴⁴

Borç, ticaret ve işçilerle muamele konularında Tevrat'ta yer alan yasaklar şu şekildedir:

230. “Borçları bağışlama işini şöyle yapacaksınız: Her alacaklı, komşusunun borcunu bağışlayacak. Borcun ödenmesi için komşusunu ya da kardeşini zorlamayacak. Çünkü Rab’bin borçları bağışlama yılı duyurulmuştur.”¹¹⁴⁵
231. “Yedinci yıl, borçları bağışlama yılı yakındır diyerek yüreğinizde kötü düşünce barındırmaktan sakının. Öyle ki, yoksul kardeşinize karşı eli sıkı davranıp ona yardım etmekten kaçınmayasınız. Yoksul kardeşiniz sizden Rab’be yakınabilir, siz de günah işlemiş olursunuz.”¹¹⁴⁶
232. “Tanrınız Rab’bin size vereceği ülkenin herhangi bir kentinde yaşayan kardeşlerinizden biri yoksulsa, yüreğinizi katılaştırmayın, yoksul kardeşinize elisıkı davranmayın.”¹¹⁴⁷
233. “Onu özgür bırakırken, eli boş göndermeyin.”¹¹⁴⁸
234. “Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçirtirim...”¹¹⁴⁹
235. “Ona faizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyecekten kâr almayacaksın.”¹¹⁵⁰
236. “Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığımız her işte Tanrınız Rab sizi kutsasın.”¹¹⁵¹
237. “... Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır. Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula ödünç para verirseniz, ona tefeci gibi davranmayacaksınız. Üzerine faiz eklemeyeceksiniz.”¹¹⁵²
238. “Komşuna haksızlık etmeyecek, onu soymayacaksın. İşçinin alacağını sabaha bırakmayacaksın.”¹¹⁵³

---

¹¹⁴⁴ The Encyclopedia of Judaism, (edt. Geoffrey Wigoder), The Jerusalem Publishing House, Belgium 1989, s. 700.

¹¹⁴⁵ Tesniye, 15/2.

¹¹⁴⁶ Tesniye, 15/9.

¹¹⁴⁷ Tesniye, 15/7.

¹¹⁴⁸ Tesniye, 15/13.

¹¹⁴⁹ Çıkış, 22/24.

¹¹⁵⁰ Levililer, 25/37.

¹¹⁵¹ Tesniye, 23/20.

¹¹⁵² Çıkış, 22/24-25.

¹¹⁵³ Levililer, 19/13.

239. “Komşuna herhangi bir şey ödünç verdiğinde, vereceği rehini almak için onun evine girmeyeceksin.”¹¹⁵⁴
240. “Eğer yoksul biriye, onun rehini elinde olduğu sürece yatağa girmeyeceksin.”¹¹⁵⁵
241. “Yabancıya ya da öksüze haksızlık etmeyeceksiniz. Dul kadının giysisini rehin almayacaksınız.”¹¹⁵⁶
242. “Rehin olarak ne değirmi, ne de üst taşı alın. Bunu yapmakla adamın yaşamını rehin almış olursunuz.”¹¹⁵⁷
243. “Adam öldürmeyeceksin.”¹¹⁵⁸
244. “Çalmayacaksınız...”¹¹⁵⁹
245. “Komşuna haksızlık etmeyecek, onu soymayacaksın...”¹¹⁶⁰
246. “Tanrınız Rab’bin mülk edinmek için size vereceği ülkede payınıza düşen mirasta komşunuzun önceden belirlenen sınırını değiştirmeyeceksiniz.”¹¹⁶¹
247. “... İşçinin alacağını sabaha bırakmayacaksın.”¹¹⁶²
248. “... Hile yapmayacaksınız...”¹¹⁶³
249. “... Birbirinize yalan söylemeyeceksiniz.”¹¹⁶⁴
250. “Bir komşuna tarla satar ya da ondan tarla alırsan, birbirinize haksızlık yapmayacaksınız.”¹¹⁶⁵
251. “Birbirinize haksızlık yapmayacak, Tanrınız’dan korkacaksınız. Tanrınız Rab benim.”¹¹⁶⁶
252. “Rab’den başka bir ilaha kurban kesen...”¹¹⁶⁷
253. “... ölüm cezasına çarptırılacaktır.”¹¹⁶⁸
254. “Bırakın kendi seçeceği yerde, beğendiği bir kentte aranızda yaşasın. Ona baskı yapmayacaksınız.”¹¹⁶⁹
255. “Putperest törenlerinde fuhuş yapan İsraili bir kadın ya da erkek olmasın.”¹¹⁷⁰

---

¹¹⁵⁴ Tesniye, 24/10.

¹¹⁵⁵ Tesniye, 24/12.

¹¹⁵⁶ Tesniye, 24/17.

¹¹⁵⁷ Tesniye, 24/6.

¹¹⁵⁸ Çıkış, 20/13.

¹¹⁵⁹ Levililer, 19/11.

¹¹⁶⁰ Levililer, 19/13.

¹¹⁶¹ Tesniye, 19/14.

¹¹⁶² Levililer, 19/13.

¹¹⁶³ Levililer, 19/11.

¹¹⁶⁴ Levililer, 19/11.

¹¹⁶⁵ Levililer, 25/14.

¹¹⁶⁶ Levililer, 25/17.

¹¹⁶⁷ Çıkış, 22/20.

¹¹⁶⁸ Çıkış, 22/20.

¹¹⁶⁹ Tesniye, 23/16.

¹¹⁷⁰ Tesniye, 23/17.

256. “Yabancıya haksızlık ve baskı yapmayacaksınız. Çünkü siz de Mısır’da yabancıydınız.”¹¹⁷¹
257. “Aranızda yaşayan bir kardeşin yoksullaşır, kendini köle olarak sana satarsa, onu bir köle gibi çalıştırmayacaksın.”¹¹⁷²
258. “Çünkü İsraililer benim Mısır’dan çıkardığım kullarımdır. Köle olarak satılamazlar.”¹¹⁷³
259. “Ona efendilik etmeyecek, sert davranmayacaksın. Tanrın’dan korkacaksın.”¹¹⁷⁴
260. “Efendisinin yanında yıllık sözleşmeyle çalışan bir işçi gibi yaşamalıdır. Senin önünde efendisinin ona sert davranmamasını sağlayacaksın.”¹¹⁷⁵
261. “Efendisi kızla nişanlanır, sonra kızdan hoşlanmazsa, kızın geri alınmasına izin vermelidir. Kızı aldattığı için onu yabancılara satamaz.”¹¹⁷⁶
262. “Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır.”¹¹⁷⁷
263. “Kadından hoşnut kalmazsa, onu özgür bıraksın...”¹¹⁷⁸
264. “... Kadınla yattığı için onu parayla satmasın, ona köle gibi davranmasın.”¹¹⁷⁹
265. “Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.”¹¹⁸⁰
266. “Zina etmeyeceksin.”¹¹⁸¹
267. “Komşunuzun ekin tarlasına girdiğinizde elinizle başak koparabilirsiniz, ama ekinlere orak salmayacaksınız.”¹¹⁸²
268. “Komşunuzun bağına girdiğinizde doyuncaya dek üzüm yiyebilirsiniz, ama torbanıza koymayacaksınız.”¹¹⁸³
269. “Kardeşinin eşeğini, giysisini ya da yitirdiği başka bir şeyini gördüğünde, aynı biçimde davranacaksın. Görmezlikten gelmeyeceksin.”¹¹⁸⁴
270. “Sizden nefret eden kişinin eşeğini yük altında çökmüş görürseniz, kendi haline bırakıp gitmeyecek, ona yardımcı olacaksınız.”¹¹⁸⁵
271. “Yargılarken, uzunluk ve sıvı ölçerken, ağırlık tartarken haksızlık yapmayın.”¹¹⁸⁶

---

¹¹⁷¹ Çıkış, 22/21.

¹¹⁷² Levililer, 25/39.

¹¹⁷³ Levililer, 25/42.

¹¹⁷⁴ Levililer, 25/43.

¹¹⁷⁵ Levililer, 25/53.

¹¹⁷⁶ Çıkış, 21/8.

¹¹⁷⁷ Çıkış, 21/10.

¹¹⁷⁸ Tesniye, 21/14.

¹¹⁷⁹ Tesniye, 21/14.

¹¹⁸⁰ Çıkış, 20/17.

¹¹⁸¹ Tesniye, 5/18.

¹¹⁸² Tesniye, 23/25.

¹¹⁸³ Tesniye, 23/24.

¹¹⁸⁴ Tesniye, 22/3.

¹¹⁸⁵ Çıkış, 23/5.

272. “Torbanızda biri ağır, öbürü hafif iki türlü tartı olmayacak.”¹¹⁸⁷

Tevrat'ta ifade edilen bu yasaklara göre yedinci yıldan sonra bir borcun geri ödenmesini talep etmek yasaktır. Fakat yedinci yıl yaklaşıyor diye fakirlere borç vermeyi de reddetmemek gerekir. Ayrıca fakire yardım etmekten kaçınmamalı ve İbrani bir köleyi hizmet süresini doldurduğunda eli boş göndermemelidir. Borçlu olan kişinin ödeyemeyeceği bilindiği halde borcunu ödemeye zorlanamaz. Diğer bir Yahudi'ye ödünç verirken veya bir Yahudi'den borç alırken faiz tahakkuk ettirmek veya faiz içeren bir anlaşmaya kefil, şahit veya anlaşmanın yazıcısı olarak katılmak yasaktır. Maaşın ödenmesi geciktirilmemelidir.

Bir borçludan ipoteğini almak için güç kullanmamalıdır. Fakir bir adamın ipoteğini kendisine lazım olduğu takdirde almamalıdır. Ayrıca bir duldan veya bir borçludan geçimlerini sağlamış oldukları herhangi bir şeyi ipotek almak yasaktır.¹¹⁸⁸

Bir Yahudi'yi kaçırmak; şiddet kullanarak hırsızlık yapmak veya soygunda bulunmak; bir arazinin sınır işaretini yerinden kaldırmak veya hile ile muamele etmek; bir borcun belgesini, depozitoyu reddetmek ve bir başkasının mülkü hakkında yalan söylemek yasaktır. Hiç kimse iş hayatında kandırılmamalıdır. Bir kişiyi sözle bile olsa yanlış yola sevk etmek; Yahudilerin arasında bulunan bir yabancıya sözlü olarak zarar vermek veya ona ticarete zarar vermek yasaktır. Sahibi Yahudi bile olsa İsrail'e kaçmış olan bir esir iade edilmemeli, ondan istifade edilmemeli ve o satılmamalıdır. Dul veya öksüz incitilmemelidir. Bir İbrani köle istismar edilmemeli veya satılmamalı, ona zalimce davranılmamalı veya ona Tanrı'ya inanmayan bir kişinin kötü davranmasına müsaade edilmemelidir. İbrani hizmetçi de satılmamalıdır. Eğer onunla sahibi evlenirse; onu yemek, giysi ve hukuki haklarından mahrum etmemelidir. Bir kadın tutsak satılmamalı ve ona köle muamelesi yapılmamalıdır.

Birisi, başka bir adama ait olan şeyleri, onlar için ödeme yapmayı kabul etse bile, elde etmek için haris istekler beslememelidir. Bunun arzusu bile yasaktır. Bir işçi hasat yaparken başkasına ait ekinleri biçmemeli veya yiyebileceğinden fazla meyve almamalıdır. Bir kişi, sahibine geri verilmesi gereken kaybolmuş bir eşyaya karşı

---

¹¹⁸⁶ Levililer, 19/35.

¹¹⁸⁷ Tesniye, 25/13.

¹¹⁸⁸ Galanti, *age*, s. 68-69.

kayıtsız kalmamalı ve malı sahibine vermekten kaçmamalıdır. Yükü altında çökmekte olan bir adama veya hayvana yardım etmeyi reddetmemelidir. Ölçü ve tartılarda hile yapmak, hatta yanlış tartılara sahip olmak bile yasaktır.

J. ADALETLE İLGİLİ YASAKLAR

Yahudilikte adalet anlayışının ahlaki öğretilere uyma şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Tevrat'ta Hz. Nuh adil ve mert bir adam olarak tarif edilmektedir.¹¹⁸⁹ Peygamberler de adaletli olmanın ahlaki yönlerini vurgulamışlardır.¹¹⁹⁰ Dolayısıyla adaletin, kişisel ve toplumsal yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun bir yaşamı sağlayan ahlaki erdem olduğu ifade edilebilir.¹¹⁹¹

Ahlaki öğretilere uyma şeklinde ifadelendirilen adaletin, Tevrat'ta Tanrı'nın niteliklerinden birisi olarak zikredildiği görülmektedir.¹¹⁹² Yine Tevrat'a göre Tanrı dünyayı yaratırken Evren'in yaratıcısı rolünü icra eden bir adalet ve merhamet dağıtıcısı olarak anlatılmaktadır. Dolayısıyla Tanrı'nın insanlara bildirdiği yasaların uygulanması için onlardan, belirtilmiş olan yasalara bağlı kalmaları istenmektedir. Fakat bazen Tanrı vermiş olduğu yasalara göre karar vermeyerek insanın zaafalarını da dikkate almaktadır. Çünkü Tanrı insanın zaafalarını dikkate almasaydı, o zaman herkesin cezalandırılması gerekirdi. Tevrat'ta Tanrı'nın adalet ve merhamet anlayışının kaynaşması Altın Buzağı ve buna benzer olaylarda da görülebilir.¹¹⁹³ Bundan dolayı insanın Tanrı'nın erdemlerini taklit etmesi gerektiği ilkesine dayanarak insanlar da merhametle bezenerek adaleti sağlamakla yükümlü kılınmışlardır. Tevrat'taki "adaleti, yalnızca adaleti izleyeceksin"¹¹⁹⁴ ifadesinden de anlaşıldığı üzere insanların, yasal adalet anlayışını uygulamaları zorunludur.

Yahudiliğe göre insanların kendi aralarında adaleti sağlayarak yaşamaları için Tevrat'ta belirtilen yasalara uymaları gerekmektedir. Tevrat'ta belirtilmiş yasalar çerçevesinde çıkan problemleri takip etmek için İsrail oğullarının buldukları her

---

¹¹⁸⁹ Tekvin, 6/9.

¹¹⁹⁰ Amos, 2/6; 5/12, 23.

¹¹⁹¹ Çağrı, Mustafa, "Adalet", *DİA*, İstanbul 1988, I, 341.

¹¹⁹² Mezmurlar, 145/7.

¹¹⁹³ Çıkış, 32; Tekvin, 18/16-32.

¹¹⁹⁴ Tesniye, 16/20.

şehirde ceza davalarına bakan Bet Din (Dini Konsey) oluşturulmuştur. Çünkü Tevrat'ta işaret edildiği gibi uygun kanaat ve mahkeme olmadan hiç kimse suçlanıp cezalandırılmaz.¹¹⁹⁵ İşte bunun için Yahudilikte Bet Din'lerin yanında ayrıca daha yüksek mahkemeler olan Büyük ve Küçük Sanhedrin de oluşturulmuştur. Bu mahkemeler genel olarak dinsel, kişisel ve laik mevzularda tüm yargı işlerine bakmışlardır. Bu mahkemelerde yargıçlar tüm delilleri dinledikten sonra hüküm verirlerdi.¹¹⁹⁶

Yahudilikte mahkeme sürecinin maksadı, kararlara temel teşkil edebilecek gerçeği ortaya çıkarmak olduğu için, yargıcın haksızlık yapması, rüşvet alması, taraf tutması, fakire ayırimcılık gözetmesi veya zengini kayırması ve suçluya ön yargılı davranması yasaktır.¹¹⁹⁷

Yahudilikte bilgi sahibi oldukları gerçekler hakkında şahitlikleri daima sözlü olarak dinlenen tanıklar, adli sistemde anahtar faktörü oluşturmuşlardır. Şahitlik müessesesi suçun ya da suçlunun tespiti veya haklı ile haksızın meydana çıkarılması için ehil kişiler tarafından başvuru veya başvurulması talep edilen önemli bir müessesedir. Bundan dolayı On Emir içerisinde yalancı şahitlik yapmak yasaklanmıştır.¹¹⁹⁸ Çünkü yanlış delil, sadece herhangi bir durumda adaletin tesisini engellemekle kalmaz, aynı zamanda halkın adalet sisteminin bütünlüğüne olan güvenine zarar verir ve toplumun istikrarını da tehlikeye sokar. Hatta Tevrat'ta yalancı şahitlikten caydırmak için değişik tedbirler alınmıştır. Buna göre ceza gerektiren hallerde delilin geçerli sayılabilmesi için birden fazla şahidin şahitliğine başvurulması istenmiştir.¹¹⁹⁹ Ayrıca Tevrat'ta yalancı şahitliğe karşı daha da sert bir tutum sergilenecek onun suça uygun ceza prensibine göre cezalandırılması uygun görülmüştür. Buna göre eğer mahkeme bir kişinin yalancı olduğuna kanaat getirirse, aleyhine şahitlik edilmek istenen kimseye kanunen verilmesi gereken cezanın yalancı şahide verilmesi gerekmektedir.¹²⁰⁰ Fakat burada şu hususa dikkat edilmesi gerekir. Buna göre yalancı şahitlikle tek bir

---

¹¹⁹⁵ Sayılar, 35/12.

¹¹⁹⁶ Besalel, *age*, I, 116, 137.

¹¹⁹⁷ Çıkış, 23/3, 6, 8; Levililer, 19/15; Tesniye, 1/17; Galanti, *age*, s. 97.

¹¹⁹⁸ Çıkış, 20/16; Tesniye, 5/20; Harman, "On Emir", *DİA*, XXXIII, 348.

¹¹⁹⁹ Sayılar, 35/30; Tesniye, 17/6; 19/15.

¹²⁰⁰ Tesniye, 19/18-19; Galanti, *age*, s. 101.

şahıs suçlanamayıp bu suç ancak bir şahit grubuna mal edilebilmektedir. Zaten Tevrat'ta da belirtildiği gibi tek bir şahsın ithamı geçerli değildir. Yahudi dinine göre yalancı şahitlikle suçlanabilmek için “hazarna” adlı bir şahitlik uygulamasının değerlendirilmesi gereklidir. Buna göre, bir şahit grubu, daha önceki bir şahit grubunun belirttiği yerde bulunmadığını ve dolayısıyla şahit olduğunu iddia ettiğini savunamayacağını ileri sürmüştür. Mesela bir şahit grubu, bir kişinin diğer bir kişiyi belirli bir yerde öldürdüğünü iddia etse ve ikinci bir şahit grubu da olayın birinci şahit grubunun şahitliğinde ve belirttiği tarihte fakat başka bir yerde gerçekleştiğini ileri sürse bu “azam”dır. Bu durumda ikinci gruba inanılır ve ilk gruba yalancı şahitler veya “edim zomemim” (komplocu şahitler) denir. Fakat ikinci şahit grubu, suçlanan kişinin cinayet anında başka bir yerde olduğuna dair şahitlikte bulunursa veya cinayet olmadığını söylese, o zaman buna “ahaşali” (çelişki) denir ve her iki grubun da şahitliği reddolunur. Ayrıca yalancı şahitlik yaptığı tespit edilen tüm kişiler halka ilan edilir ve bunlar bir daha şahitlik yapma hakkından mahrum bırakılırlar.¹²⁰¹

Tevrat'ta toplumda adaleti sağlamak için insanların uyması gereken emirler zikredilmiştir. Tevrat'ta yargıcın, şahidin ve toplumun uyması gereken adaletle ilgili bu emirler şu şekildedir:

273. “Yargılarken haksızlık yapmayacaksın...”¹²⁰²

274. “Rüşvet almayacaksınız. Çünkü rüşvet göreni kör eder, haklıyı haksız çıkarır.”¹²⁰³

275. “... Yoksula ayrıcalık göstermeyecek, güçlüyü kayırmayacaksın...”¹²⁰⁴

276. “Yargılarken kimseyi kayırmayın; küçüğe de, büyüğe de aynı gözle bakın. Hiç kimseden korkmayın...”¹²⁰⁵

277. “... Komşunu adaletle yargılayacaksın.”, “Duruşmada yoksulu kayırmayacaksınız.”¹²⁰⁶

278. “Duruşmada yoksula karşı adaleti saptırmayacaksınız.”¹²⁰⁷

279. “Ona acımayacaksınız. İsrail’i suçsuz kanı dökme günahından arındırmalısınız ki, üzerinize iyilik gelsin.”¹²⁰⁸

---

¹²⁰¹ Besalel, *age*, III, 772.

¹²⁰² Levililer, 19/15.

¹²⁰³ Çıkış, 23/8.

¹²⁰⁴ Levililer, 19/15.

¹²⁰⁵ Tesniye, 1/17.

¹²⁰⁶ Levililer, 19/15; Çıkış, 23/3.

¹²⁰⁷ Çıkış, 23/6.

¹²⁰⁸ Tesniye, 19/13.

280. “Yabancıya ya da öksüze haksızlık etmeyeceksiniz. Dul kadının giysisini rehin almayacaksınız.”¹²⁰⁹
281. “Yalan haber taşımayacaksınız. Haksız yere tanıklık ederek kötü kişiye yan çıkmayacaksınız.”¹²¹⁰
282. “Kötülük yapan kalabalığı izlemeyeceksiniz...”¹²¹¹
283. “... Bir davada çoğunluktan yana konuşarak adaleti saptırmayacaksınız.”¹²¹²
284. “... Yargı Tanrı’ya özgüdür. Çözemeyeceğiniz bir sorun olursa bana getirin, ben gerekeni yaparım.”¹²¹³
285. “Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.”¹²¹⁴
286. “Yalan haber taşımayacaksınız. Haksız yere tanıklık ederek kötü kişiye yan çıkmayacaksınız.”¹²¹⁵
287. “Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek.”¹²¹⁶
288. “Herhangi bir suç ya da günah konusunda birini suçlu çıkarmak için bir tanık yetmez. Her sorun iki ya da üç tanığın tanıklığıyla açıklığa kavuşturulacaktır.”¹²¹⁷
289. “Adam öldürmeyeceksin.”¹²¹⁸
290. “Yalandan uzak duracak, suçsuz ve doğru kişiyi öldürmeyeceksiniz. Çünkü ben kötü kişiyi aklamam.”¹²¹⁹
291. “Adam öldüren, tanıkların tanıklığıyla öldürülecek, bir tek kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecektir.”¹²²⁰
292. “öç alacak kişiden kaçıp sığınacak bir yeriniz olsun. Böylece adam öldüren kişi topluluğun önünde yargılanmadan öldürülmesin.”¹²²¹
293. “kadının elini keseceksiniz; ona acımayacaksınız.”¹²²²
294. “Kıza hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer.”¹²²³
295. “Ölümü hak etmiş katilin canı için bedel almayacaksınız; o kesinlikle öldürülecektir.”¹²²⁴

---

¹²⁰⁹ Tesniye, 24/17.

¹²¹⁰ Çıkış, 23/1.

¹²¹¹ Çıkış, 23/2.

¹²¹² Çıkış, 23/2.

¹²¹³ Tesniye, 1/17.

¹²¹⁴ Çıkış, 20/16.

¹²¹⁵ Çıkış, 23/1.

¹²¹⁶ Tesniye, 24/16.

¹²¹⁷ Tesniye, 19/15.

¹²¹⁸ Çıkış, 20/13.

¹²¹⁹ Çıkış, 23/7.

¹²²⁰ Sayılar, 35/30.

¹²²¹ Sayılar, 35/12.

¹²²² Tesniye, 25/12.

¹²²³ Tesniye, 22/26.

296. “Sığınak kente kaçmış olan birinin başkâhinin ölümünden önce toprağına dönüp yaşaması için bedel almayacaksınız.”¹²²⁵
297. “Halkının arasında onu bunu çekiştirerek dolaşmayacaksın...”¹²²⁶
298. “Yeni bir ev yaparken, dama korkuluk yapacaksın. Öyle ki, biri damdan düşüp ölürse ailen sorumlu sayılmasın.”¹²²⁷
299. “Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın. Tanrın’dan korkacaksın. Rab benim.”¹²²⁸
300. “Eğer suçlu kişi kamçılanmayı hak ettiyse, yargıç onu yere yatırtacak ve önünde suçu oranında sayıyla kamçılatacak. Suçluya kırk kırbaçtan fazla vurulmamalı. Kırbaç sayısı kırkı aşarsa, kardeşiniz gözünüzde aşağılanabilir.”¹²²⁹
301. “... Komşunun canına zarar vermeyeceksin. Rab benim.”¹²³⁰
302. “Kardeşine yüreğinde nefret beslemeyeceksin...”¹²³¹
303. “... Komşun günah işlerse onu uyaracaksın. Yoksa sen de günah işlemiş olursun.”¹²³²
304. “Öç almayacaksın. Halkından birine kin beslemeyeceksin...”¹²³³
305. “... Komşunu kendin gibi seveceksin. RAB benim.”¹²³⁴
306. “Yolda rastlantıyla ağaçta ya da yerde bir kuş yuvası görürseniz, ana kuş yavruların ya da yumurtaların üzerinde oturuyorsa, anayı yavrularıyla birlikte almayacaksınız.”¹²³⁵
307. “hasta tıraş olacak, ama uyuz olan yerlere dokunmayacaktır. Kâhin hastayı yedi gün daha kapalı bir yerde tutacak.”¹²³⁶
308. “Deri hastalığı konusunda, Levili kâhinlerin size bütün öğrettiklerini yapmaya çok dikkat edin. Onlara verdiğim buyruklara özenle uyun.”¹²³⁷
309. “Düveyi toprağı sürülmemiş, ekilmemiş ve içinde sürekli akan bir dere olan bir vadiye getirecekler. Orada, dereye düvenin boynunu kıracaklar.”¹²³⁸
310. “Babası kızını ona vermeyi reddederse, adam normal başlık parası neyse onu ödemelidir.”¹²³⁹

---

¹²²⁴ Sayılar, 35/31.

¹²²⁵ Sayılar, 35/32.

¹²²⁶ Levililer, 19/16.

¹²²⁷ Tesniye, 22/8.

¹²²⁸ Levililer, 19/14.

¹²²⁹ Tesniye, 25/2-3.

¹²³⁰ Levililer, 19/16.

¹²³¹ Levililer, 19/17.

¹²³² Levililer, 19/17.

¹²³³ Levililer, 19/18.

¹²³⁴ Levililer, 19/18.

¹²³⁵ Tesniye, 22/6.

¹²³⁶ Levililer, 13/33.

¹²³⁷ Tesniye, 24/8.

¹²³⁸ Tesniye, 21/4.

311. “Yeni evli bir adam savaşa gitmeyecek, ona herhangi bir görev verilmeyecek. Bir yıl özgürce evinde kalıp karısını mutlu edecek.”¹²⁴⁰
312. “Size öğretilen yasa ve verilen karar uyarınca davranın. Size bildirilenin dışına çıkmayın.”¹²⁴¹
313. “Aranızdan bir peygamber ya da düş gören biri çıkarsa...”¹²⁴²
314. “... bir belirtiyi ya da şaşılması bir olayı önceden bildirirse,”¹²⁴³
315. “Çünkü tek örtüsü abasıdır, ancak onunla örtünebilir. Onsuz nasıl yatar? Bana feryat ederse işiteceğim, çünkü ben iyilikseverim...”¹²⁴⁴
316. “... Tanrı’ya sövmeyeceksiniz. Halkınızın önderine lanet etmeyeceksiniz.”¹²⁴⁵
317. “Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın. Tanrın’dan korkacaksın. Rab benim.”¹²⁴⁶
318. “Annesine ya da babasına lanet eden kesinlikle öldürülecektir.”¹²⁴⁷
319. “Kim annesini ya da babasını döverse, kesinlikle öldürülecektir.”¹²⁴⁸
320. “Ama yedinci gün bana, Tanrın Rab’be Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dahil, hiçbir iş yapmayacaksınız.”¹²⁴⁹
321. “Size Şabat Günü’nü verdim. Bunun için altıncı gün size iki günlük ekmek veriyorum. Yedinci gün herkes neredeyse orada kalsın, dışarı çıkmasın.”¹²⁵⁰
322. “Şabat Günü konutlarınızda ateş yakmayacaksınız.”¹²⁵¹
323. “Birinci ve yedinci günler kutsal toplantı yapacaksınız...”¹²⁵²
324. “... O günler hiçbir iş yapılmayacak. Herkes yalnız kendi yiyeceğini hazırlayacak.”¹²⁵³
325. “O gün kutsal toplantı ilan edecek ve gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. Yaşadığımız her yerde kuşaklar boyunca sürekli bir yasa olacak bu.”¹²⁵⁴
326. “O gün gündelik işlerinizi yapmayacak, Rab için yakılan sunu sunacaksınız.”¹²⁵⁵

---

¹²³⁹ Çıkış, 22/17.

¹²⁴⁰ Tesniye, 24/5.

¹²⁴¹ Tesniye, 17/11.

¹²⁴² Tesniye, 13/1.

¹²⁴³ Tesniye, 13/1.

¹²⁴⁴ Çıkış, 22/27.

¹²⁴⁵ Çıkış, 22/28.

¹²⁴⁶ Levililer, 19/14.

¹²⁴⁷ Çıkış, 21/17.

¹²⁴⁸ Çıkış, 21/15.

¹²⁴⁹ Çıkış, 20/10.

¹²⁵⁰ Çıkış, 16/29.

¹²⁵¹ Çıkış, 35/3.

¹²⁵² Çıkış, 12/16.

¹²⁵³ Çıkış, 12/16.

¹²⁵⁴ Levililer, 23/21.

¹²⁵⁵ Levililer, 23/25.

327. “İlk gün kutsal bir toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız.”¹²⁵⁶
328. “Yedi gün Rab için yakılan sunu sunacaksınız. Sekizinci gün kutsal bir toplantı düzenlemeli, Rab için yakılan sunu sunmalısınız. Bu bayramın son toplantısıdır. Gündelik işlerinizi yapmayacaksınız.”¹²⁵⁷
329. “O gün hiç iş yapmayacaksınız. Çünkü Tanrınız Rab’bin huzurunda günahlarınızı bağışlatacağınız bağışlanma günüdür.”¹²⁵⁸

Görüldüğü gibi, Tevrat’taki adaletle ilgili buyruklara göre bir yargıç haksızlık yapmamalı, rüşvet almamalı, taraf tutmamalı ve korkmamalı; fakire öncelik tanımamalı veya kötü olana karşı ayırım yapmamalı; mahkûm edilmiş olanlara da merhamet göstermemeli; yabancıların ya da yetimlerin yargısını tahrif etmemeli; herkes işlediği suçun cezasını çekmeli, babalar oğullarının, oğullar da babalarının suçu için ceza çekmemelidir. Bir davada taraflardan birinin savunucusunu diğer tarafın mevcut olmadığı durumda dinlemek yasaktır. Önemli bir davada bir kişiden fazla olan çoğunluk karar vermek için yeterli değildir.

Bir yargıç bir meslektaşının kanaatini, bunun doğruluğundan emin olmadan, kabul etmemelidir. Kanundan anlamayan cahil birisini yargıç olarak atamak; yalancı şahitlikte bulunmak ve ahlaksız, günahkâr bir kişinin veya davaya karışmış adamın akrabalarından birinin şahitliğini kabul etmek ve sadece bir şahidin şahitliğine dayanarak hüküm açıklamak da yasaktır.

Belli bir nedeni olmadan bir kimseyi öldürmek, dış görünüşe ve zahiri delillere dayanarak bir kişiyi mahkûm etmek ve belli başlı davalarda bir şahidin yargıç konumunda bulunması yasaktır. Suçsuzdur diyerek şahidin kalabalığa katılıp adaleti saptırması yerine, kendisinden yargıcın dediğine uyması istenmektedir. Hiç kimse gerekli yargılama ve suçlama olmadan infaz edilmemelidir. Hâkim olmak amacıyla birisine saldıran bir kişiye acımak ve onu korumak yasaktır. Fakat icbar altında işlenmiş olan bir suç eylemi için ceza öngörülmecektir.

Bir canı için veya istemeyerek katil olup yasa uyarınca sığınacak şehirde kâhinin ölümüne kadar oturması gereken katilden diyet almak yasaktır. Başka bir insanı tehlikeden kurtarma konusunda tereddüt edilmemelidir. Başka bir insanı yanlış yola

---

¹²⁵⁶ Levililer, 23/35.

¹²⁵⁷ Levililer, 23/36.

¹²⁵⁸ Levililer, 23/28.

sürüklemek veya ona yanlış tavsiyede bulunmak da yasaktır. Böyle bir davranıştan kaçınarak tam tersi yolu kapatan “tökezletici kaya” kaldırılmalıdır.

Suçluya takdir edilen kırbaç cezasından fazlası vurulmamalıdır. Birisini çekiştirmek veya ona karşı kalpte nefret taşımak; Yahudi’yi utanılacak bir duruma düşürmek, ona kin beslemek veya ondan intikam almak yasaktır. Yavru kuşlar yuvalarından alınır ana alınmamalıdır. Anneyi gönderdikten sonra yavrular alınır. Cüzzamlı bir deriden yarayı tıraş etmek veya bu hastalıktan oluşan diğer emareleri yok etmek yasaktır.

Kimin tarafından öldürüldüğü belli olmayan bir kişinin cesedinin bulunduğu ve bilahare çalıştırılmamış bir ineğin boynunun kırılma ritüelinin “egla arufa” uygulanacağı vadide tarım yapılmamalıdır.

Yeni evli bir erkek evliliğin ilk yılında askerlik görevini yapması için zorlanmamalıdır. Dinsel geleneklerin (şeriatın) öğreticilerine karşı gelmek veya yasanın ilkelerine ekleme yapmak veya onlardan uzaklaşmak yasaktır. Yargıca, kavminin bir yöneticisine veya herhangi bir Yahudi’ye sövülmemelidir. Anne veya babaya sövmek veya onlara vurmak da yasaktır.

Şabbat günü iş yapmak veya izin verilmiş sınırların dışına yürümek yasaktır. Şabbat’ta had cezaları da uygulanamaz. Pesah’ın birinci ve yedinci gününde, Şavuot ve Roş Ha-Şana günlerinde, Sukkot’un birinci ve sekizinci (Shemini Azeret) gününde ve Yom Kippur’da (Keffaret) iş yapmak yasaktır. Bunun için bu günler içerisinde, daha önce suçluya verilmiş olan cezalar uygulanamaz.

K. ENSEST VE DİĞER YASAKLANMIŞ İLİŞKİLERLE İLGİLİ YASAKLAR

Tevrat’ta On Emir’de yasak fiiller arasında zikredilen zina,¹²⁵⁹ ayrıca Tanrı’ya karşı işlenen günahlar arasında sayılmaktadır.¹²⁶⁰ Bundan dolayı Yahudi dini yasalarında komşunun karısına kötü gözle bakmak yasaktır.¹²⁶¹ Çünkü bu bakış bir

¹²⁵⁹ Çıkış, 20/14; Levililer, 18/20; Tesniye, 5/18; 22/29; Harman, “On Emir”, *DİA*, XXXIII, 348.

¹²⁶⁰ Tekvin, 20/1-13; 39/9; II. Samuel, 12/9.

¹²⁶¹ Çıkış, 20/17; Tesniye, 5/21; Meseller, 6/28-29.

erkek ile başkasının karısı olan bir kadın arasında cinsi münasebet meydana getirebilir. İkisi arasında cinsi münasebet meydana geldiği zaman da erkek kendi evliliğine zarar vermezken, komşusunun evliliğine zarar vermektedir. Evlilik dışı cinsi münasebette bulunan evli bir kadın da, sevgilisi ister bekâr, ister evli olsun kendi evliliğine zarar vermektedir. Böylece Yahudilerde evli bir kadının eşinin haricinde bir kimseyle, erkeğin ise başkasının karısı ile cinsel ilişkiye girmesi zina olarak değerlendirilmektedir.¹²⁶² Ayrıca Yahudi dini yasasına göre evli bir kadın kocasına ait olduğu gibi nişanlı bir kız da nişanlısına ait sayılmıştır. Bundan dolayı nişanlı bir kızla erkek arasında meydana gelen cinsel münasebet de zina olarak değerlendirilmiştir.¹²⁶³ Zina sonucu doğmuş bir çocuk gayri meşru ve mamzer olarak adlandırılmıştır. Yahudiliğe göre böyle bir kişi ancak başka bir mamzer veya Yahudi dinine sonradan girmiş birisi ile evlenme imkânına sahiptir.¹²⁶⁴ Hatta Tevrat'a göre kendilerinden doğacak çocukların çocukları da onuncu nesle kadar Tanrı'nın cemaatine giremeyeceklerinden dolayı bu uygulama onlar için de geçerliydi.¹²⁶⁵

Tevrat'a göre zinanın cezası ölümdür. Fakat bu cezanın tatbik edilmesi için evli bir kadınla cinsel münasebette bulunan erkeğin yakalanması zorunludur.¹²⁶⁶ Ayrıca Tevrat'ta ifade edildiği gibi her tür suçu tespit edebilmek için iki veya üç şahidin bulunması gerekmektedir.¹²⁶⁷ Ancak Tamar'ın hikâyesinden anlaşıldığı gibi Yahudilikte bazen hamilelik durumu birisinin zina yaptığını ispatlamak için delil sayılmıştır.¹²⁶⁸

Karısının zina yaptığından şüphelenen koca, kadını kâhinin huzuruna götürerek bir test de uygulayabilirdi. Bu testle kadın kutsal suyu içmek zorunda bırakılır ve kâhin

---

¹²⁶² Levililer, 20/10; Mace, David R., *Hebrew Marriage*, New York 1953, s. 243; Öksüz, *age*, s. 139-140.

¹²⁶³ Tesniye, 22/23-24; De Vaux, *age*, s. 68.

¹²⁶⁴ Tesniye, 23/2; Ünal, *age*, s. 25; Besalel, *age*, II, 447.

¹²⁶⁵ Tesniye, 23/2.

¹²⁶⁶ Tesniye, 22/22.

¹²⁶⁷ Tesniye, 19/15; ayrıca Cabir b. Abdullah'tan gelen rivayete göre ise zina suçunun sabit olması için Tevrat'ın en az dört şahit istediği belirtilmektedir. Bkz. İbn Hacer, *el-Metalibu'l-'Aliye*, (thk. Habiburrahman el-A'zami), Beyrut 1993, c. III, s. 326-327; Heysemi, Nuruddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecma'u'z-Zevaid ve Menba'u'l-Fevaid*, Beyrut 1988, c. VI, s. 271-272; ayrıca Kurtubî de zinanın ispatlanması ve onunla ilgili bir hükmün çıkarılması için Tevrat'taki ifadelerle göre dört şahidin olması gerektiğini belirtir. Bkz. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v. 671/1272), *el-Câmi'li Ahkâmi'l - Kur'ân*, y.y. 1372/1952, V, 83. Fakat Tevrat'ta şahitlik ile ilgili konu içerisinde bu iddiayı destekleyebilecek hiçbir söze rastlamadık.

¹²⁶⁸ Tekvin, 38/24-26.

bu esnada suyun “kalçasını düşürüp, karnını şişireceğini” söylerdi.¹²⁶⁹ Böylece kadın heyecanlanarak itirafta bulunabilirdi. Bu olay tamamen psikolojiktir.¹²⁷⁰ Bundan dolayı zina için tespit edilen ceza, ancak gereken şartlar oluştuktan sonra uygulanmıştır.

Fakat Tevrat'ta nişanlı bir kızın cezalandırılmasında farklı bir anlayış mevcuttur. Buna göre evlenmek üzere olan nişanlı bir kız “şehirde” cinsel ilişkiye girer ve mağdur bir kişi olduğuna işaret eden “bağırma” hiç duyulmazsa her ikisi ölümle cezalandırılır. Ama eğer bu cinsel ilişki “kırdı” meydana gelmiş ise o zaman kız bağırması olduğu halde onu hiç kimse duyamamış olabileceği için suçsuz olarak bırakılır; fakat adam öldürülür.¹²⁷¹ Ancak fidyesi verilmemiş, azad edilmemiş bir adam nişanlı olan bir cariye ile cinsel ilişkiye girerse ikisi de öldürülmez, sadece cezalandırılırlar. Buna göre Yahudilikte cariye ile cinsel ilişkide bulunan erkek, sadece kâhinin nezaretinde günah takdimesi olarak bir koç kurban ederek bağışlanmaktadır.¹²⁷² Çünkü cariye azatlı değildir.¹²⁷³

Yahudilikte evli olmayan bir kız ile cinsi münasebette bulunan bekâr veya evli bir erkek zina yapmış olarak görülmemiş olsalar bile, yine de özellikle kadın için bu ciddi bir günah olarak görülmüştür. Çünkü Yahudilikte evlilik için bakirelik bir ideal olarak kabul edilmiştir.¹²⁷⁴ Bundan dolayı eğer kişi bakire olarak bilinen bir kız ile evlenir ve bu kızın başka bir erkekle cinsel ilişkide bulunduğu ispat edilirse o zaman bu kız taşlanarak öldürülürdü.¹²⁷⁵ Fakat onunla evlenen erkek, kız hakkında iftira etmiş olur ve bu olay da meydana çıkarsa o zaman erkek kızın babasına bir ceza öder ve o kızdan hiç bir zaman boşanamazdı.¹²⁷⁶

Yahudilikte ayrıca bir erkek bir bakireyi iğfal ettiği zaman her ikisi ölüm cezasına çarptırılmaz; erkek kız ile hiç boşanmamak üzere evlenmek mecburiyetinde

---

¹²⁶⁹ Sayılar, 5/14.

¹²⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. Kennel, F. William, *agm*, s. 494-495; Ünal, *age*, s. 70-71; De Vaux, *age*, s. 16.

¹²⁷¹ Tesniye, 22/23-27; Harman, “Fuhuş”, *DİA*, XIII, 211; Çelen, Mehmet, *İslam Hukuku'nda Zina ve Recm*, Denge Yayınları, İstanbul 2006, s. 40.

¹²⁷² Levililer, 19/20-21; Keskin, *age*, s. 28.

¹²⁷³ Levililer, 19/20-22.

¹²⁷⁴ Levililer, 21/14; Besalel, *age*, I, 101-102.

¹²⁷⁵ Tesniye, 22/20-21.

¹²⁷⁶ Tesniye, 22/13-19; Keskin, *age*, s. 27-28; Çelen, *age*, s. 41.

kalır ve ayrıca kızın babasına tespit edilen parayı da ödemek zorunda bırakılır.¹²⁷⁷ Fakat bazı durumlarda babası kızı vermeme hakkına da sahiptir. Böyle durumlarda erkek kızla evlenmeyerek sadece kızın babasına yüklü miktarda mehir verme cezasına çarptırılmaktadır.¹²⁷⁸ Bu şekilde cinsel ilişkiye girenler büyük bir suç işlemiş olsalar bile bu ilişki zina olarak tanımlanmadığı için ilişkiden doğan çocuk mamzer gibi cinsel kısıtlamalara tabi olmaz.

Ayrıca putperestlik döneminde Mabel'e maddi kazanç sağlaması için yapılan fuhuş, Tevrat'ta hem erkek hem kadın için yasaklanmış, fakat cezası konusunda zina ve gayri meşru ilişkilerde olduğu gibi kesin ve net ifadeler kullanılmamıştır.¹²⁷⁹ Krallar döneminde onların ülke sınırları dışına sürülmesine karar verilmiştir.¹²⁸⁰ Ancak kâhin kızları fuhuş yapmışlarsa bunlar hakkında ateşte yakılma cezasının tatbik edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹²⁸¹

Yahudilikte meşru bir evliliği gerçekleştiremeyecek derecede birbirlerine akrabalık bağları ile fazla yakın bulunanlar arasındaki cinsel ilişkiye ensest denilmektedir.¹²⁸² Tevrat'ta bulunan bazı ifadelerden yola çıkılarak kendileri ile evlenilmesi yasak olan yakın akraba ile cinsel temasta veya fiziki zevk veren yakın temasta dahi bulunulması yasaklanmıştır. Ayrıca bu kişilerle kurulacak olan yasak cinsel ilişki de, cinsel sapıklık olarak değerlendirilmiştir.¹²⁸³ Buna göre Yahudilikte bir kişinin, babasının karısıyla (annesi, üvey annesi veya babasının diğer karısı) beraber olması ve babasının namusuna leke sürmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bir babanın, oğlunun karısı ile cinsel ilişkiye girmesi de yasaktır. Bu suçların cezası da ölümdür.¹²⁸⁴

Kız kardeşi veya üvey kız kardeşi ile cinsel ilişki yasak sayılmakta ve bu suçun cezası toplumdan aşağılanıp halkın arasından atılma şeklinde gerçekleşmektedir.¹²⁸⁵

---

¹²⁷⁷ Tesniye, 22/28-29.

¹²⁷⁸ Çıkış, 22/17-18.

¹²⁷⁹ Tesniye, 23/17.

¹²⁸⁰ I. Krallar, 14/24; 15/12; 22/46; II. Krallar, 23/7; Hezekiel, 23/37; ayrıca bilgi için bkz. Harman, "Fuhuş", *DİA*, XIII, 210.

¹²⁸¹ Levililer, 21/9.

¹²⁸² Besalel, *age*, I, 157; Çelen, *age*, s. 39.

¹²⁸³ Levililer, 18/6-18, 24.

¹²⁸⁴ Levililer, 18/8, 15; 20/11-12; Tesniye, 22/30; 27/20; Galanti, *age*, s. 62; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40.

¹²⁸⁵ Levililer, 20/17.

Yahudilikte bir kimsenin torunları ile cinsel ilişkiye girmesi yasak olup, kişi torunlarını kendi namusu olduğu için, korumakla mükellef sayılmaktadır.¹²⁸⁶ Tevrat'a göre bir kişinin halası, teyzesi ve amca karısı ile cinsel ilişkiye girmesi yasaktır.¹²⁸⁷ Amcanın hanımıyla cinsel ilişkiye giren birisi onun namusuna leke sürdüğü için her ikisi de ceza olarak "çocuk sahibi olmadan"¹²⁸⁸ öleceklerdir.¹²⁸⁹ Ayrıca kardeşinin karısıyla cinsel ilişkiye girmek de yasaktır. Tevrat yasak ilişkiye girdikleri için onlara da aynı cezayı öngörmektedir.¹²⁹⁰ Fakat neslinin devamını sağlamak için kardeş, ölmüş olan erkeğin dul karısıyla, eğer o erkeğin çocukları yoksa evlenmek zorunda¹²⁹¹ kaldığı için onlar bu cezanın dışında kalmışlardır. Çünkü Yahudilerin anlayışına göre ölümden sonra bir kimse ancak oğulları vasıtasıyla hayatını devam ettirebilir.¹²⁹² Hatta Tanrı kendilerine yeryüzünde çoğalmalarını emrettiği için kısırlık ayıp sayılmıştır.¹²⁹³ Tevrat'ta birisini kısırlaştırmanın da yasak olduğu ifade edilir.¹²⁹⁴ Bundan dolayı belki bu istisna ile kardeşinin dul eşiyle evlenen onun ayıbını örtmüştür.

Yahudilikte anne ve kızı bir nikâh altında bulundurmak yasaktır.¹²⁹⁵ Anne ve kızını bir nikâh altında toplayarak yasağı ihlal edenlerin hepsi ateşte yakılmak suretiyle ölüm cezasına çarptırılır.¹²⁹⁶ Aynı şekilde iki kız kardeşi bir nikâh altında toplamak yasaktır. Fakat evlenmiş olduğu karısı ölürse onun kız kardeşi ile evlenme imkânı da mevcuttur.¹²⁹⁷

Yukarıda ifade edilen Tevrat yasaklarına kimi zaman riayet edilmemiş olduğu de görülmektedir. Bu tür ilişkiler genellikle ilk dönemlerde görülmesine ve Tevrat'ta bulunan yasaklamaların henüz getirilmemiş olması ihtimaline rağmen kafaları

---

¹²⁸⁶ Levililer, 18/10.

¹²⁸⁷ Levililer, 18/12-14.

¹²⁸⁸ Ömer Faruk Harman, "çocuk sahibi olmadan" ya da "çocuksuz ölme" cezasının, manevi bir ceza olmayıp, kısırlaştırma olduğu görüşündedir. Geniş bilgi için bkz. Harman, Ömer Faruk, "Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Peygamberlik ve Peygamber Evlilikleri", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, İstanbul 1989, s. 53.

¹²⁸⁹ Levililer, 20/20.

¹²⁹⁰ Levililer, 18/16; 20/21.

¹²⁹¹ Tesniye, 25/5-6.

¹²⁹² Şelebi, Ahmet, *age*, I, 299; Kennel, F. William, *agm*, s. 484-485; Ünal, *age*, s. 23.

¹²⁹³ Tekvin, 1/28.

¹²⁹⁴ Levililer, 22/24.

¹²⁹⁵ Levililer, 18/17; Tesniye, 27/23.

¹²⁹⁶ Levililer, 20/14; Çelen, *age*, s. 40; Galanti, *age*, s. 62.

¹²⁹⁷ Levililer, 18/18.

karıştırmaktadır. Çünkü bu ilişkilere girenler arasında peygamberler de gösterilmektedir. Mesela, Hz. İbrahim'in karısı Sara'yı kız kardeşi olarak takdim etmesi ve "gerçekten de kız kardeşimdir, kendisi babamın kızıdır fakat annemin kızı değildir ve benim karım oldu"¹²⁹⁸ demesi "kız kardeşle"; Hz. Yakub'un, Lea ve Rahel ile aynı zamanda evlenmesi¹²⁹⁹ "iki kız kardeşle"; "Ve Avraam, kendisine babasının kız kardeşi Yokebed'i karı olarak aldı"¹³⁰⁰ ifadeleri "hala ile" ensest yasağının ihlali gibi değerlendirilebilir.

Ayrıca Lut'un kızlarının, sarhoş ederek kendisiyle ilişkiye girmeleri¹³⁰¹ ve Tamar'ın kayınpederi Yahuda ile ilişkisi¹³⁰² "kızlar ve gelinlerle" ilişki yasağına riayet edilmeme örneklerindedir. Fakat son iki örnekten birisinde Lut yasaklanmış ilişkiler esnasında sarhoştü; Yahuda da ilişkiye girdiği kadının gelini olduğunu bilmiyordu.

Yahudilikte ensest ilişki gibi homoseksüellik ve hayvanla cinsel ilişkiye girme iğrenç bir şey ve cinsel sapıklık olarak nitelenerek yasaklanmıştır.¹³⁰³ Erkeklerin birbiriyle cinsel ilişkilerine karşı kesin yasaklayıcı tavır sergileyen Tevrat, kadınların birbirleriyle olan münasebetleri (lezbiyenlik) konusunda net bir hüküm getirmemiştir. Yahudilikte homoseksüel ilişkide soyunun devamını sağlayan erkek spermi israf edildiği düşünülürken, lezbiyenlik yapan kadınlar için böyle bir şey düşünülmemiştir.¹³⁰⁴ Bundan dolayı da Yahudilikte lezbiyenliğe karşı daha yumuşak bir tavır sergilenmiştir. Homoseksüellik¹³⁰⁵ ve hayvanla cinsel ilişkiye girenler ölümle cezalandırılırken, hayvanla cinsel ilişkiye girenin erkek veya kadın olması hayvan için verilen cezayı değiştirmektedir. Buna göre eğer bir erkek, hayvan ile cinsel ilişki kurarsa hayvan kesilerek, erkek de taşlanarak öldürülür.¹³⁰⁶ Fakat bir hayvan ile cinsel ilişkiye kadın girerse her ikisi de taşlanarak öldürülür.¹³⁰⁷

---

¹²⁹⁸ Tekvin, 20/12; ayrıca kız kardeşi ile ilişki konusunda bkz. II. Samuel, 13/11-14.

¹²⁹⁹ Tekvin, 29/13-18.

¹³⁰⁰ Çıkış, 6/20.

¹³⁰¹ Tekvin, 19/30-38.

¹³⁰² Tekvin, 38/13-18.

¹³⁰³ Levililer, 18/22-23; Tesniye, 27/21; Kaufmann, Francine-Eisenberg, Josy, "Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik", (çev. Mehmet Aydın), *age*, s. 93.

¹³⁰⁴ Tekvin, 39/9.

¹³⁰⁵ Levililer, 20/13.

¹³⁰⁶ Levililer, 20/15.

¹³⁰⁷ Levililer, 20/16. Geniş bilgi için bkz. Keskin, *age*, s. 28; Öksüz, *age*, s. 168; Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, 40; Tanyu, "Ateş", *DİA*, IV, 54.

Yahudilikte adet halindeki bir kadınla cinsel temasta bulunmak da yasaktır. Bunun cezası toplumdaki tecrit edilmektir.¹³⁰⁸ Hatta bu yasağın ötesine gidilerek adet halindeki bir kadın murdar sayılmıştır. Bundan dolayı onun yatağına veya oturduğu yere temas eden kişi de murdar sayılmıştır.¹³⁰⁹

Yahudilikte aile hukukuyla alakalı bir yasak da boşanmış bir kadının bir başkası ile evlendikten sonra eski kocası ile tekrar evlenme yasağıdır. Bundan dolayı kocası karısını boşadıktan sonra eğer karısı başkası ile evlenir ve ondan boşanırsa, tekrar önceki kocasıyla evlenemeyeceği kuralı kocanın boşanmadan önce çok iyi düşünmesini sağlamıştır.¹³¹⁰

Tevrat'ta ensest ve diğer ilişkilerle ilgili yasaklar şu şekildedir:

330. "Annenle cinsel ilişkide bulunarak babanın namusuna dokunmayacaksın. O senin annendir. Onunla ilişki kurmayacaksın."¹³¹¹
331. "Babanın karısıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Babanın namusudur o."¹³¹²
332. "Annenden ya da babandan olan, ister seninle aynı evde doğmuş olsun, ister olmasın üvey kız kardeşlerinden biriyle cinsel ilişki kurmayacaksın."¹³¹³
333. "Babanın evlendiği kadından doğan kızla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o babandan değildir, senin kız kardeşin sayılır."¹³¹⁴
334. "Kızının..."¹³¹⁵
335. "... ya da oğlunun kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın..."¹³¹⁶
336. "... Çünkü onların namusu senin namusundur."¹³¹⁷
337. "Bir kadının hem kendisiyle, hem kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın..."¹³¹⁸
338. "... Kadının kızının ya da oğlunun kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın..."¹³¹⁹
339. "... Çünkü onlar kadının yakın akrabasıdır. Onlara yaklaşmak alçaklıktır."¹³²⁰
340. "Halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o babanın yakın akrabasıdır."¹³²¹

---

¹³⁰⁸ Levililer, 18/19; 20/18.

¹³⁰⁹ Levililer, 15/19-24; Armstrong, *age*, s. 110-111.

¹³¹⁰ Tesniye, 24/4.

¹³¹¹ Levililer, 18/7.

¹³¹² Levililer, 18/8.

¹³¹³ Levililer, 18/9.

¹³¹⁴ Levililer, 18/11.

¹³¹⁵ Levililer, 18/10.

¹³¹⁶ Levililer, 18/10.

¹³¹⁷ Levililer, 18/10.

¹³¹⁸ Levililer, 18/17.

¹³¹⁹ Levililer, 18/17.

¹³²⁰ Levililer, 18/17.

¹³²¹ Levililer, 18/12.

341. “Teyzenle cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o anneninin yakın akrabasıdır.”¹³²²
342. “Amcanın namusuna dokunmayacaksın. Karısına yaklaşmayacaksın, çünkü o senin yengendir.”¹³²³
343. “Gelinle cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü oğlunun karısıdır. Onunla ilişki kurmayacaksın.”¹³²⁴
344. “Kardeşinin karısıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o kardeşinin namusudur.”¹³²⁵
345. “Karın yaşadığı sürece onun kız kardeşini kuma olarak almayacak ve onunla cinsel ilişki kurmayacaksın.”¹³²⁶
346. “Âdet gördüğü için kirli sayılan bir kadınla cinsel ilişki kurmayacaksın.”¹³²⁷
347. “Komşunun karısıyla cinsel ilişki kurarak kendini kirletmeyeceksin.”¹³²⁸
348. “Bir hayvanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Kendini kirletmiş olursun...”¹³²⁹
349. “... Kadınlar cinsel ilişki kurmak amacıyla bir hayvana yaklaşmayacak. Sapıklıktır bu.”¹³³⁰
350. “Kadınla yatar gibi bir erkekle yatma. Bu iğrençtir.”¹³³¹
351. “Annenle cinsel ilişkide bulunarak babanın namusuna dokunmayacaksın. O senin annendir. Onunla ilişki kurmayacaksın.”¹³³²
352. “Amcanın namusuna dokunmayacaksın. Karısına yaklaşmayacaksın, çünkü o senin yengendir.”¹³³³
353. “Hiçbiriniz cinsel ilişkide bulunmak için yakın akrabasına yaklaşmayacak. Rab benim.”¹³³⁴
354. “Ammonlu ya da Moablı biri Rab’bin topluluğuna girmeyecek. Onların soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek asla Rab’bin topluluğuna girmeyecek.”¹³³⁵
355. “Fuhuş yapan kadın ya da erkeğin kazancını adak olarak Tanrınız Rab’bin Tapınağı’na götürmeyeceksiniz. İkisi de Tanrınız Rab’bin gözünde iğrençtir.”¹³³⁶

---

¹³²² Levililer, 18/13.

¹³²³ Levililer, 18/14.

¹³²⁴ Levililer, 18/15.

¹³²⁵ Levililer, 18/16.

¹³²⁶ Levililer, 18/18.

¹³²⁷ Levililer, 18/19.

¹³²⁸ Levililer, 18/20.

¹³²⁹ Levililer, 18/23.

¹³³⁰ Levililer, 18/23.

¹³³¹ Levililer, 18/22.

¹³³² Levililer, 18/7.

¹³³³ Levililer, 18/14.

¹³³⁴ Levililer, 18/6.

¹³³⁵ Tesniye, 23/3.

¹³³⁶ Tesniye, 23/18.

356. “kadını boşayan ilk kocası onunla yeniden evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu Rab’bin gözünde iğrençtir. Tanrınız Rab’bin mülk olarak size vereceği ülkeyi günaha sürüklemeyin.”¹³³⁷
357. “Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak.”¹³³⁸
358. “kızla yatan adam kızın babasına elli gümüş verecek. Kıza tecavüz ettiği için onu karı olarak alacak ve yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.”¹³³⁹
359. “Ceza olarak ondan yüz gümüş alıp kadının babasına verecekler. Çünkü adam İsraili bir erden kızın adını kötölemiştir. Kadın adamın karısı kalacak ve adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.”¹³⁴⁰
360. “Yasa dışı doğan biri Rab’bin topluluğuna girmeyecek. Soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek Rab’bin topluluğuna girmeyecektir.”¹³⁴¹
361. “Yumurtaları vurulmuş, ezilmiş, burulmuş ya da kesilmiş hayvanı Rab’be sunmayacak, ülkenizde buna yer vermeyeceksiniz.”¹³⁴²

Tevrat’ta yer alan ensest ve diğer ilişkilerle ilgili buyruklara göre bir kimsenin: Annesi, üvey annesi, kız kardeşi, üvey kız kardeşi, oğlunun kızı, kızının kızı, kızı, herhangi bir kadın ve onun kızı, herhangi bir kadın ve onun oğlunun kızı, herhangi bir kadın ve onun kızının kızı, halası, teyzesi, amcasının (babasının kardeşinin) karısı (yenge), gelini, kardeşinin karısı ve karısının kız kardeşi ile cinsel ilişkiye girmesi yasaktır. Ayrıca âdet görmekte olan bir kadınla cinsel ilişkide bulunmak da yasaktır.

Zina yapmak ve bir erkeğin veya kadının bir hayvan ile cinsel ilişkiye girmesi yasaktır. Kişinin özellikle babası veya amcasıyla homoseksüel ilişkide bulunması yasaktır. Kendisi ile cinsel ilişkinin yasaklanmış olduğu kadınların tümü ile yakın fiziksel temasta bulunmak (gerçek cinsel ilişki olmasa dahi) yasaktır. Diğer taraftan bir mamzer bir Yahudi kadınla evlenmemelidir. Her türlü sapıklık da yasaktır.

Boşanmış bir kadın, sonra başka birisiyle evlenir ve ondan da boşanırsa ilk kocasıyla evlenmesi yasaktır. Çocuksuz dul bir kadın, ancak ölen kocasının erkek kardeşi ile evlenmelidir.

---

¹³³⁷ Tesniye, 24/4.

¹³³⁸ Tesniye, 25/5.

¹³³⁹ Tesniye, 22/29.

¹³⁴⁰ Tesniye, 22/19.

¹³⁴¹ Tesniye, 23/2.

¹³⁴² Levililer, 22/24.

Bir kişi tecavüz ederek ırzına geçmiş olduğu veya iftira ederek şöhretini lekelediği için bir kadın ile evlenmişse, o kadını asla boşayamaz. Bir Ammoni veya bir Moabi ile bir Yahudi kadın evlenmemelidir. Çünkü bu halklar aynı ırktan olmalarına rağmen Mısır'dan çıkarak yerleşik hayata geçinceye kadar Yahudilere çok işkence etmişler ve aynı zamanda putlara tapmışlardır. Ayrıca bir Yahudi kadın hadımla evlenmemelidir. Çünkü kısırlaştırma yasaktır.

Görüldüğü gibi Yahudilikte doğal olmayan her türlü shevi arzu en katı şekilde yasaklanmış ve en ağır şekilde cezalandırılmıştır. Hatta ekim–dikimde farklı tohumların karıştırılması, aynı elbisede yün ve ketenin birleştirilmesi dahi caiz görülmemiştir.¹³⁴³

L. KRALLIKLA İLGİLİ YASAKLAR

Yahudilere göre İsrail'in kralı ve dünyanın kurtarıcı kralı olarak adlandırılan Tanrı en büyük hükümdar sayılmaktadır.¹³⁴⁴ Yahudilerin Roş ha-Şana dualarının “Malhuyot” adı verilen bölümünde de Tanrı'dan hükümdar olarak bahsedilmektedir.¹³⁴⁵ Yahudi tarihine bakıldığında ise Tanrı, Musa vasıtasıyla, İsrail oğullarının Ken'an diyarına girdiklerinde kendilerine bir kral seçmelerini emretmiştir.¹³⁴⁶ Fakat Tevrat'ta ifade edildiği üzere İsrail oğulları krallık kurumunu, Hâkimler döneminden sonra ve Filistinliler'in tehdidi altında bulduklarında tesis etmeyi düşünmüşler ve Samuel'e danışarak kralı tayin etmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Samuel halkın arzusuna uyarak Saul'u* ilk kral olarak ilan etmiştir. Böylece Yahudi tarihinde krallar dönemi başlamıştır.¹³⁴⁷ Saul bir savaşta ölünce yerine Hz. Davud kral olarak geçmiştir.¹³⁴⁸

Tevrat'ta anlatıldığına göre Hz. Davud döneminde İsrail oğulları tam anlamıyla yerleşik medeniyete geçip devletlerini güçlendirmişlerdir. Ayrıca Hz. Davud'un gerek kendi soyunun gerekse krallığın idaresini belli bir düzene koyduğu, ibadetleri sistemleştirdiği anlatılmaktadır. Hz. Davud Kudüs'ü başşehir yapmak suretiyle iktidarı

---

¹³⁴³ Levililer, 19/19.

¹³⁴⁴ Yeşaya, 45/18-19; ayrıca bkz. Yeşaya 43/10-11; 44/6.

¹³⁴⁵ The Encyclopedia of The Jewish Religion, (edt. R. J. Zwi Werblowsky ve Geoffrey Wigoder), Adama Books, New York 1986, s. 229.

¹³⁴⁶ Tesniye, 17/14.

* Kur'an'a göre Tâlut. Bakara, 2/247.

¹³⁴⁷ I. Samuel, 8/4-22; ayrıca bkz. Besalel, *Yahudi Tarihi*, s. 42; Johnson, *age*, s. 54; Blech, *age*, s. 100-104; Montet, Edward ve dğr., *age*, s. 63; Aydın, *Yahudilik*, s. 37.

¹³⁴⁸ I. Samuel, 31/6; II. Samuel, 2/4.

merkezileştirmiş ve askeri teşkilatı da geliştirmiştir.¹³⁴⁹ Yahudiler Hz. Davud döneminde krallığın en zirve noktasını yaşamışlardır. Ayrıca Tevrat'ta Hz. Davud'un soyundan gelenlerin ebedi hükümdarlık sürecekleri vaad edilmiştir.¹³⁵⁰

Bundan dolayı Yahudilikte sadece Hz. Davud'un soyundan gelenler zeytinyağı ile meshedilip kral ilan edilmekteydiler.¹³⁵¹ Ayrıca dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de kral kelimesinin Yahudilikte hükümdar, krallığın ise hükümdarlık olarak yorumlanmış olmasıdır. Yukarıda belirtildiği gibi Yahudiler dualarında Tanrı'ya hükümdar olarak hitap ederler.¹³⁵² Hatta Yahudi inancına göre kurtarıcı (mesih) Hz. Davud soyundan gelecek ve hükümdarlık kuracaktır.¹³⁵³

Hz. Davud'u oğlu Hz. Süleyman izlemiştir. Hz. Süleyman'ın krallığının İsrail oğulları açısından önemi ise, onun İsrail oğullarının bağımsızlığını ve tek Tanrı fikrine dayanan kültürün simgesi olan Bet Ha-Mikdaş'ı babasının vasiyeti üzerine inşa ettirmesinden kaynaklanmaktadır.¹³⁵⁴ Hz. Süleyman döneminden sonra krallık Yahuda ve İsrail Krallığı olmak üzere ikiye ayrılmış ve bundan sonra ancak peygamberlerin onayladığı krallar meşru sayılmıştır.¹³⁵⁵

Yahudi yasasına göre krallık ilahi bir atama,¹³⁵⁶ fatih¹³⁵⁷ ve adaletin temsilciliği¹³⁵⁸ olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Tevrat'ın emirlerinde ve geleneklerinde kralın yetkisi kavramına pek rastlanmaz. Kralın seçimi ve onun tutumu bazı kısıtlamalara tabidir. Bununla birlikte krallar vergiler koyabilir, insanlara askerlik ve hizmet görevi verebilir, savaş ilan edebilirdi.¹³⁵⁹ Tevrat'a göre kral halkına karşı merhametli, nazik ve mütevazı olmak zorundadır. Halk da krala saygılı davranmalıdır.

¹³⁴⁹ II. Samuel, 8/15; 14/4-22; 15/2-6; I. Tarihler, 18/14; Montet, Edward ve dğr., *age*, s. 66-71.

¹³⁵⁰ Mezmurlar, 2/8-10.

¹³⁵¹ I. Samuel, 16/13; Harman, Ömer Faruk, "Davud", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 21-23; Tümer-Küçük, *age*, s. 253.

¹³⁵² The Encyclopedia of Judaism, s. 420-421; Eliade, *age*, I, 411-412.

¹³⁵³ Yeremya, 23/5, 6; Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yayınları, Samsun 1997, s. 52-53; Aydın, *Yahudilik*, s. 25; Sarıkçıoğlu, Ekrem, "Mehdi", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 370; Eliade, *age*, II, 293; Tümer-Küçük, *age*, s. 253; Demirci, Kürşat, "Deccâl", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 68; Waardenburg, Jacques, "Mesih", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 307.

¹³⁵⁴ I. Krallar, 8/13; Besalel, *age*, s. 46.

¹³⁵⁵ Eliade, *age*, I, 414; Aydın, *Yahudilik*, s. 37-38.

¹³⁵⁶ Mezmurlar, 2/2-11.

¹³⁵⁷ Mezmurlar, 2/6-9.

¹³⁵⁸ Mezmurlar, 45/7-8.

¹³⁵⁹ I. Samuel, 8/10-20; 14/18; II. Samuel, 11/11; Eliade, *age*, I, 412-413.

Ayrıca kral günah işlerse cezası daha ağırdır. Bundan dolayı kral Tevrat'ın hükümlerine uymak zorundadır.¹³⁶⁰ Bir kimsenin kral olabilmesi için İsrail oğullarından olması şarttır. Dolayısıyla Yahudilikte yabancı olan birisini kral olarak seçmek yasaktır.¹³⁶¹

Bununla birlikte Yahuda ve İsrail krallıkları mağlubiyetlere uğradıktan sonra sona ermiştir. Ayrıca İsrail oğullarının Babil'e sürgün edilmeleri ile Yahudiler, 1948 yılına kadar iki bin yıla yakın bir süre yeniden toparlanıp devlet kuramadıklarından, Tevrat'ta bulunan kral ve krallıkla ilgili buyruklar da uygulanamamıştır.¹³⁶²

Tevrat'ta kral ve krallık ile ilgili buyruklar şöyledir:

362. "Atayacağınız kral Tanrınız Rab'bin seçtiği kişi olmalıdır. Atayacağınız kral kendi kardeşlerinizden biri olmalı. Soydaşlarınızdan olmayan birini, bir yabancıyı kral seçmeyeceksiniz."¹³⁶³
363. "Kral çok sayıda at edinmemeli, daha çok at satın almak için halkı Mısır'a göndermemeli. Çünkü Rab size, Bir daha o yoldan dönmeyeceksiniz dedi."¹³⁶⁴
364. "Atayacağınız kral yüreğinin Rab'den sapmaması için çok kadın edinmemeli..."¹³⁶⁵
365. "... büyük ölçüde altın, gümüş biriktirmemeli."¹³⁶⁶

Kısaca belirtmek gerekirse, Tevrat'ta yer alan kral ve krallıkla ilgili buyruklara göre İsrail oğullarından olmayan kimse kral seçilemez. Ayrıca kral, çok sayıda ata, kadına ve zenginliğe sahip olmamalıdır.

---

¹³⁶⁰ Tesniye, 17/18-20.

¹³⁶¹ Tesniye, 17/15.

¹³⁶² Besalel, *age*, s. 47-54; Aydın, *Yahudilik*, s. 40; Montet, Edward ve dğr., *age*, s. 79-81; Erinç, "İsrail", *DİA*, XXIII, 181.

¹³⁶³ Tesniye, 17/15.

¹³⁶⁴ Tesniye, 17/16.

¹³⁶⁵ Tesniye, 17/17.

¹³⁶⁶ Tesniye, 17/17.

SONUÇ

Tevrat'ta yer alan emir ve yasaklar din, ekonomi, kültür, gündelik hayat, eğitim vb. gibi hayatın her alanını kuşatan oldukça teferruatlı bir muhtevaya sahiptir. Diğer taraftan Yahudilikte emir ve yasaklar diğer dini geleneklerden farklı olarak Yahudi toplumunu sadece dini anlamda organize etmekle kalmamış, aynı zamanda Yahudilerin tek bir millet ve kültür olarak bir arada tutulmaları misyonunu da icra etmiştir. Yahudilerin mabedin yıkılışından sonra dünyanın değişik bölgelerine dağılıp değişik coğrafyalarda farklı milletlerle içiçe geçirdikleri uzun asırlar boyunca bu emir ve yasaklar, Yahudi dinini ve milletini bir arada tutan yegâne milli/manevi dayanak olmuştur. Söz konusu emir ve yasakların içeriğine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir.

Tanrı Yahve ile İsrail oğulları arasında yapılan sözleşme uyarınca uygulanması gereken emir ve yasaklardan oluşan 613 mitsvotun tespiti noktasında, III. yüzyılda R. Simlai, daha sonraki dönemlerde ise Simeon Kayara, Saadia Gaon, Bahya İbn Pakuda gibi öncü Yahudi din bilginlerinin önemli çabaları olmuş; XII. yüzyılda ise ilk defa Maimonides ile bu 613 emir ve yasak sistematik tarzda tespit edilmiştir. Emir ve yasaklarla ilgili bu çalışmaların temel gayesi, Yahudilerin günlük hayatta uyabilecekleri dini esasların pratik bir çerçevede formüle edilmesidir.

Yahudilikte emir ve yasaklar olarak kabul edilen bu ilkeler, insanın Allah'la ve genel anlamda evrenle olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini belirtmekte ve her Yahudinin tevhid, ibadet ve ahlaki ilkelerin bir özeti şeklinde olan bu esaslara uyması istenmektedir. Hatta bu açıdan bakıldığında On Emir'in, Yahudi yasasının bütününe yalnızca küçük bir bölümünü teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bu tespit, On Emir'in diğer emir ve yasaklardan daha az önemli veya önemsiz olduğu anlamına gelmemelidir. Öte yandan, Yahudi din bilginlerine göre On Emir, diğer ilkelerden çok daha fazla bir öneme de sahip değildir. On Emir'i insanın uyması gereken tek ilahi emir

grubu olarak takdim eden ve onun önemine vurgu yaparak ön plana çıkaran daha ziyade Hıristiyanlardır. Bu 613 emir ve yasak, evrensel hukuk açısından “yasa”dan ziyade davranış kuralları olarak görülebilir. Çünkü bu 613 emir ve yasak, bugün medeni kanun ve ceza yasası diyebileceğimiz kurallarla birlikte, ahlak ve dini tören kurallarını da içerir. Hatta medeni bir halkın uyacağı kurallar bütünü olarak da düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında bu emir ve yasaklar, Batı’nın dini, toplumsal ve hukuki davranış kategorilerinden farklı değildir.

Yahudilikte Tanrı, insanlara bu emir ve yasaklara uymanın kesinlikle gerekli olduğu konusunda sürekli uyarıda bulunmuşsa da, emirlerin manevi ve ahlaki temellerini dikkate almadan kör itaati de kabul etmez. Bir yandan yasaya harfiyen uymak, diğer taraftan amaçtan sapma, Yahudilikte makbul ve geçerli bir tarz değildir. Bundan dolayı, Yahudiler kendi ülkelerinde bulunmadıkları dönemde belirli bir otorite veya yasayı uygulayacak herhangi bir yargı gücü bulunmasa bile her yerde ve her zaman İlahi emirlere uymakla kendilerini yükümlü hissetmişlerdir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Yahudi toplumu kendileri için uyulması gereken 613 emir ve yasağı tespit ederken, kendileri dışındaki toplumların, Hz. Nuh’un şeriatını uygulamalarını uygun bulmuşlar ve mahkemelerin buna göre düzenlenmesini istemişlerdir.

Maimonides’in Tevrat’tan tespit ettiği ve her Yahudinin hayatına tatbik etmesi gereken bu emir ve yasaklardan bazıları, II. Mabel’in M.S. 70’te yıkılması ile birlikte geçerliliğini kaybederek yerlerini başka uygulamalara bırakmıştır. Dolayısıyla Maimonides’in belirlediği ilkelerden bir kısmı Mabel şartı nedeniyle hükmünü yitirmiştir. Mesela kurban, adak, mabel vs. ile ilgili uygulamalar, Yahudilerin tekrar vatanlarına dönüp Mabel’in yeniden inşa edilmesine kadar ertelenmiştir. Onların yerini Sinagog’da dua etme vs. gibi ibadet ve uygulamalar almıştır.

Bazı emir ve yasaklar sadece İsrail’de uygulanabilme şartına bağlı olduklarından onların da diğer ülkelerde uygulanabilirliği ortadan kalkmıştır.

Yahudilikteki emir ve yasaklardan bazıları bugün modern hayatın ve küreselleşmenin getirdiği sosyalleşme ve insanların birlikte yaşamasından dolayı uygulamadan kaldırılmış veya şekil değiştirmiştir. Mesela kaşer, Cumartesi günü, ritüel temizlenme vs. gibi emir ve yasaklar şekil değiştirmiş ve Tevrat’ta emredildiği şekilde

yerine getirilemez olmuştur. Bütün bunlara rağmen günümüzde bazı radikal Yahudilerin bu ilkeleri ellerinden geldiğince uygulamaya gayret ettikleri belirtilmektedir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, Tevrat'ta zikredilen bu emir ve yasaklardan bir kısmı bazı farklılıklara rağmen Kur'an'da yer alan emir ve yasaklara benzemektedir. Fakat Yahudilerin bu emir ve yasakları çeşitli nedenlerle uygulamayılarının aksine, Müslümanlar günümüzde Kur'an'daki hükümlerin pek azı hariç (savaş vs. ile ilgili emirler ve yasaklar) büyük çoğunluğunu uygulamaktadırlar.

Her ne kadar Tevrat, Hıristiyanlar tarafından Eski Ahid olarak kabul edildiğinden hükümleri onlar için bağlayıcı olsa da, günümüzde bu iki din mensupları arasında uygulanan hüküm ve şariat bakımından çok büyük farklılıklar vardır. Mesela yiyecek, kurban, vs. gibi hususlarda büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. Hatta bu konu ile ilgili literatür incelendiğinde, bazı konularda Yahudi şeriatı ile İslam şeriatının birlikte ele alınıp aralarında kıyaslama yapıldığı halde, Yahudi ve Hıristiyan şeriatlarının birlikte incelenmediği ve herhangi bir mukayesenin yapılmadığı görülecektir. Bu nedenle, İslam dini ile Yahudilik, aralarındaki bazı farklara rağmen, şeriatın uygulanması ve kapsamı bakımından birbirine çok benzemekte iken Hıristiyanlık, bu iki dine göre pek çok yönden farklılık arz etmektedir.

Netice itibariyle belirtmek gerekirse, emir ve yasakların bir dini geleneği şekillendirmede çok büyük rolü vardır. Dolayısıyla bir dini geleneği incelerken başvurulması gereken öncelikli konulardan birisi de o dinin emir ve yasaklarıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAM, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul 2001.
- ....., *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2002.
- AKBAY, Zeynep, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, I-III, Gelişim Yayınları, İstanbul ts.
- ALALU, Suzan ve dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 1996.
- ALEKSANDROV, Pavel, *Povestvovaniye Torı*, Sankt-Peterburg 2001.
- ALİ, Kevser Kâmil – ÖĞÜT, Salim, “Çok Evlilik”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993.
- ANABRİTANNİCA, (edt. Goetz, Philip ve dğr.), Ana Yayıncılık, I-XXII, İstanbul 1986-1990.
- ANTONİYEVIÇ, Dragoslav, *Ritualny Trans*, Belgrad 1990.
- ARMSTRONG, Karen, *Tanrı'nın Tarihi*, (çev. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu), Ayraç Yayınevi, Ankara 1998.
- ATASAĞUN, Galip, *İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da) Dini Semboller*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 2002.
- ATASEVEN, Asaf – ŞENER, Mehmet, “Domuz”, *DİA*, IX, İstanbul 1994.
- ATEŞ, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul 1996.
- AYDIN, Fuat, *Yahudilik, İnsan Yayınları*, İstanbul 2004.
- AYDIN, Mehmet Akif, “Aile”, *DİA*, II, İstanbul 1989.
- , “Borç”, *DİA*, VI, İstanbul 1992.
- , “Evlât Edinme”, *DİA*, İstanbul 1995.
- , HAMİDULLAH, Muhammed, “Köle”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002.
- AYDIN, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2005.
- , “Fal”, *DİA*, XII, İstanbul 1995.

- BARDAKOĞLU, Ali, “Garâmet”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996.
 , “Ceza”, *DİA*, VII, İstanbul 1993.
- BAŞ, Erdoğan – İNCİ, Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam*, İstanbul 2004.
- BEHAR, Nisim, *Dini Uygulama Rehberi El Gid Para El Pratikante*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004.
 , *İbranilerin Öyküsü*, Zvi Geyik Yayınları, İstanbul 2001.
- BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Yayıncılık, I-III, İstanbul 2001.
 , *Yahudi Tarihi*, Gözlem Yayıncılık, II. Baskı, İstanbul 2000.
- BETTANY, George Thomas, *Dünya Dinleri Ansiklopedisi*, (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul 2005.
- BİLGESEVEN, Amiran Kurtkan, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985.
- BLECH, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, (çev. Estreya Seval Vali), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004.
 , *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, (çev. Estreya Seval Vali), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2003.
- BOZKURT, Nebi, “Çadır”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993.
- BUCAİLLE, Maurice – FATOOHİ, Louay – AL-DARGAZELLİ, Shetha, *Çıkış Kitabı*, (çev. Ayşe Meral ve İbrahim Kapaklıkaya), Gelenek Yayınları, İstanbul 2002.
- BUDDA, Hilmi Ömer, *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2003
- CİLACI, Osman, *Genel Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Mimoza Yayınları, Konya 1994.
 , *İlahi Dinlerde Oruç, Hac, Kurban*, Akyol Neşriyatı, İzmir 1980.
 , “Dua”, *DİA*, IX, İstanbul 1994.
- CHALLENGE, Felicien, *Dinler Tarihi*, (çev. Semih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul 1963.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Adalet”, *DİA*, I, İstanbul 1988.
- ÇAVIŞ, Abdulaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap*, (çev. Mehmet Akif, sad. Süleyman Ateş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1974.
- ÇELEBİ, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, (çev. A. M. Büyükçınar ve Ömer F. Harman), Kalem Yayınevi, İstanbul 1978.
- ÇELEBİ, İlyas, “Bakıcı”, *DİA*, IV, İstanbul 1991.

- ÇELEN, Mehmet, *İslam Hukuku'nda Zina ve Recm*, Denge Yayınları, İstanbul 2006.
- ÇELİK, Cafer, *Dinlerde İman ve İbadet*, Çıra Yayınları, İstanbul 2005.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Deccâl”, *DİA*, IX, İstanbul 1994.
 ..... , *Dinlerin Dejenerasyonu*, İnsan Yayınları, İstanbul 1985.
 ..... , “Hafta Tatili”, *DİA*, XV, İstanbul 1997.
 ..... , “Haham”, *DİA*, XV, İstanbul 1997.
 ..... , “Haram”, *DİA*, XVI, İstanbul 1997.
 ..... , “Hayvan”, *DİA*, XVI, İstanbul 1998.
 ..... , “Helal”, *DİA*, XVI, İstanbul 1998.
 ..... , “İçki”, *DİA*, XXI, İstanbul 2000.
 ..... , *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, Ayışığı Yayınevi, İstanbul 2005.
- DE VAUX, Roland, *Yahudilikte Aile*, (çev. Ahmet Güç), Arasta Yayınları, Bursa 2003.
- DRAPKİN, İsrail, *Crime and Punishment in the Ancient World*, Lexington Books, A.B.D. 1989.
- EL-BİSATİ, Sadettin, *Mukarenet'ün beyn'el-Akîdeteyn'il Yahudiyye ve'l- İslamiyye*, Kahire 1988.
- ELİADE, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (cev. Ali Berktaş), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2003.
 ..... , COULIANO, İoan P., *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Ali Erbaş), İnsan Yayınları, İstanbul 1997.
- EMİROĞLU, Kudret – AYDIN, Suavi, *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003.
- ENCYCLOPAEDIA JUDAICA, “*Commandments, The 613*”, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, V, Jerusalem 1972–1978.
 ..... , “*Halizah*”, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, VI, Jerusalem 1972-1978.
 ..... , “*Torts*”, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, XV, Jerusalem 1972–1978.
- ERDEM, Mustafa, “İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *A.Ü.İ.F.D.*, XXXVII, Ankara 1997.
- ERDEM, Sargon, “Bayram”, *DİA*, V, İstanbul 1992.
 ..... , “Buhur”, *DİA*, VI, İstanbul 1992.
 ..... , “Buhurdan”, *DİA*, VI, İstanbul 1992.

- ERİNÇ, Sırrı, “İsrail”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001.
- FARSİ, Moshe, *Tora ve Aftara*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2002.
- FAUR, Jos’e, “İdolatri”, *EJ*, (edt. Cecil Ruth), Keter Publishing House, VIII, Jerusalem 1972-1978.
- FEYİZLİ, Tahsin, *İslam’da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988.
- FİRESTONE, Reuven, *Yahudiliği Anlamak İbrahim’in/Avraam’ın Çocukları*, (çev. Çağlayan Erendağ, Levent Kartal), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004.
- GALANTİ, Avram, *Üç Sami Kanun Koyucu Hamurabi-Musa-Muhammed*, Anka Yayınları, İstanbul 2002.
- GÜÇ, Ahmet, *Çeşitli Dinlerde ve İslam’da Kurban*, Düşünce Kitabevi Yayınları, Bursa 2003.
- ....., *Dinlerde Mabet ve İbadet*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- ....., “Din ve Barış: Dinin Dünya Barışına Katkısı”, *Köprü Dergisi*, sy. 94, İstanbul, Bahar/2006.
- ....., “Kurban”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002.
- ....., “Mabet”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003.
- ....., “Putperestlik”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998.
- ....., “Kur’an Kıssalarının Kaynağı Tevrat mı, Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları”, *IV. Kur’an Haftası Kur’an Sempozyumu*, Ankara 1998.
- HALEVA, Rav Naftali, *Pirke Avot*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2004.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Ahd-i Atik”, *DİA*, I, İstanbul 1988.
- ....., “Cehennem”, *DİA*, VII, İstanbul 1993.
- ....., “Dağ”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993.
- ....., “Davud”, *DİA*, IX, İstanbul 1994.
- ....., “Fuhuş”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996.
- ....., “Hac”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996.
- ....., “Hârûn”, *DİA*, XVI, İstanbul 1997.
- ....., “İbrahim”, *DİA*, XXI, İstanbul 2000.
- ....., “İsrâil (Benî İsrâil)”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001.
- ....., *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları* (Neşredilmemiş Doçentlik Tezi), İstanbul 1988.
- ....., “Mûsâ”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006.

- ....., “On Emir”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007.
- ....., “Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Peygamberlik ve Peygamber Evlilikleri”, *Hız. Peygamber ve Aile Hayatı*, İstanbul 1989.
- HEYSEMİ, Nuruddin Ali b. Ebi Bekr, *Mecma‘u‘z-Zevaid ve Menba‘u‘l-Fevaid*, VI, Beyrut 1988.
- İBN HACER, *el-Metalibu‘l-‘Aliye*, (thk. Habiburrahman el-A‘zami), III, Beyrut 1993.
- JOHNSON, Paul, *Yahudi Tarihi*, (çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul 2000.
- KAÇAN, Lütfi, *Kitab-ı Mukaddes ve İslam Geleneğinde Ahid Sandığı*, Ataç Yayınları, İstanbul 2004.
- KAHRAMAN, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul 1993.
- KARAMAN, Fikret ve dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- KARAMAN, Sami Sabit, *Yahudi Tarihi ve Siyon Önderlerinin Protokolleri*, Ankara 1953.
- KATAR, Mehmet, “Günlük İbadet Uygulamaları”, *Dini Araştırmalar*, c. I, sayı I, Mayıs 1998.
- ....., Hıristiyanlık, *Yahudilik ve İslam‘da Tövbe, Töre Yayınları*, Ankara 1997.
- ....., “Kefâret”, *DİA*, XXV, Ankara 2002.
- KAUFMANN, Francine-EISENBERG, Josy, “Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik” (çev. Mehmet Aydın), *Din Fenomeni*, Tekin Kitabevi, Konya 1993.
- KAYA, Remzi, *Kur‘ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes‘te Helal ve Haram Gıdalar*, Kaya Matbaası, İstanbul 2000
- KENNEL, F. William, “Eski Musevi Ailesi” (çev. Hakkı Şah, Yasdıman), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. IX, İzmir 1995.
- KESKİN, Yusuf Ziya, *Recm Cezası -Ayet ve Hadis Tahlilleri-*, Beyan Yayınları, İstanbul 2001.
- KILIÇ, Sami, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*, Masmedia Yayınları, Elazığ 2007.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (v.671/1272), *el-Câmi‘li Ahkâmi‘l – Kur‘ân*, V, y.y. 1372/1952.
- KUTLUAY, Yaşar, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara 1965.
- KUTSAL KİTAP, Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2003.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, “Arz-ı Mev‘ûd”, *DİA*, III, İstanbul 1991.

- LEVİN, Michael, *Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi*, (çev. Estreya Seval Vali), Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2006.
- MACE, David R., *Hebrew Marriage*, New York 1953.
- MAŞALI, Münteha, “Ölüm Cezası”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007.
- MİRZA, Burhanüddin-MİRZA, Şihabüddin, *Dinleri Tartışmak = Reddül-Hilaf Fi Fasli'l-İhtilaf: Dinlerin Hakikat Anlayışı Üzerine Oturumlar*, (çev. İsmail Ferid, sad. Ulvi Murat Kılavuz), İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- MONTET, Edward ve dğr., *Tarihte ve Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik*, (edt. Ö. Andaç Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2006.
- NİKOV, Nikolay, “Pobratimstvo sred Musulmani İ Evreyite”, *Balkanski İdentiçnosti*, Sofiya 2003, c. IV.
- OLGUN, Tahir, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- ÖĞÜT, Salim, “Cenabet”, *DİA*, VII, İstanbul 1993.
- ÖKSÜZ, Adil, *Ceza Hükümleri Açısından Tevrat ve Kur'an*, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2006.
- ÖNKAL, Ahmet-BOZKURT, Nebi, “Deve”, *DİA*, IX, İstanbul 1994.
- ÖRS, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul 1966.
- ÖZEL, Ahmet, “Adak”, *DİA*, I, İstanbul 1988.
- ....., “Esir”, *DİA*, XI, İstanbul 1995.
- ÖZEN, Adem, *Yahudilikte İbadet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.
- ÖZKAN, Ali Rafet, *Dinlerde Kurban Kültü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- ÖZSOY, İsmail, “Faiz”, *DİA*, XII, İstanbul 1995.
- ÖZTÜRK, Mehmet, *Peygamberi Olan Dinlerde Benzerlikler*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.
- RUNZO, Joseph – MARTİN, M. Nancy, *Dünya Dinlerinde Hayatın Anlamı*, (çev. Gamze Varım), Say Yayınları, İstanbul 2002.
- SALT, Alparslan, *Ansiklopedi Semboller*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2006.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, IV. Baskı, Isparta 2002.
- ....., *Din Fenomenolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta 2002.
- ....., *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yayınları, Samsun 1997.
- ....., “Mehdi”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003.

- SEYDİŞEHİRİ, Mahmud Es'ad, *Tarih-i İlm-i Hukuk: Hukuk Fakültesi'nde Takrir Edilen Dersleri Muhtevidir*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1915.
- SİNANOĞLU, Mustafa, "Küfür", *DİA*, XXVI, Ankara 2002.
- SCHİMMEL, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Güven Matbaası, Ankara 1955.
- SHAHAK, İsrail, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, (çev. Ahmet Emin Dağ), Anka Yayınları, İstanbul 2002.
- SHARON, Moshe Sevilla, *İsrail Ulusu'nun Tarihi*, Yeruslayim 1981.
- SOURY, Jules, *Karşılaştırmalı Mitoloji Işığında İsrail Dini*, (çev. Harun Güngör – İbrahim Açmaz), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- SOYSALDI, Mehmet, *Kur'an ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1997.
- ŞENER, Mehmet, "Gusül", *DİA*, XIV, İstanbul 1996.
- ŞELEBİ, Ahmet, *Mukarenetü'l Edyan*, (7. Baskı), I-IV, Kahire 1984.
- TANYU, Hikmet, "Ateş", *DİA*, IV, İstanbul 1991.
....., "Büyü", *DİA*, VI, İstanbul 1992.
....., "Süleyman Mabedi", *Türk Ansiklopedisi*, İstanbul 1987.
....., "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları", XVI, *A.Ü.İ.F.D.* 1966.
- TEKİN, Arif, *Sümerler'den İslam'a Kutsal Kitaplar ve Dinler*, Berfin Yayınları, İstanbul 2005.
- THE ENCYCLOPEDIA OF THE JEWISH RELIGION (edt. R. J. Zwi Werblowsky ve Geoffrey Wigoder), Adama Books, New York 1986.
- THE ENCYCLOPEDIA OF JUDAISM (edt. Geoffrey Wigoder), The Jerusalem Publishing House, Belgium 1989.
- TİRMİZİ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, *el- Câmîü's-sahih*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), 2. baskı, Kahire 1975.
- TOKAREV, Sergei Aleksandrovich, *Dünya Halklarının Dinler Tarihi*, (çev. Rauf Aksungur), Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006.
- TOPALOĞLU, Bekir, "Cihad", *DİA*, VII, İstanbul 1993.
- TUĞ, Salih, "Azâzil", *DİA*, IV, İstanbul 1991.
- TÜMER, Günay, "Aslı Günah", *DİA*, III, İstanbul 1991.
....., "Ayin", *DİA*, IV, İstanbul 1991.
....., "Din", *DİA*, IX, İstanbul 1994.
....., KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Yahudi Meselesi*, İstanbul 1944.

- ÜN, Enver, *Yahudilik-Hiristiyanlık ve İslam'da Su* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1994.
- ÜNAL, Asife, *Yahudilikte, Hiristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- ÜZÜM, Hamza, *Tevrat ve Talmud'a Göre Yahudi Olmayanların Statüsü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.
- WAARDENBURG, Jacques, "Mesih", *DİA*, XXIX, Ankara 2004.
- YARAN, Rahmi, "Dövme", *DİA*, IX, İstanbul 1994.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, "Âşûrâ", *DİA*, IV, İstanbul 1991.
- YILDIRIM, Suat, "Ba'l", *DİA*, IV, İstanbul 1991.
- YİTİK, Ali İhsan, "Oruç", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007.
- YÜMNİ, Sezen, *Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- ZİTELMANN, Arnulf, *Dünya Dinleri*, (çev. Nafer Ermiş), İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003.

EKLER

I. TEZDEKİ KONU SIRASINA GÖRE SAYISAL OLARAK EMİR VE YASAKLAR

A. TEVRAT'TAKİ EMİRLER	
TANRI İLE İLGİLİ EMİRLER	9
TORA İLE İLGİLİ EMİRLER	10
MABED VE DİN ADAMLARIYLA İLGİLİ EMİRLER	19
KURBANLARLA İLGİLİ EMİRLER	53
ADAKLARLA İLGİLİ EMİRLER	4
RİTÜEL TEMİZLİKLE İLGİLİ EMİRLER	18
MABEDE YAPILAN BAĞIŞLARLA İLGİLİ EMİRLER	20
ZİRAİ YIL İLE İLGİLİ EMİRLER	9
YENECEK HAYVANLARLA İLGİLİ EMİRLER	11
BAYRAMLARLA İLGİLİ EMİRLER	17
TOPLUMLA İLGİLİ EMİRLER	14
PUTPERESTLİKLE İLGİLİ EMİRLER	5
SAVAŞLA İLGİLİ EMİRLER	4
SOSYAL KONULARLA İLGİLİ EMİRLER	15
AİLE İLE İLGİLİ EMİRLER	15
CEZALARLA İLGİLİ EMİRLER	8
KÖLELİKLE İLGİLİ EMİRLER	4
HAKSIZ FİİLLERLE İLGİLİ EMİRLER	13
TOPLAM	248

B. TEVRAT'TAKİ YASAKLAR	
PUTPERESTLİK VE BUNA İLİŞKİN UYGULAMALARLA İLGİLİ YASAKLAR	45
TARİHSEL OLAYLARDAN KAYNAKLANAN YASAKLAR	14
KÜFÜRLE İLGİLİ YASAKLAR	7
MABEDDEKİ MEZBAHLA İLGİLİ YASAKLAR	22
PESAH KURBANI İLE İLGİLİ YASAKLAR	69
KÂHİNLERLE (KOHENLER) İLGİLİ YASAKLAR	14
YİYECEKLERLE İLGİLİ YASAKLAR	30
NAZİRLERLE İLGİLİ YASAKLAR	8
ZİRAATLA İLGİLİ YASAKLAR	20
BORÇ, TİCARET VE İŞÇİLERE MUAMELE İLE İLGİLİ YASAKLAR	43
ADALETLE İLGİLİ YASAKLAR	57
ENSEST VE DİĞER YASAKLANMIŞ İLİŞKİLERLE İLGİLİ YASAKLAR	32
KRALLIKLA İLGİLİ YASAKLAR	4
TOPLAM	365

II. YOĞUNLAŞTIKLARI ALANLARA GÖRE SAYISAL OLARAK EMİR VE YASAKLAR

A. TEVRAT'TAKİ EMİRLER	
KURBANLARLA İLGİLİ EMİRLER	53
MABEDE YAPILAN BAĞIŞLARLA İLGİLİ EMİRLER	20
MABED VE DİN ADAMLARIYLA İLGİLİ EMİRLER	19
RİTÜEL TEMİZLİKLE İLGİLİ EMİRLER	18
BAYRAMLARLA İLGİLİ EMİRLER	17
SOSYAL KONULARLA İLGİLİ EMİRLER	15
AİLE İLE İLGİLİ EMİRLER	15
TOPLUMLA İLGİLİ EMİRLER	14
HAKSIZ FİİLLERLE İLGİLİ EMİRLER	13
YENECEK HAYVANLARLA İLGİLİ EMİRLER	11
TORA İLE İLGİLİ EMİRLER	10
TANRI İLE İLGİLİ EMİRLER	9
ZİRAİ YIL İLE İLGİLİ EMİRLER	9
CEZALARLA İLGİLİ EMİRLER	8
PUTPERESTLİKLE İLGİLİ EMİRLER	5
ADAKLARLA İLGİLİ EMİRLER	4
SAVAŞLA İLGİLİ EMİRLER	4
KÖLELİKLE İLGİLİ EMİRLER	4
TOPLAM	248

B. TEVRAT'TAKİ YASAKLAR	
PESAH KURBANI İLE İLGİLİ YASAKLAR	69
ADALETLE İLGİLİ YASAKLAR	57
PUTPERESTLİK VE BUNA İLİŞKİN UYGULAMALARLA İLGİLİ YASAKLAR	45
BORÇ, TİCARET VE İŞÇİLERE MUAMELE İLE İLGİLİ YASAKLAR	43
ENSEST VE DİĞER YASAKLANMIŞ İLİŞKİLERLE İLGİLİ YASAKLAR	32
YİYECEKLERLE İLGİLİ YASAKLAR	30
MABEDDEKİ MEZBAHLA İLGİLİ YASAKLAR	22
ZİRAATLA İLGİLİ YASAKLAR	20
TARİHSEL OLAYLARDAN KAYNAKLANAN YASAKLAR	14
KÂHİNLERLE (KOHENLER) İLGİLİ YASAKLAR	14
NAZİRLERLE İLGİLİ YASAKLAR	8
KÜFÜRLE İLGİLİ YASAKLAR	7
KRALLIKLA İLGİLİ YASAKLAR	4
TOPLAM	365

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı:	Özbekistan		
Öğr.Gördüğü Kurumlar:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise:	1998	2002	Bozyazı Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans:	2002	2006	U. Ü. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans:	2006	2008	U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora:			
Medeni Durum:	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller:	Rusça, Ukraynca, Türkçe Arapça		
Yurtdışı Görevleri:			
Kullandığı Burslar:	Türkiye Diyanet Vakfı Bursu (1998-2008)		
Yayımlanan Çalışma:			

12.08.2008
Seyyar SULEYMANOV